

ÖZET

Çanakkale Savaşı yakın dönem dünya tarihini etkileyen en önemli olaylardan biridir. Pek çok ulusun geleceği bu savaş sonrasında şekillenmiştir. Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuşu yine bu savaşla başlar.

Anadolu Türkünün zaferiyle sonuçlanan Çanakkale Savaşı'na pek çok ulus katıldı. İngiltere'nin doğal müttefiki olarak İtilaf Devletleri safında savaşa giren Avustralya ve Yeni Zelanda askerleri de Osmanlı Devletine karşı savaşan uluslar arasında yerlerini aldılar. Anzak olarak adlandırılan bu askerler (Anzac; Australian and New Zealander Army Corps) müttefik cephesinin en çok dikkati çeken askeri birlikleri oldular.

Anlamını fazla sorgulamadan katıldıkları bu savaş, Avustralya ve Yeni Zelanda halkları üzerinde derin izler bıraktı. İlk kez böylesine büyük bir savaş deneyimi yaşayan iki genç ulus, bilinçsizce sürüklendikleri bu savaştan müthiş kayıplarla çıktılar. Savaş sırasında edinilen deneyimler ve verilen kayıplar, İngiltere ile olan ilişkilerin gözden geçirilmesine ve bu iki dominyonun bağımsız birer ulus olma sürecinin başlamasına yol açtı.

Engin bir tarihsel birikime sahip olan Türk milleti, neredeyse son savaşını verirken bile savaş ahlakını elden bırakmayacak kadar derin bir tarihsel birikime sahip olduğunu bu savaşta bir kez daha gösterdi. Her iki taraf da müthiş acılar yaşadı; her iki taraf da inanılmaz boyutlarda maddi ve manevi değerlerini kaybetti. Günümüzde yaşanan acılar, kaybedilen maddi ve manevi değerler artık geride kaldı. Fakat bu savaşın insani yönü, özellikle Anzak askerleri ile Türk insanı arasında gelişen, saygıya dayalı dostluk duyguları o zamandan bu zaman kadar varlığını korudu. Her yıl Avustralya ve Yeni Zelanda'dan Gelibolu'ya gelen binlerce ziyaretçi bu savaşın etkilerinin hala devam ettiğinin güçlü bir kanıtıdır.

“Anzakların Gözüyle Çanakkale Savaşı” adlı bu tez çalışmasında Çanakkale Savaşı ağırlıklı olarak Anzak bakışıyla değerlendirildi. Kısmen Türk bakış açısına da yer verilmesine rağmen, yaşanan olaylar özellikle Anzak bakışı dikkate alınarak ele alındı. Savaş, Türklerin bakış açısı olan ‘karadan denize’ değil, bu sefer ‘denizden karaya’ bakılarak incelendi. İstilacılara karşı vatanını savunan askerden çok, çıkarma yapan askerin yabancı topraklara çıkma ve orada tutunma mücadelesine yer verildi.

Savaş öncesi koşullar ve Çanakkale Deniz Savaşı kısaca gözden geçirildikten sonra, yaklaşık dokuz ay süren kara savaşları ayrıntılı olarak işlendi. Olaylar kronolojik sıraya göre ele alındı.

Bu tez çalışmasında, başta Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi kaynakları olmak üzere, yüze yakın İngilizce ve Türkçe kaynaktan faydalanıldı. Elde edilen bilgiler akademik doğruluğu ve birincil kaynak olma vasfı dikkate alınarak sınıflandırıldı, ayıklandı ve kullanıldı. Kimilerince ‘Modern çağın son dürüst savaşı’ olarak kabul edilen Çanakkale Savaşı, Anzak askerlerinin gözüyle, insani yön de dahil olmak üzere, geniş bir bakış açısıyla yeniden ele alındı.

GİRİŞ

1800'lü yılların başında Avustralya ve Yeni Zelanda'ya yerleşen Anglo-Saksonlar, 1910'lara kadar, ana sorunlarını çözmüş, nispeten refah toplumu olmayı başarmıştı. Avrupa'nın I. Dünya Savaşı'na doğru ilerlediği yıllarda kendilerini ana vatan İngiltere'nin doğal bir parçası sayıyorlardı. I. Dünya Savaşı'nın başladığı günlerde İngiltere Savaş Bakanlığında savaşa destek çağrısı geldiğinde herkes bunu coşkuyla karşıladı. Çağrıya katılmak için bir biri ile yarışan Avustralyalı ya da Yeni Zelandalılar kendilerini sömürge askeri değil, İngiliz ulusunun bir parçası olarak görüyordu.¹ Savaşa katılmakla ana vatana, yani Büyük Britanya İmparatorluğuna olan vatan borcunu ödemiş olacaktı.

Fakat savaş bittikten sonra ülkelerine dönenler bambaşka şeyler anlatmaya başladılar. Savaş; kitaplarda yazıldığı gibi erkekçe bir uğraş, ya da birkaç aylık bir macera değil, insan öğüten bir canavardı. Savaş sırasında askerler inanılmaz bedeller ödediler ve inanılmaz acılara göğüs gerdiler. Örneğin 6 Ağustos'da Boyun bölgesinde saldırıya katılan 1.200 Avustralyalı gencin birkaç dakika içinde yarısı eridi. Bu gibi korkunç deneyimler geri dönenler üzerinde unutulmaz etkiler bıraktı. Verilen kayıpların nedenini sorgulamaya, İngiltere'ye olan bağlılıklarını sorgulamaya, figüran olarak görevlendirildikleri politikaların meşruluğunu tartışmaya başladılar. Yoksa ana vatan İngiltere gerçekte ne olduğu belli olmayan politik maceralarda onları "kullanmış" mıydı?

Daha serbest ve başına buyruk Avustralyalılar ve daha disiplinli ve düzenli Yeni Zelandalılar bu savaş sırasında bir birini tanıma imkanı buldu. Aslında o zamana kadar kendi ülke insanlarını da tanımıyorlardı. Bir birlerini ve İngilizleri tanıdıkça İngiltere'deki soydaşlarından farklı olduklarını keşfettiler. Böylelikle bazı taşlar yerinden oynamaya, bilinen bir şeyler değişmeye başladı.

Mısır'daki çocuksu şımarıklık günlerinden sonra savaş, Anzakları çok çabuk olgunlaştırdı. Aslında ne kadar cesur, becerikli ve üstün nitelikli olduklarını keşfettiler. Her yönüyle İngilizlerden farklı ve hatta daha üstündüler.

Düşman Türklerden nefret etmek için bir neden bulamadılar. Çünkü onlarla aralarında nedeni belirli bir düşmanlık ya da tarihsel kötü anılar yoktu. Onlara düşmanlarını öldürmeleri gerektiği söylendi. Onlara da bunu ellerinden geldiğince

¹ Fahrettin Altay, **On Yıl Savaş 1912- 1922 ve Sonrası**. İnsel Yayınları, İstanbul, 1970, s: 103.

yapmaya çalıştılar. Fakat ilerleyen günlerde Türkün de kendileri gibi insan olduğunu, onlar gibi acı çektiğini, onlar gibi can verdiklerini gördüler. Hatta Türklerin savaş ahlakının Avrupalılardan daha yüksek olduğunu fark ettiler. Türkler dürüstçe savaşıyorlar, hastane gemilerine ateş etmiyorlar, kimyasal silah kullanmıyorlardı. Anzak askerlerine gaz maskesi dağıtılmak istendiğinde “Türkler dürüst savaşçıdır, zehirli gaz kullanmazlar” dediler.

Bir süre sonra, vatanını savunan bu insanları öldürmenin neden görevleri olduğunu sorgulamaya başladılar. Savaşın sonuna doğru Anzak koyundaki Avustralya ve Yeni Zelandalı askerler Türklere karşı derin bir saygı-takdir duyguları beslemeye başladılar. Büyük Britanya’ya karşı, *eğer varsa*, borçlarını ödediklerini, artık kendi yollarına gitmeleri gerektiğini yönündeki fikirler oluşmaya başladı.

8 Ağustos tarihli İngiliz gazetelerinde çıkan bazı haberler aradaki çatlağın büyümeye başladığını gösteriyordu. Bu haberlerde ‘İngilizlerin ilk ateş hattına İrlandalı ve Avustralyalı askerleri sürdüğü, Türklerin bunların hepsini imha ettiği, bu hareketin boşuna olduğu’ ifade ediliyordu.²

1922 Eylül ayı sonunda İngiltere başbakanı Lloyd George Çanakkale’ye ilerleyen muzaffer Türk ordularına karşı bir kez daha Anzak güçlerine başvurmak istedi. Fakat bu kez kesin bir red cevabı aldı.³

Avustralya ve Türkiye arasında Çanakkale Savaşı sırasında başlayan dostluk savaştan sonra çeşitli vesilelerle en üst düzeylerde ifade edildi. 6 Temmuz 1932 tarihli Cenevre’deki Milletler Cemiyeti toplantısında söz alan Avustralya delegesi savaş alanında edindiği Türk izlenimini içtenlikle dile getirdi. Toplantıda konuşan eski Anzak askeri; I. Dünya Savaşı’nda Gelibolu, Filistin, Şam ve Suriye’de savaş hattında bulunmuş biri olarak Türk askerinin savunmadaki eşsiz kahramanlığına, hücumdaki kudret yeteneğine tanık olduğunu, Gelibolu’da arkadaşlarıyla Türklerin cesaret ve direnişleri karşısında defalarca hayretler içinde kaldıklarını, Türk ordularının Avustralya makineli tüfeklerine ve Britanya donanmasının toplarına karşı pervasızca ileri atıldıklarını söyleyerek, savaşın acılarını bu kadar yaşamış bir milletin geleceğini savaşı engellemeye adayacağına kesin olarak inandığını ifade etmiştir.⁴

² Naci Koç, **İngilizlerin Gözüyle Çanakkale Savaşları**. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap tarihi Enstitüsü, 2005, s.107.

³David Walder, **Çanakkale Olayı**. Çev: M. Ali Kayabaşı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1970, s..270.

⁴ Sabahattin Özel, **Atatürk ve Atatürkçülük**. Derin yayınları, İstanbul, 2006, s.218.

Anzaklar, Gelibolu cephesindeki İtilaf güçleri içindeki en cesur, en başarılı, en dayanıklı askerler olduklarını ispat ederek ülkelerinde döndüler. Bir asker olarak cephede cesaretin en yüksek örneğini sergilediler. Kendilerine verilen görevi fedakarca yerine getirdiler. Yüzyıllardır Avrupalı atalarına karşı savaşan Türkler karşısında yetkinliklerini ispat ettiler. Bütün bunlar, anavatanın vesayetinden çıkıp çocukluktan olgunluğa geçtiklerini ispat etmeye yeterliydi. Avustralyalılar ve Yeni Zelandalılar artık birer *ulustu..* Var olan her ulusun bir doğuş efsanesi vardır. Anzak efsanesi de bu iki ulusun doğuşunu anlatan modern bir efsane oldu.. Üstelik efsaneyi yaşayanlar hala hayattaydı.⁵

Çanakkale savaşı modern Türk tarihinin en önemli dönüm noktalarından biridir. II. Viyana Kuşatmasından beri Batı karşısında sürekli yenilen Osmanlı İmparatorluğu, başka bir deyişle Anadolu Türklüğü, ilk kez batıya karşı açık bir zafer kazandı. Batının en güçlü iki ülkesi İngiltere ve Fransa müttefikleriyle birlikte tüm imkanlarını seferber ettikleri halde yenilgiyi kabul ederek çekip gittiler.⁶ Bu zafer yakın dönem Türk tarihine yön verdi. Türkiye Cumhuriyet kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün tarih sahnesine çıkmasına neden oldu. Anadolu Türkü Düvel-i Muazzama'yı yenerek bağımsızlığını korumaya, Anadolu'da kalmaya ve İstanbul'a sahip olmaya hakkı olduğunu kanıtladı. Çanakkale zaferiyle, Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulma aşamaları da başlamış oldu. İtilaf Devletleri orduları komutanı Hamilton 17 Ağustos'da: "Çok iyi komuta edilen ve yiğitçe dövüşen Türk ordusuna karşı savaşıyoruz." diyerek çaresizliğini itiraf etmek zorunda kaldı.⁷

Bu savaş sonunda Türkler ve Anzaklar tarihsel bağlarla birbirine bağlandı. Her iki taraf da bir birine karşı saygı ve takdir duyguları beslemeye başladı. Türk tarafının asil duyguları en mükemmel şekliyle 1934 yılında Gazi Mustafa Kemal tarafından kaleme alınan bir nutukta ifade edildi :

"Bu memleketin toprakları üzerinde kanlarını döken kahramanlar! Burada bir dost toprağındansınız. Huzur ve sükun içinde uyuyunuz. Sizler Mehmetçiklerle yan yana, koyun koyunasınız. Uzak diyarlardan evlatlarını harbe gönderen analar! Göz yaşlarınızı dindiriniz. Evlatlarınız bizim bağrımızdadır. Huzur

⁵ Son anzak Askeri 2002 yılında öldü.

⁶ Ali İhsan Gencer, Sabahattin Özel, **Türk İnkılap Tarihi**. Der Yayınları, 9. Baskı, İstanbul, 2004, s. 64.

⁷ Ian Hamilton, **Gelibolu Hatıraları 1915**. Çev: Mehmet Ali Yalman- Nurer Uğurlu, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 269.

İçindedirler ve huzur içinde rahat uyuyacaklardır. Onlar, bu topraklarda canlarını verdikten sonra artık bizim evlatlarımız olmuşlardır.”

“Those heroes that shed their blood and lost their lives...

You are now lying in the soil of a friendly country, therefore rest in peace.

There is no difference between the Jonnies and the Mehments to us where they lie side by side. Here in this country of ours.

You, the mothers, who sent their sons from far away countries, wipe away your tears. Your sons are now lying in our bosom and are in peace. After having lost their lives on this land they have become our sons as well.”

Mustafa Kemal ATATURK - ANZAC Memorial, 1934⁸

⁸ Artık anormalesen bu mesajı Casakale.Sehitliö2'eden almıştır.

Avustralya'nın Kısa Tarihi :

Hint Okyanusu ve Büyük Okyanusla çevrili olan Avustralya, yedi milyon altı yüz seksen iki bin üç yüz (7.682.300) kilometrekarelik yüzölçümü ile dünyanın en büyük adası, aynı zamanda en küçük kıtasıdır. Kıtanın ortalama yüksekliği 300 metre civarındadır⁹. Orta kesimi büyük bir çöl durumunda olan Avustralya Kıtasının kuzeyde York Burnu'ndan, güneye Tasmanya'ya uzanan bölgesi genelde yayla karakteristiğine sahiptir. Güneydoğuda yer alan Avustralya Alpleri kıtanın belli başlı yüksekliklerini meydana getirir. En yüksek yeri olan Kozciusku Tepesi, 2.228 metredir. İklim, bölgelere göre, tropik ya da ılıman karakteristiğe sahip olabilir. Kuzey Bölge, Queensland ve Batı Avustralya genellikle tropik; New South Wales, Victoria, Güney Avustralya ve Tasmanya ise ılımlı iklim koşullarına sahiptir. Mevsimler kuzey yarıküreye göre tamamen ters durumdadır. Yani, Avustralya'da Aralık, Ocak, Şubat ayları yaz mevsimini, Mart, Nisan, Mayıs sonbaharı, Haziran, Temmuz, Ağustos kışı, Eylül, Ekim, Kasım ayları ise ilkbaharı oluşturur.

17. yüzyıla, kadar, çeşitli milletlere mensup gezginlerin, zaman zaman kıyılarına uğradıkları Avustralya Adasına önceleri Hollandalı gemiciler New Holland (Yeni Hollanda) adını vermişlerdir. 1688 yılında William Dampier isimli bir İngiliz korsanı, kıtanın kuzeybatı kıyılarına çıkmıştır. Daha sonra 1770 yılında kıtanın doğu kıyıları Kaptan James Cook tarafından keşfedilmiştir. O tarihten sonra da Avustralya İngiliz toprağı sayılmıştır.¹⁰

Kaptan James Cook'un bu keşifleri ve getirdiği bilgiler, o tarihte İngiltere'de fazla dikkate değer görülmemiştir. Ancak daha sonraki yıllarda Amerika'nın bağımsızlığını kazanması ve İngiltere'nin elinden çıkması üzerine bu durum değişmiştir. İlk yıllarda yeni kıta sürgün ve mahkumlar için yeni yerleşim yeri olarak kullanılmıştır. 13 Mayıs 1778'de Botany Bay'de karaya ayak basmıştır. Böylelikle beyaz ırk Avustralya'ya ilk adımını atmıştır. 1813 yılından sonra yerleşim yerleri tüm kıta geneline yayılmaya başlamıştır.

Avustralya'ya beyaz ırkın yerleşmesini izleyen yüz elli yıllık zaman içinde kıtanın nüfusu ancak yedi milyona ulaşabilmiştir. İkinci dünya savaşı sonundan itibaren artan göçlerle kıta nüfusu 1981 yılında 14 milyon 547 bine ulaşmıştır.

⁹ **Büyük Larousse**. II. Cilt, Gelişim Yayınları, İstanbul, 1986 s.1061.

¹⁰ **Rıza Vefa-Karataş- Mehmetoğlu ve Anzakar**. İis Bankası Kültür Yayınları- Ankara- 1987, s.42.

Avustralya'nın siyasi yapısı ve kurumları İngiliz ve Amerikan modellerinden örneklenen batılı liberal demokratik temeller üzerine oturtulmuştur.

Yeni Zelanda'nın Kısa Tarihi:

Yeni Zelanda, Avustralya'nın güney kıyılarından iki yüz mil kadar doğuda Güney Pasifik'te yer alan iki büyük ada ve bunların civarında bulunan bazı küçük adalardan oluşmuş bir adalar topluluğudur. Güney Ada ve Kuzey Ada adlarını taşıyan ve birbirinden Tasman Boğazı ile ayrılmış bulunan iki ana ada, kuzey-güney doğrultusunda toplamda bin beş yüz kilometre uzunluğa sahiptir. Buna karşı genişlikleri yer yer ancak iki yüz kilometreye ulaşır.¹¹ Adalar genellikle dağlık arazi karakterine sahiptir. Çok fazla girinti çıkıntılı olan kıyıların uzunluğu dört bin sekiz yüz kilometre civarındadır. 44.281 mil karelik bir alana sahip, olup volkanik bir yapısı bulunan Kuzey Ada, zaman zaman püsküren Ruapetro, Ngauruhoe gibi yanardağlara sahiptir. 58.093 mil kare yüzölçümüne sahip Güney Ada'da ise, başlıca yükseklikleri orta kesimden batıya doğru yükselen Yeni Zelanda Alpleri meydana getirmektedir. Bu sıradağlarla kıyı arasındaki bölgede, ülkenin önemli düzlüklerinden biri olan Centerbury ovası uzanmaktadır. İklim, genellikle yumuşak ve yağışlı, dağlık bölgelerde ise nispeten serttir. Halkın büyük kısmı Avrupa'dan gelmiş göçmenlerden oluşmaktadır. Ülke nüfusunun yaklaşık üçte ikisi Kuzey Ada'da yaşamaktadır. Adanın yerlileri olan ve bölgeye 14. yüzyılda gelmiş olan Maoriler'in sayıları günümüzde yüz altmış bin civarındadır.

Hollandalı bir denizci olan Tazman bölgeye gelen ilk Avrupalıdır¹². Daha sonra 1769 yılında Kaptan Cook, bu takım adaları ayrıntılı olarak keşfetmiştir. Cook'un keşfini izleyen yıllarda önceleri sadece balina avcılığı ve ticari amaçlarla bölgeye gelip giden Avrupalılar zamanla kalıcı olarak yerleşmeye başlamıştır. Böylece bölge nüfusu yavaş yavaş artmaya başlamıştır. Savaşçı bir karaktere sahip yerli Maoriler 1843, 1847, 1860 ve 1869 yıllarında beyazlara karşı mücadele vermiş, fakat bu savaşlar sonunda ciddi kayıplara uğramıştır. Yapılan kanlı savaşlar sonucu beyaz adam adalarda kesin hakimiyeti sağlamıştır¹³.

¹¹ **Türk Ansiklopedisi**. IV. Cilt, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1950, s.320.

¹² Karatay, a.g.e., s.48.

¹³ Karatay, a.g.e., s.49.

1860'lı yıllarda, bölgede altın madeninin keşfedilmesi bölgeye hızlı bir göçmen akışına neden olmuştur. Kısa zamanda iki katına çıkan nüfus tarım ve hayvancılığın gelişmesine yol açmış, bölge ekonomisine büyük bir canlılık sağlamıştır. 19. yüzyıl ortalarından itibaren, İngiltere, bu adaları da sömürgeleeri arasına katmış, daha sonra, anavatandan çok uzak olmaları nedeni ile bu durum fazla sürmemiştir. 1899'da genel oy sisteminin kabulünden idari yapıda büyük gelişme gözlemlenmiştir. 1907'de Yeni Zelanda Büyük Britanya'ya bağlı bir Dominyon olmuştur. Ekonomik ve ticari alanda kısa zamanda büyük atılımlar gerçekleştiren Yeni Zelanda, müreffeh bir ülke durumuna gelmiştir. Ülke ekonomisi başta hayvancılık olmak üzere pek çok alanda oldukça gelişmiş, kişi başına düşen milli gelir dikkat çekici düzeye yükselmiştir. Hava, kara ve deniz ulaşımı oldukça gelişmiş olan ülkenin başlıca ihraç malları yün, et, tereyağı gibi tarımsal ürünlerden olmaktadır. Temelde bir tarım ülkesi olan Yeni Zelanda'da halkın büyük çoğunluğu şehirlerde yaşar. 2.8 milyon kişinin yaşadığı ülkede kilometre kareye 8.8 kişi düşer. Başkent Wellington ve Auekland, Christchurch ve Dunedin ülkenin büyük yerleşim merkezlerindedir.

Her İki Ülkenin Savaş Öncesinde Büyük Britanya İle Olan İlişkileri :

I. Dünya Savaşı öncesi dönemde Avustralya ve Yeni Zelanda İngiltere'nin birer deniz aşırı uzantısı görünümündeydi. 1901 yılında Avustralya yarı ulus olma niteliğini kazanmış ve altı koloni birleşerek Avustralya Birliğini (Commonwealth) oluşturmuştu. Fakat Avustralyalıların çoğu ve özellikle zengin sınıflar ve yüksek makam sahipleri, hala İngiltere'ye güveniyor ve itici gücün onlardan kaynaklandığına inanıyordu. Bu bakımdan elde edilen bu politik bağımsızlık sadece kuramsal düzeyden öteye geçemiyordu. İngiltere'nin deneyimleri ve başarıları, aynı zamanda Avustralya'nın sayılıyordu. Bu nedenle, Avustralya kolonileri, İngiltere'ye savaşlarda yardım etmek amacıyla çeşitli tarihlerde Sudan'a, Güney Afrika'ya ve Çin'e askeri birlikler gönderdiler.¹⁴ 1902 yılı Şubatında General Kitchener'in isteği üzerine

¹⁴ Vecihi Başarın, Hatice Hürmüz Başarın, Fewster Kevin : **Gelibolu 1915 Savaşla Başlayan Dostluk.** Sistem Yayıncılık, Ankara, 2005. s. 58.

Güney Afrika'daki Boer savaşına asker gönderen Avustralya yaklaşan dünya savaşında anavatanına elinden gelen tüm fedakarlığı yapmaya kararlıydı.¹⁵

Her iki ülkede sosyal ve kültürel yaşam, özellikle büyük şehirlerde, Avrupa ya da Amerika'dakinden çok farklı değildi. Ancak, kırsal yörelerde aynı gelişme henüz sağlanamamıştı. Buralarda yaşam tarıma dayalı olup geleneksel toplum özelliklerini taşıyordu. O yıllarda Avustralya'nın nüfusu dört buçuk milyon (500 bini yerli Aborigine), Yeni Zelanda'nın ise bir milyondan biraz fazla (100 bini yerli Maori) idi. İki ülkede de eğitim yaygın, gelişmiş ve oldukça başarılıydı. Okur yazarlık oranının yaklaşık yüzde 90 olduğu tahmin ediliyordu. Sayıları az olmasına rağmen üniversitelerdeki eğitim de belirli bir seviyeyi yakalamıştı. İnsanlar aldıkları seküler ve akılcı eğitimin etkisiyle, dindar olmakla birlikte, 'dinci' ya da bağnaz değildi.¹⁶ Çok sınırlı birkaç savaş deneyimine sahip her iki toplumda da, ulusal bilinç oluşmamış, ayrı birer ulus olma duygusu henüz belirmemişti. Bir başka deyişle o zamana kadar Avustralyalı ya da Yeni Zelandalı olma bilinci, insanları bir araya getirip tek bir amaç etrafında birleştirecek kadar güçlü değildi.

Her iki ülkede de arazi son derece geniş, nüfus az, yerleşim dağınık olduğu için, insanlar farklı şehirlerde oturanları ve oralardaki yaşamı pek bilmiyordu. Halkı bir arada tutan temel güç gelenekler olup, bunlar da özde İngiliz gelenekleriydi. Bu sonuçta, Avustralya ve Yeni Zelanda'nın coğrafi bakımdan diğer kıtalardan uzakta oluşu, iletişim açısından kopuk ve izole oluşlarının da önemli rolü vardı. Sonuç olarak her iki ülkenin dış dünya ile olan sosyo-politik ve kültürel ilişkileri, büyük ölçüde İngiltere aracılığıyla yürütülmekteydi. İngiltere ile olan manevi bağlar öylesine yakın ve güçlüydü ki, 1914 yılında, orta yaş üstü nüfusun önemli bir kısmı, ya İngiltere doğumluydu ya da, anne-baba gibi birinci derecede yakın akrabaları halen orada yaşamaktaydı. Kısacası işte bu temel nedenlerledir ki, Avustralya ve Yeni Zelandalılar İngiltere'yi o dönemde anavatan sayıyor ve kendilerini oranın uzak bir parçası olarak görüyorlardı. 1914 Ağustos ayında Avrupa'da I. Dünya Savaşı çıktığı zaman her iki ülke de sorgusuz sualsiz kendilerini İngiltere'nin yanından bu savaşa katılmaya zorunlu hissettiler.¹⁷

¹⁵ John Laffin : **Digger The Legend of Australian Soldier.** The MacMillan Company of Australia PTY LTD Melbourne, 1986, s.36.

¹⁶ A. Mete Tunçoku: **Anzakların Kaleminden Mehmetçik.** TBMM Kültür Sanat ve Yayınları, Ankara, 2005, s. 17.

¹⁷ Geoffrey Penn, **Fisher, Churchill And The Dardanelles.** Pen&Sword Books, Yorkshire, Great-Britain, 1999 -2-73-

I. BÖLÜM

I. DÜNYA SAVAŞINDA ÇANAKKALE CEPHESİNİN AÇILMASI VE ÇANAKKALE DENİZ SAVAŞLARI

1.1 I. Dünya Savaşının Patlak Vermesi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Savaşa Girmesi

I. Dünya savaşı genel olarak doğu ve batı cepheleri olarak ikiye ayrılabilir. Osmanlı İmparatorluğu bu büyük savaşın doğu cephesinde yer almış ve toplam on ayrı cephede savaşmak zorunda kalmıştır. İmparatorluğun ve sonradan kurulacak Türkiye Cumhuriyeti'nin kaderini belirlemesi açısından Çanakkale savaşı son derece büyük öneme sahiptir. I. Dünya Savaşı Avrupa anakarasında başlayarak bütün dünyayı etkisi altına almıştır. 1914 yılı Ağustosunda başlayan ve 4 yıl süren savaş, 9 milyon asker, 15 milyon sivil olmak üzere toplam 24 milyon insanın ölümüne neden olmuştur.¹⁸

Savaşın başlangıcında Osmanlı İmparatorluğu tarafsız durumdaydı. İlk olarak Üçlü İtilaf Devletleri ile ittifak yapmak üzere bazı girişimlerde bulundu. Fakat Balkan Savaşı sırasında diplomatik yönlerden Osmanlı Devleti aleyhine çalışmış olan İngiltere ve Fransa bu girişimlere olumlu yanıt vermedi. Bu iki devlet, hem yıkılmasını yakın gördükleri Osmanlı Devleti'nin yükünü savaşta taşımak, hem de ileride Rus ordularından yararlanmak amacıyla Rusya'yı gücendirmek istemiyorlardı. Osmanlı Devleti İtilaf Devletleri'nin bu tutumları ile bir bakıma Almanya'nın kucağına itilmiş ve onlara karşı olan cephede yer almaya mecbur edilmiştir. Bu doğrultuda 2 Ağustos 1914'de Osmanlı Devleti ile Almanya arasında birlikte hareket etme anlaşması imzalandı.¹⁹ Bu gizli anlaşma yalnız savunma amaçlı

¹⁸Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**. Cilt III, Kısım 2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1955, s. 53.

¹⁹ Alan Moorehead : **Çanakkale Geçilmez**. Milliyet Yayın Ltd. Şti. Yayınları Çev: Günay Salman, İstanbul, 1972, s.33.

olmayıp gerektiğinde ülkeyi savaşa sokacak nitelikte olan bir ittifak anlaşması niteliğindedir.

Osmanlı Devleti 2 Ağustos 1915 günü seferberlik kararı aldı, meclisini dağıttı ve iki gün sonra da tarafsızlığını ilan etti. Almanlar ve özellikle Enver Paşa Osmanlı Devleti'nin bir an önce savaşa girmesi için çaba sarf etmeye başladı.

Öte yandan Rusya'nın boğazlar yoluyla yardım alabilmesi Osmanlı Devleti'nin tarafsız kalmasına bağlıydı. Bu nedenle İtilaf Devletleri Osmanlı Devleti'nin tarafsız kalması için bazı önerilerde bulundular. Osmanlı Devleti bu önerilere kapitülasyonların kaldırılması, Ege Adalarının kendisine verilmesi ve Mısır sorununun çözülmesi önerisinde bulunmuş, İngiltere ise buna yanaşmamıştı. Üstelik İngiltere parası peşin ödenen *Sultan Osman* ve *Sultan Reşat* zırhlılarına el koymuştu. Bu olay Osmanlı kamuoyunda büyük bir öfkeye neden oldu. Bunu fırsat bilen Almanya Geoben ve Breslau adlı kruvazörlerini Çanakkale'ye yönlendirdi. Böylece Osmanlı Devleti de bir komployla karşı karşıya kaldı. Sonuçta İtilaf devletleri de istemeyerek ya da farkında olmayarak Osmanlı Devletini Almanya'nın safına itmek için ellerinden geleni yapmıştı. Bu sırada Rusya, yakında yıkılacağına kesin gözle baktığı Osmanlı Devletinin savaşa girmesini, İstanbul'u ve Boğazları ele geçirmek için bir fırsat olarak görüyordu.

10 Ağustos'ta Boğazlardan içeri giren bu iki gemi ile Osmanlı Devleti savaşa biraz daha yaklaşmış oldu. Çanakkale'deki İngiliz ve Fransız konsolosları iki geminin 24 saat içinde Türk karasularını terk etmesini ya da silahsızlandırılması istediler. Osmanlı Devleti de tam tersine bu iki gemiyi satın aldığını ilan ederek isimlerini Yavuz Sultan Selim ve Midilli olarak değiştirdi.

Kısa bir süre sonra Alman Amirali Suschon'un komutasındaki bu gemiler Karadeniz'e açılarak 29 Ekim'de Rusya'nın Odesa, Kefe ve Novorsisky limanlarını bombaladı. Böylece Osmanlı Devleti bir oldu bitti ile savaşa girmiş oldu. 2 Kasım 1914 de Rusya, 5 Kasım 1914'te İngiltere ve Fransa Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. Osmanlı devleti ise buna 14 Kasım 1914 de İtilaf Devletlerine karşı "cihad" ilan ederek cevap verdi.²⁰

²⁰ -Maarekhat- 9 9 9 - s. 38

1.2 Çanakkale Cephesinin Açılması

İngiltere için Çanakkale’de yeni bir cephe açılmasının pek çok nedeni vardı. Bu nedenler siyasi, ekonomik ve askeri olarak üç ana grupta incelenebilir.²¹

1.2.1. Askeri Yönden

İtilaf Devletleri Almanya’ya karşı üstünlüğü ele geçirmek için Rusya’nın sınırsız insan gücünden yararlanmak gerekiyordu. Rusya’nın da ordusunu teçhiz etmek için silah cephane ve mali yardıma ihtiyacı vardı. Boğazlar açılmadan Rusya ile iş birliği ortamı sağlanamayacaktı. Yanız bu bile yeni bir cephe açılması için yeterli bir nedendi.²²

1.2.2 Siyasi Yönden

Bu hareketin başarılı olması durumunda pek çok siyasi kazanımlar elde edilecekti:

- a- Almanya’nın önemli bir müttefiki savaş dışı edilmiş olacak.
- b-Mısır tehlikesi ortadan kalkacak.
- c-Balkanlar’ın üçlü anlaşmaya katılması sağlanacak.
- d-Boğazları ve İstanbul’u Ruslardan önce ele geçirilecek. Böylece Rusya’nın emellerini gerçekleştirdikten sonra savaştan çekilerek, İngiltere ve Fransa’ya Almanya’ya karşı yalnız bırakma olasılığı önlenecek.
- e-Arapların çekingen durumuna ve İtalyanları kuşklarına son verilecek.²³

1.2.3 Ekonomik Yönden

Boğazların açılması çok büyük ekonomik anlamlar ifade ediyordu:

- a-Rusya’nın yiyecek ve yem depoları Akdeniz’e boşalacak.

²¹ Turan Seçer: **Destanlaşan Çanakkale Deniz Kara Hava Savaşları Anılar ve Yorumlar**. Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2005, s.64.

²² Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Başkanlığı, **Birinci Dünya Harbi’nde Türk Harbi**. V. Cilt, Çanakkale Cephesi Harekatı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1997, s.21.

²³ Bayur, **a.g.e.** s. 55.

b-Batı Devletlerini tehdit eden yiyecek sorunu çözülecek.

c-Rusya'nın mali durumu düzelecek.

d-Karadeniz limanlarında biriken 350.000 ton tutarındaki 120 parça ticaret gemisi tecritten kurtarılarak itilaf devletlerinin hizmetine sunulacaktı.

Rusya daha savaşın başında savaş ve askeri mühimmatının tamamını harcamıştı. Bunları yenilemek olanağı azdı. Çanakkale Boğazı açılmadıkça Rusya'nın saldırıya geçme imkanı hemen hemen yok gibiydi.

İtilaf devletleri ile Osmanlı Devleti arasındaki savaş durumu resmi savaş ilanları yapılmadan önce, daha 31 Ekim'de başladı. 3 Kasım'da Ege'deki İngiliz filosu, Denizcilik Bakanı Churchill'in emriyle Çanakkale'deki Seddülbahir ve Kumkale'ye ateş açtı. Bu ilk saldırı denemesinde oldukça cesaret verici sonuçlar elde edildi. Seddülbahir'deki saldırı sırasında bir top mermisi ana cephaneliğe isabet ederek müthiş bir patlamaya sebep oldu. Etraftaki bütün toplar tahrip olurken Türkler son derece etkisiz bir şekilde karşı koymaya çalıştı. Bu erken başarı ileriki planlar için İngilizlere cesaret verdi. Fakat Türk tarafını da yaklaşan büyük tehlike konusunda uyarmış oldu.

Takip eden altı hafta boyunca Çanakkale Boğazı'na yönelik hiçbir faaliyette bulunulmadı. O günlerde bütün dikkatler Batı Cephesi'ne yöneltilmiş durumdaydı. 13 Aralık'ta B11 adlı küçük bir İngiliz denizaltısı, Çanakkale'nin güneyinde Sarısular bölgesinde Mesudiye adlı bir Türk zırhlısını batırdı.²⁴ Denizaltı komutanı Yüzbaşı Holdrook, Viktorya Nişanı ile ödüllendirilen ilk denizaltı komutanı oldu. Erken gelen ve umut veren bu başarılarından sonra altı haftalık bir sessizlik dönemine girildi.²⁵

1914 Kasımı ile 1915 Şubatı arasındaki süre içinde Türk tarafı Çanakkale Boğazı'nın savunma sistemlerinde büyük değişiklikler yaptı. Göz alıcı tabyaların ve sabit bataryaların yanısıra seyyar bataryalar ve mayınlar boğazı artık geçilmesi çok zor bir su yolu haline getirdi. Mayınlar bertaraf edilmeden büyük savaş gemilerinin boğazı geçmesi imkansızdı. Ayrıca iç kısımlardaki sağlam tabyalara müdahale etmesi de mümkün görünmüyordu. Bir kale sağlamlığındaki iç bataryalar susturulmadıkça Marmara'ya çıkmak söz konusu olamazdı. Mayınlar, boğazın sadece donanma ile geçilmesi fikrinin önünde en büyük engel teşkil ediyordu.

²⁴ Robert Rhodes James : **Gelibolu Harekatı**. Belge Yayınları, Cev: Haluk V. Saltıklığıl İstanbul, 1990, s.18

²⁵ M. Şevki Yazman, **Türk Çanakkale**. Ulus Basımevi, Ankara, 1938, s. 25.

1.3 İtilaf Devletleri Donanmasının Boğazı Geçme Denemesi ve 18 Mart Deniz Savaşı

3 Kasım 1914 deniz saldırısından sonra İngiltere’de 3,5 ay süren tartışmalar sonuçlandı ve Çanakkale cephesinin açılması konusunda kesin kararlar verildi. İkinci saldırı İtilaf Devletlerinin birleşik donanması tarafından 19 Şubat 1915’de yapıldı. Triumph, Suffren, Cornwallis, Vengeance ve Inflexible savaş gemileri Ertuğrul, Kumkale, ve Orhaniye tabyalarına 7.5 saat boyunca 1000’e yakın mermi fırlattılar. Türk tarafının uğradığı hasar sınırlıydı. Fakat Müttefikler etkili bir karşılık görmedikleri için bu saldırı girişimini bir zafer olarak değerlendirdiler. Menzili kısa ve atış etkisi sınırlı Türk topları müttefik gemileri üzerinde çok fazla bir etki yapamadı.²⁶

24 Şubat 1915 günü Eşek Adası yakınlarında toplanan 7 İngiliz, 4 Fransız muharebe gemisi, 3 hafif kruvazör, 18 torpido, 2 denizaltı, 17 taşıt gemisinden oluşan Amiral Carden’in komutasındaki İtilaf devletleri filosu, 19 Şubat saldırısından daha etkili bir sonuç almak için harekete geçti.²⁷ 25 Şubat deniz taarruzu bir öncekinden çok daha şiddetli oldu. Günün sonunda dört Türk tabyası tahrip edildi, Seddülbahir, Orhaniye, Kumkale ve Ertuğrul tabyalarına ciddi hasar verdiler.²⁸ İtilaf Devletleri donanması günün sonunda yine nihai sonuca varamadan geri çekildi.

25 Şubat toplu saldırısından sonra daha sınırlı ve nokta hedefli saldırılar yapıldı. İlk çıkarma denemeleri gerçekleştirildi. Mayın tarama gemileri ile boğaza girilerek mayın temizleme denemelerinde bulunuldu. Fakat bu girişimler şiddetli bir Türk direnişi ile karşılaştı. Beklenen sonuç alınamadı. Tekrar onarılan dış tabyalar ve iç tabyalar, ayrıca gezici Türk bataryaları mayın tarama gemilerinin çalışmasına imkan vermiyordu. Mayınlar temizlenmeden boğaz büyük gemiler tarafından geçilemezdi. Bir dizi sınırlı çatışmalardan sonra sıra büyük 18 Mart taarruzuna geldi.

Büyük bir taarruz beklentisi içinde olan Türk tarafı nihai bir deniz savaşına hazırlanıyordu. Tophaneli Yüzbaşı Hakkı komutasındaki Nusrat mayın gemisi 7-8

²⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi : TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı, Yayın No: 71, Osmanlı Arşivlerinde Çanakkale Muhareberleri, I. Cilt, Başbakanlık Basımevi, Ankara 2005, s.37.

²⁷ Moorehead, a.g.e., s.72.

²⁸ Yazman - a e e - e 28

Mart gecesi Karanlık Liman açıklarına 26 mayın döktü. Bu mayınlar deniz savaşının kaderini değiştirdi.

Görkemli müttefik donanması üç ana gruba ayrıldı. Birinci grupta Queen Elizabeth, Agamemnon, Inflexible,, Lord Nelson, pekçok destek ve mayın tarama gemisi yer almaktaydı. İkinci grupta Quichen, Irresistable, Albion ve onları destekleyen küçük gemiler bulunuyordu. Onların arkasında ise, Suffren, Bouvet, Gualois, Charlemange ve onları destekleyen gemiler üçüncü grubu teşkil ediyordu.

18 Mart saat 11:15’de tarihin en büyük deniz savaşlarından biri başladı. Türk ulusu tarihindeki en uzun günlerinden birini yaşıyordu. Taraflar inanılmaz yoğunlukta bir atış düellosu yapmaya başladılar. Karşılıklı olarak birbirine epey hasar verdiler. İtilaf devletleri donanması inanılmaz ateş gücünü, maddi imkanları sınırlı ve teknolojisi geri olan Türk tabyalarına karşı amansız bir şekilde kullanıyordu. Günün sonuna doğru Türk tarafı belirgin bir şekilde zayıflamaya başladı. Fakat Nusrat mayın gemisinin döktüğü mayınlar devreye girdi ve müttefikler çok acı bir sürprizle karşılaştı. Kıyıya paralel olarak dökülen mayınlar ilk önce, 13:45’de Bouvet’i vurdu.²⁹ Daha sonra 14:11’de Inflexible aynı yerde bir mayın tarafından yaralandı ve savaş dışı kalarak, Bozcaada’ya doğru çekildi. Bir süre sonra önemli bir Fransız gemisi olan da Gualois hasar aldı. Daha sonra Irresistable vuruldu. Onun yardımına giden Ocaen’da mayınlara çarparak ağır yara aldı ve savaş dışı kaldı. Her iki gemi de ilerleyen saatlerde boğazın serin sularına gömüldü.³⁰ Ayrıca Agamemnon ve Suffren’de savaş dışı kalmışlardı. Müttefik donanması ağır bir yenilgi aldı. 7-8 Nisan gecesi Nusrat Mayın Gemisinin gizlice denize döktüğü 26 mayın bir dünya savaşını kaderini etkilemişti.³¹ Deniz savaşları aşaması böylelikle sona ermiş, Çanakkale Cephesi’nde kara savaşları başlamış oldu.

1.4 Avustralya ve Yeni Zelanda Basınında Çanakkale Deniz Savaşı

Çanakkale Boğazı’nın İtilaf Devletleri Donanması tarafından bombalandığı günlerde savaş dünya basınında yer alıyordu. Avustralya ve Yeni Zelanda basını o günlerde daha çok Batı Cephesi ile ilgiliydi. Zaman zaman Türkiye ve Boğazlar ve

²⁹ Bayur, **a.g.e.** s.63.

³⁰ Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Başkanlığı, **a.g.e.** s.35

³¹ Aspinall Oglanlar, **Çanakkale Gelibolu Harekatı** . I. Ve II. Cilt. Arma Yayınları, İstanbul, 2005, s.72.

Çanakkale Deniz Savaşı ile ilgili haberler, harita ve resimler yayınlıyorlardı. Fakat Mart ayı itibarıyla Mısır'da bulunan Anzakların Batı cephesine gidecekleri düşünüldüğü için Çanakkale'de olan bitenler ikinci derecede ilgi görüyordu.

18 Mart'ta deniz hareketi başarısızlığa uğrayınca kara ve deniz birliklerinin koordineli kullanılması gündeme geldi. Bu bağlamda Anzakların Çanakkale Cephesinde savaşmasına karar verildi. Bu gelişmeden sonra, Mart ayı sonunda Avustralya ve Yeni Zelanda basınında Türkler ve Çanakkale deniz savaşı hakkında daha geniş haberler çıkmaya başladı.

Örneğin Avustralya'da yayınlanan, 22 Mart 1915 tarihli Otago Daily Times gazetesinde yer alan haberde Çanakkale Deniz Savaşının ayrıntılarına geniş bir şekilde yere verilmiştir. Haberde, yapılan askeri hareket ve alınan sonuçlar yorumsuz olarak değerlendirilip, askeri operasyonların devam edeceği bildirilmiştir.³²

Yeni Zelanda'da yayınlanan 28 Mart tarihli The Evening Post gazetesinde ise deniz savaşına kısaca değinildikten sonra, Atina kaynaklı olan Anadolu'da hristiyanlara karşı katliam yapıldığına dair haberlere yer verilmişti.

Deniz savaşının olduğu Mart ayında Anzak askerleri henüz daha sıcak çatışmalara girmediği için Avustralya ve Yeni Zelanda basınında çıkan haberler genelde İngiliz gazetelerinden yapılan alıntılar şeklindeydi. Bu haberlerde “sadece denizden yapılan boğazı geçme girişiminin başarılı olamadığı, bu aşmadan sonra dönemde kara hareketine ağırlık verileceği” şeklinde haberler yer alıyordu.³³

1.5 Avustralya ve Yeni Zelanda'da Savaş İlanı ve Bunu İzleyen Gelişmeler

I. Dünya Savaşının ilan edildiği haberi 4 Ağustos 1914'de Avustralya'ya ulaştığında ülke kısa süreli bir siyasi kriz yaşıyordu. 30 Temmuz'da Genel Vali hem Cook hükümetini ve hem de ülke parlamentosunu feshetmişti. Halen göreve devam eden Joseph Cook, hiç tereddüt göstermeden ülkenin savaşta yerini alacağını ilan etti. 31 Temmuz'daki konuşmasında “*Ne pahasına olursa olsun, büyük bir imparatorluğun parçası olan Avustralya görevini yerine getirecektir. İngiltere savaşa girdiyse Avustralya'da savaşa girmiş demektir.*” dedi. Muhalefet lideri Fisher

³² Tunçoku, a.g.e., s.49.

³³ Martin Gilbert, **The Straits of War, Gallipoli Remembered**. Sultan Pub. London 2000, s.83.

de benzer bir şekilde “Avustralya ana vatan İngiltere’ye karşı olan yükümlülüklerini her koşul altında yerine getirecektir. Bu uğurda gerekirse son adamını ve son kuruşunu harcamaktan kaçınmayacaktır. Onurumuz bize bunu yapmayı gerektiriyor.”³⁴ diyerek iktidara destek verdi. Seçimlerden sonra 14 eylülde 4. hükümetini kuran Fisher ilk iş olarak hemen savaş hazırlığı ile ilgili olan işlere el attı. Yeni Zelanda’da yaşayanlar da benzer duygularla, anavatanına bağlılıklarını göstermek için hemen harekete geçtiler.

Birçok yerde savaş haberleri büyük bir coşkuyla karşılandı. Savaşın mantığını sorgulayan birkaç ses dışında, birçok kişi kendisini olayın heyecanına kaptırmıştı. Büyük kalabalıklar bayraklar ve bandolar eşliğinde nutuklar atılıyordu. İnsanlar bu işe karışmış olmak, hatta tehdit edildiklerini hissetmek ister gibiydiler. Böyle düşünmek onlara erken bir kahramanlık duygusu ve yapay bir riskin oyunumsu zevkini yaşıtıyordu. Bu nedenle, şu veya bu şekilde olması olası veya olmasını adeta bekledikleri bir Alman saldırısı karşısında, köprüleri ve demiryollarını korumak için nöbetçi askerler bile görevlendirmişlerdi.

İngiliz hükümeti Avustralya’ya anavatan ordusuna toplam 20 bin kişilik bir katkı yapması yönünde öneride bulundu. Avustralya Hükümeti de anavatandaki Savaş Bakanlığına bu önerinin memnuniyetle karşılanacağını bildirdi. Fakat ülke kamuoyunda bu sayı fazla bulundu ve halk arasında tepki yarattı. Özellikle ekonomik yaşamın tarıma ve genç insan gücüne dayandığı kırsal kesimde, bu sayı endişe ve huzursuzlukla karşılandı. Çiftçiler bu duygularını; “Bizden 20 bin koyun istenseydi bunu anlayabilirdik. Ancak, bu sayı yetişkin genç erkek nüfusla ilgili olunca iş değişiyor” şeklinde yansıttılar. İnsanlar bir tarafta yaşamın zorunlu kıldığı maddi ve kişisel çıkarlar, diğer tarafta anavatanın yardım ve asker isteği arasında bir tür bocalama yaşadılar.

Savaş kararı alınırken düşünülen şeylerden biri de, bölgelerindeki Alman askeri tehdidiydi. Alman savaş gemileri bir süredir Güney Pasifikte dolaşmaya başlamıştı. Savaşa katılmalarının bir nedeni de kendi güvenlik endişeleriydi.

Her iki dominyon da savaşın gidişatı hakkında fazla bilgi sahibi değildi. İngiltere’nin yanında savaşması için verdikleri askerlerin Batı Cephesinde görev alacağını düşünüyorlardı. Fakat gerektiğinde Avrupa, Mısır ya da Kuzeybatı Hindistan’da farklı cephelerde kullanılabileceğini tahmin edebiliyorlardı.

³⁴ Laffin, a.g.e., s.35

Hazırlıklara süratle başlandı. İlk iş olarak genel valinin askeri temsilcisi sıfatıyla Sir William Bridges, ismini de kendisinin verdiği Avustralya İmparatorluk Gücü'nü (Australian Imperial Force) kurdu. Bu gücün bünyesinde 20 bin kişilik Avustralya birliği ve ayrıca 8 bin kişilik Yeni Zelanda birliği yer alacaktı.

10 Ağustos'ta başlayan askere alma işlemlerine Avustralya'nın bütün şehirlerinden binlerce insan akın etmeye başladı. İnsanlar hangi askeri sınıfa yazıldıklarına bakmaksızın bir an önce asker olma yarışı içine girdi.³⁵ Sydney' de bir haftadan biraz uzun sürede on bin kişi askere yazıldı. Orduya kabul edilmiş olanlar, kendilerini şanslı sayıyorlardı. Savaş muhteşemdi, askerlik romantikti ve ölüm şerefli, fakat uzak bir ihtimaldi.

Yerel yazarlardan WW. Franchis'in ifadesine göre en büyük korku savaşın riskleri değil, bir şekilde liste dışı kalmaktı. 19 ve 38 yaş arası erkeklerden boyu 1,68'den kısa olanlar ve göğüs ölçüsü 86 cm'den aşağı olanlar listeye giremiyor, bu durum da büyük bir utanç nedeni sayılıyordu. Liste dışı kalanların bazıları on kez farklı isimlerle baş vurarak bu utançtan kurtulmaya çalışıyorlardı. Eleme sadece bununla sınırlı değildi. Dişler, gözler ve ayak ölçüleri de insanların savaş hayallerini yıkmak için ciddi birer risk teşkil ediyordu. Kararı verecek olan doktorlar günün en önemli insanları olmuşlardı.

Askerlik şubelerinin önünde biriken gençler arasında yapılan bir araştırmayla ilginç sonuçlar elde edildi. Askere katılma temelde "gönüllü olma" ilkesine dayanıyordu. Bu nedenle gönüllü olarak katıldıkları bir savaşa katılış nedenlerini açıklamaya pek yanaşmıyorlar, bunu erkekçe bir davranış saymıyorlardı. Gereksiz yere övünmek bir centilmene yakışmazdı.

İlk gönüllüler arasında yapılan bir araştırmada alınan yanıtlar ciddi olmaktan uzak, şaka niteliği taşıyordu.³⁶ Savaşa neden katılıyorsunuz soruna verilen cevaplardan birkaç örnek :

- Bir anlık gaflet ve dikkatsizlik yüzünden.
- Billy Hughes'in (Avustralya Genel Valisi) kız kardeşimi askere almasına engel olmak için.
- Karım savaşa gidecek durumda olmadığından.
- Frogilerin (Fransızların), gerçekten frog (kurbağa) yiyip yemediklerini görmek için.

³⁵ Laffin, a.g.e., s. 39.

³⁶ Tuncel, a.g.e., s. 19.

Ancak, savaşın ilk ayları geçip de, kamuoyu savaş konusunda daha deneyimli ve bilinçli bir duruma geldiğinde, aynı konularda yapılan araştırmalarda alınan yanıtlar, daha farklı ve ciddi nitelikler kazanmaya başladı. İşte bunlardan birkaç örnek:

- Vatan, memleket ve bayrak için. (Genellikle burada vatan derken. İngiltere, bayrak deyince de İngiliz Bayrağı anlaşılmaktadır.)
- Sosyal baskılar yüzünden.
- Komşunun oğlu ve tanıdığım erkeklerin savaşa hepsi gitti. Ben de gitmek zorundayım.
- Buradaki yaşam çok sıkıcı, macera için.

Avustralya ve Yeni Zelanda, Avrupa ve diğer kıtalardan çok uzakta olup, kendi deyişleriyle, 'Dünyanın dibinde' bir yerde bulunuyordu. Yurtdışına, yabancı bir ülkeye gitmek, özellikle o dönemlerde düşünülemez kadar zor bir şeydi. Oysa ki I. Dünya Savaşı Avrupa'da, Fransa'da, Belçika'da devam ediyordu. Savaşa katılanlar, bu ülkeleri görebilecek, pek çok macera yaşama fırsatı bulunacaktı.

"Hans" ya da "Hun" olarak tanıdıkları Almanlara karşı, özellikle eğitimleri süresince öğrendikleri olumsuz bilgilerin etkisiyle duyulan nefret ve bu ülkenin Güney Pasifik'te artan askeri varlığının kendi ülkeleri için yarattığı huzursuzluk ve tehlike bir diğer güncel savaş nedenini teşkil ediyordu. Katılım nedenleri arasında kişisel maddi çıkarların da etkisi vardı. Özellikle kırsal yörelerde var olan işsizlik, parasal gereksinimler; ya da, ana-baba ve kardeş gibi yakın akrabaların yaşadığı İngiltere 'ye karşı duyulan, güçlü bağlılık kişisel nedenler arasında yer alıyordu.³⁷

Bütün bu araştırma ve anketler şu noktayı açık bir şekilde ortaya koyuyordu; Avustralya ve Yeni Zelanda'da kitleler savaşın gerçek boyutlarını henüz pek bilmemekte, ve işin önemini ve ciddiyetini henüz kavrayamamış durumdaydı. Her iki ülkenin de geçmişte böyle genel bir savaş deneyimleri yoktu. I. Dünya Savaşı çıktığı günden beri yürütülen propagandaların etkisiyle kitleler, bu savaşın en geç 1914 yılı sonuna kadar biteceğine ve İngiltere'nin kesin olarak kazanacağına inanıyorlardı. Bu nedenle, orduya yazılanlar için savaş bir daha ele geçmeyecek bir macera ve Avrupa'yı görmek için kaçırılmaması gereken bir fırsattı.

Acemi askerlerin mektup ve günlüklerine yansıyan ve "saf- idealist" olarak tanımlanabilecek bu beklentiler şöyle özetlenebilir: "Fransa'da ya da Belçika'da

³⁷Enciklopedya - 2008 - 20

Almanya'ya karşı savaşın İngiltere'nin zaferine yardımcı olunacak. Savaş bitince de Anavatan İngiltere'de ve hem de Londra'da eşsiz bir Noel geçirilecek. En geç yeni yılın ilk günlerinde memlekete dönmüş olunacak.” Ayrıca döndükleri zaman pek çok kahramanlık hikayesi anlatacaklar, Paris-Londra günlerinden bol bol bahsedecekler, bir sürü fotoğraf gösterecekler, eşe dosta armağanlar vereceklerdi.³⁸

Başlangıçtaki bu tozpembe 'savaş imajı', aylar geçtikçe değişmeye başlayacaktı. Özellikle 1915 Mart sonunda, Çanakkale Cephesi'nden, deniz hareketinin başarısızlığa uğradığına ilişkin ilk haberler ulaşmaya başlayınca işin ciddiyeti anlaşılmaya başlandı. İlk aylardan sonra yeni gönüllüler savaşa, daha bilinçli ve psikolojik olarak daha hazırlıklı bir şekilde katılmaya başladılar. Özellikle, 1915 Mayıs'ı sonuyla birlikte "Gelibolu'ya yollanan evlatlarla" ilgili kahramanlık haberlerinin yanı sıra, ölü ve yaralıların uzun listeleri de gazetelerde yayımlanmaya başlayınca, toplum giderek kendini savaşın gerçek yüzüyle karşı karşıya buldu. Cepheye yollanacak asker sayısının çok olduğuna ilişkin itirazlar da zamanla azaldı ve yeni kafiler yola koyulmaya başladı. İnsanlar artık, işin önemini kavramaya, romantik savaş düşlerinden hızla uyanmaya başladılar. Beklentiler artık savaşın bir an önce bitmesine yönelik olmaya dönüştü.

Ülke sanayisi bu kadar ani bir asker patlamasının gerektirdiği malzemeleri üretmeye hazırlıklı değildi. Fakat bir ay içinde bütün üretim tesisleri savaş gereçlerini üretmeye dönük olarak yeniden organize edildi. Sağlık kurumları sıhhiye birlikleri olarak yeniden örgütlendi. Taşıma imkanları, at üretim haraları, demiryolları, yeni kurulan askeri komuta merkezlerinin emrine verildi. Deniz aşırı asker nakliyatı için gemiler kiralanmaya başlandı.

Ülkedeki gazetelere savaş muhabiri adayı belirlemeleri ve bunu orduya bildirmeleri konusunda çağrı yapıldı. Bu onurlu görev Sydney Morning Herald gazetesinden Charles W. Bean'da kaldı. Bean daha sonra Avustralya ve Yeni Zelanda resmi tarihini yazacak kişi olacaktı.

Daha önce sadece Güney Afrika'daki Boer savaşına birkaç sınırlı operasyona katkı sağlamış olan Avustralya şimdi bütün gücü ile bir dünya savaşına hazırlanıyordu. Eylül ortalarında, organize edilen ilk askeri birlikler caddelerde resmi

³⁸ -Tuncel, a-a-s 21-

geçit törenlerine başladı. Halk onları çlgın bir heyecanla karşılıyordu. Askeri üniforma içindeki genç insanlar aileleri için gurur kaynağıydı.³⁹

İki ülke acemisi olduğu bir askerlik ruhu ile çalkalanırken gönüllüler bir an önce cephelerden birine katılmak için gün sayıyordu. Daha sonraları bu heyecanı fark eden İngiliz komutanlar Avustralya ve Yeni Zelanda askerine en ön safta savaşıma görevi verdiler.

Birkaç yıl önce Güney Afrika Boer savaşına gidenler iyi haberlerle dönmüşlerdi ve iyi de ücret almışlardı. Eski askerler yeni listelere kıdemli olarak daha iyi bir statüde yazılma imkanına sahipti. Bu da gençleri teşvik eden bir unsurdur.

Her iki ülkede de halk İngiltere'ye güveniyordu. Sahip oldukları kısmi politik bağımsızlık ana vatandan ayrı oldukları anlamına gelmiyordu. Kendilerini Britanya İmparatorluğunun bir parçası sayıyorlardı. İngiltere'nin deneyimleri ve başarıları aynı zamanda onların sayılıyordu. Bu nedenle, Avustralya kolonileri, İngiltere'ye savaşta yardım için geçmişte Sudan'a, Güney Afrika'ya ve Çin'e askeri birlikler göndermişti.

O günlerde Avustralyalılar ve Yeni Zelandalılar uluslararası gelişmelere bir İngiliz gibi tepki veriyorlardı. Hatta savaş ilan edilmeden çok önce hem Avustralya hem de Yeni Zelanda Başbakanları, Britanya'ya birlik göndermeyi önermişlerdi. Göğüsler, imparatorluğun onuru ve sevgisi ile kabarıyordu. Örneğin, 2 Ağustos günü Melbourne Üniversitesi öğrencileri dersleri bırakıp ayağa kalkarak, ulusal marşı söylemişlerdi. Sonunda 5 Ağustos günü saat 12.30' da, yerel basında Britanya ile Almanya'nın savaşmaya başladığı haberi çıkınca, var olan gerilim patlama noktasına geldi. Ertesi gün Melbourne'un Argus gazetesi, "Bazıları (kalabalığın içinden) heyecanlı, bazıları memnun, bazıları haberin şokunu taşıyamazken, bazıları da çok kötümserdi. Fakat genel duygu, son birkaç günkü bekleyiş ve bilinmezliğin ortadan kalkmasından dolayı, bir rahatlama şeklindeydi" diye yazıyordu.

Çok geçmeden yerel gazetelerde, Almanların bilinen barbarlıklarını anlatan, İngiltere basınından aktarılan öyküler yayınlanmaya başlamıştı. Süngülenen bebekler, ırza geçme olayları, kadınların öldürülmesi, esirlerin ellerinin kesilmesi ve bunlara benzer bir sürü kurmaca öykü insanların savaşçı duygularını tahrik ediyordu.

³⁹ C.E.W. Bean : **Gallipoli Correspondent The Frontline Diary of C. E. W. Bean.** George Allen & Unwin Australia Pty Ltd. Sidney, Australia, 1983, s. 26.

Dış dünyayı sadece bu tür haberlerden tanıyan pek çok Avustralyalı bu öykülere hemen inanıyordu.

Bu tür haber ve söylentilerin etkisi ile Avustralyalıların birçoğu, çevrelerinde Almanlarla ilişkili olan herkese ve Alman kökenli olan her şeye düşman kesilmeye başladı. Alman ismi taşıyanlara saldırılıyor veya yakından takip ediliyor, Almanlarla ticaret boykot ediliyor, Almanlarla ilgili olan her şey alay ve aşağılama konusu oluyordu. Bu arada Strazburg sosisinin de ismi değiştirildi. Ona artık Almanlarca ilk işgal edilen yer olan Belçika'yı onurlandırmak için, "Belçika sosisi" ismi verilmişti. Bir rastlantı olarak renkleri Alman bayrağı ile aynı olan St. Kilda Futbol Kulübü o kadar utanç duyuyordu ki, oyuncular formalarına İngiliz bayrağı takarak maçlara çıkıyorlardı. Bir sonraki sezon başlamadan kulüp, kırmızı, siyah ve sarı olan renklerini kırmızı, siyah ve beyaz olarak değiştirmişti.

Başlangıçta nefret politikası sadece Almanlara ve Alman kökenli olanlara yönelikti. Avustralya'da hemen hiç Türk yoktu. Avustralyalıların Osmanlı İmparatorluğu hakkında bilgisi çok kısıtlıydı. Bildikleri de çok basite indirgenmiş şeylerdi. 1899 yılında yazılmış olan bir ders kitabında Türkler için, "Zalim ve cahil bir ırk. Müslümanlar içinde en fanatik ırklardan biri. Adı batası Türkler' in Müslümanlığa döndürmek için insanlara yaptıkları zulümle ve işledikleri günahlarla hiçbir ırk boy ölçüşemez" şeklinde yazılar vardı. Osmanlıların savaşa katılımı Britanya ve Avustralya'da, onların Almanların bir piyonu oluşunun kanıtı, ikinci (belki de üçüncü) sınıf, kendi başına hareket edecek kapasiteden yoksun bir ulusun, beklenen davranışı olarak yorumlanıyordu.⁴⁰

Avustralya İmparatorluk Güçleri Ekim'in sonlarına doğru artık hazır sayılırdı. Fakat Avrupa'ya doğru yola çıkması Kasım'ın ilk günlerini buldu. Çünkü Avustralya sularında gezen Alman savaş gemileri konvoy için tehlike oluşturuyordu. Konvoya Dört adet eskort kruvazörü verilmesi uygun görüldü.⁴¹

Askerleri taşıyacak gemiler ancak 24 Ekim'de Batı Avustralya'daki Albany'de toplanmaya başladılar. İlk katile 1 Kasım 1914'de General Bridges komutasında 1.000 seçkin askerle yola çıktı. General Bridges Avustralya'nın yetiştirdiği ilk büyük askerdi.⁴²

⁴⁰ Tunçoku, a.g.e., s. 21.

⁴¹ Bean, a.g.e., s. 27.

⁴² Jaffer, a.g.e., s. 40.

Hazırlık aşamalarında İngiltere ile Avustralya makamları arasında yetki sorunu yaşandı. Avustralya ve Yeni Zelanda kuvvetlerinin başına bir İngiliz olan General Birdwood'un getirilmesi söz konusu olunca, Avustralyalılar buna karşılık üst düzey kurmay heyetinin önemli bir kısmının Avustralyalı olması konusunda ısrar ettiler. Bu öneri İngiltere tarafından uygun görüldü.

Sonradan General olacak olan Albay Brundeneli White askerinin nakliye işinden sorumluydu. Ülke askerini teçhiz etmek için bütün imkanlarını seferber etmişti. Avustralyalı birliklerin İmparatorluğun diğer birlikleri ile boy ölçüşür olması ülkenin onuru sayılıyordu. 26 Avustralya, 10 Yeni Zelanda gemisinden oluşan dev konvoya dört adet de kruvazör eşlik ediyordu. Bunlar İngiliz Kruvazörü Minotaur, Japon Kruvazöre İbuki ve iki Avustralya Kruvazörü olan Melbourne ve Sydney'di. Toplam 40 gemiden oluşan konvoy aynı zamanda iki ülkenin o zamana kadar bir araya getirdiği en büyük deniz nakliye organizasyonuydu.

Savaşta gelişmeler üzerine İngiltere Savunma bakanı Lord Kitchener konvoyun Mısır'a yönlendirilmesini istedi. Bu haberi yolda alan konvoy verilen adrese doğru ilerlemeye başladı. Bu haber üzerine, korkunç Hunlarla savaşmak için orduya yazılmış olan Avustralya ve Yeni Zelanda birlikleri Avrupa savaş alanlarında zafer ve ün kazanma şansını yitirdiklerini düşünerek düş kırıklığına uğradılar. Kasımın ortalarında ilk tümen Kahire yakınlarındaki eğitim alanında yerini aldı.

1.6 Türk Kayası Olayı

Avustralya ve Yeni Zelanda gönüllüleri Mısır'da Gelibolu cephesine gitmek için hazırlık yaparken bu sırada anavatanda da garip şeyler oluyordu. Bir süredir Avustralya'da yaşayan Molla Abdullah ve Gül Mehmet adlı iki Türk, kendilerini vatanları için bir şeyler yapmaya zorunlu hissettiler.

İngilizler Avustralya'da asker toplamaya başlayınca Molla Abdullah ve Gül Mehmet ilgili makama baş vurarak ülkelerine dönmek istediklerini söylediler. Yetkililer bunu kabul etmedi. Çünkü kendileri Türk'tü ve Avustralya Türklere karşı savaş ilan etmişti. Avustralya'dan çıkmaları yasaklandı.

O günlerde her gün onlarca insan askere alınıp ve trenlerle limanlara sevk ediliyordu. Sevkiyat yolu buldukları kentin yakınındaki Broken Hills dağınm

eteklerinden geçiyordu. İki fedakar Türk bu trenin geçtiği boğazda mevzilenmeye ve Türklerle savaşıacak askerlerin nakledilmesine engel olmaya karar verdiler.

1 Ocak 1915 günü hazırlıklarını tamamlamış olarak Broken Hill geçidinde mevzilendiler. Aynı gün binden fazla askerinin bulunduğu bir tren buradan geçecek ve limandan Mısır'a sevk olunacaktı. Sahip oldukları dondurma arabasını tren yolunun üzerine bıraktılar. Arabanın üzerinde kırmızı beyaz bir bayrak dalgalanıyordu. Tren durmak zorunda kaldı. Birden silahlar patlamaya başladı. Derhal bölgeye askeri birlikler sevk edildi. Silahlı çatışma iyice hızlandı. Bir çok kişi yaralandı. Çatışmada sonunda önce Gül Mehmet şehit oldu. Bir süre sonra da Molla Abdullah son nefesini verdi.⁴³

Molla Abdullah'ın üzerinden 'Bu yaptığımızı Allah ve Sultanımız adına yapıyoruz. Ne yaptığımızı bir biz, bir de Allah biliyor.' Şeklinde yazılı bir kağıt parçası çıktı.

Askerler iki Türk'ün naaşını, silahlarını ve arabasını alarak şehre götürdüler. Ama verdikleri dehşet bir süre daha devam etti. Avustralyalı askerler günlerce dağlarda başka Türk var mı diye arama yaptılar. Fakat başka kimse bulamadılar.

Olayda ikisi Türk toplam altı kişi hayatını kaybetti, yedi kişi de yaralandı. Olay sonrası galeyana gelen halk, bir maden kasabası olan Broken Hill'de yaşayan yabancılara saldırmaya başladı. Bin kişilik bir grup kentin Alman kulübüne yürüdü. İçeri zorla girerek kulübü ateşe veridiler. Başka bir grup da, bir Afgan kampına yöneldi. Fakat polis ve asker, kampta bulunanlara zarar verilmesine engel oldu.

Bu olay Avustralya tarihine 'Broken Hills Savaşı' olarak geçti. Bu iki Türk'ün mezarları bu gün bilinmiyor. Fakat arabaları, silahları ve bayrakları bir müzede saklanıyor. Büyük bir askeri birliğe karşı verdikleri mücadelede siper olarak kullandıkları kaya da bugün 'Türk Kayası' olarak adlandırılıyor.⁴⁴

1.7 Anzak Askerlerinin İskenderiye Günleri ve ilk Türk İzleniminin Oluşması

Gemiler Aden'i geçtikten sonra, İngiltere'deki Avustralya Yüksek Komiserliği'nden gelen telgraf konvoyu Mısır'a yönlendirdi. Gelen telgrafta :

⁴³ Başarın, Fewster, a.g.e. s.61.

⁴⁴ Seeer- a-o-e-s-116

*"Birliklerin eğitim yeri Mısır olarak tespit edilmiştir. Avustralya ve Yeni Zelanda birlikleri General Birdwood komutasında bir kolordu teşkil edecek şekilde yeniden organize edilecektir. Askeri kamp alanı Kahire yakınlarındadır. Eğitimden sonra birlikler görevlendirilecekleri savaş alanına hareket edilecektir."*⁴⁵ şeklinde bir mesaj yer almaktaydı.

İlk gönüllü birliklerini taşıyan gemiler uzun bir yolculuktan sonra Mısır'a vardılar. 3 Aralık'tan itibaren İskenderiye'den karaya çıkmaya başlayan Avustralya kıtaları demiryolu ile nakledilmek suretiyle Kahire'den geçerek Nil Nehri'nin karşı kıyısında bulunan, Libya Çölü'nden beş mil kadar mesafede bulunan Mena Askeri Kampına yerleştirildiler.⁴⁶ Yeni Zelandalılar ise Kahire yakınlarındaki Maadi mevkiinde bulunan Zeytin Askeri Kampı'na yerleştirildiler.⁴⁷ General Birdwood 21 Aralık'ta Mısır'a gelerek göreve başladı.

İki ülke birliklerinin katılmasıyla meydana gelen ve Avustralya ve Yeni Zelanda kolordusunun iki tümeninden biri, tamamıyla Avustralya birliklerinden oluşan 1. Avustralya Tümeniydi. Diğer Tümen ise 4. Avustralya Piyade Tugayı, 1. Avustralya Hafif Süvari Tugayı, Yeni Zelanda Bindirilmiş Piyade Tugayı ve Yeni Zelanda Sahra Topçu Alay'ından oluşuyordu. Bu karma tümene, Avustralya ve Yeni Zelanda Tümeni ya da kısaltılmış olarak (NZ. ve A. Tümeni) adı verildi.⁴⁸

1. Avustralya Tümenine General Bridges. Karma Tümene ise General Goodley komuta edecekti. General Birdwood, kolordu karargahını Hindistan'dan beraberinde getirdiği İngiliz subaylarından oluşturdu. Kolordunun teşkiliyle birlikte sıkı bir eğitime başlayan birlikler, tugay ve tümen çapında tatbikatlar yaparak savaş yeteneklerini geliştirme çalışmalarına başladılar.

İlk günlerdeki resmi telgraf yazışmalarında sürekli "Avustralya ve Yeni Zelanda Ordu Birlikleri" (Australian and New Zealand Army Corps) sözcüklerinin yazılması bazı sıkıntılara neden oluyordu. Adı tam olarak bilinmeyen bir askeri görevli bu kelimelerin baş harflerini kullanarak bir yeni kısaltma oluşturdu. Böylece efsanevi ANZAC (Australian and New Zealand Army Corps) kelimesi doğmuş oldu. Avustralya resmi tarihçisi C.E.W. Bean bu ismi ilk bulan kişinin Teğmen A. T. White olduğunu yazdı. Fakat bazı iddialar bu kelimenin ilk kez Sir Ian Hamilton ya

⁴⁵ Karatay, a.g.e., s. 37.

⁴⁶ Karatay, a.g.e., s. 38.

⁴⁷ Tunçoku, a.g.e., 23.

⁴⁸ Laffin, a.g.e., s. 43.

da General Birdwood tarafından kullanıldığını ileri sürüyordu. Genel kanı bu sözcüğü ilk kullanan kişinin, yazı işlerinde görevli ve adı bilinmeyen bir er olduğu yönündendir.⁴⁹

Yeni kolordunun ilk görevi çöl savaşı için gerekli eğitimleri alıp, olası bir Türk saldırısına karşı Süveyş Kanalı'nı savunmaktı. Daha sonrası için genel beklenti Batı Cephesi'ne, yani Avrupa'ya gitmekti. Bu umut, onların Avrupa yerine Mısır'a yollanmalarının yarattığı ilk günlerin düş kırıklığını biraz olsun hafifletiyordu. Öte yandan Mısır, özellikle Kahire ve Piramitler yeni gelenlere oldukça ilginç anılar yaşatıyordu.

Mısır'da geçirdikleri günler, Avustralyalı ve Yeni Zelandalı askerler için çeşitli bakımlardan önem taşımaktaydı. Her şeyden önce, iki ülke insanları ilk kez birlikte yaşayıp, ortak çalışmalar yürütüyordu. İki komşu ülkenin insanları olmalarına rağmen o zamana kadar birbirleriyle fazla ilişkileri olmamış, birbirlerini yakından tanıma fırsatı bulamamışlardı. İlk günlerde Avustralya ve Yeni Zelandalıların kendi aralarında bile fazla kaynaşamadıkları görülüyordu. Çünkü, ülkelerinde çoğunlukla birbirlerinden uzak ve kopuk, iletişimin hemen hemen hiç olmadığı yerleşim merkezlerinde yaşamaktaydılar. Bu nedenle Kahire günleri onlar için de, bir bakıma kendi ülke insanlarıyla tanışıp kaynaşma dönemi oldu.⁵⁰

Avustralyalılar sivil yaşamlarında olduğu gibi askerlikte de daha serbest hareket tarzına sahiptiler. Oysa Yeni Zelandalılar belirli bir düzen ve disiplin içinde hareket ediyorlar, kurallara içtenlikle uyuyorlardı. Bu nedenle ilk günlerde iki taraf da, bu “zorunlu birliktelikten” pek hoşnut olmadı. Ancak birlikte olmak, özellikle askeri bir kampta yaşamak ve ortaklaşa bir savaş için hazırlanmak, ister istemez, bazı işlerin örgütlü ve ortak yönetim altında yürütülmesini zorunlu kılıyordu.⁵¹

Diğer taraftan Kahire, Anzaklar için kozmopolit ve büyüleyici bir Doğu şehri olarak, birçok yenilikler ve çekici şeyler sunuyordu. Renkli gece yaşamı çoğu kırsal kesimden gelen genç Anzaklar açısından, büyük değişiklik ve yepyeni bir ortam anlamına geliyordu. Bu koşullarda, askerler arasında bazı disiplin olaylarının ve bazı sorunların çıktığı görüldü. Yöredeki eğlence yerine gitmeye başlayan gönüllüler kısa zamanda yeni bir tıbbi düşmanla, zührevi hastalıklarla tanıştılar. Disiplinsizlik, yerli hakla sorun çıkarmak, kavga etmek, subaylara saygısızlık vs. gibi askeri kuralları

⁴⁹ Laffin, a.g.e., s. 47.

⁵⁰ Tunçoku, a.g.e., s.24.

⁵¹ Laffin, a.g.e., s.48.

ihlal eden 500- 600 gönüllü ceza alarak Ocak ayı ortalarında tekrar ülkelerine gönderildiler.⁵²

Ayrıca Anzaklar, yine ilk defa olarak Mısır'da ve Kahire'de, İslam kültürüyle ve Müslümanlarla doğrudan karşılaşp, ilişkiye girme fırsatı buldular. Kendi ülkelerinde böyle bir fırsatları olmamıştı. Tümüyle yabancıları bu ülkede onlar açısından Arap, Türk ya da Mısır'ın yerlisi Kıpti ve Fellah arasındaki farkı anlamak çok zordu. Avustralya ve Yeni Zelandalıların Mısır'a gelinceye kadar, Türklerle ilgili belirgin ve sağlam bir yargıları, bilgileri yoktu. Eğitimleri sırasında, Batı kaynaklı kitaplardan bir takım önyargılı bilgiler almışlardı.

Anzakların gözünde, çoğu entari ve kırmızı fes giyen bu insanların hepsi Müslüman ve Türk'tü. Yine o günlerde, yaygın bir müslüman adı olan "Abdullah" adının kısaltılmışı "Abdul", Anzak dilinde, giderek Türk'ün takma adı haline geldi. Öyle ki Anzaklar, daha sonra Çanakkale'de savaşırken Türk askerini "Abdul" olarak tanımladılar, onun için şiir yazıp, karikatür çizdiler ve öyküsünü anlattılar.⁵³

Türkler hakkındaki genel kanı şu şekilde özetlenebilirdi; Araplarla Türkler, yüzyıllardır Hıristiyan dünyasıyla savaş halinde olan göçebe bir millettir. İyi savaşçıdırlar. Ancak Türkiye uzunca bir zamandır Avrupa'nın "Hasta Adamı" olup, girdiği savaşlarda sürekli yenilmektedir. I. Dünya Savaşı'nda Almanya ile birlikte İngiltere'ye karşı savaşması ise, en büyük yanılması olmuştur. Kendisinden daha acımasız ve barbar Hans ile yaptığı bu işbirliği, onun sonunu da getirecek ve savaş bittiği zaman Türkiye, Avrupa'dan tümüyle silinmiş olacaktır.

Anzakların, Türklere ilişkin yargıları o sıralar olumsuzdu. Fakat güçlü bir kin, nefret duydukları da söylenemezdi. Çünkü bu iki yeni ulus Türklerle ilgili tarihsel kötü anılara sahip değildi. Ayrıca, Kahire'de buldukları günlerde, bu genel imaja bir de, "fakir, zavallı ve hileci" gibi olumsuz sıfatlar da eklendi. Çünkü Anzak askerinin gözünde, çarşıdaki Arap tüccar, başında fesi yalınayak koşuşturan fakir çocuklar ve antik diye sahte eser satmaya çalışan Kıpti, kısacası herkes, tüm Müslümanlar Türk'tü; hepsi de birer Abdül'dü. Anzakların o günlerde ailelerine yolladıkları mektuplarda Türk'ü böyle tanımlayıp, onu hor ve acıacak bir yaratık olarak gördükleri söylenebilir.

Bu arada 26 Ocak ve 6 Şubat 1915'de Türkler iki kez Süveyş Kanalı'na saldırdılar. Balkan Savaşlarından yeni çıkmış yorgun, düzensiz ve silah donanımı

⁵² Bean, a.g.e., s 39.

⁵³ Bean, a.g.e., s 24.

bakımından yetersiz olan Türk birlikleri, Kanal'daki çarpışmalarda başarısız oldular ve Anzaklar karşısında ağır kayıplar vererek tekrar çekilmek zorunda kaldılar. Türkler karşısında bu kadar kolay başarı kazanmaları, Anzakları da şaşırttı. Daha ilk karşılaşmasında, böylesine kolayca "tepeleyiverdiği" Türk Askeri Abdul, artık onun için kolay bir lokmaydı. Böylece Anzaklar Çanakkale'ye gelmeden önce, Türk Askerinin genel özelliklerine bir de "zayıf, zavallı" sıfatını eklediler. Korkak ve Zayıf Bir Düşman (!).⁵⁴

Kanal Cephesi'ndeki Türk saldırıları kısa sürede püskürtülüp, kısa bir süre sonra arkası da kesilince, Anzaklar tekrar kamplarına döndüler. O günlerde giderek sabırsızlanmakta ve bir an önce Batı Cephesi'ne, yani Avrupa'ya gidecekleri günü beklemekteydiler. Gerçi Noel geçmişti fakat, ilkbahara kadar savaş biteceğine göre, bir süre daha beklemelerinde bir sakınca yok gibiydi.

Diğer taraftan İngiliz ve Fransız donanmasının, Şubat 1915'ten beri aralıklarla Çanakkale Boğazı dış kalelerini bombaladığı ve 18 Mart'ta Müttefik Donanması'nın Boğaz'a karşı bir deniz harekatı gerçekleştirdiği ama, istenen sonucun alınmadığı haberleri de bir süredir dünya basınında yer alıyor ve geniş yankılar yapıyordu. Ancak Anzaklar, Gelibolu Yarımadası'na yapılacak büyük kara harekatı ve çıkarma için Gelibolu'ya gideceklerini, Mart ayı sonuna kadar bilmiyorlardı. Böyle bir olasılık akıllarından bile geçmiyordu. Beklentileri ve arzuları Avrupa'ya yollanmaktı. Onun içindir ki, Nisanın ilk günlerinde "Gelibolu'ya Gidiyoruz!" haberleri resmen belli olunca, Anzaklar yeni bir düş kırıklığına uğradılar. Böylece, Paris ve Londra'ya gidişleri bir kez daha ertelenmiş oldu. Ama, gene de herşey bitmiş sayılmazdı. Nasıl olsa orada çarpışacakları da, gene şu "Zavallı Abdul" değil miydi? Tıpkı Süveyş Kanalında olduğu gibi kolayca ve kısa sürede yenip, oradan Avrupa Cephesine geçebilirdiler. Zaten İngiliz komutanlar da Türklerin yorgun ve bitkin olduklarını, kolayca yenileceklerini söyleyip duruyorlardı.

Diğer taraftan Anzakların, Avrupa'da değil de Gelibolu'da ve Türklere karşı savaşacakları haberi, Avustralya ve Yeni Zelanda'da sürpriz ve bir anlamda şaşkınlık yarattı. Bu ülkelerde de gazeteler, Şubat 1915 'ten beri sık sık Türkiye, Boğazlar ve özellikle de Çanakkale Boğazı ve kaleleriyle ilgili haberler, harita ve resimler yayımlıyorlardı. Ancak genel beklenti, Anzak askerlerinin Batı Cephesi'ne yollanması yönündeydi. Her iki ülkede kitleler, Türkiye ve Türkler hakkında fazla bir şey

⁵⁴ -Tuncel, a.g.e - s 25 -

bilmiyordu. O nedenledir ki, hareket yeri olarak "Gelibolu ve Türkiye" haberleri duyulunca, halk bir ölçüde şaşkınlığa uğradı. O günlerin Avustralya ve Yeni Zelanda gazeteleri bu kez de, Çanakkale Boğazı ve Gelibolu Yarımadası hakkında uzun bilgiler vermeye, harita ve resimler yayınlamaya başladılar. Gazetelerde konuyla ilgili haberler ve resimler artık; "Evladlarımız işte burada, Türklere karşı savaşacaklar." başlıklarıyla çıkmaya başladı.

Bu günlerde ayrıca, Avustralya, Yeni Zelanda ve Batı gazetelerde Türkler hakkında olumsuz haberler çıkıyordu ;

-Türkler Hristiyanları toptan öldürüyor.

-Kadınlara tecavüz ediliyor.

-Türk askerleri savaş esirlerine çok kötü işkenceler uyguluyor.

Kısa süre sonra tüm bu haberlerin, "Atina, Selanik" ya da, "İstanbul'daki güvenilir gizli kaynaklara" dayandırıldığı ortaya çıktı. Yunanistan Türklere karşı olumsuz propaganda yaparak dünya kamuoyunu yanıltıyordu. O günlerin gazetelerinde çıkan haberlerden bazıları şu şekildeydi:

"Türkler Trabzon'daki Hristiyan Rumları öldürüyor."

(The Egyptian Gazette. Kahire. 22 Mayıs. 1915. s. 19)

"Anadolu'daki Yunanlılar ve tüm Hristiyanlar tehlikede"

(Argus. Sidney, 25 Kasım, 1914, s. 7)

"Türkler savaş esirlerini toptan öldürüyor."

(The Egyptian Gazette. Kahire, 11 Ocak 1915. s. 3) ⁵⁵

Bu haberlerden etkilenen ve Çanakkale'ye gideceklerini öğrenen bazı Anzak askerleri, yüzük taşları altına zehir saklayıp, Türklere esir düştüklerinde intihar etmeyi planlıyordu. Gelibolu Yarımadası'na çıkarıldıkları gün, şöyle bir düşmanla savaşacaklarını düşünüyorlardı: "Abdul: Acımasız, vahşi, zavallı, barbar Türk."

Bir süre sonra, Anzaklar başta olmak üzere Çanakkale'de Mehmetçik ile çarpışıp, onu doğrudan tanıma fırsatı bulan tüm düşman askerleri, gerçeklerin tamamen farklı olduğunu anladılar. Ama bunun için, tüm acımasızlığıyla Çanakkale Savaşları'nın yaşanması ve yüz binlerce insanın kanının dökülmesi gerekecekti.⁵⁶

Anzaklar daha savaşa girmeden 153 kişi kaybetti. Mena'daki kirli içme suları bazı hastalıklara neden oldu. Öte yandan Wesa ve Kahire'de zührevi

⁵⁵ Tunçoku, a.g.e., s. 27.

⁵⁶ Tunçoku, a.g.e., s. 28.

hastalıklar çok yaygındı. Bu tür hastalıklar yüzünden, 200 asker tedavi altına alındı.⁵⁷

Disiplinsiz askerler, cezalı oldukları zamanlar, izne çıkamadılar. Örneğin Er R.L Donkin kışlasında bir onbaşı ile kavga ettiği için sadece bir kez Kahire'yi gezebildi. İsyankar askerler sürekli sağa sola sataşarak kendi aralarında ve sivillerle sürekli sorun çıkartıyorlardı. Bu nedenle pek çoğu hapis cezaları aldı.

Resmi bildirimden çok önce, daha Mart'ın son haftasından itibaren 1. ve 4. Tugayın Gelibolu Cephesine gönderileceği söylentileri yayılmaya başlamıştı. Savaşın yaklaşan yüzü askerlerde endişeli bir bekleyişin başlamasına neden oldu. Er Ellis Silas, hala kanlı bir çatışmaya gireceğine ihtimal vermediğini söylüyordu. Er Robert Antill ise makinalı tüfek grubuna seçildiği için gururluydu. Ailesine yazdığı mektupta: *"Bu savaşta ölmeden önce hiç olmazsa bir Alman öldürmek istiyorum. Çok riskli görevlerin beni beklediğini de biliyorum."* diyordu. Yirmi. yaşındaki Teğmen Harry Coe ise sadece, eğer ölürse hakkında hangi öykülerin anlatılacağını düşünüyordu.⁵⁸

Wesa'daki Anzak birlikleri cepheye sevk edilmeden önce, sürekli kendilerini kazıklayan ve onlara bile bile zührevi hastalık bulaştıran genelev patronlarına karşı bir şeyler yapmaya karar verdiler. Kasabada büyük bir kargaşalık meydana geldi. Kimileri buna "Wesa Muharebesi" adı verildi. Fakat bu olay, tüm birlikler için bir utanç kaynağı oldu. Üst düzey İngiliz komutanlar zaten disiplinsiz buldukları Anzaklara fazla güvenmiyordu. Bu olay haklarındaki olumsuz yargıları daha da güçlendirdi. Wesa olayları yatıştığında olayların utancı memlekete gönderilen mektuplara bile yansdı. Tasmanyalı bir çiftçi olan topçu onbaşı Alf Clennet duygularını *"Meydana gelen bu çirkin olay, bizim için büyük bir acıdır. Adımız dünya üzerinde çok kötü olarak anılacak."* şeklinde yansıtıyordu.

Lancashire birliği, bu isyan biçiminde gelişen kargaşalığı bastırmak için kullanıldı. Onlardan birisi olan 24 yıllık deneyimli bir İngiliz askeri olan Yüzbaşı T. Valantine, 3 Nisan'da günlüğüne. *"Avustralyalılar evlere giriyor, ateş ediyor, her şeyi ateşe veriyorlar. Kasaba yangın yerine döndü. Bunu yapanlar ordu içinde iyice gözden düştü. Bunlar kuru kalabalıktan başka bir şey değil.."* şeklinde yazıyordu.⁵⁹

⁵⁷ Selçuk Kızıldağ : Çanakkale "Cesaretin Bedeli" Arma Yayınları , İstanbul, 2003, s.35.

⁵⁸ Kızıldağ, a.g.e., s. 36.

⁵⁹ Kızıldağ, a.g.e., s. 37.

4 Nisan'da sorumsuz Anzak grupları taşkınlığı Kahire sokaklarına da taşıdı. Sarhoş gruplar şehirde büyük huzursuzluklar çıkardılar. Davranışları İngiliz makamlarından ciddi bir tepki görmedi. Olaylar yatıştıktan sonra 4.000 Sterlinlik bir zarar tespit edildi. fakat askeri yetkililer sadece 1700 Sterlinlik bir fatura keserek Melbourne ve Wellington'da ki hükümetlere gönderdi.

Nisan'ın ilk haftasında tüm izinler kaldırıldı ve hemen sonra, 3 Nisan'dan itibaren boşaltılmaya başlayan kamptan, birbirini izleyerek yürüyüşle geçirilen taburlar, Kahire'den' geçerek, İskenderiye'de kendilerini bekleyen nakliye gemilerine binmeye başladılar. Mısır'da çöl sınırında sadece atlı kıtalarla az sayıda İngiliz kuvveti bırakıldı.

İskenderiye sahilleri bir kez daha savaş gemileriyle doldu. Rıhtımlarda büyük bir kargaşa hakimdi. Binlerce asker gemilere bindirildi. Organizasyon pek iyi değildi. Askerlerin ihtiyaçları rahatlıkla sağlanamıyordu. Kalabalık, dar ve pis ortam sıkıntılara neden oluyordu. Bir askere düşen yatacak yer yaklaşık 60 ile 180 cm arasında değişiyordu. Gemilerin bazıları açık, kirli ve pis kokuluydu. Aşağı güverteler daha berbat durumdaydı. Her şeye rağmen deniz nakliye araçları hayati sorunlar yaşamadan İskenderiye Limanından ayrıldı. Hep bir ağızdan "Australia will be there" (Avustralya orada olacak) şarkısı söyleniyordu.

Yükleme işi tamamlanan gemiler, tek tek ve korunmasız olarak İskenderiye'den batıya doğru harekete geçtiler. Yol boyunca, gemilerdeki erata çıkarma hareketına hazırlayıcı dersler verilmekte, subaylar ise planlar üzerinde çalışmalar yapmakta idiler. Nereye gidildiğinin gizli tutulmaya çalışılmasına karşın, çok geçmeden erler dahi hedefin Limni olduğunu, buradan da Gelibolu Yarımadası'na çıkmak suretiyle savaşa katılacaklarını öğrenmişlerdi.⁶⁰

1.8 Anzak Askerlerinin Limni Adası Günleri

Limni adası, coğrafik konumu hem Çanakkale Boğazı'na yakın oluşu, hem de geniş Mondros limanı nedeniyle stratejik bir değere sahiptir. Ayrıca ada İngiltere açısından, Kıbrıs ve Mısır'a giden ulaşım yolu üzerinde bulunduğu için de özel bir önem taşımaktadır. Bu nedenledir ki Limni adası ve Mondros limanı, 1. Dünya

⁶⁰ Jaffar - a e e - s 48

Savaşı sırasında ve özellikle Çanakkale Savaşları boyunca, Müttefik Donanması'nın Doğu Akdeniz'deki başlıca üssü olarak kullanılmıştır.

Anzak kolordusunun ilk bölümünü taşıyan gemiler, rahat bir yolculuk sonunda Mondros limanına vardılar. Kolordunun 1. ve 2. Tugayları Nisan ayının ilk haftasında Limni'ye ulaştı. Bu sırada, 4. Tugay Mısır'dan yeni hareket ediyordu. Askerin söylediği şarkılardan biri de "Australia will be there" (Avustralya orada olacak) idi. 14 Nisan sabahı, 4. Tugay birlikleri Mondros'a ulaştı. Böylece I., 2.,3.,4. tugaylar Limni adasının Mondros limanına çıkmış oldu.⁶¹

Avrupa'dan getirilen bütün Müttefik kuvvetleri burada bir araya geliyordu. Bunlar arasında, Batı Cephesi'nden kaydırılan İrlanda ve İngiliz Birlikleri, Gurka ve Sih paralı askerlerinden oluşan Hintliler, Filistinli Gönüllü Siyonist Birlikleri ve Fransa'nın Afrika'daki sömürgelerinden getirdiği Senegal birlikleri yer alıyordu.

Ada gemilerin rahat boşaltma yapabilmesi için gerekli rıhtım ve iskelelerden yoksundu. Operasyon getirilen malzemelerin boşaltılması veya yeniden yüklenmesi büyük güçlüklerle neden oluyordu. Deniz taraklanmadan kötü bir rıhtım ve liman yapıldı. Ağır yükleri boşaltmak için büyük vinçler de yoktu. Bu nedenle gemiler yüklerini kendi vinçleri ile yükleyip, boşaltıyorlardı.

İngiliz Kraliyet subayları Limni adasının bu sefer için seçilmesini talihsizlik olarak değerlendirdiler. Yiyecek ve su bol değildi. Fakat, Anzaklar, Mısır'ın o sıcak ve berbat çöllerinden sonra bu adayı çok sevmişlerdi. Özellikle 150 kişilik nüfusu olan Kastro köyünü çok beğendiler. Buranın Mısır'a benzememesi onları mutlu etmeye yetmişti. Buradaki boş zamanları onlara sıkı arkadaşlıklar kurmak için yeni imkanlar sunuyordu. Buranın iklim özelliklerini Melbourne benzetiyorlardı. Bazen de kendilerini adada hapsolmuş gibi hissettiler. Mısır'da yaptıkları eğitim kadar eğitim yapıyorlardı. Komutanları, karşılarında bulunan stepteki tepeleri, işaret ederek, oraya doğru koşmalarını emrediyordu. Günlük yaşamları tekdüzeydi.⁶²

Anzaklar da Limni ve Mondros' a gelmekten oldukça memnun görünüyorlardı. Mısır'da geçen çöl günlerinden sonra Ege'nin göz alıcı mavisi, yeşil tepeler, kır çiçekleri ve yumuşak iklim koşulları onları mutlu etmişti. Avustralyalı Savaş Muharibi Charles W.Bean, Limni' den ailesine yolladığı bir mektupta ilk izlenimlerini şöyle anlatıyor: *"Bir süreden beri Limni'deyiz. Çanakkale Boğazı'na olan uzaklığımız 50 deniz mili kadar. Çevremizdeki herhangi bir tepeden Gelibolu*

⁶¹ Kızıldağ, a.g.e., s.38.

⁶² Kızıldağ, a.g.e., s.51.

Yarımadası ve Boğaz' ın ufukta beliren çizgilerini seçebiliyoruz. Ada, çölden sonra bize çok güzel görünüyor. Her taraf kalın ve yeşil bitki örtüsü ve kırmızı sarı kır çiçekleriyle kaplı .”⁶³

Limni'de kaldıkları süre içinde, askerlere çıkarma harekatı için eğitim verildi. Farklı ülke birlikleri arasında ortak askeri yönetim ve işbirliği çalışmaları yapıldı. Donanım eksikleri giderildi. İngiliz ve Fransız komutanlar, Limni'de bir araya geldi. Çıkarma planıyla ilgili son değişiklikler ve önemli noktalar burada gözden geçirilerek son şekli verildi.⁶⁴

Çıkarma günü yaklaştıkça heyecan giderek artıyor, askerler yavaş yavaş işin ciddiyetini fark etmeye başlıyordu. Yeni Zelandalı George Bollinger, 23 Nisan 1915 günkü genel durumu, günlüğüne şöyle yazıyordu: *“İlk harekat emirleri verildi. Bu akşam bir grup Avustralya nakliye gemisi istim alıp limandan hareket etti. Birliklerimiz, askerlerimiz tümüyle sakin ve artık, kendilerini neyin beklediğinin farkındalar: Kalelerin gözetimi altındaki düşman sahillerini işgal etmemiz gerekiyor”⁶⁵*

İngiliz Binbaşı H.M.Alexander, çıkarma öncesindeki son geceyi ve Anzakların ruh halini şöyle anlatıyor: *“Uzun gecikmelerden sonra, nihayet yola çıkacaklarından dolayı mutlu görünüyorlardı. 24 Nisan akşamı serenler arasından tek tek geçip limandan çıkmaya başladılar. Özellikle Avustralyalı ve Yeni Zelandalı askerler, kolonilerden gelenlerin savaşta neler başarabileceğini göstermek için sabırsızlanıyorlardı. Çoğunluğu kışı Mısır'da, çölde geçirmişti. Avrupa Cephesine yollanmadıkları için de, düş kırıklığı içindeydiler. Ama, işte şimdi, ne zamandır isteyip bekledikleri fırsat onlara veriliyordu. En iyisini başarmaya azimliydiler. İngiliz gemileri geçerken baktım, birinin yan tarafına ve büyük harflerle şöyle yazılmıştı: "Önce İstanbul'a, sonra hareme. Hücum!"⁶⁶*

Bu arada, Müttefiklerin Akdeniz Seferi Kuvvetler Komutanı General Ian Hamilton, Çanakkale Harekatı'na katılacak İngiliz ve Fransız askerleri için bir bildiri yayınladı: *"Fransa'nın ve Kral'ın Askerleri! Modern zamanların benzerini görmediği, büyük ve tehlikeli bir macera bizleri bekliyor. Donanmadaki arkadaşlarımızla birlikte, düşmanın geçilmez dediği açık bir sahile çıkarma yapacağız. Bu çıkarma, Tanrı'nın ve donanmanın yardımıyla başarılı olacaktır. Düş-*

⁶³ Bean, a.g.e., s. 49.

⁶⁴ Tunçoku, a.g.e., s. 32.

⁶⁵ Tunçoku, a.g.e., s.33.

⁶⁶ Tunçoku, a.g.e., s.34.

man mevzilerine hücum edeceğiz ve, muhteşem bir sonuç alacağız. Unutmayın! Gelibolu Yarımadası'na bir kere ayak basınca, işiniz bitene kadar mücadele edeceksiniz. Tüm dünya bizi izlemektedir. Bizlerden beklenen bu büyük kahramanlığa layık olduğumuzu kanıtlayalım".⁶⁷

Bu günlerde Avustralyalıların imajı iyi ve güçlü asker oldukları şeklinde değişmeye başlamıştı. Mısır'daki tatsız günler unutulmaya yüz tutmuştu. "Minnewaska" gemisiyle İskenderiye'den Limni'ye gelen General Birdwood, o günlerde İngiltere Savaş Bakanı Lord Kitchener'e yazdığı mektupta : "Askerlerimin olağan üstü cesur olduklarından eminim. Herkes işini biliyor. Savaş yeteneklerinden sonuna kadar eminim. Düşmanla kaplanlar gibi savaşıacaklar." diyerek Anzaklara olan güvenini ifade ediyordu.⁶⁸ Karaya çıkmayı, kötü hava koşulları iki kere erteledi. Fakat, 23 Nisan Aziz George günü için kesin kararlar verildi.. Teğmen George Mitchell, böyle büyük bir ordu ile savaşıcağı için gururluydu.. Binbaşı Fred Biddle ise daha gerçekçiydi. Askerinin karada şiddetli bir ateşle karşılanmasından korkuyordu.

24 Nisan günü sakin geçti. Limni adasındaki güneş, Avustralya güneşini andırıyordu. O gece gemiler limandan sessizce ayrıldı. Er John Corbin, o gece asker ve subayların davranışlarında bir tuhaflik olduğunu yazdı. Sanki Avustralya'daymış gibi davranıyorlardı. Birbirlerine şaka yapıyorlar, kağıt oynuyorlar, bir geziye gider gibi hareket etmeye çalışıyorlardı.

Er Hary Coe günlüğünde Türklerin savaşçı bir ulus olarak tanındıkları için biraz tedirgin olduğunu yazıyordu. Sıhhiye eri C. J. Lawless "Kendimizi denemeliyiz" diyordu. Zaten Avustralya ve Yeni Zelanda askerleri için bu savaş kendilerini keşfetme ve İngiliz dünyasındaki yerlerini ispat etme savaşıydı.

24 Nisan tarihli "Sydney Morning Herald" adlı gazetede, "Mısır'daki sıkıcı günlerden sonra nihayet harekete geçtiler. Avustralyalı birlikleri heyecan verici bir macera bekliyor. General Hamilton'un emri ile düşmanın üzerine atılmaya hazırlar." şeklinde bir haber yer aldı. Avustralya ve Yeni Zelandalı gençlerin romantik olduğunu sandıkları savaş, artık gerçek yüzünü göstermek üzereydi.

⁶⁷ Hamilton, a.g.e. s. 95.

⁶⁸ Kızıldağ, a.g.e. s. 45

II. BÖLÜM

ÇANAKKALE CEPHESİ KARA SAVAŞLARI

NİSAN - MAYIS DÖNEMİ

2.1 NİSAN AYI SAVAŞLARI

2.1.1 Arıburnu Çıkartması

O ana kadar bir serüvende olduklarını sanan Anzak askerleri filikalara aktarılmaya gerçeğin sevimsiz ve donuk yüzüyle karşılaşmaya başladılar. Filikalara alınan acemi askerler hem soğuk nedeniyle, hem de kısa bir süre sonra karşılaşacakları ölümle yüz yüze gelmenin etkisiyle titremeye başladılar. Subaylar da dahil olmak üzere, kimse çıkacakları sahilin coğrafyası hakkındaki fazla bir şey bilmiyordu. Elerinde sadece teksirle çoğaltılarak birliklere dağıtılan hatalı bir harita vardı. Havacı Albay Samson'un son günlerde çekmiş olduğu fotoğraflar da savaşacakları arazi hakkında yeterli bilgi veremiyordu. Çıkacakları yer olan Kabatepe civarı, Yarımada'nın en karmaşık arazi yapısına sahipti.

Anzak Kolordusu'nu taşıyan konvoy 24 Nisan 1915 saat 14'de Mondros limanından ayrıldı. Konvoyu oluşturan gemiler 25 Nisan gecesi saat 1.30'da Kabatepe'nin dokuz kilometre açığında kararlaştırılan noktaya geldiler. Deniz son derece sakindi. Haya aydınlıktı. Kıyı rahatlıkla görünüyordu. Tahliye filikaları indirildi. Her biri dört istimbote ve dört kürekliden oluşan on iki kafiye oluşturuldu. Bunlar güneyden kuzeye doğru 1'den 12'ye kadar numaralandırıldı. Her refakat gemisinin yanına dört sıra olarak dizildiler.

İlk çıkartma Arıburnu yakınına, şafaktan hemen önce yapılmaya başlanacaktı. Fikir itibarıyla, Birdwood'un planı makul derecede basit ve açıktı. Avustralya Tümeni'nden aşağı yukarı 4000 kişilik bir örtme kuvveti arka arkaya üç dalga halinde, güneydeki filikalar, Kabatepe'nin bir mil kadar kuzeyindeki bir noktada sahile ulaşacak şekilde, 2000 yardalık (1828 m) geniş bir cephe üzerinden karaya çıkacaktı. Askerler karada toplanır toplanmaz, üç grup halinde, kuzeyde Conkbayın'nın zirvesine, doğuda Scrubby Knoll (Kemalyeri) denilen tepeciğe, güneyde de Kabatepe'ye doğru yelpaze gibi yayılacaklardı. Bu üç yeri ele geçirin,

öncülerin hemen arkasından karaya çıkacak olan ana kuvvet nispeten daha az arızalı araziye aşarak, Maltepe ve Maydos'a doğru hızla ilerleyecekti.⁶⁹

Baskın etkisi yapması için bütün bunlar karanlıkta yapıldı. Bütün Anzak Kolordusu bir günde karaya çıkıp Türk savunması bir anda felce uğratacaktı. Daha sonra Boğaz'ın egemen tepeleri işgal edilecek ve Eceabat ele geçirilecekti. Böylelikle Seddülbahir bölgesine çıkan kuvvetin kuzey ucu da korunmuş olacaktı. Daha sonra buradaki Türk kuvvetlerinin kıyı ile bağlantısı kesilecek, Seddülbahir ve Kabatepe grupları güç birliği yaparak Kilitbahir Platosu'na taarruz için Başkomutanlıkta emir beklenecekti. Aşırı derecede iyimser olan bu planın ruhu Türklerin kolayca yenileceği olasılığına dayanıyordu.

Saat 03'den hemen evvel, nakliye görevi yapan olan üç muharebe gemisi. Queen, Prince of Wales, London ağır ağır Yarımada'ya doğru yol almaya başladılar. Deniz son derece sakindi. 03:30'da muharebe gemileri stop ettiler. Filikalar gemilerden uzaklaşarak iki buçuk mil kadar uzaktaki sahile doğru ilerlemeye başladılar. Filikalar 50 yarda uzakta fora edildi. Yavaş yavaş kıyıya sokulmaya başladılar. Erler üç saate yakın bir zamandır, sıkışık ve ses çıkarmadan oturmak zorunda kalmışlardı. Gerginlik dayanılmaz bir hal almıştı.⁷⁰

Çıkartmalara Amiral Thursby, kumanda ediyordu. Bir Avustralyalı bir er bu anı bunu şöyle yazıyordu: "Zincirlerin ve halatların inilti ve gıcırtiları bile, sanki sakinleşmiş, hepsi de hayaletlere aitmiş gibi geliyordu" Yarbay Skeen ise "Her yerde, tanrısal bir aydınlığa benzer bir ışık var. Benimse heyecandan midem bulanıyor." diye anılarını kayda geçirdi. Filikalarda büyük bir sessizlik vardı.

İlk kafiyei oluşturan Anzak örtme gücü olan 3. Avustralya Tugayı'na Albay Ewen Sinclair Mac Lagan komuta ediyordu. Tugay şafak sökmeden önce iki dalga halinde Kabatepe'nin kuzeyine çıkacak ve mümkün olduğu kadar geniş alanda cephe tutacaktı. Denizde ilerleyen kuvvetlerin sağ kanadında bulunanlar, yani Queen'den ayrılanlar, Kabatepe'nin bir mil kuzeyine, Prince of Wales'den ayrılanlar 700 metre daha kuzeye, London'dan ayrılanlar onun 300 metre kuzeyine çıkacaktı. On iki filika en güneyden kuzeye on ikiye kadar numaralandı. Aralarındaki mesafe yaklaşık 140 metre olacaktı. Böylece toplam bir buçuk kilometrelik bir cephe hattı tutmuş olacaktılar.

⁶⁹ James, a.g.e. s.143.

⁷⁰ James a.g.e. s.144.

3. Tugay'ın birinci dalgasının filikalara yerleştirilmesi saat 2.35 da tamamlandı. Fakat kıyıya yaklaşmak için mehtabın batmasını beklemeye karar verdiler. Aksi halde baskın baskın olmaktan çıkabilirdi. Korgeneral Birdwood mutlaka çıkarmanın karanlıkta yapılmasını istiyordu. O gece ayın erken batacağını sanıyordu. Çıkarına planlandığı gibi 23 Nisan'da yapılmış olsaydı ay 2.30'da batacağı. Ama 25 Nisan sabahı ayın batışı 2.57de gerçekleşti. Dolayısıyla geriye, sabah saat 4'de şafağın sökmesine kadar ancak bir saatlik süre kalıyordu. Sonunda ay kayboldu ve saat 3 sularında filikaları çeken savaş gemileri saatte beş mil hızla karaya doğru harekete geçtiler. Onlarla birlikte filikalara refakat için istimbotlar da yanlarında hareket ettiler.. İlk hücum dalgasını oluşturan 1.500 kişilik birlik, Kabatepe genel doğrultusuna ancak sabaha karşı saat 3 sularında yönelebildi.

Bundan kısa bir süre sonra savaş gemileri motorlarını durdurmaları için emir aldılar, fakat demir atmadılar. Kendi hızlarıyla on dakika daha kaydıktan sonra, saat 3.30'da kıyıya iki buçuk mil kala, megafonlarla filikalara gemilerden ayrılma emri verildi. Çıkartma artık başlamıştı.

Anzaklar işte bu anda büyük bir aksilik yaşadılar. Farkında olamadıkları bir akıntı onları kuzeye sürüklemişti. Böylece Kabatepe'nin bir mil kuzeyi yerine bir mil daha kuzeye kaydılar. Böylece Kabatepe kumsalı yerine Arıburnu sahillerine düştüler. Tam o sırada filoların başındaki deniz subayı Yüzbaşı Dix'in, Çanakkale Savaşı'nın kaderini tayin edecek olan gerçeği haykırdığı duyuldu: *"Albaya söyleyin, Tanrının sersemeleri bizi bir mil kuzeye getirmişler."* *"Tanrının sersemeleri"* filikaları sahile çekmiş olan istimbotlardaki seyir subaylarıydı, teşhis doğruydı; ama düzeltmesi için artık çok geç kalmıştı.⁷¹

Bu hatanın nedeni Gelibolu savaşlarını araştıran tarihçiler tarafından yıllarca tartışıldı. Öncü gruplar hiç beklenmedik bir akıntı yüzünden rotalarından çıkmıştı. Çıkartma noktasını belirlemekle görevli subay olan Kıdemli Yüzbaşı Waterlow, yarımadaı fark edince Arıburnu'nu yanlışlıkla Kaba Tepe sanmıştı. Çok fazla güneye çıktığını düşünen subay aslında planlanan çıkartma yerinin oldukça kuzeyinde çıkmış bulunuyordu. Örtme kuvvetini karaya çıkartmakla görevli olan Dz. Yüzbaşı Dix, kuzey grubuna komuta ediyordu. Yayınlanmamış hatıralarının çıkartmalara ait bölümünde, kendi rolünü şöyle anlatıyor: "Yavaş yavaş gemilerden ayrıldık. Başlangıçta her şey yolunda görünüyordu. Fakat sahille olan mesafenin

⁷¹ James - s - s 146

dörtte üçünü aldığımız sırada sağ kanadın merkezin provasından geçecek surette dümen tuttuğunu, merkezin de bu harekete uyarak sol kanadı iskeleye (sola) ittiğini gördüm. Artık, daha şimdiden hedefimizin bir hayli iskele tarafına kaymış olduğumuzun farkına vardım. Mümkün olduğu kadar alan kazanmak için sol kanadı tam yolla diğer kolun gerisinden geçirdim. Onlara da bağıarak sancakta (sağda) kalmalarını söyledim. İlk filika sahile varır varmaz diğerlerinin de hep birden dümen kırarak aynı şeyi yapacaklarını hissetmiştim. Sahile ne kadar çabuk varabilirsek hata o kadar az olacaktı. Süratle hareket etmemin başka bir sebebi de günün ağarmaya başlamış olmasıydı.”⁷²

Yakın zamana kadar bu yanlışın nedeninin akıntı olduğu kabul edilmekteydi. Fakat kendisi bizzat çıkartmalara katılan H. V. Howe bu durumu şüpheyile karşılamaktadır. Howe, o gece Queen’de beraber olan General Birdwood ile Amiral Thursby’den birinin, planda son dakikada bir değişiklik yaparak, Yüzbaşı Waterlow’a daha kuzeyde karaya çıkmasını emretmiş olabileceğini ileri sürmektedir. Fakat General Birdwood’un notlarında böyle bir plan değişikliğinden söz edilememektedir.

Bu hata çıkarmanın, hatta savaşın kaderini değiştirmişti. Çıkartma noktasını belirlemekle görevli Yüzbaşı, Waterlow en önemli sorumlu olarak görünüyordu. Waterlow, Dix ile birlikte birkaç gün evvel sahili büyük bir dikkatle incelemişti. O gece deniz çok sakindi. Yarımada sandalların kıyıya varmasından aşağı yukarı yarım saat evvel net biçimde görülebiliyordu. Türk tarafının konuyla ilgili iddiasına göre Müttefikler birkaç gün önce çıkartma noktası olarak tayin ettikleri noktaya bir şamandıra attılar. Bunu bir işaret noktası olduğunu fark eden Türk deniz devriyeleri şamandırayı bir mil kadar kuzeye, yani Kabatepe açıklarından Arıburnu açıklarına çektiler. Böylece yapılması olası çıkartma, düz ve elverişli bir sahil olan Kabatepe yerine Arıburnu’nun uçurumlu ve dar eteklerine yapılmış oldu.⁷³ Fakat bu iddia batılı ve Türk tarihçileri tarafından çok fazla kabul görmemiştir. İngiliz ve Avustralya kaynaklarında şamandıra ile ilgili herhangi bir kayıt yoktur. “Akıntı” faktörü en genel geçer hata nedeni olarak kabul görmektedir. Çıkartmayı yapanların içinde buldukları şaşkınlık ve arazinin iyice tanınmıyor olması ana etken sayılmalıdır. Çünkü karaya çıkan askerlerin bir kısmı Sfenksi görünce (Haintepe

⁷² James, a.g.e., s.147.

⁷³ Yazman, M. Selvi, Türk-Caraldale - Ulus Basımevi- Ankara- 1938- s-64

Avustralyalılara hep Sfenks gibi görünmüştür) burasını Seddülbahir kalesi bile sanmıştı.⁷⁴

2.1.2 Türklerle İlk Çatışmalar

Kıyadaki yarların üzerinden atılan bir Türk işaret fişegi baskını derhal açığa çıkardı. Hemen yoğun bir tüfek ateşi başladı. Anzakların bekledikleri an gelmişti. Filikadakiler hemen, kendilerini sahilden ayıran yirmi-otuz metrelik mesafeyi kat etmek üzere birbiri ardından suya atlamaya başladılar.

Bu aydınlatma fişegi kısa süreli bir görüş sağlamıştı. Her bir filika, nereye bulduysa, orada baştan kara etti. Bazı birlikleri sahilde Türk ateşi karşıladı. Erler suları yarararak sahile doğru koştu. Anzaklara genelde yirmili yaşlardaki genç asteğmenler komuta ediyordu. Böylece aylarca sürece ve on binlerce insanın hayatına mal olacak Gelibolu kara savaşları başlamış oldu.

Türk tarafındaki erlere sandallar baştan kara edinceye kadar ateş etmemeleri emredilmişti. Bunun Seddülbahir cephesindeki etkileri korkunç olmuştu. Fakat arazinin farklı olması nedeni ile Arıburnu'nda bu bir hata anlamına geliyordu. Sahile yaklaşırken suda çok açık olarak görülen sandallar burnun eteğinde karaya oturunca gözünden kayboldular. Bu Anzaklar için büyük bir şans demektir.

Aydınlık devamlı olarak artıyor, aksilikler peş peşe birbirini izlemeye başlıyordu. Askerlere Arıburnu'nda karaya çıkınca alçak bir kum tümseği bulacakları söylenmişti. Oysa karada daha iki adım atmadan karşılarına dimdik, çalılarla örtülü yamaçlar çıktı. Haintepe eteklerine çıkan subaylar ve askerler sollarında olması gereken, oysa şimdi bir kilometre kadar sağda kalan 400 no'lu yayla (Arıburnu) olduğunu sezdikleri bir yükseklik gördüler. Arıburnu civarına çıkmış olan sandallar adeta dümdüz bir yamaçla karşı karşıya kaldılar. Bu durum, hareketin tüm kaderini değiştiren bir dizi karışıklığa neden oldu.

Anzakların çıkarmasına ilk karşı koyan Küçük ve Büyük Arıburnu kıyılarını gözetleyen iki mangal bir güçtü.⁷⁵ Buradaki küçük birlikler istibot gürültüsüne dikkat kesilmişler, karanlığın içinde hafif kürekle kıyıya yanaşan filikaları hemen fark etmişlerdi. Kıyıya çıkanları şiddetli bir ateşe tuttular. Sayıları çok az olmakla

⁷⁴ James, a.g.e., s.148.

⁷⁵ Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**. Cilt III, Kısım 2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1955, s.294.

birlikte büyük işler başarıyorlardı. Türk savunmasını uykuda bastıracağını sanan Anzaklar umduklarını bulamadılar. Çıkan birlikler şaşkın hareketlerle Arıburnu eteklerine sığındı. Kendilerine başlangıçta pek güvenilmemiş olan Anzakların destanı işte böylece başlamış oldu. Bu kıyılarına 1916 yılında Anzak Koyu adı verilecekti.

Arıburnu sahillerine çıkan öncü gruplar hemen hemen hiç kayıp vermeden sahile ulaşmayı başardı. Eğitimler sırasında erlere, karaya ayak basar basmaz derhal sahilden içeri dalıp ilerlemeleri öğretilmişti. Onlar da bunu yaptı Avustralyalılardan bir grup, önlerindeki son derece dik bir yamacı güçlkle tırmanarak, küçük bir yaylaya çıktılar. Sonradan buraya Haintepe (Plugge's Plateau) adı verildi. Oraya vardıkları zaman bir Türk müfrezesinin, uçurum gibi yamaçlardan aşağı koşarak, alelacele büyük, çalılıklarla kaplı, dar ve derin bir dere içinde kaybolduğunu gördüler. Buraya daha sonra Shrapnel Gully (Şarapnel Deresi) denilecekti. İçerilerden bir yerden gelen bir top sesi duyuldu. İlk Türk top mermisi Haintepe'ye düştü.⁷⁶

Hemen bir birlerine yardım ederek düz duvar kadar dik olan Haintepe eteklerine tırmanmaya başladılar. Bu sırada üzerlerine yağmur gibi kurşun yağmaya devam ediyordu. Bir anda çok sayıda Anzak askeri vuruldu. Tepelere çıkmayı başaranlar; nereye gittikleri belli olmadan çeşitli yönlerde gözden kaybolmaya başladılar. Bu dakikadan sonra subaylar disiplini elden kaçırmaya başladı. Daha ilk andan itibaren haberleşme sistemi de işlemez duruma geldi.

Deneyimsizlik ve kargaşa ortama hakim olmaya başlamıştı. Her kafadan bir ses çıkıyor, kötü planlamanın acı etkisi kendini göstermeye başlıyordu. Gecenin zifiri karanlığı, yabancı topraklar, bekledikleri kadar eğlenceli ve romantik olmayan savaş gerçeği artık iyice kendini belli ediyordu. Karaya çıkan herkes korkunç bir kabusun pençesine düşmeye başladıklarının henüz farkında değildi.

Arıburnu'na çıkanların aksine daha kuzeydeki Balıkçı damlarına çıkanlar, gerek filikalar içinde gerekse kıyıda ilk anda zayıatlarını verdiler. Bir kısmına kurşun isabet etti, bir kısmı su içinde ayağı tökezledi ve üzerlerindeki ağırlık yüzünden çöküp o sığılta boğuldu.. Fakat büyük çoğunluğu kıyıya çıkmayı başardı. Kumsala ilk ayak basanlar, tepelerde Türklerin koşuşmakta olduğunu gördüler. Hemen, ellerinden geldiği kadar muntazam bir sıra teşkil ettiler ve süngü takarak onlarla savaşmaya başladılar.

⁷⁶ James, s. 147.

Haintepe doğrultusuna ilerleyen Anzak güçleri, bir süre sonra burada bulunan ve inatla direnen Türk takımını kuşatmaya başladı. 1500 kişilik güce karşı son ana kadar direnen yaklaşık yüz Türk askeri, kuşatılmadan hemen önce geri çekildi.

Harekatın büyük bir perişanlık içinde başladığını herkes anlamıştı. Anzak Koyu'nda karaya çıkanlar şanslı sayılırdı. Haintepeye (Plugge Platou) ya çıkanlar da tepenin dikliğine rağmen yine de zorluk çekmediler. Fakat Arıburnu'nun kuzeyine çıkanlar karşılarında adeta düz bir yamaç buldular. Küçük gruplara ayrılıp aralarında yardımlaşarak ve kazma kürekle bir yol açarak tepeye ulaştılar. Bu sırada, Balıkçı Kulübesi istikametinden ateş açan makineli tüfekler, o yakınlarında girişilen çıkartma hareketini neredeyse tamamıyla yok etmişti. Birliklerin birbirine karışmasına, genel karmaşaya ve arazinin sarplığına rağmen, süratle içerilere doğru ilerlemenin önemi Avusturyalıların içine öyle işlemişti ki, beceri ile komuta edilen küçük müfrezeler, kısa zamanda önemli mesafeler kat ettiler. Sabah saat 06'ya kadar ilk sırtlar ele geçirildi. Müfrezeler ilerlemeye devam ettiler. Türkler bozulmuş bir halde Düztepe'nin (Baby 700) yukarılarına doğru çekildiler. Güneş doğmaya başladığında karaya çıkmış olan 4000 kadar Anzaka karşı, bölgedeki Türklerin toplamı 500 bile değildi.

Teperlerde siper almış olan bir Türk müfrezeleri son ana kadar direniyor, sonra geri çekiliyordu. Çoğunun cephanesi bitmişti. Asıl görevleri sadece kıyıları gözetlemektir. Bu kadar büyük sayıdaki düşmanla savaşmak için hazırlıklı değildiler. Saatler 07'yi gösterirken küçük, bağımsız Anzak müfrezeleri düzensiz olarak her yere dağılmıştı. Bazıları neredeyse Conkbayırı'nın zirvesine varmak üzereydi. **Loutit adında bir Üsteğmen, fundalı bir tümseğe tırmanınca, aşağıda, üç milden az uzaktaki Boğazın parıldaayan sularını gördü.**⁷⁷ Bu manzara Müttefiklerin gördüğü son boğaz manzarası oldu. 10 Ağustos günü birkaç Yeni Zelandalının daha boğazı gördüğü iddia edildi. Fakat bu doğruluğu hep tartışılan bir ayrıntı olarak kaldı.⁷⁸

Öncü birliklerin verilen hedeflere ulaşması bir an meselesiymiş gibi görünüyordu. Türklerin bu vahşi ve ıssız bölgede bir zaman bir çıkartma beklemedikleri belli oluyordu. Onları en fazla endişelendiren şey Kabatepe'nin hemen kuzeyinde yapılacak bir çıkartmaydı. Bu noktadan Balıkçı damlarına kadar olan uzun kıyıda sadece 27. Alayın bir taburu ileri karakol vazifesi yapıyordu.

⁷⁷ James, a.g.e., s. 150.

⁷⁸ John-Masfield - Gallinoli - London - William - Heinemann - London - 1917 - s. 64

Alayn geri kalan kısmı, General Von Sanders'in emriyle ve Türk komutanların tavsiyelerinin aksine, Maydos civarında toplanmıştı. Anzakların karaya çıktıkları bölge oldukça iyi mevzilenmiş iki bölük tarafından savunuluyordu. Bölgeyi savunmakla görevli Türk bölük komutanı her an bir çıkartma olabileceğinden şüphelenerek tabur karargahı ile sürekli irtibat halindeydi. Dolayısıyla çıkartma başlayınca gafil avlanmadı.

İlk saatlerde kıyadaki Türk birlikleri kolaylıkla geriye atılmış veya çiğnenmiş görünüyordu. Bu yanıltıcı bir durumdu. Arazi savunmaya büyük imkanlar veriyordu. Bir avuç keskin nişancı arazide o kadar mükemmel bir şekilde gizlenmişti ki Anzak ileri hatları ilk ciddi kayıplarını vermeye başladı. Özellikle subaylar büyük bir tehlike altındaydı. Türk keskin nişancıları nereye ateş edeceğini çok iyi biliyordu. Savaşın iki taraf arasındaki savaş tecrübesi farkı yavaş yavaş açığa çıkmaya başlıyordu.

Bu sıralarda Türk tarafındaki herkes beklenen kara hareketinin başladığını anlamıştı. 24/25 Nisan gecesi tatbikattan dönen ve dinlenmeye geçmiş olan 27. Alay, silah sesleriyle uyandı. Komutan Yarbay Şefik (Aker), alayını derhal alarma geçirdi. Kıydan ilk çatışma haberleri gelmeye başladı. Büyük gün gelmişti.

Bu saatlerde Saros Körfezi'nde de bir aldatma çıkartması yapılıyordu. Amaç Türk tarafını şaşırtmak ve asıl çıkarmanın yerini gizlemektir. Müttefikler ilk günde bunda çok başarılı oldu. Çanakkale cephesi komutanı Alman Generali Liman Von Sanders asıl çıkartmayı Saros körfezinden beklemekteydi. Türk komutanlarının isteğinin tam aksi bir kararla asıl savunma güçlerini geriye çekti. Sahillerde sadece gözetleme birlikleri bıraktı. Bu birlikler bile ilk çıkarma saatlerinde Anzaklara önemli kayıplar verdirdi. Liman Von Sanders'in bu stratejisi Anzaklar için büyük bir avantaj demektir. Çıkarma yapan birlikler denizin üstündeyken son derece savunmasızdı. Tam bu anda karada mevzilenmiş az sayıda birlik Anzaklara korkunç kayıplar verdirebilirdi. Fakat neyseki kıyıda fazla Türk yoktu. Yeterli birlik onları hemen sahilde beklemiş olsaydı belki de hiç karaya çıkamayabilirdiler. Bu konu yıllardır Türk tarihçilerinin önemli tartışma konusu olmuştur.⁷⁹

Arıburnu'ndan ve Balıkçı damlarından içerilere doğru ilerleyen Anzak taburunun saldırısı, Cesarettepe ve Yükseksirt'ta bulunan 8. bölüğün 3. Takımının çetin direnişiyle karşılaştı ve bir süre durduruldu. Yoğun Anzak karşı saldırısı ile

⁷⁹ Yazman, s. 50-51

büyük kayıp veren takım sonunda çekilmek zorunda kaldı. Cesarettepe Anzaklar tarafından ele geçirildi. Son ana kadar direnen ve cephanesi biten bu takım Conkbayırı'nın güney eteklerine doğru yöneldi. Bu askerler biraz sonra Mustafa Kemal ile karşılaşacaklar ve savaşın tam kırılma noktasında rol alacaklardı.

Bu anlarda Anzak cephesi genel olarak tam bir “tesadüfler savaşı” görünümündeydi. Aradan saatler geçmesine rağmen ilk şaşkınlıklar hala devam ediyordu. Müttefikler tarafına tam bir kafa karışıklığı hakimdi. Kötü başlayan çıkarma denetimsiz bir savaşa dönüşmüştü. Ne yapacağını bilen kararlı bir şahsiyetten yoksun olmak Anzaklar için tarihi bir fırsatın kaçırılması neden olabilirdi.

2.1.3 Gece Muharebeleri

25 Nisan akşamı Anzaktaki durum çok kötüydü. Savaş hakkında Hamilton'a belli belirsiz raporlar gidiyordu. Devamlı olarak geriye, kumsala asker akıyordu. Her yer yaralılar ve döküntülerle dolmaya başlamıştı. Komutanlar bu döküntülerden bilgi almakla büyük bir hata yapıyordu. Çünkü onların ifadelerinden ortaya çok ümitsiz bir manzara çıkıyordu. Anzak Koyu bir mezbahadan beter durumdaydı. Sahile içler acısı, düzensiz bir manzara hakimken şimdi bir de dondurucu yağmur yağmaya başlamıştı. O gece deniz de çok hırçınlaştı. Askerlerde, yenilmiş ve moralini kırılmış bir ordunun tüm belirtileri görülmüyordu. En kötüsü, şafakta bir Türk karşı taarruzu kaçınılmaz gibiydi.

Fakat o sıralarda Türk tarafı da çok yıpranmıştı. Gündüz inanılmaz bir mücadele verilmişti. Askerin günlük yiyeceği bile güçlkle dağıtılıyordu. Uyku ise zaten son derece lüks bir şeydi. Fakat Anzak cephesinin kumandasını fiilen eline alan Mustafa Kemal böylesi günlerde uyumanın ulusu için ebedi bir uyku anlamına geleceğini biliyordu. O gece askerine yaptığı konuşmada öncelikle hedeflerinin Balkan Savaşındaki kara lekenin temizlenmesi gerektiğine inandığını söylüyordu. Hedefi Müttefikler kendini toparlamadan onları denize dökmektir.⁸⁰

O gece Bridges ve Godly, Avustralya ve Yeni Zelandalı tümen komutanları, Birdwood'u karaya çağırma kararı verdiler. 19. Tümen Komutanı gündüz

⁸⁰ Ruşen Eşref Ünaydın, **Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal İle Mülakat.** Devlet Matbaası, İstanbul, 1930, s.42.

taarruzlarıyla sıkıştırılan düşmanın gece derlenip toparlanmasına imkan vermemek ve onları denize dökmek için Anzaklara gece taarruzu yapmaya karar verdi. 25, 26 Nisan gecesini bir dizi saldırı ve karşı saldırıların sonucu bazı tepeler birkaç kez el değiştirdi. Gecenin sonunda Kanlısirt yine Anzak tarafına geçti. Türk tarafının bu geçici duraklamasına 77. Türk Alay'ındaki Arap askerlerin neden olduğu söylenir. Sonuçta gece savaşlarında da köklü bir sonuç alınmamış, tarafların gücü yavaş yavaş birbirini dengelemeye başlamıştı. Bu sırada Anzaklar karaya asker ve mühimmat çıkartma işlemine hız vermişlerdi.

2.1.4 26 Nisan 1915

26 Nisan sabahı Müttefik Donanması Türk mevzilerini çok ağır bombardımana tuttu. Yeni saldırı özellikle 57. Alay üzerinde yoğunlaştı. Bu alayın Kocaçimen Tepesi batı kanadının denize açık olması zayıflığı iyice artırılıyordu. Askerin büyük bir kısmı yaralandı ya da hayatını kaybetti. Sağ kalanlardan bir kısmı sağır oldu, bir kısmı çıldırdı. Donanmanın ateşi bitince Anzaklar saldırıya geçti. Mücadele Conkbayırı için verilirdi. O anki savaşın ağırlık noktası Düztepe'ydii. Taraflar bir birine girmiş, göğüs göğüse dövüşüyorlardı. Arıburnu cephesinin en önemli yeri burasıydı. Bir saat süren Anzak taarruzu 57. Alay tarafından durduruldu.

Öğleden sonra da Kırmızısirt , Kanlısirt üzerine güçlü bir Anzak saldırısı başladı. 27. Türk Alayı bu saldırıyı göğüsleyerek kırdı. Anzaklar tekrar eski mevzilerine döndüler.⁸¹

2.1.5 27 Nisan 1915

Çıkarmanın ilk haftasında cereyan eden çarpışmalar kesintisiz ve vahşice oldu.. Bir Avustralyalı, o ilk günlerden bahsederken “Günler ve geceler yavaş geçiyordu. Uyuyabilsek de korkunç rüyalar uykularımızı berbat ediyordu. Her saat içimizden bazıları devriliyordu.” Anzakların sayı üstünlüğü cepheye taze Türk takviyeleri sevk edildikçe yavaş yavaş ortadan kalkmaya başladı. Nihayet 27 Nisan akşamına doğru, iki tarafın sayısı arasındaki fark tamamen kapandı.⁸²

⁸¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, a.g.e. s .124 .

⁸² James, a.g.e. s.231.

O günlerde Mustafa Kemal askerlerini verdiği emirlerden birinde :”Bize verilen vatan ve namus vazifelerini ifa ederken bir adım geriye gitmenin imkanı yoktur. Bu sırada istirahat ve uyku aramamızın, yalnız bizim değil bütün milletimizin ebediyen uyku ve istirahattan mahrum kalacağını hepimize hatırlatırım. Bütün arkadaşlarımın benimle aynı fikirde olduklarından ve düşmanı denize dökmeden önce yorgunluk belirtisi göstermeyeceklerinden eminim ” diyordu.⁸³

Anzaklar da aynı derecede azimliydiler. Bu nedenle iki taraf arasında geçen çarpışmalar son derece acımasız oldu. İlk günün basit çukurları artık tam bir siper görünümündeydi. İleri hatlarda bir takım boşluklar vardı. Örneğin sonradan Tek Cam (Lone Pine) adı verilen 400 Yaylası'nın güneydoğu kenarı, çıkartmadan sonra, hiç olmazsa iki gün Türklerce hemen tamamen savunmasız bırakılmış ve küçük bir Avustralyalı grup burasını işgal etmişti. Ancak takviye alamayınca çekilmek zorunda kalmışlardı. 28 Nisanda bu can alıcı durumun farkına varıldığı zaman, iş işten geçmiş bulunuyordu.⁸⁴

İlk iki gün içinde Albay Braund'un emrindeki Yeni Zelandalılarla Avustralyalıların Merkeztepe'deki (Russel's Hill) çetin savunmaları olmasaydı, Anzak mevzilerinin tamamı kolayca kaybedilebilirdi. 27 Nisanda, Albay W. G. Malone'un kumandasında Wellington Taburu'ndan 21. bölük yetişinceye kadar, Avustralyalıların bu noktadaki durumu ümitsizdi. Seferin bu aşamasında Yeni Zelandalılarla Avustralyalılar arasındaki ilişkiler çok sıcak sayılmazdı. Malone, Braund'un idaresinden dehşete düştü. Kısa bir süre sonra hatıra defterine, “Hiç bir şey bilmiyordu. Ne bir savunma mevzii vardı, ne de planı. Askerleri sırtın boynundan, aşağıdaki ormanın içine atmaktan başka hiç bir şey bilmiyordu.” diye yazdı. Merkeztepe'deki ilk saatlerinde, Malone'un müfrezesi 45 ölü ye 100 den fazla yaralı verdi. Bunun üzerine Malone, General Walker'e bizzat şikayette bulununca, General de Avustralyalıların çekilmesini emretti. Malone olanlardan o derece hiddete kapılmıştı ki, ciddi şekilde, Braund'un beceriksizlik ve ehliyetsizlikten divanı harbe verilmesini talep etmeyi düşünüyordu. Aslında müthiş kayıplar vermiş olmasına rağmen Braund'un arka arkaya hücumları, Anzak hattını Merkeztepe'den ileride bir noktaya kadar ilerleterek, cephedeki tehlikeli gedğin kapatılmasını sağlamıştı. Bu gedikten sızan Türk nişancıları, Monash Vadisi'nin (Korkuderesi) doğu kenarına sığınmış ileri karakollar arasında ağır zayiata sebep oluyordular. Ayın 28 inde,

⁸³ Ünaydın, a.g.e. s.42.

⁸⁴ James, a.g.e. s.233.

Malone'un askerleri kritik durumdaki, mevzilerini az çok sağlamlaştırmışlardı ki, bu noktada büyük bir Türk hücumu gelişti. Ancak savaş gemilerinin topları imdada yetişti ve geri püskürtüldü. Bu hücum, Mustafa Kemal'in bütün Anzak cephesine karşı aynı anda yapmayı düşündüğü hücumun bir kısmıydı. Arızalı arazi ve kötü haberleşme imkanları yüzünden yeterince verim alınamayan bu hücum büyük bir kahramanlıkla gerçekleştirilmişti. Büyük kayıplardan sonra bir süre ara verildi. Askere ve depolara ağır kayıplar verdireceği umulan Anzak Koyu'nun bombardımanı bile dağınık ve tesirsiz olmuştu. Birdwood 15 Mayıs'ta karısına yazdığı bir mektupta, "Eğer von Sanders bütün kuvvetiyle siperlerimin bir tek noktasına yüklenmiş olsaydı, delmesi hemen hemen kesindi." diyecekti. Bu hücumun başarısızlığa uğramasının bir önemli sonucu daha oldu. Zırhlı tepesi üzerinden ilerleyen bir kolun, savaş gemilerinin topları tarafından bir anda yok edilmesi, Türklerde öyle derin bir tesir yaratmıştı ki, bir daha denizden gelen ateşe açık arazide gündüzleri hiç bir harekete girişmediler.⁸⁵

2.1.6 28 Nisan 1915

İlk günlerden sonra Çanakkale cephesinin genel karakteristiği artık belli olmaya başlamıştı. Her iki taraf da kayıplara bakılmaksızın geceli gündüzlü bir birine taarruz ediyordu. Türk tarafı Anzakların yerleşmesine fırsat vermek istemiyor, Anzaklar da tuttıkları kıyı başını korumak için inanılmaz bir mücadele veriyordu. Yeni amaç artık "yılbaşına kadar bir macera yaşamak" değil "Avustralya ve Yeni Zelanda'nın onurunu korumak"tı. Sakin ve müreffeh bir yaşam süren ada insanları eski dünyanın tarihsel hesaplaşmalarının içindeydi artık.

General Hamilton anılarında bu durumu şöyle yazıyordu: "*Bu kadar korkunç şartlar altında Güney Afrika'da savaşmak zorunda kalsaydık çoktan teslim bayrağını çekerdik. Oysa bugün kimsenin böyle bir isteği yok. Geceleri ay ışığında bile kanlı çarpışmalar devam edeceğe benziyor.*"⁸⁶

Durum artık hareket muharebeleri karakterine bürünüyordu. Anzak askerleri inanılmaz bir hızla savaş koşullarına uyum sağlıyordu. İlk iki günde gösterdikleri direnç ve kahramanlık her türlü takdirin üstündeydi. Müttefikler açısından

⁸⁵ James, a.g.e., s.234.

⁸⁶ Hamilton - a.g.e. - s.111

Çanakkale savaşı denince akla artık önce Anzaklar gelecekti. Fakat kayıplar korkunçtu. Bu haklı onur onlara çok pahalıya mal oluyordu.

İkinci günde muharebenin görünümü tesadüf muharebesi olmaktan çıkıp hareket muharebesi görünümüne dönüşüyordu. Türk tarafının 5. Ordu Komutanlığı şiddetli bir saldırı ile düşmanlarını denize dökmeye karar verdi. Çünkü müttefikler karaya yerleştikçe durum Türkler için endişe verici olmaya başlayacaktı. Fakat olağanüstü donanma desteği nedeniyle bu kolay gerçekleşecek bir hedef değildi.

Bu sırada Anzaklar da karşı taarruza hazırlanıyordu. 28 Nisan 1915 günü genel durum şöyleydi. Türk kuvvetleri toplam 15 tabur 36 toptu. Türk piyade alaylarında ağır makinalı tüfek azdı. Anzak kuvvetleri ise toplam 21 taburdu. Çeşitli toplardan oluşan 15 bataryalık bir topçu gücü vardı. Piyade taburlarında ağır makinalı tüfek bölükleri vardı. Denizdeki 255 dev top namlusu karadakilere müthiş bir destek veriyordu. Cephane sıkıntıları yoktu.

19 Tümen Anzakları 3 kilometrekarelik bir alanda ve denizden 900- 1.200 metre mesafede daracık bir kıyı başına sıkıştırmıştı. Kanlısirt- Kırmızısirt hattı aradaki sınırı teşkil ediyordu. Merkeztepe'nin güney hattı Türkler tarafından sarılmıştı. Arazi üstünlüğü ve hareket insiyatifi Türk tarafındaydı. Hamilton 25-25 Nisan gecesini Anzaklara, siper kazıp beklemelerini çekilmelerini, Güney cephesini rahatlatmak amacıyla üzerilerine olabildiği kadar Türk çekmelerini emretmişti.⁸⁷

28 Nisan'da Anzaklar üç ayrı yönden sınırlı amaçlı taarruzlar düzenlediler. Birincisi Düztepe doğrultusunda idi. Bunu 57. Alay kesti. İkinci olarak Boyun noktasına saldırdılar. Ama fazla ilerleme kaydedemediler. Üçüncü ve en şiddetli saldırı Kırmızısirt- Kanlısirt üzerine yapıldı. Donanma desteği ile oldukça iyi başlayan saldırı Türk tarafındaki subayların öne atılmalarıyla yine durduruldu. Anzaklar sayı ve mühimmat üstünlüğünü elinde bulunduruyordu. Fakat ilk iki gündeki müthiş yıpranma, onları sonuç alacak bir saldırı yapmaktan alıkoyuyordu. Bu günlerde Türk savunması sadece 19. ve 9. Tümenler eliyle yürütülüyordu. Fakat Türk tarafında inanılmaz bir direnç ve savaşma azmi vardı.

28 Nisanda Aznak Koyu'na imdat kuvvetleri geldi. Kraliyet Deniz Piyadesi Chatham ve Portsmouth taburları yetişti. Bunları, ertesi gün Deal Taburu takip etti. Tükenmiş Anzaklar, sıra sıra mantar şapkalı, soluk yüzlü ve şaşkın gençleri görünce sevinçleri kedere dönmüştü. Deniz Piyadeleri uygun bir şekilde düzenlenmiş bir

⁸⁷ Hamilton - 2 9 4 - s-117

siper şebekesini devralacağını sanmıştı.. Subaylarından birinin subay yemekhanesinin yerini öğrenmek istediği söyleniyordu. Soruya muhatap olan iri yarı, siskalaşmış Avustralyalı afallayıp subayın yüzüne bakakalmış, sonra da alaycı bir kahkaha atarak arkasını dönüvermiş.⁸⁸

İlk günlerde, Deniz Piyadeleri de Anzakları pek hafife alıyordu. Onlardan biri şöyle yazdı: *“Her şey karmakarışıkta. Kimse kimsenin nerede olduğunu bilmiyordu. Her yerde ortalıkta gezinen, çay içen, gördükleri her şeye rasgele ateş eden Avustralyalılara rastlanıyordu.”* Mahvolmuş olan Anzak taburlarının yeniden teşkilatlanmasına kadar Deniz Piyadeleri, oldukça fazla kayıp vermelerine rağmen oldukça iyi görev yaptılar.⁸⁹

29 ve 30 Nisan günleri Anzaklar yine Kanlısirt- Kırmızısirt hattına saldırdılar. Fakat karşı Türk süngü hücumuyla püskürtüldüler. Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusu 6 gün içinde tam 6554 kayıp vermişti. Bunlardan 1252 si (yüzde 25) ölmüştü. 25 Nisan günü öğleden sonra, 30 subay ile 900 erden fazla bir mevcutla muharebeye girmiş olan bir taburdan dört gün sonra dokuz subay ile, 400 den pek az fazla er kalmıştı.

Türk tarafının kayıpları ise daha da ağır olmuştu. Türk Genel Kurmayı'nın sonradan yaptığı tahminlere göre, 25 Nisan 4 Mayıs arasındaki devrede Anzaktaki Türk kayıpları 14.000'i bulmuş ve bunların çoğu ya o günlerde şehit olmuş, ya da aldığı yaralardan daha sonra hayata veda etmişti.⁹⁰

2.1.7 Mustafa Kemal İle Karşılaşma

Çıkartma başladığında 19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal, Bigalı Köyü yakınlarındaki 19. Tümen karargahındaydı.⁹¹ Aldığı ilk bilgilerle iki tabur İngiliz askerinin Arıburnu civarında karaya çıktığını, sınırlı bir direnişten sonra ilerleyerek Kanlısirt- Kırmızısirt hattını ele geçirdiğini öğrendi. Anzakların asıl hedefinin Conkbayırı ve Kocaçimentepe olduğunu derhal anladı. O andan itibaren bütün önlemleri bu doğrultuda almaya başladı. Derhal tümenini alarma geçirdi ve

⁸⁸ James, a.g.e., s.238.

⁸⁹ W. D. Pleston, **The Dardanelles Expedition, A Condensed Study**. United States Naval Institute Press, 1927, s 79.

⁹⁰ James, a.g.e., s.237.

⁹¹ James, a.g.e., s.295.

içtima emri verdi. Gerçekten de Müttefiklerin birinci gün hedefi bu yüksek tepeleri ele geçirmektir. Anzakların ilerleme istikameti Kocaçimentepe, Düztepe -Conkbayırı eksenine doğruydur. Bu hedeflerin gerçekleşmesi savaşın dönüm noktası olacak ve sonuç Türkler için tam felaket anlamına gelecekti. Yarımada'nın orta kısmı Anzak hakimiyetine geçecek, Boğazın'ın her iki yanı topçu baskısı altına girecek, iç kesimlerindeki Türk istihkamları devre dışı bırakılacaktı. Ayrıca güneydeki Seddülbahir'deki Türk birlikleri de kuşatılacağı için oradaki cephe daha ilk günden çökecekti. Müthiş bir zafer Müttefiklerin parmaklarının ucuna değmeye başlamıştı. Anzaklar tahmin edemeyecekleri kadar derin anlamlara sahip bir zafer kazanmak üzereydiler. Yarımada'nın Müttefiklerin eline geçmesine belki de dakikalar kalmıştı. Fakat tarihin dönüm noktasını oluşturacak bir engel Müttefiklerin tüm planlarını bozdu.

Mustafa Kemal daha Balkan Savaşı sırasında bölgeyi inceleme fırsatı bulmuştu. O zamanki olası Bulgar tehdidine karşı yarımada'ya yapılacak muhtemel bir çıkarma harekati için incelemeler yapmıştı.⁹² Üç yıl önce bölgeyi askeri açıdan etüt eden ve üstün bir stratejik anlayışa sahip bir komutan olarak görüşleri Sanders'in tam aksi yönlerdeydi. Müttefik çıkartmasının ana hedeflerinin güneyde Alçıtepe, kuzeyde Kocaçimentepe olacağını düşünüyordu. Bu tepeleri elinde tutan tarafın savaşın inisiyatifi elinde tutacağına inanıyordu. Onun kendi öngörülerine göre alacağı önlemler savaşın kaderini değiştirecekti.

Müttefik bombardımanı 25 Nisan sabahı saat 05'te başladı. İlk saatler Türkler açısından Mustafa Kemal'in anlatımıyla şöyle cereyan devam etti: *"Bu sırada Üçüncü Kolordu Kumandanı Esat Paşa Hazretleriyle Gelibolu'dan telefonla görüşmüş, bu görüşme sırasında komuta heyetinin dahi henüz olan biten hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı bana bildirmişti. Saat 9.30'dan az önce dokuzuncu Tümen kumandanı Yarbay Halil Sami Bey'den şu raporu aldım: 'Kabatepe'de bulunan tabur komutanlığından şimdi alınan rapor bana, düşmanın Arıburnu sırtlarından başlayarak Kabatepe'nin gerilerindeki sırtları sarmakta olduğu bildiriliyor. En yakın bulunması hasebiyle Maltepe'deki kuvvetinizden bir taburu Kabatepe'nin güneyindeki Arıburnu'na bölgesine karşı acilen sevk edilmesi son derece gereklidir.'* Bu anda Tümen zaten hareket etmeye hazırdu. Dikkati çeken nokta şuydu ki; o ana kadar düşmanın Seddülbahir tarafındaki çıkartmasından hiç

⁹² -Sevket Süreyya Azekinir- Tek Adam -I. Cilt -Remzi Kitanevi- İstanbul - 1966- s 192 -

bahsedilmemekte, Arıburnu çıkartmasına karşılık sadece bir tabur kuvvetle yetinilmekteydi. Artık çıkartma kesin olduğuna göre ve sayısı ne olursa olsun düşmanın sahile yerleşmesine imkan vermemek gerektiğine göre, hiç zaman kaybetmeden Tümen'in süratle Gelibolu'dan hareketine dair kesim emrimi verdim. Kaybedilecek zamanın telafisi mümkün olmayacaktı.”⁹³

Mustafa Kemal 57. Alayın süvari bölüğünü de keşif için, bölgenin kilit noktası olan Kocaçimen istikametine göndererek, tehlike anında son ana kadar direnmelerini emretti. Gerçekten Kocaçimen ve yanı başındaki Conkbayırı bölgeye en hakim tepelerdi. Bunlar elden çıkarsa Boğaz'ın her iki yakası da tehlikeye düşerdi. Ayrıca 19. Tümen ordu yedeğiydi. Yarbay Mustafa Kemal'in Tümeninin yerini değiştirmeye yetkisi yoktu. Çok büyük bir risk alarak öngörüsü gereği bu doğrultuda hareket etti ve sonunda haklı çıktı. Sonuç olumsuz olsaydı korkunç bir sorumlulukla karşı karşıya kalacaktı. Verdiği ilk karar şu oldu; “57. Alay'ını Kocaçimen tepesi yönünde harekete geçirecek, böylece Kocaçimentepe-Conkbayırı hattını emniyete almış olacaktı.”⁹⁴ 57. Alayı 7.45'de Bigalı deresinden Kocaçimentepe yönünde harekete geçirdi. Sarp arazide ilerlemek son derece zor oldu. Saat 9.40 civarında Kocaçimen Tepesine ulaşıldı. Askerler hayli yorulmuş, yürüyüş kolu hayli uzamıştı. Yavaş hareket eden birliğinden ayrılan Mustafa Kemal daha iyi bir görüş açısı için Conkbayırı'na doğru bizzat hareket etti. 57 Alayın da hızla oraya getirilmesini emretti.

Yol arızalıydı ve güneş yakıcıydı. Askerleri kısa zamanda dökülüp çok gerilerde kalmaya başladılar. Kocaçimentepe'ye varınca Mustafa Kemal beraberindeki subaylara, erleri toplayıp kısa bir mola vermelerini emretti. Kendisi ise yanında yaveri, baş doktoru (sertabip), bir emir eri ve 57. Alayla birlikte gelmiş olan bir dağ bataryasının komutanı olduğu halde, sırtı takip ederek Conkbayırı'nın tepesine çıktı. Bu muhteşem seyir yerinden, Arıburnu açıklarında bazı savaş gemilerini ve nakliye gemilerini görebiliyordu.

Yarbay Mustafa Kemal birkaç muhafız ve emir subayı ile Conkbayırı tepesine vardığı zaman durumun ne denli tehlikeli olduğunu bizzat gördü. Balıkçı damlarındaki gözcü erler cephaneleri bittiği için o tarafa, Conkbayırı bitişiğindeki 261 rakımlı tepeye (Zırhlıtepesi) doğru çekiliyorlardı. Anzaklar da gayet rahat bir

⁹³ Ünaydın, a.g.e., s. 15.

⁹⁴ Bayar, a.g.e., s. 296.

şekilde Conkbayırına doğru ilerliyorlardı. **Savaşın kader anlarından birinin yaşandığının farkında değildiler.**

Mustafa Kemal'in kendi anlatımı ile olay şöyle cereyan etmişti: *“Arazi müsait olmadığından hayvanları bırakarak yaya olarak Conkbayırı'na vasil olduk. Bu sırada Conkbayırı'nın güneyindeki 261 rakımlı tepeden Conkbayırı'na doğru, 27. Alay'ın sahili gözetleme görevli bir müfrezesine rastladım. Müfreze Conkbayırı'na doğru kaçmaktaydı. Bizzat askerin önüne çıkarak “Niçin kaçıyorsunuz?” dedim. “Efendim düşman!” dediler. “Nerede?” dedim. işte! diye 261' rakımlı tepeyi gösterdiler. Gerçekten de düşmanın bir avcı hattı 261 rakımlı tepeye (Zırhlitepesi) yaklaşmış ve son derece serbest bir şekilde ileri doğru yürüyordu. O zaman bu kaçak efrada bağırarak “Düşmandan kaçılmaz.” dedim. “Cephanemiz kalmadı.” dediler. “Cephanemiz yoksa süngünüz var.” dedim. Bağırarak onlara süngü taktırdım ve yere yatırdım. Aynı zamanda Conkbayırı'na doğru gelmekte olan piyade alayı ile dağ bataryasının yetişebilen efradının marş marş ile benim bulunduğum yere gelmeleri için yanımdaki emir erimi geriye gönderdim. Kolun başında bulunan bir bölük yetişti. Cephanesiz askeri takviye ederek düşmana ateş açmalarını emrettim. 57. Alayın taarruzu yaklaşık saat 10 sıralarında gerçekleşti.”⁹⁵*

Mustafa Kemal karşı karşıya kaldığı durumun ciddiyetini anlamakta gecikmemişti. Azak çıkarması bir hayli ilerlemesine rağmen henüz kendisini toparlamış değildi. Düztepe, Cesarettepe, ve daha gerideki Merkeztepe dolayları işgal edilmişti. Ancak Conkbayırı civarı henüz yayılmanın gevşek aşamasındaydı. Bu aşamada görünüm tam bir tesadüf muharebesi şeklindeydi. Yani hangi taraf kararlı davranırsa zafer onun olacaktı.

Balıkçı damlarından Conkbayırı sırtlarında çekilen erleri süngü taktırarak sipere yatan Mustafa Kemal son derece değerli dakikalar kazandı. Eğer öncü Anzak birlikleri Mustafa Kemal'in buldukları yere gelmeyi başarabilselerdi tepenin öteki tarafındaki 57. Alay çok güç durumda kalacaktı. Çok yorgun ve düzensiz bir anda uğrayacakları saldırı her şeyin sonu olabilirdi. Mustafa Kemal bu anı “Kazandığımız an bu andı” diyerek ifade eder.⁹⁶ Anzaklar eğer Conkbayırına çıkabilselerdi savaşın ilk günkü hedefi hemen hemen gerçekleşmiş olacaktı. Oraya yerleşecek bir müttefik birliği Boğaz dahil tüm yarımadanın orta kısmını kontrol edebilecekti. Böylece Seddülbahir cephesi de kuzeyden sarılmış olacak,. Boğazın

⁹⁵ James, a.g.e., s.156.

⁹⁶ James, a.g.e., s.23.

Avrupa yakasındaki toplar ve bataryalar kolayca susturulmuş olacaktı. Bu da Çanakkale cephesinde Müttefiklerin kesin galibiyete ilerlemesi anlamına gelecekti.

Mustafa Kemal'in hilesini fark edemeyen Anzaklar derhal yere yattı ve beklemeye başladı. Bu bekleyiş sırasında 57. Alay tepeyi aştı ve Conbayırı eteklerinde yerini aldı. Mustafa Kemal askerlerine derhal süngü taktırdı ve saldırı emri verdi. Verdiği emir, Türk savaş tarihine ve askeri literatürüne geçecek türde ve Çanakkale savaşının genel ruhunu ifade edecek özellikteydi: *“Ben size saldırmayı değil, ölmeyi emrediyorum. Biz ölüncüye kadar geçecek zaman içinde yerimizi başka kuvvetler ve başka komutanlar alabilir.”* İşte Anzak cephesinde **“SAVAŞ”** o anda başladı.⁹⁷

Mustafa Kemal bu aşamadan sonra savaşı Conkbayırı'ndan bizzat kendisi yönetti. Sağdaki ve soldaki birliklerle irtibat kurdu. Savaşa önce 57. Alay'ın. 1. Tabur'u katıldı. Az sonra da Alayı'nın topçu bataryası da Suyatağı denen yere yerleşerek Anzaklar üzerine ateş açmaya başladı. Günün sonunda Anzak cephesi komutanlığına getirilen Mustafa Kemal'in önerisi ile buraya Kemalyeri adı verildi. 2500 mevcutlu 57. Alay kendisinden üç kat fazla olan Anzaklara karşı ölümüne boğuşuyordu. O andan itibaren Türk askerinin müthiş savaş gücü iyi bir komutan altında kendisini göstermeye başladı.

Bu tarihi dakikalar Anzak tarafında farklı yaşanmıştı. Başlarında Tulloch ve Lalor adlarında iki yüzbaşı bulunan bir grup Avustralyalı asker sabah saat 8'de Boyun'a (The Nek) vardı. Avustralyalılar yamacı tırmanır tırmanmaz Merkez Tepedeki Türkler ortadan kayboldular. Sağa doğru, etraftaki derelerden arada sırada tüfek atışları yapılıyordu. Tulloch, adamlarını Düztepe'nin üzerinden aşırırtırken, Lalor'un ve adamlarının Boyun'da mevzilenmesi kararlaştırıldı. Tulloch'un müfrezesi Düztepe'nin yumuşak meyilli yamaçlarını tırmanarak iç taraflara doğru ilerlemeye başladı. Bir yerde bir Türk grubu ateş açtı. Fakat Avustralyalılar fundalıklara gizlenip ateşle karşılık verince Türkler geri çekildiler ve ileri hareket devam etti.

Zirveye yürüyen Tulloch'un müfrezesini bizzat Mustafa Kemal önlemişti. Tulloch Zırhlitepesi'nden açılan ateşin şiddetli olmamakla beraber, git gide şiddetini artırıyordu. Bu arada, soluna isabet eden Zırhlitepe'sinin zirvesine yakın bir yerde, emirler verdiği belli olan bir Türk subayının, sakin bir şekilde bir ağacın

⁹⁷ *İstanbul, 1999, s. 29.*

yanında durduğunu gördü. Aralarında 1000 metreden az bir mesafe vardı. **Tulloch subayın üzerine ateş açtı. Subay (Mustafa Kemal) yerinden kıılmadı.** ⁹⁸

Cevap olarak üzerine yağın Türk kurşunları, Tulloch'u ateş etmekten vazgeçirdi. Büyük sayılarda düşman göremiyorsa da, Zırhlıtepesi'nden ve Conkbayırı'nın alt yamaçlarından gelen ateş sürekli artıyordu. Küçük müfrezesinin saldırıya uğradığı artık belli oluyordu. Çekilme emrini verdi. Müfrezesi soluğu, Lalor'un emriyle Margetts adında bir teğmenin idaresindeki bir başka Avustralya müfrezesi tarafından emniyete alınmış olan Düztepe'nin yamaçlarında aldı. Saldırıya geçen Türklerle aradaki uzaklık artık iyice daralmıştı. Bu aşamada Anzak takım komutanları henüz olan bitenin farkında değildi.

Bu sıralarda, 57. Alay Conkbayırı'nı tırmanmış savaş pozisyonu almıştı. Mustafa Kemal derhal Alaya hücum emri verdi. Baskı altında kalan Margetts müfrezesini Düztepe'nin zirvesine çekmeye karar verdi. Türkler sadece Zırhlıtepesi (261 rakımlı tepe) üzerinde yerleşmeye başlamakla kalmıyor, Düztepe'nin de deniz tarafındaki kenarlarından da azar azar süzülüyorlardı. Lalor'un bu kanadı rahatlatmak için gönderdiği bir takım da geri çekilmek zorunda kaldı. Artık çatışmalar Boyun'a doğru gelişmeye başlamıştı. Bu dakikalarda Lalor, boyun bölgesinde birinde bir grup Avustralyalıyı güneşte oturup "sanki bir piknikteymiş gibi sigara içip, bir şeyler yerken" buldu. Askeri onlara dehşet içinde binlerce Türkün gelmekte olduğunu söyleyince oturan grubun subayı hayretle, "geri geleceklerini rüyamda görsem inanmazdım" diye cevap verdi. Birkaç dakika sonra Türkler hepsinin tepesine çullandı. ⁹⁹

Mustafa Kemal işte tam bu dakikalarda Türk tarihindeki yerini almaya başladı. Daha önce Trablusgarp ve Balkan savaşlarında çeşitli hizmetlerde bulunmuşsa da, dehasını asıl bu andan itibaren göstermeye başladı. Anzak cephesinde kendi inisiyatifi ile harekete geçti ve mutlak bir yenilgiyi önledi. Batılı tarihçiler daha sonra ona kaderin adamı (The Man of Destiny) diyecekti. ¹⁰⁰

Öncü kuvvete kumanda eden Albay Sinclair-Maclagan, güvende olduğunu sol kanadın gittikçe bozulduğunu fark edince dehşete kapıldı. Margetts'in adamları artık Düztepe'den geri atılmaya başladılar. Birkaç saat öncesinin muzaffer Anzak güçleri ağır Türk baskısı altında Boyun'un hemen yukarısında toplanmak zorunda

⁹⁸ James, a.g.e., s.154.

⁹⁹ James, a.g.e., s.157.

¹⁰⁰ Genel Kurmay Başkanlığı - Harp Tarihi - Başkanlığı - a.g.e. - s. 81

kaldılar. Onları takviye etmek için acilen iki bölük gönderildi. Fakat onlar da savaş yerine ancak saat 11'de varabildiler. Lalor'un adamlarıyla birleşerek, Düztepe'nin zirvesine doğru taarruza geçtiler. Türkler geri çekildi. Margetts de kendini tekrar bir saat evvel işgal ettiği mevzide buldu.

Legge Vadisi'ni aşarak, Üçüncü Sırt'a kadar ilerlemiş olan küçük Avustralyalı grupları, artık ya çevrilmiş, yahut 400 Yaylası'na (Arıburnu sırtları) çekilmeye mecbur edilmiş bulunuyorlardı. Saat 11'de, bu bölgedeki çarpışmalar, büyük bir muharebe halini almaya başladı. Kabatepe'nin gerisindeki bir Türk bataryası, tıkanıklığın ciddi bir hal almaya başladığı Anzak Koyu'nu dövmeye başladı.¹⁰¹

Avustralyalılara bu aşamada Lalor kumanda ediyordu. Sağ elinde ailesine ait eski bir kılıca sıkıca sarılmış, bütün hareketi Boyu'nun hemen yukarisından idare ediyordu. Onun yukarisında ve birkaç yüz metre ötede Mustafa Kemal, Avustralyalılara yapılacak ve bütün öğleden sonra devam edecek, büyük bir hücum için askerlerini topluyordu. 3. Türk Kolordusu komutanı Esad Paşa'nın da onayıyla 19. Tümenin tamamını cepheye sürülmüştü. O saatlerde Düztepe zirvesi tam beş defa el değiştirdi. Anzac Koyundan mümkün olan süratle takviyeler gönderildi. Öğleden sonra saat 3'e doğru ümitsizlik gittikçe armaya başladı. Türk baskısı inanılmazdı. Monash Vadisi'nin (Korkuderesi) yakınlarındaki yüksek arazi parçalarını ele geçirmek için dövüşen Avustralya ve Yeni Zelanda askerleri, azala azala birbirine karıştı. Usta Türk keskin nişancıları hemen hemen bütün subayları vurmuştu. Askerin neredeyse tanıdığı subay kalmamıştı. Kalanlar yedi taburun enkazı haline gelmişti.

Türk tarafının cephe komutanı olan 5. Ordu Komutanı Liman von Sanders o dakikalarda tam bir şaşkınlık içindeydi. Müttefikler Seddülbahir, Kumkale, Bolayır, Arıburnu, cephelerinden aynı anda saldırınca, düşmanın ağırlık merkezinin neresi olduğunu tam olarak kestiremedi. Savunma planı Anadolu yakasındaki Kumkale ve Yarımada'nın kuzeyindeki Saroz köfezi- Bolayır taraflarına ağırlık verme düşüncesi üzerine kuruluydu.¹⁰² Düşmanı oralardan bekliyordu. Oysa yüksek rütbeli Türk subayları bu duruma şiddetle karşı çıkıyordu. Onlar General gelmeden önce bütün savunmayı Süddülbahir, Kabatepe eksenine kurmuştu. Ana birlikler düşmanı daha karaya çıkmadan karşılayacaktı.¹⁰³ Bu plan aynen uygulanmış olsaydı karada

¹⁰¹ James, a.g.e., s.158.

¹⁰² Liman von Sanders, **Türkiye'de Beş Yıl**. Çev: Şevki Yazman. İstanbul, 1968, s. 93.

¹⁰³ Yazman a.g.e. s.60

gizlenmiş Türkler deniz üstündeki savunmasız Müttefik askerlerini kolayca imha edebilirdi. Çıkarma da başlamadan bitebilirdi. Liman Von Sanders'in tartışmalı planı Müttefikler için büyük şanstı. Çünkü yeni planda kıyılar sadece gözetleme birlikleriyle tutulacak, asıl birlikler Anadolu yakası ve Saroz civarında bekletilecekti. Böylece Müttefikler en zayıf anlarında Türk ateşinden etkilenmeyecekti. Türk subaylar istemeden de olsa yeni planı kabul etmek zorunda kaldı.¹⁰⁴

Akşam saat 4.30 ile 5 arası, bütün cephe boyunca ve daha Düztepe Yaylası'ndan ve Düztepe yamaçlarından aşağı, bir Türk karşı saldırısı gelişti. Anzaklar geri çekilmeye başladı. Düztepe son defa olarak kaybedildi.¹⁰⁵ Sağ kalanlar Monash Vadisi'nin iki tarafında ve Boyun'da mevzi aldılar. Günün kahramanı Lalor ölmüştü. Takviye de gelmedi. İnce bir yağmur çiselemeye başladı. Türkler yamalı uniformaları, eski model tüfekleri ve o meşhur "Allah Allah!" naraları ile tekrar tekrar geliyorlardı. Demetler halinde biçilmelerine rağmen, ikinci ve üçüncü dalgalar, ölümler ve ölmekte olanların vücutlarına basarak geliyorlardı. Her iki taraftan birlikler tecrit ediliyor ve son nefesine kadar öldürülüyordu. İki taraf da esir almıyor, savaş delilik sınırına dayanan bir vahşetle devam ediyordu. Karanlık basarken hafif silahların korkunç takırtısı artıyor ve Anzaklar Merkeztepe'nin (Russel Hill) ucunda, Monash Vadisi'nin doğu kenarında ve 400 Yaylasının tepesinde (Arıburnu sırtları) zorla tutunabiliyordu.

Başlarında bir Avustralyalı Albay Braund'un bulunduğu bir grup Yeni Zelandalı, çoktan terkedilmiş olan Boyun'un hemen güneyine düşen, hayati öneme sahip bir mevzide fedakarca direniyordu. Sağlarında Albay Pope, Monash Vadisi'nin yanı başındaki bir ufak kayalık çıkıntıyı işgal etmişti. Bundan sonra burası Pope's Hill, (Kırmızısirt) olarak anılacaktı. Kırmızısirt'in sağındaysa, vadinin doğu zirvesi boyunca, sonradan Quinn's Post, (Kanlısirt) olarak adlandırılacak olan açık mevzilerde bir takım adamlar hala dayanıyordu. Güneyde Anzaklar, hemen hemen 400 Yaylası'nın deniz tarafındaki ucuna kadar sürülmüş bulunuyorlardı.

Şafak vakti ve günün erken saatlerindeki güven yok olmuştu. Kumsaldaki kargaşalık artmaktaydı. Ateş hattındaki erler kıyıya inmeye başlamışlar, kimse neler olduğunu bilmiyordu. bir Avustralyalı asker bu dakikalara; "Durup dinlenmek yoktu. Çürümekte olan ölümler etrafımızda yatarken şafağın ilk ışıklarıyla başlamış olan o uzun günde savaşa bir an bile ara verilmedi. O gün karanlığın basmasını nasıl da

¹⁰⁴ İhsan Ilgar, Nurer Uğurlu, **Esat Paşa'nın Çanakkale Savaşı Anıları** . İstanbul. 2003, s.210.

¹⁰⁵ James, s. 158.

bekledik! Bu müthiş günün sona ermesi için nasıl dua ettik. İlk loş gölgeleri görmeye nasıl hasrettik.” diye yazarak ifade etti.

Yarbay Mustafa Kemal’in emriyle ölüme koşan 57. alayın askerlerinden pek çoğu makinalı tüfek ateşi altında hayatını kaybetti. Bunlar arasında alay komutanı Yarbay Hüseyin Avni Bey de vardı. Baskının ilk şiddetini bu alay karşıladı. Aradan geçen zaman içinde yetişen diğer alaylar ve taburlar savaşa katıldı. İkinci günün sonunda Türk tarafı bunalımı atlattı, Anzak tümenleri her iki tarafından da sıkıca kavranmıştı. 19. Tümen’in dağ bataryası da Anzak hatlarına büyük zayıflık verdiriyordu. Derhal donanmaya telsizle şu telgraf çekilerek yardım istendi. "224'nolu dörtgen içinde düşman topçusu ilerleyişimizi durduruyor. Bu dörtgen Mustafa Kemal'in topçusunun olduğu yerdi..

Anzak Koyu'ndaki manzara hiç de iç açıcı değildi. İkinci dalgayla birlikte karaya çıkan er Brereton o günü şu şekilde anlatıyor: “Çıkartmanın ilk saatleri tam bir keşmekeş havasındaydı. Filikalar ve her cins tekneler içleri insan dolu olarak gidip geliyorlar, sahile doğru gidenler tamamen sessiz, sahilden gelenler ise her geçen sandal ve gemiye, şapkalarını sallayarak tezahürat yapıyorlardı. İlerleyen saatlerde nakliye gemilerine dönmekte olan filikalar yaralılarla dolmaya başladı. Düşmanın ateşi süratli olmakla beraber, dağınıktı.” Genç bir Yeni Zelandalı çavuş çıkartmanın hikayesini birkaç gün sonra hatıra defterine şu şekilde yazdı: “*Yukarıdaki derenin içine ve gerimizdeki denizin açıklarına şarapnel yağıyordu. Fakat bunlardan pek azı yaralılar ve ölümlerle dolu olan, taşları kana bulanmış kumsala düşüyordu . Kimi topallayan kimi sedyede taşınan yaralı askerler sahile gelmeye başladı. Ne bir mırılta, ne de bir şikayet duyuluyordu. Kanlı bir sargı ile bağlanmış yüzü kanlar içinde bir adam yaklaştı. Haline bakmadan bir sigara içiyor ve serbest eliyle tütününü kavramış hala nezaketle küfredabiliyordu.*”¹⁰⁶

Yeni gelenler, Anzac Koyu'nda bata çıka sahile varınca, tekrar sıraya girmek üzere Şarapnel Vadisi'ne gönderiliyorlardı. Sonra da keyfi bir şekilde karmakarışık olarak muharebe meydanının değişik yerlerine sevk ediliyorlardı. Birlikler tamamıyla gözden kayboluyordu. Birçok hallerde döküntüler kumsala dönerek karışıklığı büsbütün arttırıyor, emir komuta karışıklığı her an artıyor, işler iyice içinden çıkılmaz hale geliyordu. Yetersiz haritalar hiçbir işe yaramıyordu. Dolayısıyla bunlara dayanılarak verilen emirler yerine getirilemiyordu. Bir seferinde bir grup Yeni

¹⁰⁶ James, s. 152.

Zelandalı haritada yüz metreden az görünen bir mesafeyi aşmak için bir saatten fazla uğraşmıştı. Nedeni gayet basitti; harita Haintepe ile Merkeztepe'yi birbirinden ayıran ve geçit vermez olan bıçak sırtının varlığını kabul etmiyordu. Her ne kadar Hint Dağ Bataryasının altı topu Haintepe sırtlarına sürüklene sürüklene çıkarıldıysa da, ki bu başlı başına olağanüstü bir başarıydı, kısa zamanda açık mevzilerinde Türkler tarafından yakalandılar. Sonunda yerlerini terk etmeleri gerekti. Bütün gün boyunca piyadenin gördüğü topçu desteği bundan ibaret kaldı. Hatta öğleden sonra, Birdwood donanmaya karaya top çıkarılmasının durdurulmasını emretti. Harp gemileri pek az yardımda bulunabiliyorlardı. Anderson Tümseği yakınındaki bir Türk bataryasının mevki hakkında ise kesin bir rapor ancak akşam üstü 5'de alınabildi. Filonun topları ancak o zaman bir müdahalede bulunabildi. O anlarda Türk mevzileri ve saldırıları hakkında kimsenin işe yarar bir bilgisi yoktu.

Öğleden sonra 14'e kadar Anzaklar karaya 12.000 den fazla adam çıkardılar. Onlarla çarpışan Türklerin sayısı ise en fazla 4000 kadardı. Fakat arazinin niteliği, yanlış yerde karaya çıkmanın doğurduğu karışıklık ve birliklerin birbirine karışması, bu üstünlüğü iyice azaltmıştı. Saat 5'de ise Anzaklar canlarını kurtarabilmek için dövüşürken geriye, denize doğru sürülüyordu.¹⁰⁷

Cephenin en kritik kesimi sol uçtaydı. Anzak Koyunun güney ucundan Haintepe'nin adeta dümdüz yanı solda bırakılarak, sola dönülüp Şarapnel Deresi'ne girilir. Sonra sağa dönülerek Merkeztepe'nin son dilimlerini geçince tekrar sola doğru gidilerek Monash Vadisi (Korkuderesi) diye bilinen derin bir yarığa varılır. Monash Vadisi'nin kenarları dik olup, bazı yerleri uçurum gibidir. Baştan aşağı kayalık ve çalılarla örtülüdür. Vadinin başına, gerçekte Conkbayrı'nın alçak sırtlarından biri olan ehemmiyetsiz bir tepe olan Düztepe (Baby 700) hakimdir. Bunun üzerinde, sonradan Zirhlitepesi (BattleShip Hill - 261 Rakımlı Tepe) diye tanınan, başka bir yumuşak sırt vardır. Monash Vadisi'nin tepesinde, arazi dikine sağa sola yükselir ve ortada ufak bir kayalık çıkıntı oluşturur. Monash Vadisi kısm, Düztepe'den denize kadar uzayan, dehşetli bir sel yatağıdır. Yazın ise hemen hemen dikey bir yokuştan başka çıkışı olmayan kupkuru bir vadidir. Batı tarafında Merkeztepe (Russel's Hill) daralarak, Avustralyalıların Boyun (The Nek) dedikleri, genişliği yüz metreyi bile bulmayan, iki tarafı uçurum olan bir burun halini alır. Doğu yanında, 400 Yaylası ile Düztepeyi birleştiren, hemen hemen aynı derecede dar

¹⁰⁷ James, s. 153.

bir sırt vardır. İşte çarpışmaların en kıyasıya ve önemli kısmı, bu uçurum gibi dar ve derin derenin etrafında ve yukarılarında cereyan etmiştir.

Yeni dünyanın insanları ilk kez bir savaş sınavı veriyordu. Bu savaşta Türkler kadar iyi olmadıklarını anlamaya başladılar. Onca sayı üstünlüğüne rağmen daha ilk günden geri çekilmek zorunda kaldılar. Ancak bu çekilme ani olmadı. Anzaklar bütün tepeleri adım adım terk ettiler. Hiçbir mevziyi çatışmadan bırakmadılar. Sefere katılma nedenlerinden biri de “kahramanlıklarını ispat etmek”ti. Belki kahramanlıklarını ispat ediyorlardı, ama bu onlara çok pahalıya mal oluyordu.

Daha sonra Churchill anılarında bu durumu şöyle yazacaktı : *“Türkler bu daracık geçit başında sıkı bir savunmaya girdiler. Canlarını veriyorlar fakat yurtlarını bir karış toprağını vermiyorlardı.”*¹⁰⁸

O günkü Türk taarruzunu Hamilton şöyle anlatmaktadır: *“Gebe dağlar Türk doğurmakta devam ediyor. Bizim mevzilerimizin en yüksek ve en merkezi yerine bir birini kovalayan dalgalar halinde yükleniyorlardı.”*¹⁰⁹

Mustafa Kemal şahsi inisiyatif kullanarak savaşın gidişini değiştirdi. Savaş tarihine baktığımızda muharebe alanlarında deha diyebileceğimiz çok az sayıda komutan vardır. İngilizlerin şansızlığı Yarımada’da böyle birine rastlamış olmalarıdır. Yarbay rütbeli bir Türk subayı Generaller savaşın kaderini değiştirmiştir. Bu savaşın sırrı öncelikle “tepeleri tutmak”tı. Savaşın son günlerine kadar yüksek tepeler hep Türklerin elinde kaldı.

İngiliz General Aspinal Oglander o günkü Arıburnu taarruzları için şunu yazmıştır: “Müttefik devletler için en kötüsü bu deha sahibi küçük rütbeli, Türk komutanının tam o anda o noktada bulunmasıdır. Çünkü aksi takdirde Anzak Kolordusu pekala o gün Conkbayırı’nı ele geçirir, savaşın kaderini o gün belli ederdi.”

2.1.8 İlk Geri Çekilme Önerisi

25 Nisan günü saat 15 civarında artık 19 Tümenin emrine verilen 27. Türk Alayı Kırmızısirt- Kanlısirt’a yöneldi. Anzak ve Türk tarafı karşılıklı süngü hücumuyla birbirine girdi. Türkler Anzaklara “Allah Allah” sesleriyle

¹⁰⁸ Trumball Higgins, **Winston Churchill and The Dardanelles**. The Mc Millan Company New York, USA, 1963, s.77.

¹⁰⁹ Hamilton a.g.e. s.124

saldırıyorlardı. Cinnet düzeyine varan insan kıyımından sonra Anzak tarafı bozulmaya başladı. Dehşetli saatlerden sonra 180 rakımlı tepe, Kırmızısirt, Kanlısirt, Albayrak sırtı Türklere geçti. Fakat müttefik donanmasının müthiş ateşi Türklere daha fazla ilerleme şansı tanımadı. Bir buçuk tümen Anzaka karşı iki Türk alayı karşı durmuştu. Akşama doğru her iki taraf da iyice yıpranmış durumdaydı. Geri çekilen Anzak birlikleri git gide dar bir kıyı kesimine sıkışıp kalmak zorunda kalıyordu.

25 Nisan öğleden sonrasında genel durum şuydu: Öğleden sonra çıkartması tamamlanan 1. Avustralya Tümeni iki tugayından biri ile birinci hatta muharebe ediyordu. Diğer tugay şimdilik yedekte tutuluyordu. 2. Avustralya ve Yeni Zelanda Tümeninin de çıkarılmasına hız verilmişti. O gün öğleden sonra savaş iyice hızlanmış, 57 Türk Alayı'nın başarılı başlayan taarruzu gemilerden gelen yoğun ateş nedeniyle, akşama doğru yavaşlamıştı. Müttefiklerin 172 ağır top namlusu sürekli olarak denizden bu alayın üzerine ateş kusuyordu. Bu alayın iyice zorlandığı bir anda 72. Alay da savaşa sokuldu. Bir süre sonra Anzaklar Düztepe'yi tamamen kaybetti. İlerleyen aşamalarda 27. 72. ve 77. Türk Alayları da tam kadrolarıyla saldırılara katıldı.

Donanmanın yoğun ateş desteğine rağmen kolordu düzeyindeki bir kuvvet 19. Tümenin karşı taarruzu ile neredeyse denize dökülecek noktaya gelmişti. Günün sonunda İngilizlerin Arıburnu cephesi neredeyse çökmek üzereydi. Bu durum ilk gün hedeflerinin artık gerçekleştirilemez olduğu anlamına geliyordu.

1. Avustralya Tümeni'nin ileri hat birlikleri çok ağır kayıplara uğramıştı. Dar kıyı şeridi sıcak çatışmada morali bozulan askerlerle hınca hınç doluyordu. Bazıları artık tamamen çekilmekten bahsetmeye başlamıştı. Görünüm çok iç karartıcıydı. Küçük rütbeli subaylar artık "geri çekilme" fikrini dile getirmeye başlamıştı. Önce bunu tümen komutanları olan General Bridges ve General Godly'e duyurdular. Generaller o dakika hayretten donakaldılar. Zaman geçtikçe Anzakların içinde bulunduğu durum daha da umutsuz bir görünüm almaya başlıyordu. Generaller bir noktadan sonra aynı teklifi kolordu komutanı Birdwood'da bizzat kendileri yapmak zorunda kaldıklarını hissettiler. Böylesine ciddi bir teklifi mesajla iletmek yerine, onu bizzat sahile çağırmayı ve durumu birlikte değerlendirerek karara katılmasını sağlamaya karar verdiler.

Birdwood saat gece 10'u biraz geçe karaya çıktı ve tepenin ya macında, bir branda ile örtülü, çitirdayıp titreyen mumun aydınlattığı kabataslak bir çukurdan

başka bir şey olmayan Tümen komutanı Bridges'in sığınağında, General Bridges ve General Godley ile buluştu. Dışarıda kumsalda, personelinin bağrıışmaları, yaralıların feryatları, dalgaların sesi bir birine karışıyordu. Ortada tam bir karmaşa havası hakimdi.¹¹⁰ Herkes yorgunluktan bitkindi. Birdwood, bir boşaltmanın söz konusu olduğunu duyunca çok şaşırıldı. Fakat Bridges ve Godley o derecede kesin konuşuyorlardı ki sonunda, hiç istemeyerek de olsa, sıradan bir kağıda Godley tarafından yazılan aşağıdaki mesajı Hamilton'a göndermeye razı oldu. *“Gerek Tümen Komutanı gerek Tugay Komutanı olan Generallerim, adamlarının sabahki kahramanca faaliyet ve bitkinliğe rağmen, bütün gün maruz kaldıkları şarapnel ateşinden tamamen demoralize olduklarını bana bildirdiler. Pek çoğu ateş hattından birer ikişer geriye çekilmiş olup, bu sarp arazide sürekli olarak bu şekilde bir arada kalmaları mümkün değildir. Kısa bir süre önce savaşa girmiş olan Yeni Zelanda Tugayı bile ağır kayıplar vermiş ve moralini kaybetmiştir. Eğer askerler yarın sabah tekrar topçu ateşine maruz kalırlarsa, ateş hattında bulunanların yerine koyacak taze askerim olmadığından, bir fiyasko olması olasıdır. Önerimin son derece ciddi olduğunu biliyorum. Eğer gemilere döneceksek bunun derhal yapılması zorunludur.”*¹¹¹

Bu mesajın Hamilton'un eline geçmesi tamamıyla bir şans oldu. Genel kargaşa içinde, hiç kimsenin adresini taşımadığından, nihayet gece saat 11'de Amiral Thursby'nin eline vardı. Amiral, haklı olarak çok şaşırıldı. Mesajı Hamilton'a vermek için yola çıktı.

25 Nisan gecesi ilerleyen saatlerde uyandırılan Hamilton bir şeylerin aksi gittiğini anlamıştı. Queen Elizabeth'deki komuta odasına girer girmez odadakilerin yüz ifadeleri onu dehşete düşürdü. O anki hislerini *“Odadakilerin yüzlerini incelerken soğuk bir el kalbimi kavradı.”* şeklinde ifade ediyordu.¹¹² Birdwood'un mesajını okuduktan sonra, Hamilton Amiral Thursby'nin fikrini öğrenmek istedi; Amiral kesinlikle boşaltmaya karşıydı, Deniz Binbaşı Keyes de kendisini şiddetle destekliyordu. Hamilton masaya oturarak, Birdwood'a bir cevap yazmaya başladı. Tam bu sırada kurmay heyetinden Albay Brodie odaya girdi. Az önce Avustralya denizaltısı AE2'den Boğazın en dar yerini geçtiğini ve bir düşman gemisi batırıldığını bildiren bir mesaj aldığını bildirdi. Odaya bu şekilde izinsiz girmesi kesinlikle

¹¹⁰ James, a.g.e., s.178.

¹¹¹ James, a.g.e., s.179.

¹¹² Hamilton, a.g.e., s.115.

uygunsuzdu. Fakat müjde getirmenin cesaretiyle bunu düşünmemişti.¹¹³ Odadaki umutsuzluk havası bir anda dağıldı. Tam o anda Thursby de boşaltmanın idari bakımdan imkansız olduğunu söyleyince Hamilton son kararını verdi. AE2'nin başarısı belki de bir cephenin kurtulmasını sağlamıştı. Hamilton derhal şu emri kaleme aldırdı: *“Öneriniz gerçekten çok ciddidir. Fakat olduğunuz yerde siper kazıp, dayanmaktan başka yapılacak bir şey yoktur. Amiral Thursby'nin de size açıklayabileceği gibi tekrar gemilere binmek en az iki gün sürer. Bu arada, Avustralya denizaltısı EA2 Boğazın dar yerini geçerek Çanak'da (İngilizler Çanakkale'ye Çanak derlerdi) bir gambot torpilledi. Hunter-Weston yarın ağır kayıplara rağmen ilerleyecek. Askerlerinize mevzilerini muhafaza etmeleri için son bir çaba sarf etmeleri çağrısında bulunun İşin zor kısmını başardınız. Şimdi yapmanız gereken kendinizi emniyete alana kadar “kazmak, kazmak, kazmak” olmalıdır.”* Sir Ian Hamilton.¹¹⁴

Thursby bu azimkar mesajı alıp, derhal Anzaka hareket etti. Tarihçiler genelde bu mesajın her şeyi değiştirdiği görüşündedir. Mesajdan sonra gerek Birdwood, gerekse generalleri panik havasından kurtulmaya başladılar. Artık çekilme mesajını göndermenin hata olduğunu düşünüyorlardı. Boşaltma yapmanın tam bir felaket olacağını bunun korkunç kayıplara neden olacağını takdir etmeye başladılar. Türk tarafının beklenen sabah hücumuna karşılık kumsalda savunma mevzileri kazma çabalarına derhal başladılar. Karargahının biraz yukarısında, sırlıklam ve bitkin askerler çalılıkların içine yatarak önlerindeki ıslak karanlığa durmadan ateş ediyorlardı.¹¹⁵

Anzak'tan gelen haberler o günden sonra düzelmeye başladı. Askerler iyi kötü kazabildikleri siperlere yerleşmeyi başardı. Beklenen Türk karşı hücumları gerçekleşmedi. Haintepe'ye dört dağ topu yerleştirilmiş ve savaş gemileri görebildikleri Türk kıtalarına top ateşi açmaya başlamıştı. Bu Türklerin moralini öylesine bozdu ki, gündüz planladıkları bütün büyük saldırılardan vazgeçmek zorunda kaldılar.

Piyade ateşinin sağır edici homurtusu gece gündüz durmak bilmiyordu. Anzaktaki herkes, arazinin hemen her noktada düşmanın gözlerinin sürekli üzerlerinde olduğunu hissediyorlardı. Birlikler birbirine karışmıştı. Düşmanın

¹¹³ James, a.g.e., s.180.

¹¹⁴ Hamilton, a.g.e., s.117.

¹¹⁵ James, a.g.e., s.180.

nerede olduğu hakkında kimsenin hala doğru d¼r¼st bir fikri yoktu. Artık savaşa alışmaya başlayan sıradan Anzak erleri bir yandan siper kazarken, öte yandan bir gün önceki kaostan bir düzen yaratmaya çalışıyordu. Çıkartma tamamlanmış, en uzun gün bitmişti. Durumun biraz daha iyileşmesine rağmen ikinci gün ve ilerleyen günler hiç de iyi şeyler vaat etmiyordu.

Ordu sanki sonsuzluk kadar uzun gelen bir zaman önce Mondros'tan ayrılmıştı. İlk gündeki heyecan ve azim tamamen yok olmuştu. Çökünt¼ içindeki taburlar, hemen hiç subaylarının kalmamış olduğunu farketmeye başladılar. Türk keskin nişancıları özellikle subayları vuruyordu. Kurmay kadroları o kadar çok azalmıştı ki, taburlar sadece kağıt üzerinde kalmıştı.

25 Nisan şafağından beri, İngiliz ve Dominyon askerleri her iki cephede 400'e yakın subay ve 8500 den fazla er kaybetti. Bunlardan 150 kadar subay ve 2500 er ölmüştü. Hiç kimse böyle bir sonuca ihtimal dahi vermemişti. Oysa onlara çok kolay bir zaferin onları beklediği söylenmişti.¹¹⁶ Yarımada'ya gelen taze destek kıtaları birkaç günde adeta yaşlanmış olan “deneyimli” askerleri görünce işin ciddiyetini hemen anlıyordu.

Anzaklar artık bir tür kuşatma altındaydı. Ama tamamen yenilgiden de henüz söz edilemezdi. Durum neredeyse dengelenmek üzereydi. Mustafa Kemal'in yaptığı arka arkaya hücumlar, kararlı Anzak ateşi karşısında kırıldı. Mustafa Kemal'in askeri tabiyesi son derece sertti. Emirlerinden birinde, “Düşmanı yenmek için kaçırılmak için daha çok teemmüle lüzüm yoktur. İçimizde ve kumanda ettiğimiz askerlerde Balkan yenilgisinin tekrarını görmektense, burada ölmeği tercih etmeyenlerin bulunacağını katiyen kabul etmem. şayet böyle birileri varsa onları kendi ellerimizle öldürelim” diyordu. Anzak kesimindeki 18 tabur Türk askeri her karış toprak için inatla mücadele etti. İnisiyatif ve arazi üst¼nl¼đ¼ hala Türklerdeydi.

Dik yamaçların sığınak teşkil ettiği bazı bölgeler hariç, Anzak mevzilerinin her parçası daima düşman kurşunlarının hedefi altındaydı. Askerin güvenli istirahat bölgesi yoktu. Anzak Koyuna erzak boşaltmakta olan askerler de, ileri hatlarda olanlar kadar tehlike altındaydı. Tek kurtuluş çaresi kazmak, hem de derin kazmaktı. Günler durmak bilmeyen ateş velvelesi içinde geçerken, siperlerden atılan pislik yığınları tepelerin yamaçlarında çirkin izler bırakmaya başlamıştı. Anzak Koyu ile şarapnelderesi arasındaki yamaçlarda siperlerden oluşan küçük bir şehir türemişti.

¹¹⁶ James, s. 108.

Anzak cephesinde savaşın diğer cephelerinde eşine rastlanmayan bir gerilim vardı. Avustralyalılar ve Yeni Zelandalılar adeta çekilmez şartlar altında, ancak tutunabildikleri bu tehlikeli yere yapışarak, gelişmeleri beklemekten başka bir şey yapamıyordu.¹¹⁷

2.1.9 Oyalama Amaçlı Kumkale Çıkarması

General Hamilton'un 18 Nisan 1915'de Fransız Komutanlığı'na, Anadolu yakasındaki Kumkale'ye çıkarma yapılması için emir verdi. Bu hareketin amacı: Boğaz girişinde bulunan Türk kuvvetlerini önce yerinde tespit etmek, sonra imha etmektir. Bu hareketin Gelibolu Yarımadası'na çıkacak ana kuvvetlere çok yardımı olacaktır. Görevini tamamlayan birlikler Avrupa yakasında görevine devam edecektir. Ayrıca bu harekete destek amacıyla Beşige Koyu'na da bir gösteri çıkarması yapılacaktır.

Fransız Filosu, 25 Nisan saat 04:30'da plan gereği Kumkale önlerine geldi. 05:15'teki bombardımanla hareket başladı. Akıntılar yüzünden Fransız Tugayı ancak saat 10.00'da kıyıya ayak basabildi. Aynı saatlerde Beşige kıyılarında olan Fransız birlikleri öğle saatlerinde, yoğun sis sebebiyle harekattan vazgeçti ve geri döndü.¹¹⁸

Anadolu yakasını savunmadan sorumlu 15. Kolordu Komutanı Weber Paşa - kıyıları zayıf kuvvetle tutmak ve gece yapılacak taarruzlarla düşmanı geri püskürtmek düşüncesindeydi. Bu sebeple ana kuvvetleri geride toplu olarak tutuyordu. Bu planın sonucunda kalabalık Fransız Tugayı Kumkale Koyu'nu ele geçirdi. Aynı gün saat 18.00'da yapılan Türk karşı taarruzunda köyde göğüs göğse mücadeleler oldu. Fakat kesin bir netice alınmadı. 26 Nisan'da yapılan Fransız taarruzları da istenen sonucu vermedi. İstenen sonucu almanın zor olduğunu fark eden Müttefik komutanlar 26-27 Nisan gecesi buradaki kuvvetleri tamamen çekerek Gelibolu yakasındaki muharebelere destek vermeye karar verdi. Çünkü bu sıralarda Seddülbahir cephesinde işler planlandığı gibi gitmiyordu.¹¹⁹

Kumkale Çıkarmasında Fransız Tugayına karşı çetin mücadeleler veren 3. Türk Tümeninden 31. ve 39. Alaylar oldukça ağır kayıplar verdi. Türklerin toplam

¹¹⁷ James, a.g.e., s.201.

¹¹⁸ H. George Cassar, **Çanakkale ve Fransızlar**. Milliyet Yayın Ltd. Şti. Çev: Nejat Dalay İstanbul, 1974, s.180.

¹¹⁹ Cassar a.g.e. s.182

kaybı 467 şehit, 763 yaralı ve 505 kayıp olmak üzere toplam 1735 olmuştur. Buna karşılık Fransızlar da 176 ölü, 481 yaralı ve 129 kayıp ile toplam 786 askerini zayıf verdi. Bu harekatta Fransızlar kısmen başarılı sayılsalarda hiç bir sonuç elde edemediler.¹²⁰

2.1.10 Seddülbahir Cephesi

General Hamilton Yarımada'nın güneyindeki Seddülbahir bölgesini ana çıkarma noktası olarak belirlemişti. Amacı bu bölgenin kilit noktası olan Alçıtepe'yi ele geçirdikten sonra Kilitbahir Platosu'na inerek Türk topçusunu arkadan vurmaktı. Planını gerçekleştirmek için bu cepheye üç piyade tümeni bir de Hint Tugayı görevlendirdi. Bölgeye ilk önce 29. İngiliz Tümeni çıkacak, daha sonra onu Fransız Tümeni ve 1. Kraliyet Deniz Tümeni takip edecekti. Aynı anda Kabatepe bölgesindeki Anzak çıkarması da devam edecek, ilk aşamanın sonunda birlikler Yarımadanın hakim tepelerini ele geçirecekti.

Seddülbahir bölgesine yapılacak çıkarma için beş ayrı nokta tespit edilmiş, hepsine aynı gün, aynı saatlerde asker sevk edilmişti. Belirlenen çıkarma noktaları şunlardı: Morto Koyu (S Plajı), Ertuğrul Koyu (V Plajı), Tekke Koyu (W Plajı), İkiz Koy (X Plajı) ve Zığindere kuzeyindeki Saritepe yakınlarındaki Pınarıçi Koyu (Y Plajı).

2.1.10.1 Tekke Koyu Çıkarması (W Plajı)

Bir taburdan fazla İngiliz kuvveti 25 Nisan günü saat 6:00'da kıyıya 400 m yaklaştı. Bu kıyayı savunmakla sorumlu 12. Türk Bölüğü önce sessizliğini korudu. Çıkarma tekneleri karaya bindirir bindirmez Türk mevzilerinden kopan yoğun ateşle İngilizler çok büyük kayıplar verdi. Günün sonunda sadece kıyıda tutunabildiler. Harekat durduruldu. İleride alınacak düzenlerle bu kıydan çıkarma tekrar edilecek ve Tekke Koyu iç bölgelerini ele geçirmek amacıyla bir kez daha zorlanacaktı.

¹²⁰ Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Başkanlığı, a.g.e. s. 60.

2.1.10.2 Ertuğrul Koyu Çıkarması (V Plajı)

Bu koya yapılacak çıkarma iki ayrı düzende planlanmıştı. Bu bölgeye çıkacak İngiliz Kuvveti bir tugay kadardır. İlk hattaki İrlanda Taburu Ertuğrul Koyu'nun batısına çıkacaktı. Diğer taraftan **River Clyde** adlı kömür gemisine yerleştirilen ana kuvvetler, Seddülbahir Kalesi'nin alt kısmında bulunan taşlık kısımda, gemi karaya oturtularak çıkarılacaktı. Bu plan Truva Savaşı'nın bitmesine neden olan Truva Atı efsanesinden esinlenerek hazırlanmıştı.

Ertuğrul Koyu'na çıkacak İngiliz kuvvetleri 13 bölükten oluşuyordu. Ayrıca bir alay da yedekte bekletiliyordu. Bu kuvvete karşılık burada sadece 10. Türk Bölüğü bulunuyordu. Çıkarma filikaları ve River Clyde gemisi karaya yaklaşmaya başladı. Kıyıda bulunan Türk askeri büyük sabır ve soğukkanlılıkla davranarak İngilizlerin karaya çıkmalarını bekledi. Filikalar karaya varır varmaz yoğun ateşle karşılaşan İrlanda Taburu çok fazla kayıp verdi. Sağ kalabilenler kumsal hattında bulunan küçük tümseklerin arkasına saklanarak canlarını kurtardılar. Yoğun atış karşısında gemiden çıkanlar daha karaya ayak basmadan ölmeye başladılar. Gemiden sarkan rampa ve merdivenler, duba üstleri cesetlerle doldu. Askerlerine moral vermek amacıyla ileri doğru atılan İngiliz subayları da hayatlarını kaybettiler. İngiliz kuvvetleri en fazla subay zayıyatını bu koyda verdi. Türk askerinin bu koyda gösterdiği insanüstü gayret ve kahramanlık sayesinde yaklaşık 2500 kişilik İngiliz kuvvetinin yüzde yetmiş savaşı dışı kaldı. Sağ kalan 200 kişi de ancak kum setleri ve kale duvarları altına ancak kendilerini atabildi. Bu koydaki İngiliz kaybı toplam 6.000'i buldu.¹²¹

2.1.10.3 İkiz Koy Çıkarması (X Plajı)

İngilizler buraya bir tabur asker çıkarmayı planladılar. Amaçları İkiz Koy ve kuzeyindeki Sarıtepe çıkarmalarını tamamlayarak Seddülbahir Türk savunmasını kuşatmaktı. Bu kayıda da Liman Von Sanders'in savunma anlayışı yüzünden sadece gözetleme postaları bulunmaktaydı. Buradaki gözetleme postaları 30-40 kat üstün İngiliz kuvvetini oyalamayı başardı.

¹²¹ Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Başkanlığı, a.g.e. s.97.

2.1.10.4 Sarıtepe Altı (Pınarıçi Koyu) Çıkarması (Y Plajı)

İngilizler bu bölgeye tugay düzeyinde bir birlik çıkarmayı planladı. Bu bölgenin boş bırakılması ve Seddülbahir bölgesini savunan Türk birliklerinin arkalarının savunmasız olması Türk tarafı için büyük bir tehlike arz etmekteydi. İngiliz tugayı saat 06:45'te hiçbir direnişle karşılaşmadan karaya çıktı. Fakat tugayın vaat edilen takviyeyi beklemeye koyulması, ileri hareket için yeni bir emir beklemesi, güneydeki savaşların nasıl geliştiğini bilememesi olağan üstü bir şansın boşa harcanmasına neden oldu. Az ötelede inanılmaz bir savaş cereyan ederken buradaki birlikler boş oturuyordu. İngilizler büyük bir fırsatı kaçırdılar. Bir süre sonra Türklerin 25. Alay 1. Taburunun bölgeye gelmesiyle İngiliz Tugayı geri çekildi.

2.1.10.5 Morto Koyu Çıkarması (S Plajı)

Morto Koyu ve Eskihişarlık sırtları Seddülbahir savunmasının yan tarafına egemen olan ve Türk ihtiyatlarının kanatlara dağılmasını sağlayan yönüyle oldukça önemli bir noktaydı. Ayrıca burası ele geçirildiği zaman Boğaz topçusunun Rumeli kanadı baskı altında tutulabilecekti. Bu bölgeye bir İngiliz taburunun çıkması planlandı. Türk savunmasının buraya ayırabildiği kuvvet ise sadece ağır silahları olmayan bir takımdı. Çıkarma hareketi 25 Nisan günü saat 04:30'da yoğun bombardıman ile başladı. İngilizler kıyıya yaklaştıklarında filika gruplarından biri doğuya, diğeri de Morto Koyu'na bakan kıyılara yöneldi. İşte bu esnada Türk takımının erleri yoğun atışa başladı. İngilizler daha karaya ayak basmadan ciddi kayıp vermeye başladı. Kumsala çıkıp da sağ kalanlar dik yamaçların altına sığınarak hareketsiz kaldılar. Bir süre sonra güçlü donanma desteği ile bir miktar daha ilerlediler.¹²²

Sonuç olarak; Seddülbahir çıkarmaları Çanakkale Cephesi'ndeki çıkarma hareketinin ağırlık merkezini oluşturmaktaydı. 25 Nisan günü için en öncelikli hedef olarak Alçıtepe seçilmiş, planlar buna göre hazırlanmıştı. Fakat, Alçıtepe'yi bir günde alabileceklerini düşünen İngilizler sert bir direnişle karşılaşmış ve çıkabildikleri kıyılara çakılıp kalmışlardı. 5 ayrı noktada çıkartma yapan takviyeli 29.

¹²² Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Başkanlığı, a.g.e. s. 101.

İngiliz Tümeninin karşısında sadece, 26. Alay'ın 3. ve 2. Taburu vardı. 25. Alay'ın sadece bir taburu Sarıtepe altına çıkan İngiliz Tugayı'nı etkisiz kılmaya yetti. 26 ve 27 Nisan tarihlerinde yapılan mücadeleler neticesinde İngilizler kıyıdağ itibaren çok az bir derinlik elde edebildiler. Onca çabaya rağmen sadece daracık kıyı başına tutunmakla yetinmek zorunda kaldılar. Savaşın sonuna kadar da bu durum değişmedi.

2.1.10.6 Kirte (Alçıtepe) Savaşları: 1. Kirte Savaşı (28 Nisan 1915)

Fransız Tümeni'nin de Anadolu yakasından gelmesiyle güçlenen General Hunter Weston komutasındaki İngiliz kuvveti, Eski Hisarlık-Zığındere arasındaki bölgede Türk kuvvetlerine karşı taarruz hazırlıklarını tamamladı. Bu taarruz 2 safhada gerçekleşecekti.

29. İngiliz Tümeni 28 Nisan günü saat 08:00'da güçlü donanma ateşi desteğiyle taarruza geçti. Bu taarruz karşısında Türk ileri karakolları geri çekildi. Saat 09:00'da iki tarafın asıl kuvvetleri savaşa tutuştu. Batı kanattan taarruza geçen iki deniz piyade taburuyla takviyeli 87. İngiliz Tugayı Yassitepe'ye ilerledi. Toplam 10 İngiliz taburuna karşı 20. Alay bu taarruzu her seferinde durdurdu ve karşı tarafa ağır zayıflar verdirdi. Doğu kanatta ilerleyen üstün İngiliz kuvvetine karşı direnen 26. Alay, 25 Nisan'dan beri savaşmakta ve bir gece bile uyumamış olduğundan bu cephe çözüldü. Tümen komutanına göre doğu kanat çökmüştü. Alçıtepe'nin doğrultusu tam o anlarda serbest kalmıştı. Bu kargaşa sırasında 3. Tabur Komutanı **Binbaşı Mahmut Sabri Bey** ihtiyat grubunu alarak öne fırladı, rastladığı diğer askerleri de emrine alarak düşman siperlerine taarruza geçti. Bu ileri hareket öteki birlikleri de canlandırdı. Böylece kaybedilen mevziler yeniden kazanılmış oldu. Diğer taraftan süngü hücumları da etkili olmuş, Fransız birliklerinde çözümler başlamıştı.¹²³

Korkunç şiddetteki savaş 4 Mayıs'a kadar devam etti. 4 Mayıs günü Fransız General D'Amade General Hamilton'a şu raporu yazdı. *“Verilen zayıfların altından kalkılamayacak ölçüde olduğu ve Senegalli taburlarla yabancı lejyonların tam bir panik içinde olduğundan dolayı artık savaşmalarına olanak kalmadığını, acilen en az bir tugay ile takviye edilmedikleri takdirde Fransız cephesinin güvenliğinin ve*

¹²³ Genel Kurmay Başkanlığı - Harp Tarihi Başkanlığı - s. 135

*dayanma şansının düşünilemeyeceği*¹²⁴ bildiriliyordu. Bütün bunlar Türk süngüsünün eseri idi.

Seddülbahir'e çıkan 29. İngiliz piyade tümeni ilk hedefi Kirte (Alçitepe) köyü doğusundaki Alçitepe yükselteleri idi. Arıburnu'na çıkan Anzak Kolordusunun hedefi ise Kocaçimen Tepesi'ydi. Bu ilk hedefler ele geçirildikten sonra, eski birlikler ve yeni çıkanlar bir araya gelecek, Seddülbahir grubu güneyden Anzaklar kuzeyden Eceabat üzerine yürüyeceklerdi. Böylece Gelibulu yarımadasının güney yarımadasının güney yamacı tamamen ele geçirilmiş olacaktı. Oldukça iyimser olan bu plan İngiliz ve Fransızların Türkleri çok fazla ciddiye almadıklarını gösteriyordu. Acı sonuçlar onları bu rüyadan uyandırdı. Birinci Kirte Savaşı Hamilton'un stratejisinin çöküşünü ifade ediyordu. Artık bir **coup de main** (baskın) söz konusu olamazdı. Ordusu şimdilik son gücünü harcamış bulunuyordu. Uzakta göz alıcı bir şekilde uzanan Alçitepe'ye yıldızlara uzak olduğu kadar uzaktı. Türk destek kıtaları Çanakkale'den araçlarla Boğazı aşarak, Kilitbahir'den. sahil yolunda yürüyerek, Alçitepe'nin gerisindeki derin Soğanlıdere boyunca ilerleyerek yerlerini alıyordu. Fakat Kitchener'e yazdığı raporlarda hala umutlu olduğunu ifade ederek mevcut durumu gizleme yoluna gitti.¹²⁵

2.1.11 Anzak Cephesi Sağlık Hizmetleri

Nisandan beri Limni'de alelacele yapılan hazırlıklar kesinlikle yetersizdi. 25-26 Nisanda yaşanan korkunç olaylar her iki tarafta da dehşetli yıkıma ve yok oluşa neden olmuştu Anzakta sağlık hizmetleri çok kötüydü. Filikalara konulan acılar içindeki yaralılar, hırçın denizin üzerinde kendilerini kabul edecek bir gemi bulana kadar dolaşmak zorunda kalıyordu. Tüccar gemileri iyice zorunlu olmadıkça yaralı kabul etmiyordu. Yüzlerce yaralı taşıyan bir layter 26 Nisanda, yedi nakliye gemisi tarafından geri çevrildikten sonra, sabaha karşı saat 03'de, korkunç dalgalar arasında sürüklenirken bulunmuştu.¹²⁶ 25 ve 26 Nisan günleri boyunca Yarımadadan ayrılmalarına izin verilmeyen binlerce ağır yaralı korkunç acılar içinde sahilde yatmak

¹²⁴ Cassar, a.g.e., s.192.

¹²⁵ James, a.g.e., s. 200.

¹²⁶ Michael Tyquin, **Gallipoli The Medical War The Avustrialian Medical Services in the Dardanelles Campaign of 1915**, New South Wales Univ. Press, Australia, 1993, s. 60

zorunda kaldı. Hastane gemilerinin Mısır'a hareketine izin verilince durum düzelmeye başladı. Bu süre boyunca ciddi tedavi imkanlarından yoksun kaldılar.

Çıkartma kumsalının bir mil olması gerekirken sadece bir kaç yüz metre uzunluğunda oluşu, tüm lojistik ve tıbbi destek planlarını altüst etmişti. Öncü birliklerin hemen arkasından esas Anzak kuvvetleri karaya çıkmaya başlayınca bunları sahilde düzenlemek ve yeniden gruplandırmak büyük sorun teşkil etmeye başladı. Pek çok ekip saat 10'a kadar kumsala ayak basmadı. O zamana kadar da Anzak Koyu idari bakımdan tam bir keşmekeş içinde kaldı. Asker nakletmek için ayrılmış filikalar, yaralıları geriye, nakliye gemilerine götürmek için zorla alıkonmaya başlandı. Bahriyelilerden bazıları içerilerdeki savaşa katılmak için ortadan kaybolmuştu. Esas kuvvete bağlı birlikler nihayet sahile çıktıkları vakit ne ellerinde kesin emirler, ne de arazi veya diğer birliklerin buldukları yerler hakkında bilgileri vardı. Hatta düşmanın nerede olduğunu bile bilmiyorlardı.

Gemilerin pek çoğunda gerekli tertibat olmadığından yaralıların gemilere alınmaları bile başlı başına tehlikeli bir işti.¹²⁷ Gemiye alındıktan sonra da içler acısı sıhhi şartlarla yüz yüze geliyorlardı. Nakliye gemilerinden birinde bir ordu cerrahı şunları görmüştü; *"Baş güvertede katırlar vardı, gemi pislik içinde bırakılmıştı. Tuvaletler tıkanmış, yemekler çok kötü, havalandırma berbattı. Asıl hastane gemisinde hiçbir hazırlık yapılmamıştı. Acemi sıhhiye erlerinin ağır yaralıları sedyelerden kaldırmayı reddetmeleri yüzünden, sahilde sedye sıkıntısı baş gösterdi."*

Aslında yaşananlar tamamen kötü bir organizasyonun sonucuydu. Elde iyi teçhiz edilmiş bir hastane gemisi olan **Hindoo** vardı.¹²⁸ Fakat gemi hiç bir emir almamıştı. Ayın 29'unda Seddülbahir açıklarında keşfedilerek Anzaka gönderildi.. Bu arada, Limni'de 400 ağır yaralıyı barındıracak büyüklükte, operatörleri, sıhhiye ve hastabakıcı erleri, ameliyathanesi ve röntgen cihazı mevcut bir Avustralya hastane gemisi dururken, leş gibi yaralı nakliye gemileri İskenderiye'ye doğru uzun bir yolculuğa çıkıyordu. Bazı yaralı nakliye gemilerine tam dolmadan ayrılmalara izin verilirken o sırada kumsalda yüzlerce yaralı çığlık çığlığa bağıyordu. Sonuçta sağlık hizmetleri tam bir fiyasko görünümündeydi. Alelacele buldukları gemilerin Mısır'a hareketine

¹²⁷ James, a.g.e., s.191.

¹²⁸ Tavares, a.g.e., s.91.

izin verilinceye kadar, dehşet verici şartlar içinde olan ve yeterli tedavi görmeyen yaralılar günlerce açıkta bekletiliyordu. Bir Avustralya askeri doktoru, Yarımadadan gelen tipik bir yaralı kafilesinin İskenderiye'ye gönderilişi hakkında şunları yazdı: *“Ciddi vakaların dahi sargıları ancak bir defa değiştirilmişti. Tahtaya sarılmamış kırık bacaklar, cerahat torbası olmuş septik bacaklar, omuza kadar kangren olmuş kollar, hastaneye varıncaya kadar yapılamayan acil cerrahi müdahaleler... Bunlar o korkunç günlerin sıradan manzarasıydı.”*¹²⁹ Başka bir doktor da bir gemi dolusu yaralının pislik ve hastalıklı bir ortamda Mısır'a ulaştığını ifade ediyordu. *“Bir gemi, İskenderiye'ye 1600 yaralı getirdi. Bunlardan 300 kadarı sedyelikti. Gemide 4 doktor vardı. Bir avuç ordu ve bahriye operatörünün içten gelen bir gayretle yarattıkları mucizeler durumu iyileştirmeye yetmiyordu. Askerler Mısır'a vardıkları zaman, hastanelerde bu sayıda hasta ve yaralıyı barındıracak yatak mevcut değildi. Ancak, nerede bir yer bulunursa el koymak suretiyle sorun çözülmeye çalışılıyordu. Gönüllü hastabakıcıların gayreti sayesinde bir ölçüde buhranın hakkından gelinebildi”*¹³⁰

Nakliye gemisi **Lutzaw'un** Anzaktan İskenderiye'ye yaptığı ve yüzlerce ağır yaralı asker taşıdığı ilk seyahatte, gemide diploma sahibi bir doktor vardı. O da aslında bir veterinerdi. Maiyeti de seyisler ve yazıcılardan ibaretti. Gemi daha evvel katır nakletmekte kullanılmıştı. Yeni Zelanda resmi tarihçisi şöyle yazdı: "Her şey Dante'nin Cehennemini andırıyordu."¹³¹

2.1.12 AE2 Efsanesi

AE2 adlı Avustralya denizaltısı 25 Nisan kara çıkarmasının yapıldığı gün boğazın mayınlarının altından geçmeyi başaran ilk denizaltı olmuştu. Bu denizaltı tarihinde bir ilkti. Ve bu ilki bir Avustralya denizaltısı başarmıştı. "Stoker'ın denizaltısı" Anzak efsanesinin önemli bir kısmıdır.¹³²

¹²⁹ James, a.g.e., s.192.

¹³⁰ James, a.g.e., s.193.

¹³¹ Tyquin, a.g.e., s. 110.

¹³² Tom Frame, **The Shores of Gallipoli Naval Aspect of The Anzac Campaign.** Australian Print Group, Vistoria, Australia, 2000, s.79.

25 Nisan 1915 günü sabaha karşı 2.30 civarında Anzak birlikleri kıyıya yanaşmak için gemilerden çıkarma sandallarına indirilirken, AE2 Çanakkale Boğazı'na girdi. Deniz çok durgundu. AE2 suları tarayan ışıldaklara aldırmaksızın, mümkün olduğunca Avrupa yakasına yakın olmaya çalışarak yavaşça içerilere doğru sokuluyordu. Denizaltı Soğandere Akarsuyu yakınlarında bir kıyı topçu bataryasına yakalandı. Bir mermi küçücük köprü üzerinde duran komutan Binbaşı Henry Stoker'ın başını sıyrıp geçti. Sonra denizaltı mayın hatlarının altından geçmek için daldı. Bu arada mayınlar gövdesine dokunup duruyordu. Bu son derece sinir bozucu bir durumdu. Mürettebattan biri, mayın tellerinin tam 18 kez denizaltıya sürtündüğünü saydı.

Stoker, periskopla bakmak için ikinci kez yüzeye çıkma riskini göze aldı. Bakınca AE2'nin ne kadar çok yol kat ettiğini görünce şaşırıldı. Üçüncü çıkışında AE2 mayın alanını geçmişti ve boğazın dirsek kısmının sadece 270 metre aşağısındaydı. Derin tuzlu sudaki iç akıntının beklenenden da hızlı ve güçlü olduğu belli olmuştu. Böylece Anzaklar Gelibolu tepelerine tırmanmaya çalışırken ve Türkler zor bir savunmaya başlarken Stoker'ın AE2'si kendini doğrudan Türk mayın hatlarının arkasında buldu.¹³³

Stoker Boğazkesen'den yukarı çıkmak yerine bir gösteri düzenlemeye karar verdi. Periskobunu dışarı çıkarınca anında üzerine mermiler yağmaya başladı. AE2'nin periskobunu mahmuzlanmak üzere Türk botları harekete geçti. Stoker belki de mayın döşemekte kullanılan eski, neredeyse hurda denecek bir Türk zırhlısı gördü ve saldırmaya karar verdi. Tam o anda, zırhlının ardından alelacele bir kruvazör çıktı. 270 metrelik bir görüş mesafesinde yakalayıp, baş taraftan bir torpido ateşlediler. Kruvazör Peyk-i Şevket sınıfındandı. İskele tarafında AE2'yi mahmuzlamaya kalkışan bir destroyerin yaklaştığını görünce, Stoker ateş anında 21 metreye inme talimatı verdi. Tam üstlerinde, destroyere torpido çarpmasının yarattığı patlamayı duydular.

AE2 hiç de rahat bir durumda sayılmazdı. 12 metrede doğu sahili kıyısına çarptı. Neredeyse 3 metrelik sığılğa doğru kaymaya başladı. Bir kaç hafta önce Brodie'nin E15'nin yaşadıklarını AE2 de yaşamaya başladı ve karaya oturdu. Ama şanslıydı çünkü büyük toplar, onu vurmak için yeteri kadar aşağı indirilemiyordu.

¹³³ Tom Frame, **The Shores of Gallipoli Naval Aspect of The Anzac Campaign.** Australian Print Group, Vistoria, Australia, 2000, s. 82.

Mürettebat beş dakika kadar mücadele etti. Sonunda denizaltıyı yüzdürmeyi başardılar. Ama kendisini kovalayan gemiden bir türlü kurtulamıyorlardı. Kaçmaya çalışırken bir kez daha karaya oturdular. Ama bu da bir şanstı, çünkü Türk gemisi bu durumda onu mahmuzlayarak batıramazdı. Büyük olasılıkla Türkler AE2'yi ele geçirdiklerini de düşünmüş olduklarından onu top ateşine tutmadılar. AE2 yine çabalayarak kurtuldu. Bu arada Nara Burnu'nun karşısına gelmişti. Burası Marmara'ya girmeden önceki son deniz engeliydi¹³⁴

Türklerin destroyer, bir gambot, römorkörler ve daha küçük teknelerden oluşan bir grupta yaklaştığını görünce, Stoker tam pozisyonlarını saptadı ve destroyerlerden birinin AE2'ye vuracağı anda, 21 metreye yeniden daldı. Bundan sonraki kovalamaca AE2 için tam bir kabustur. Kovalamacanın üzerinden 25 dakika geçmişti. Şimdi artık Marmara'ya sadece 32 kilometre kalmıştı. 25 Nisan günü Saat 8.30 civarındaydı. O sırada karada Anzaklar kıyıbaşı tutmaya çalışıyordu. Uzun süre suyun yüzeyine çıkamadı. Ancak akşam saat 20.45 civarında su yüzeyine çıkabildi. Bu arada AE2 zaferini Hamilton'a bildirmek için mesaj üstüne mesaj çekiyordu ama ulaştırması mümkün olmuyordu. Sonunda güç bela mesaj Albay Brodie'ye ulaştı. O da Queen Elizabeth'te çekilmeyi bile tartışmakta sakınca görmeyen toplantı halindeki heyete bunu ilettili. Stoker AE2'den Başkomutan'a, mayın alanının altından, Boğazdan yukarı çıkmayı başardığını müjdeleyen mesajını çekmişti. Brodie, bu mesajın anlamını çok iyi kavramıştı. Emirlere aldırmaksızın elinde bu mesajla toplantı salonuna daldı. AE2'nin mesajı gerçekten de tam zamanında gelmişti. Bundan daha mükemmel bir zamanla olamazdı.¹³⁵

Hiç kuşkusuz bu mesaj içinde buldukları gergin ortamda Müttefikler için bir önemli bir moral kaynağıydı. Fakat bir denizaltının muharebelerin kaderini değiştirmeyeceğini toplantıdaki herkes biliyordu. Hamilton'ın harekate devam kararında bu mesajın da etkisi olmamıştı. Büyük olasılıkla Hamilton kesin kararını AE2'nin mesajından önce vermişti.

AE2'nin zaferi ile ilgili haberler, kıyıda kuşatma altındaki Anzaklar için belki de tek iyi haberdirdi. Sahilde bir kütüğe yapıştırılan ilanda “Avustralya denizaltısı AE2, Çanakkale'yi geçti. İlerle Avustralya!” yazıyordu. AE2 denizaltı hareketi denizaltıcılık tarihi açısından çok büyük bir iş başarmıştır. Ama şansı 2 gün sonra dönecektir.

¹³⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, a.g.e. s. 88 .

¹³⁵ France a.g.e. s. 85.

2.1.12.1 Sultanhisar'ın AE2'yi Batırması

25 Nisan'da Çanakkale Boğazı'na yönelen AE2'nin iki görevi vardı; bunlardan birisi Marmara'ya denizaltı geçebileceğini kanıtlamaktı. Bundan sonraki görevi, düşman birlikleri ve desteğinin Gelibolu Yarımadası'na geçişini önlemektir.

Beş gün boyunca AE2 batıracak Türk gemisi aradı durdu, zaman zaman rastladığı nakliye ve savaş gemilerine torpidolar fırlattı. Ancak başarılı olamadı. Bu karşılaşmalarda Türk gambot ya da torpido botları da AE2'ye torpido savurmuşlar ama isabet ettirememişlerdi. Türk Komutanlığı günlerdir ortalıkta dolaşan, gemilere torpido atan bu denizaltının yakalanması için emir verdi. Bu gemilerden biri de Sultanhisar torpidobotudur. Bu geminin görevi Liman von Sanders'i her gün Eceabat'a taşımaktı. 28 Nisan'da Gemi Komutanı Yüzbaşı Ali Rıza ile Liman von Sanders arasında bir tatsızlık yaşandı ve komutan İstanbul'a dönmesi için emir aldı.

Yüzbaşı Ali Rıza 30 Nisan'da İstanbul'a dönerken, daha önce de yaptığı gibi yine Denizaltıya bakmak için uzun süre Maydos-Çanakkale arasında AE2'yi aradı. Tam umudu kesip İstanbul'a dönmek üzereyken, Marmara'nın güneyinde, Karaburun civarında son kez bakmaya karar verdi. Az sonra uzaktan bir gemi gördü ve ona doğru en yüksek hızla seyir emri verdi. Bu gemi AE2'ydii. ve Binbaşı Stoker yaklaşan torpidobotun dumanını görmüş ve hızla dalış emri vermişti.

AE2 tekrar su yüzeyine çıktığında, Stoker Sultanhisar'ın yalnızca 90 metre uzakta olduğunu ve sıkı ateş açtığını gördü. Ali Rıza periskopu görünce hemen ateş açtı ve periskop yara almasına rağmen denizaltı dalmayı başardı. AE2 30 metrenin altına indi. Daha sonra birden su yüzüne fırladı, denizaltının kontrolü kaybedilmişti. Stoker tanklara su alınarak dalma hazırlığı yapılmasını emrederken Sultanhisar onun etraflarında dönerek ateş ediyordu. AE2 yeniden kontrolden çıkarak daha dik biçimde derinlere düşmeye başladı. Bir süre sonra Sultanhisar'a hedef teşkil edecek şekilde yeniden yüzeye çıktı. Bu çıkışta makine dairesinden isabet aldı ve o kısımda iki delik açıldı.

Denizaltıya en zayıf noktası olan kuyruk dümeninden saldırmaya karar verdi ve tam hızla ona doğru gitmeye başladı. Sultanhisar denizaltıya burnuyla

vurduğunda, yani onu mahmuzladığında AE2 yine daldı. Ama gövdesinden üç delik açılan denizaltı artık su altında kalamazdı. Stoker personeline, gereksiz yere can kaybının önlenmesi için, güvertede toplanıp denize atlaması emrini verdi. 30 Nisan 1915 bir deniz efsanesinin bittiği gün oldu.¹³⁶ 2 Mayıs tarihli İkdam gazetesi olayı büyük bir zafer olarak hemen Türk kamuoyuna duyurdu.¹³⁷

AE2 son teknolojiyle yapılmış, çok yeni bir gemiydi ve henüz, 14 aydır hizmet veriyordu. Bu süre içinde 35.000 mil yol almıştı.. Dünyanın yarısını dolaşan ilk denizaltı unvanına sahipti. AE2 aynı zamanda savaş sırasında Çanakkale Boğazı'nı ilk geçen denizaltı olarak da tarihlere geçti.

Stoker, AE2'nin de E15'in akıbetine uğramaması için vanaların açılıp batırılması buyruğunu verdi. En son kış taraftan altı kişi denize atladı.

AE2 mürettebatı denize atlarken yüzbaşı Ali Rıza ve öteki Türk bahriyeliler Avustralyalıları izlemişlerdi. Stoker son kez bayrağını selamlıyordu. Bu manzara Ali Rıza'yı çok etkilemişti. Binbaşının da suya atlayışından sonra, denizin üzerinde görülen bayrağı Türk mürettebat da selamladı. İrlanda asıllı yüzbaşı Stoker ve gemi mürettebatı Sultanhisar'a alındı. Önce Gelibolu'ya gittiler. Orada Liman von Sanders tutsakları teftiş etti. Ali Rıza'nın ısrarları karşısında bu tutsak grubu İstanbul'a götürüldü.

AE2 Çanakkale Boğazı'ndan içeri girme cesareti göstererek, Osmanlı Ordularına büyük kayıplar verdiren İngiliz denizaltıcıları olan Nasmith ve Boyle'e ve İngilizlerin E sınıfı denizaltılarına öncülük etmiştir. Böylece Marmara' daki Gelibol-İstanbul konvoy yolu Osmanlı için son derece güvensiz hale gelmiştir. Stoker ve mürettebatı üç buçuk yıl tutsak kalmış, aralarında ölenler de olmuştur.

AE2 olayı o günlerin Türk basınında zaman zaman yer aldı. 17 Ağustos 1915 tarihli İkdam gazetesinde yer alan bir haberde Yüzbaşı Stoker'in Malta'daki bir dostuna yazdığı mektuptan bahsedilmektedir. Mektupta Stoker kendilerine iyi bakıldığını, hiçbir kötü muamaleye maruz kalmadıklarını, hatta spor bile yaptıklarını yazmıştır.¹³⁸

2.2. MAYIS AYI SAVAŞLARI

¹³⁶ Frame, **a.g.e.**, s.114.

¹³⁷ Mehmet Ali Yazan, **Birinci Dünya Savaşı Türk Basınında Çanakkale Muharebeleri**. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996, s. 80.

¹³⁸ Yazan, **a.g.e.** s. 154.

2.2.1 Mayıs Ayı Başında Genel Durum

Mayıs ayı savaşlarına Türk tarafının 19 Mayıs Taarruzu ve Seddülbahir cephesinin İkinci Kirte Savaşı yön vermiştir. Her iki cephede de 1 Mayıs'dan itibaren saldırılar ve karşı saldırılar devam etti. Birlikler, geceli gündüzlü sürekli yapılan saldırılar nedeniyle sürekli alarmda kaldılar. Fakat Mayıs savaşları ilk çıkarma günlerinden bazı bakımlardan farklılıklar da gösteriyordu. İki taraf artık git gide siperlerine gömülmeye başladı. Mücadele siper savaşına dönüştüğü anda, Batı cephesi örneğinde olduğu gibi, savaşın sonuçlanamayacağı endişesi her iki tarafta da oluşmaya başladı. İki taraf da kendisini bir an önce sonuç almak için harekete geçmeye zorunlu hissediyordu. Müttefikler en kısa zamanda Türk kuşatmasından kurtulmak, Türk tarafı ise zamanın düşmanın yararına işlediğini düşünerek, düşmanı bir an önce düşmanı denize dökmek istiyordu.

Kıyıda dar bir bölgeye sıkışmış olan Müttefikler olası bir Türk taarruzuyla yok olma tehlikesi ile yüz yüze gelebilirdi. Türk tarafı da Müttefiklerin hattını genişletmesinden endişeleniyordu. İngiliz komutanlığının asıl amacı boğazı bir an önce birleşik donanmaya açmaktı. Bu amaçla ilk hedef Kocaçimen Tepesine çıkmaktı. Bu bağlamda Türk tarafı büyük bir taarruz bekliyordu. Dolayısıyla düşmandan önce harekete geçmek, onun hazırlıklarını bozacak büyük bir taarruz her şeyi değiştirebilirdi. Türk karşı saldırılarının arkasındaki ana düşünce buydu.

Mayısın ilk günlerinde Arıburnu cephesinde Türk tarafına üç aylık bir taze güç geldi. Yeni gelen 125. Alay henüz hırpalanmamış bir birlikti. 1 Mayıs'da yapılması düşünülen Türk taarruzunun hedefleri Bombasirtı batısı,- Boyun Noktası - Mekeztepe hattı şeklinde tespit edildi. Daha sonra dikkatler Haintepe eksenine kaydırılacak ve düşman çıktığı yerde denize dökülecekti. Tüm hazırlıklar tamamlandıktan sonra Arıburnu Bölgesi Komutanı Yarbay Mustafa Kemal birlik komutanlarını Kemalyeri'deki karargahında topladı ve daha önce de değindiğimiz şu emri verdi: “*Düşmanın morali tamamen bozulmuştur. Ara vermeden siper yapmakta ve kendisine sığınacak yer aramaktadır. Düşmanı kaçırtmak için daha fazla düşünmenin gereği yoktur. İçinizde ve komutanız altındakiler arasında Balkan Savaşındaki utancı görmektense burada ölmeyi tercih etmeyenlerin olacağını tahmin etmem. Eğer böylelerinin olduğunu sezinlerseniz onları derhal kendi ellerimizle*

kurşuna dizelim.”¹³⁹ Mustafa Kemal’in bu buyruğu Türk taarruzlarının temel düşüncesini ve Türk tarafının inanılmaz kararlılığını gösteriyordu.

19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal cephede inanılmaz bir cesaretle hareket ediyordu. Gerektiğinde cephenin her yerine anında ulaşıyordu. Askeri teşhislerinde usta, karar vermede hızlı, kararlarını hayata geçirmede son derece enerjik bir komutandı. Çanakkale Cephesinde gösterdiği olağanüstü performans ona askeri deha statüsünü kazandırdı. Özellikle doğru zamanda doğru yerde olma konusunda sahip olduğu sırrına erişilmesi güç yeteneği herkesi hayrete düşürüyordu.

2.2.2 1 Mayıs Türk Taarruzu

1 Mayıs günü şafakla beraber, Mustafa Kemal kıtalarını bir kere daha Anzak hatlarına saldırarak, şiddetli bir hücum teşebbüsünde bulundu. Bir gün önce, 30 Nisan tarihli emrinde *“Vaziyetimiz düşmana nazaran zayıf değildir. Düşmanın kuvve-i maneviyesi tamamen mahvolmuştur. Mütemadiyen siper yapmakla kendisine bir melce aramaktadır.”* diyordu.¹⁴⁰

Türkler sıkışık kitleler halinde geliyor, karşı taraftaki Deniz Piyadeleri ise saldıran düşmanını makinalı tüfeklerle biçiliyordu. Bir süre sonra o dayanıklı ve kahraman Anadolu piyadesi bile artık, müthiş tüfek ateşinin yarattığı fırtınanın içine körü körüne dalıp ilerlemekten başka bir şey yapamaz hale geldi. Bu durumda Mustafa Kemal saldırıyı durdurma kararı aldı, ve şunları yazdı: *“24 saatten beri devam eden muharebe askerimizde büyük yorgunluk tevlid ettiğinden, taarruzun durdurulmasını emrettim.”*¹⁴¹ Türk Kolordusu komutanı Esad Paşa’da saldırıların şimdilik kaydıyla, durdurulmasını onayladı. Mücadele artık Monash Vadisi’nin (Korkuderesi) başını ele geçirmek için yapılan, kıran kırana ve durmayan bir savaş halini almış bulunuyordu. Mustafa Kemal o gün askerlerine hitaben şu şekilde bir bildiri yayınladı: *“Benimle beraber burada harp eden bilcümle askerler katiyetle bilmelidir ki, uhdemize tevdi edilen vazife-i namus-ı vatani tamamen ifa etmek için bir adım geri gitmek yoktur. Bu sırada hab-ı istirahat aramanın bu istihattan yalnız bizim değil, bütün milletimizin ebediyen mahrum kalmasına sebebiyet verebileceğini cümlenize hatırlatırım. Bilcümle arkadaşlarımın benimle hemfikir*

¹³⁹ Ünaydın, a.g.e., s.42.

¹⁴⁰ Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Başkanlığı, a.g.e. s. 127.

¹⁴¹ Ünaydın, a.g.e., s.49.

*olduklarına ve düşmanı tamamen denize dökmedikçe bozgunluk asarı göstermeyeceklerine şüphe yoktur”.*¹⁴²

1 Mayıs taarruzlarında Türk tarafı ağır kayıplara uğramasına rağmen esaslı bir sonuç elde edemedi. Arıburnu bölgesi kanlı bir boğuşma alanına dönüştü. Türk taarruzu hiç durmadan 24 saat boyunca devam etti. Günün sonunda her iki taraf da eski siperlerine döndü. Bu saldırılar sonucunda Anzaklara karşı açıktan açığa hücum etmekle sonuç alınamayacağı açığa çıkmış oldu. Böylelikle Arıburnu bölgesinde “hareket muharebeleri” döneminin kapanmış, ve artık “siper savaşları” dönemi başlamış oldu.

2.2.3 4 Mayıs Kabatepe Olayı

2 Mayıs'ta Anzaklar ayrıca Lalebaba Tepesi'nde başarılı bir baskın hareketi yaptılar. Bundan güç alarak 4 Mayıs'ta Kabatepe'yi de vurma kararı aldılar. Kabatepe'ye yapılacak baskın hareketinin planı ile Anzak Kolordusu Komutanı General Birdwood bizzat meşgul olmuş ve bu iş için 110 kişilik bir komando grubu kurulmuştu. Bunun 100 kişisi piyade ve 10 kişisi istihkam birliklerinden seçilmişti. İçlerinde üç tane de subay vardı. 4 Mayıs'ta sabaha karşı saat 3'de dört filika kıyıya yaklaştı. Bu birlik de, 25 Nisan'da V Kumsalı'ndaki İngilizler gibi kumsalın kenarındaki yüksek bir kum tepesinden ileri gidememişti. Türk karşı ateşi çok amansızdı. Bir süre sonra kumsal boşaltıldı. Avustralyalıların kayıpları hafif olmuştu ama, eğer tahliye başladığı zaman Türkler ateşi kesmemiş olsalardı, çok daha büyük olabilirdi. Harekata Bolton Sırtı'ndaki kıtalar da yetersiz düzeyde destek verdi. Bu Birdwood'un harp gemilerinin toplarından faydalanarak mevzilerini güneye doğru uzatmak için giriştiği tek deneme oldu.¹⁴³

Bu girişim sırasında Türklerin anlayışını yansıtan bir ayrıntı yaşandı. Kızılhaç işareti taşıyan İngiliz gemilerinden biri sahile yanaştı. Yaralıları aldı ve kıydan uzaklaştı. Bu sırada hiçbir Türk bir tek mermi bile atmamıştı. Bu istibot yaralıları toplayıp geriye nakledinceye kadar Türk cephesi ateşi kesti.

2.2.4. 2 Mayıs Anzak Taarruzu

¹⁴² James, a.g.e., s235.

¹⁴³ James, a.g.e., s258.

Anzak Kolordusu Komutanı General Birdwood, bu devrede giriştiği son büyük taarruzunu 2-3 Mayıs gecesi yaptı. Planına göre asıl saldırı Merkeztepe ve Nek doğrultusunda yapılacaktı. Bu arada aynı anda, Monash'ın başındaki uçurum gibi yamaçları tırmanacak bazı kıtalar da Düztepe'yi ele geçirecekti. Bu son derece iddialı bir plandı. Harekat başlamadan önce derelerdeki kalabalık ve karanlık yüzünden, kıtaların çoğu randevu yerlerine geç vardılar. Böylece saldırılar birlikte yapılacak yerde, bağlantısız hücumlar şeklinde yapıldı. Er Breton, Nek'e yapılan hücum hakkında şunları kaydetmiştir: “Hücuma kalkanlara, bağırarak birbirlerini teşvik etmeleri söylenmişti. Birdenbire müthiş bir makineli tüfek tarakkası ile, ateşin karşısındaki askerlerimizin savaş naralarını duyduk. Bu, durmadan bir yarım saat devam etti. Derken sesler kesildi ve artık, sadece, sabaha kadar sürecek olan o korkunç piyade ateşi duyulmaya başladı.” Bazı kıtalar, Ölü Sırtı ile Pope'un yukarısına yerleşmeyi başarabilmişlerdi. Fakat mevzilerinde gün ışığında tutunabilmeleri imkansızdı, Avustralyalıların ayakta duracak halleri kalmamıştı. Türk ateşi çok şiddetliydi ve sanki bütün bunlar yetmezmiş gibi savaş gemileri ele geçirilen siperlerin içine bir miktar 6 inçlik (15 cm.) mermi düşürmüşlerdi. 3 Mayıs günü öğle vakti, sağ kalanlar geriye, Monash Vadisi'ne akmaya başlamış bulunuyorlardı. Çok eleştirilere uğramış olan Deniz Piyadeleri, büyük bir cesaretle Ölüsırtı'nı tırmanıp tekrar ele geçirdiler. Monash Vadisi'nde gittikçe bozulmakta olan duruma da hakim oldular. Ancak zirveye vardıkları zaman biçildiler. Ölülerini, o çirkin, kel sırtın üzerinde günlerce, ateşten kavrulmuş karıncalar gibi yattı. Nihayet. bir Deniz Piyadesi karanlıkta yukarı tırmandı ve cesetleri tekmeleyerek aşağıdaki vadiye attı. Böylece gömülebildiler. Sırt da, o korkunç adını böyle edindi. Breton, o hücumdan sağ kalanlardan bazılarını kumsalda rastlamıştı: “Hepsinin canı çıkmıştı. Kan çanağına dönmüş gözlerinde gecenin dehşeti okunuyordu.” Anzakların Deniz Piyadelerine yönelttikleri bütün eleştiriler güpegündüz, tahkim edilmiş mevzilere karşı uçurum gibi bir yamaçtan yukarı yapılan, bu amaçsız saldırıdan sonra yok oldu.

25 Nisandan beri Anzakların verdikleri kayıplar, 3 Mayıs'ta, 2300 ü ölü olmak üzere, 8500 ü aşmış bulunuyordu. 2-3 Mayıs gecesi cereyan eden çarpışmalar, hemen hemen 1000'i ölü olmak üzere 2000'den fazla kayba mal oldu. Bu kadar hızlı bir

tükeniş devam edemezdi. Bu yüzden, Birdwood saldırıları erteleyip, savunmaya geçmeye karar verdi.¹⁴⁴

5- 18 Mayıs arasındaki 14 günlük süre Anzak Cephesinde boyunca bazı küçük siper muharebeleri hariç her iki taraf için sakin bir dönem yaşandı. Bu günlerde yapılan siper savaşı hazırlıkları sırasında Anzaklar yeni teknikler geliştirdiler. Kum torbalı siperler ve mazgallı siper tavanları inşa ettiler. Siper aynaları geliştirildi. Kolay atış olanakları sağlandı. Siper aynası bir birine bakan iki aynadan oluşuyordu. Bu ayna sistemine bir de kundaklı tüfek eklenerek güvenli bir siper içi saldırı silahı elde edildi. Siper savaşları sırasında siperden başını çıkaran asker ölümle yüz yüze gelirdi. Artık bu buluşla güvenli bir şekilde siper içinden atış yapılabiliyordu.

2.2.5 İkinci Kirte Savaşı 6-8 Mayıs 1915

İngiliz ve Fransızların 6 Mayıs'ta başlayıp üç gün sürdürdükleri "İkinci Kirte Muharebesindeki" ana hedef Alçitepe'yi ele geçirmektir. Seddülbahir bölgesinde Müttefikler dar bir çıkartma bölgesinde sıkışıp kalmıştı. Bu dar kısıktan çıkmaları gerekiyordu. Müttefik orduları Komutanı Hamilton'un istediği takviye kuvvetleri Mayıs başında geldi. Buna ek olarak da Arıburnu cephesindeki Anzak Kolordusundan da iki tugayın da Seddülbahir'e kaydırılması kararlaştırıldı. Bu durumda tam 45 taburla Türk mevzilerine saldıracaklardı. Türklerin güney bölgesindeki kuvvetlerin toplamı 17 taburdu.¹⁴⁵

Hareket planı üç aşamalıydı. İlk adımda Türklerin Kirte'nin güneyindeki savunma mevzileri ele geçirilecekti. İkinci evrede Fransız Tümeni'yle İngilizlerin ilave 35 Taburu birleşecek ve Yassitepe istikametinde ileriye doğru açılım yapılacaktı. Üçüncü evrede de artık iyice çözülmüş durumdaki Türklerin gerideki zayıflamış birlikleri süpürülerek Tengerdere sırtlarına ilerlenecek, altı taburlu 29 İngiliz Tümeni'nin 86. Tugay'ı da Alçitepe'yi işgal edecekti.

İngiliz – Fransız kuvvetlerinin aktif muharıpleri 25.000'den fazlaydı. Oysa Türk muharıplerin sayısı en fazla 10.000 civarındaydı. Türklerde 24 ağır makinalı tüfek varken karşı tarafta 300'den fazla ağır makinalı tüfek vardı. Top açınsındansa,

¹⁴⁴ Oglander, a.g.e. s.162.

¹⁴⁵ Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Başkanlığı, a.g.e. s.141.

Türklerde 40 namlu varken, Müttefiklerde 110 namlu vardı. Ayrıca günlerdir devam eden muharebelerden sonra Türk tarafı iyice yıpranmış, adeta bitkin düşmüş durumdaydı. Fakat yine de yakın doğuşte, yani süngü harbinde Anadolu askerini yenmek imkansızdı. Türklerin en büyük avantajı da buydu. 6 Mayıs Müttefik taarruzu işte bu şartlar altında yapılacaktı.

6 Mayıstaki ilk gün savaşlarında Müttefik saldırılarını önce 7. Türk Tümeni karşıladı, saldırılar bu tümenin siperlerinde söndürüldü. 7. Tümenin üstün direnişü bütün müttefik planlarını altüst etti. Öğleden sonraki İngiliz saldırılarını ise 9. Türk tümeni tek başına göğüsledi. Türkler yakın muhabereyi tercih ederek İngilizleri zora sokmak istediler ve bunda da başarılı oldular. İlk günün sonunda Müttefikler siper kazıp, savunmaya geçmeye mecbur kaldı. Bir kez daha siperlere gömülmek zorunda kaldılar. 88. İngiliz Tugayının verdiği zayıat savaşığı Türk takımlarının mevcudundan fazlaydı. Savaşın olağanüstü heyecanı içinde şahlanan Türk **takımları** 3-4 Müttefik taburunun hakkından geliyordu. Böylelikle Hamilton'un bütün taarruz planı "bir kez daha" alt üst oluyordu. Günün sonunda gemi gülleleri nedeniyle Türk tarafında siper namına bir şey kalmamıştı.¹⁴⁶

7 Mayıs günü General Hamilton'un planı ve hedefleri aynıydı. Hedef yine Alçitepe bloğunun kuşatılmasıydı. Ana Müttefik saldırıları yine 7. Türk Tümeni tarafından karşılanacaktı. Fakat Tümen inanılmaz derecede yorgundu. Yiyecek ve cephe sıkıntısı baş göstermişti. Türk tarafının tek umudu zorluklar içindeki 7. Tümen'in yine dayanıp saldırıları bünyesinde söndürmesiydi. Yoksa Seddülbahir cephesi tehlikeye girecekti. Türk Güney Grubu komutanı General Weber'in elinde neredeyse yedek taze birlik kalmamıştı. İkinci gün sabah saat 10'da başlayan Müttefik taarruzu 16.30'da cinnet boyutunda bir katliama neden oldu. Gemi toplarının da katılımıyla Türk tarafı inanılmaz bir baskı altına girdi. Fakat komutanlar "Kesinlikle bir adım bile geriye atılmayacak" talimatını vererek kararlılıklarını ortaya koydular. 7 Mayıs savaşlarında da 7. Tümen yine şahlanmış, cepheyi ve savaşı kurtarmıştı. Fransız birlikleri dağıldı. İngilizlerin durumu sarsıldı. Müttefikler varını yoğunu ortaya koyarak saldırmış, kendi siperleriyle Türk siperleri arasında boşuna bocalayıp tekrar eski siperlerine çekilmişlerdi. Sonuçta 7. Mayıs hareketinin sonunda da değişen bir şey olmadı.

¹⁴⁶ Ron Austin, **The White Gurkas, Australians At The Second Battle of Krithia Gallipoli.** Globe Press Pyt Ltd. Australia, Sydney, 1989, s.110.

8 Mayıs hareketi İkinci Kirte Savaşının üçüncü ve son gününü oluşturdu. Muharebe iki buçuk günden beri pek az arayla devam ediyordu. Her iki taraf da neredeyse son nefesini verecek hale gelmiş bulunuyordu. Sabah saat 10.15’de kıyamet tekrar koştı. Denizden ve karadan tüm Müttefik birlikleri ateşe başladı. Olağanüstü bir topçu bombardımanından sonra başlayan saldırılar 17.30’da zirve noktasına ulaştı.

Üçüncü günün sonunda Breerton'un Yeni Zelandalıları ileri hatlara doğru giderken, sesleniyorlardı: *“İlerlemek faydasız. Efendim, hepinizi öldürürler. Faydasız efendim.”*¹⁴⁷ Hamilton son bir çaba sarf etmeye karar verdi. 8 Mayıs saat 4’de, Avustralyalıların takviye edeceği bütün Müttefik harp saffına süngü takarak, saat tam 5.30 da Kirte üzerine yürüyüşe geçmesini emretti. Avustralyalılara, o zamana kadar kimsenin denemeyi bile düşünmediği görev verildi. Hemen tamamiyle çıplak Kirte sırtı boyunca taarruz edeceklerdi. Bu sırada, sollarında Yeni Zelandalılar Cam Ağacı Sırtı'nı, hücumla ele geçireceklerdi.

Saat 5.15 de Türklerin tepesine inen topçu barajı, o güne kadar Yarımada'da görülenlerin en ağırıydı. Fakat yorgun askerler siperlerinden kalkınca, bir ateş fırtınasıyla karşılaştılar. Avustralyalı Er Wemyss şöyle yazmıştı; *“Arkamdaki güneşin huzmeleri, takılmakta olan süngülerin üzerinde parıldayınca, sanki Yarımada'nın bir ucundan öbürüne bir gümüş kurdele çekilmiş oldu. Fakat bu gümüş kurdele kısa bir zamanda, muharebenin akışına göre, ileri geri hamle eden insan grupları halini alarak parçalandı.”* South Wales Borderers Alayı mensupları Dere Sırtı'nda sıra sıra vuruldular. Yeni Zelandalılar da ilerlemekten acizdiler. Muharebenin ilk şiddeti yatıştığı sırada, Avustralyalıların çevik bir surette Kirtesırtı'na tırmandıkları görüldü. Avustralyalılar, hatta İngiliz siperlerine bile varmadan çok evvel, şiddetli ateşe maruz kaldılar. Avustralyalılar asırlar kadar uzun gelen bir zaman sonra, İngiliz ileri hat siperlerine vardılar. Bir an durup nefes aldıktan sonra, “Haydi Avustralyalılar!” diye, yeri yerinden oynatan bir nara ile kendilerini ileri atıldılar, fırtınanın içine attılar. Bean, o gece defterine şunları yazdı: *“Çehreleri katılmıştı. Kaşlarını eğip, kör edici bir aleve bakan adamlar gibi, bir an önlerindeki ateşe baktılar. Bu kadar çok azimli çehreyi bir arada hiç bir yerde görmedim. Sonra, başlarını eğerek, bir sağanak altında koşar gibi ileri atıldılar. Ellerindeki kürekleri şemsiye gibi kullanıyorlardı. Düşman top ateşini, cehennemden*

¹⁴⁷ James - a - e - e - 214

*gelen alev topları gibi üzerlerine kaydırıldı. Makineliler böğürerek, üzerlerine kurşun ve ölüm saçmaya başladı. Çoğu diri dürü gömülüyordu. Kiminin barsakları deşiliyor, kiminin elbiseleri ateş alıyordu. Üzerlerinde tutuşan paçavralar yırtılıp atılmadan etlerini cızıratarak dağılıyordu. Peki ama, bunlar neden yaşıyor.! Bunu sonu ne olacak? Ne mi, hiç! Sanki dev bir cehennem zebanileriydiler. Onları hiç bir şey durduramazdı. Cehennem ateşine alıştıktılar. Kendilerini yalayıp okşadıkça, onlar da onu okşuyorlardı. Ona gülüyorlar, içinden geçerken şarkılar söylüyorlardı. Devler kadar gözü pektiler. Onlar insan değil ilahtılar, kudurmuş birer iblistiler. Düzinelercesinin devrildiğini gördük. Ya şimdi ne olacak? Seyreden, savaş tecrübesiyle pişmiş bir kurmay subayın şaşkınlığından dili tutuldu. Geride bekleyen askerler şapkalarını koparırcasına çıkararak sallamaya, o harika Anzakarın arkasından bağırarak, alkışlamaya, tezahürata başladılar”.*¹⁴⁸

Bu son saldırıda Aznak takımları bir anda yarı mevcudunu kaybetti. Günün tek kazancı 83 rakımlı tepenin Fransızlar tarafından alınması oldu. İkinci Kirte Muharebesinden sonra Müttefiklerin Yarımada üzerindeki durumları kritik bir döneme girdi. Hamilton’un ana stratejileri ve hedefleri artık çökmüştü. Onca kan akıtıldıktan sonra Müttefik kazancı sadece 457 metreden ibaretti.¹⁴⁹

Bu günlerde İngiltere’de moraller git gide bozuluyordu. Hatta bir keresinde Donanma Birinci Lordu Amiral Fisher: “Kahrolsun bu Çanakkale! Hepimizin mezarı olacak bu yer!” demişti. 10 Mayıs’tan sonra Müttefik tarafında bu işten “ucuza sıyrılmamın” yolları dile getirilmeye başlandı.¹⁵⁰ İkinci Kirte Savaşı sonunda Türk tarafının toplam kaybı 2.000 kişiydi. Müttefik kaybı ise 6.500 civarındaydı.

2.2.6 10 Mayıs Bomba Sırtı Taarruzu (Quinn’s Post)

9 Mayıs Mayıs gecesi bir Anzak tugayı gece 23.00’da Bombasırtı’na ani olarak taarruza geçti. İlk saldıran askerler siperlerde ya da siperlerin önünde kırıldı. Fakat, Anzaklar yeni kuvvetlerle hücumlarını tazeliyorlardı. Bir süre sonra iki taraf süngü ile yakın dövüşe başladı. Gece karanlığında kimin ne yaptığı da bilinmiyordu. Bilinen tek şey Bombasırtı’nın Türklerin elinde olduğuydu. 14. Alay’ın siperlerine bazı Anzak avcıları girdiler. Fakat, bunların büyük bir kısmı siperlerde yok edildi.

¹⁴⁸ Bean, a.g.e., s. 94.

¹⁴⁹ James, a.g.e., s 210.

¹⁵⁰ Higgins, a.g.e., s 177.

Kalanlar da zorlukla kaçabildiler. Anzakların zayıtının 600 ölü ve 2.000 kadar da yaralı olduğu tahmin edildi. Bombasirtı ve dolaylarının her iki taraf için de ne denli önemli olduğu bir kez daha anlaşıldı.

2.2.7 14 Mayıs Bombasirtı Taarruzları

İngiliz komutanlığı her ne pahasına olursa olsun Bombasirtı'nı ele geçirmek istiyordu. Bu nedenle üst üste ve sabaha kadar devam eden taarruzlara giriştiler. Gece saat 1.30'da başlayan kuvvetli bir saldırı Bombasirtı-Cesarettepe kuzeyi arasındaki Türk mevzilerinde tekrarlandı. Anzakların bazıları ilk hat siperlere girdilerse de, buradaki Mehmetçiklerin süngü hücumlarıyla ve çok kanlı bir şekilde geri püskürtüldüler. Bu geceki muharebeler, gerçekten çok sert ve kıyasıya oldu. Ön hat siperleri elden ele geçmiş, sabaha kadar çok süngü çarpışmaları olmuştu. Ama, sonunda yine Türkler yerlerini korumayı başardılar.

Mustafa Kemal Çanakkale Savaşları'na ait anılarını anlatırken Bombasirtı ile ilgili anılarına özel bir önem vermektedir. “Biz, kişisel kahramanlıklarla uğraşmıyoruz. Yalnız, size Bombasirt olayını anlatmadan geçemeyeceğim. Karşılıklı siperler arasındaki mesafe sekiz-on metre, yani ölüm muhakkak. Birinci siperdekilerin hiçbirisi kurtulmamacasına düşüyor. İkinci siperdekiler onların yerine gidiyor. Fakat, ne kadar İmrenilecek bir soğukkanlılık ve tevekkül ile biliyor musunuz? Öleni görüyor ve üç dakikaya kadar öleceğini de biliyor. Fakat ve en ufak bir çekinme bile göstermiyor. Sarsılmak yok. Okuma bilenler Kuranıkerim okuyor, cennete gitmeye hazırlanıyor. Bilmeyenler kelime-i şahadet çekerek yürüyor. İşte bu, Türk askerindeki ruh kuvvetini gösteren hayret ve tebrike değer bir örnektir. Emin olunuz ki, Çanakkale muharebesini kazandıran bu yüksek ruhtur.”¹⁵¹

14 Mayıs'taki Anzak saldırısı sonrası Türk siperlerinin önünde toplam 100 ölü sayılmış ve Anzakların toplam zayıtının 1.500 olduğu tahmin edilmiştir. Siperlere giren Anzaklardan 200'den fazla kürek ve çok sayıda başka teçhizat ele geçirilmiştir.

¹⁵¹ İnanç - 200 - s. 55

2.2.8 19 Mayıs 1915, Anzak Cephesinde Türk Taarruzu

Türk tarafı çıkartmanın ilk günlerindeki erken taarruz fırsatını kaçırmış, Anzaklar da iyice siper alarak artık görünmez olmuştu. Savaş bu aşamada siper savaşına dönüşmüştü. 11 Mayıs'da Arıburnu cephesini ziyaret eden, Başkomutan Vekili Enver Paşa genel taarruz ile “düşmanın denize dökülmesini” emrederek bölgeden ayrıldı.

25 Nisan'dan 17 Mayıs'a kadar geçen sürede, Arıburnu'ndaki bütün birliklere 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal komuta etmişti. 23 günlük sürenin sonunda, yeni birliklerin bu cepheye verilmesiyle buradaki kuvvetlerin toplamı kolordu sayısını çoktan aştı. Mustafa Kemal'in rütbesinin henüz yarbay olması nedeniyle ve yeni gönderilen birliklerin bazı komutanlarının rütbesinin yüksek olması nedeniyle Baş Komutanlık, Anzak cephesinin komutasını Esat Paşa'ya verdi. Paşa da karargahını Maltepe' den alarak Kemalyeri'ne getirdi. Bugüne kadar, Arıburnu muharebelerini kolordu seviyesindeki büyük kuvvetlerle, üstelik 5. Ordu karargahının olumsuz baskılarına rağmen mükemmel bir şekilde yönetmiş olan 19. Tümen Komutanı, kendi adı ile tanıdığımız bu savaş yerinden ayrılarak karargahını Conkbayırı yakınlarındaki bir noktaya getirdi. Mustafa Kemal'in 23 günlük Anzak cephesi komutanlığı sona ermiş oldu.

Kolordu komutanı Esat Paşa ve Mustafa Kemal hiçbir zaman Azakların denize dökülebileceğine olan inancını kaybetmedi. Enver'in 10 Mayıs'ta Arı Burnu kesimine yaptığı ziyaretten sonra, büyük bir taarruz kararlaştırıldı. Ayın 18'inde toplanan 42.000 Türk Askerine 19 Mayıs sabahı saat 3.30 da hücum emri verildi. Esat kuvvetlerini Nek ile Monash'ın başına yağmak istemiş, fakat Von Sanders bu akılcı ve realist teklifi reddederek, bütün cephe boyunca taarruz edilmesini emretmişti. Birdwood 19 Mayıs gecesi hatıra defterine, “Eğer Türkler hep birlikte bir noktaya hücum etmiş olsalardı, cepheyi yarmaları muhakkaktı.” diye yazmıştır. Anzak garnizonunun mevcudu artık 17.000 kişiye düşmüş olup, bunun 12.500 kadarı ileri hatlarda bulunuyordu. Ayın 18'inde, Türk ateşinin bütün gün boyunca acayip bir şekilde hafiflemesi ile, uçakların ve Triumph muharebe gemisinin Türk takviye kıtalarının Yarımada'da, Maydos'tan Kirte'ye doğru hareket halinde bulduklarını rapor etmeleri garnizonu uyarılmıştı. Bir güven gösterişi içinde olmasına rağmen, Birdwood bu raporlardan adamakıllı telaşlanmıştı. 11 Mayıs'ta

Kitchener'e şunları yazmış bulunuyordu: “Adamlarım hücumda A. 1’dir (birinci sınıf). Ama, acayip bir toyluk ve ihmalcilikleri var. Korktuğum tek şey cephenin bir kısmına yapılacak şiddetli bir gece taarruzudur. Çünkü askerlerimi bir hücumu derhal püskürtmek için ayaklandırıp süratle harekete geçiremem.”¹⁵²

Arıburnu Anzak Mevzilerine yapılması düşünülen taarruza, cephedeki üç tümene ilave olarak (19, 5, ve 16) İstanbul’dan yeni gelen 2. Piyade Tümeninin de katılması kararlaştırıldı. Toplam 42.112 kişilik bir kuvvet toplanmıştı. Dolaylı olarak toplam Türk gücü 50.000 kişiyi bulmaktaydı. Mayıs ayının 19. günü taarruz günü olarak tespit edildi. Dört tümenle bir baskın taarruzu şeklinde yapılacak saldırı üç buçuk kilometrelik bir dar şerit üzerine yapılacaktı.

Anzak tarafından bakılınca da Türk taarruzu, Anzak cephesinin merkezindeki Kırmızıırt (Johnston's Jolly) ile Tek Çam’a, topçunun hazırlık bombardımanı olmadan, şafakla birlikte yapılacak büyük bir baskın taarruzuyla, sağ ve sol kanattan yapılacak yan hücumlarla başlayacaktı. Türkler o sabah sessizlik içinde Legge Vadisi’nde toplandılar. Ama eşine kolay rastlanmayan berraklıkta bir sabah olduğundan, binlerce süngünün pırlıtsı saat 3’den hemen sonra Avustralya ileri karakolları tarafından görülmüş ve ateş düellosu başlamıştı. Türkler yaylının zirvesine zorlukla tırmandıkları vakit, bir kurşun fırtınasıyla karşılaştılar. Sürpriz unsuru kaybolmuş olduğundan, Türklere derhal taarruz emri verildi. Saat 3.30 da, bütün 400 Yaylası boyunca, koordinasyondan mahrum bir muharebe bütün şiddetiyle devam etmekte. Avustralyalılar ve Yeni Zelandalılar sersemlemiş düşmanı nişan almadan vuruyor, hatta daha iyi ateş edebilmek için, siperlerin üstüne sığıyorlardı. Hücumlardan biri erirken, cephenin diğer bir kesiminde bir başkası başlıyor ve korkunç katliam tekrarlanıyordu. Yalnız, Türklerin görünmeden sırtın gerisinde toplanabildikleri Courtney’de (Boyun) durum kritik bir hal almıştı. Fakat siperlerin içinde yaşanan korkunç bir boğuşmadan sonra Türkler geriye atıldı. Quinn’de (Kanlıırt) hücum gecikmişti, Türkler "Allah! Allah!» diye bağırarak ortaya çıkınca, çok acı çekmiş olan bu garnizon tek adam gibi ayağa kalkarak, disiplinli ateşin mükemmel bir örneğini gösterdi ve taarruzu yok etti. Bu sırada Courtney ve Pope’daki makineli tüfekler çıplak sırtı, herhangi bir hareketi imkansız kılan bir ateşle dövmekteydi. Sonuçta Türkler, Nek’de (Boyun) de aynı derecede başarısız oldu. Yeni Zelandalılar, Merkeztepe üzerinde yeni bir ileri hat yapma amacıyla bir

¹⁵² James, s. 265

takım çukurlar açmıştı. Türkler bunları ilk hızla geçince arkadan önden mahvedici bir ateş içinde kaldılar. Sağ kalan birkaç kişi Yeni Zelandalılar tarafından büyük bir coşkunluk içinde kovalandılar. Türkler o anın ilhamı ile yapılan bu beklenmedik karşı hücumu zorlukla defedebildi. Sonunda Nek'in ilerisine kadar kovalandılar.¹⁵³

İlerleme kaydedildiğini bildiren "ilginç" raporların yanılttığı Esat Paşa hücumların yenilenmesini emredince, katliam bütün sabah boyunca devam etti. Her taarruz bir evvelkinden daha zayıf oluyordu. Nihayet, öğle vakti Esat Paşa muharebeyi kesti ama, o zamana kadar verdiği kayıplar 10.000'i buluyordu. Bunlardan 4.000 kadarı sahipsiz bölgede ölü olarak, geri kalanı da amansız güneşin altında ağır yaralı yatıyordu.

Yeni Zelandalıların Nek'de coşkuyla yaptıkları karşı hücumdan sonra Türk saldırısının kırılmasından faydalanmak için hiç bir girişimde bulunulmadı. Bulunduğu zaman ise artık fırsat kaçmıştı. Öğleden sonra 2 civarında Yeni Zelandalılar gene Nek'de yeni bir denemeye giriştiler. Fakat o zamana kadar Türkler, içine düşmüş oldukları kargaşadan sıyrılmış bulunuyordu. Hücum hemen iptal oldu. Savaş alanına bir tür berbat ve donuk bir sessizlik çöktü. Ateşin şiddetinden çalılıklar yer yer, tamamen yok olmuştu. Her yerde hücum edenlerin cesetleri sarı toprağın üzerine serilmişti. Kısa bir süre içinde, çürüyen cesetlerin o korkunç, kerih kokusu Anzak siperlerine Sızmaya ve 20 Mayıs günü öğleden sonra, dayanılmaz bir hal almaya başladı. Akşama doğru, siperlerinin önünde bağırان, çığlık atan Türk yaralılarının manzarasına daha fazla dayanamayan bir Avustralyalı Albay, sedyecilerini göndermeye hazırlık olarak, bir Kızılhaç bayrağı çekti. Bayrak derhal vurularak düşürüldü. Fakat hemen ardından, koşarak gelen bir Türk nefes nefese özür diledi. Türk siperleri üzerinden de Kızılay bayrakları görüldü ve sedyeciler meydana çıktılar. Derhal bütün ateş kesildi. General Walker sahipsiz bölgeye girerek, bazı Türk subayları ile görüştü. O akşam saat 8'de, bir ateşkes konusunda mektup alışverişi konusunda bir prensip anlaşmasına varıldı.

4,5 saatlik bir taarruz süresince Türk zayıtı 10.000'i buldu. Şehit subay sayısı 51 şehit er sayısı 3.369 olup, hayatını kaybeden Türklerin sayısı toplam 3.420 idi. Yaralı Türk subay sayısı 97, yaralı er sayısı 5.967 olup toplam 6.064 yaralı vardı. Ayrıca 16.Tümenden 486 kişi de kayıptı. Anzak zayıtı ise 168'i ölü olmak üzere

¹⁵³ James, p. 94, s. 266

toplam 600 askerdi. Bu yenilginin sorumlusunun kim olduğu bugün bile Türk tarihçileri arasında tartışma konusudur.

2.2.9 19 Mayıs Türk Taarruzunun Başarısızlık Nedenleri

Birbirine yakın siperler hariç, çoğu kesimlerde Türk askerlerinin, Anzak siperlerine varmak için iki-üç yüz metrelik mesafeleri koşarak kat etmesi gerekiyordu. Böylece, ne kadar hızlı koşarsa koşsunlar, yarım dakika gibi bir sürede tamamıyla savunmasızdılar. Muharebe anında bu süre çok uzundu. Üzerlerine yağmur gibi inen kurşunlar altında pek azı bu mesafeyi geçebildi. Geri kalanlar birer birer vurulup toprağa düştü. Her şeye rağmen, hücumla geçen Türklerin arkası gelmiyordu. Dalga dalga siperlerden yükseliyor ve saf halinde yokuş aşağı atılıyorlardı. Geliş istikametlerine doğru ayarlanmış makinalı tüfekler de merhametsiz tarakalar arasında bunları kütleler halinde biçmekteydi.¹⁵⁴ Hücumun birinci saati boyunca bu hal böylece devam edip gitti. Avustralyalılar yavaş yavaş, daha sistematik bir usule başvurmaya başlamışlardı: Siperlerden bir Türk subayı çıktı mı ateş kesiyor, bütün takımın ya da bölüğün gözükmelerini bekliyorlardı. Ateş ancak Türkler toplu halde hücumla geçtiğinde başlıyor, böylelikle hem silahlarını doldurma zaman bulmuş oluyorlar, hem de ateşleri daha etkili oluyordu. Türklerden ufak gruplar halinde düşman siperlerine erişenlerde vardı. Ancak arkadan başka kuvvet yetişemediği için, siperlerin içindeki süngü muharebeleri tek taraflı olmakta ve kısa sürmekteydi.

Aynı dakikalarda Anzak siperlerinde ise bambaşka bir durum vardı. Ö sıralardakiler çalgınca ateş ediyor, onların gerisinde kalanlarsa arkadaşlarının omuzları üzerine sığıyor, muharebe meydanını görmeye çalışıyorlardı. Düşmana bir kurşun da kendileri atabilmek için, ön hattakilerin yerini para karşılığı satın almak isteyenler bile vardı. Hatta, geri hizmette görevli ahçısından yamağına kadar, herkes Türk öldürmek için sıra ya girdi. Aralarında yumruklaşanlar bile oldu.

19 Mayıs Türk taarruzu sırasında daha sonra anıtı dikilecek olan Avustralyalı bir kahraman asker de hayatını kaybetti. Bu kişi, Gelibolu kara muharebelerine sihiye eri olarak katılan 22 yaşındaki **John Simpson Kirkpatrick'tir**. Sonraları "eşekli adam" olarak tarihe geçecek olan Kirkpatrick, Anzak Koyu çıkarmasından

¹⁵⁴ Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Başkanlığı, a.g.e. s. 87.

sonra en tehlikeli yerlerde, ateş hattında gözünü kırpmadan dolaşması ve eşiği ile yaralıları sahile taşımasıyla ünlendi. Birliğinden ayrılarak tek başına, yalnızca üzerinde Kızılhaç bayrağı olan eşiğiyle çalışan bu kahraman er, 19 Mayıs'taki taarruzda Korkuderesi mevkiinde yaralı taşırken makineli tüfek ateşiyle can verdi.

19 Mayıs hücumuna katılan dört tümeden sadece Mustafa Kemal'in kitaları bir miktar ilerleme kaydedebilmişti. Öğle vakti Esat Paşa hareketi durduran emri verdiği vakit Türklerin kaybı 10.000'i geçmiş bulunuyordu, ki bunun 4.000 kadarı ölü yaralı olarak savaş alanına düşmüştü. Öğleden sonraki saatlerde yaralılar, vurulmuş oldukları noktalarda ıstırap içinde inleyip durduysa da birkaç metre ötedeki siperlerde bulunan arkadaşları onların yardımına koşamadı. Ara sıra yaralılardan biri inleyerek soldan sağa dönüyor, veya bir yerden bir el havaya kalkıyordu. Ötekiler bunları sadece uzaktan üzüntüyle seyredebildi.¹⁵⁵

2.2.10 24 Mayıs Ateşkesi

Siperler arasındaki ara bölge ceset ve yaralılarla doluydu. İnsani nedenler bir yana, ölümler bir an önce kaldırılıp gömülmediği takdirde çürüyecek bedenlerden yayılacak mikropların her iki tarafın sağlığını tehdit edeceği açıktı. Her iki tarafın sağlık ekipleri salgın hastalıktan endişe ediyordu. O günlerde rüzgar denize doğru esiyordu.¹⁵⁶ Anzaklar daha fazla tehdit altındaydı. Anzak doktorları bunu cephe komutanı Birdwood'a bildiler.

Bu arada, subayları ile doktorlarının ısrarlarından etkilenen Birdwood, Hamilton'un ölümleri gömmek ve yaralılara yardımda bulunmak için bir ateşkese razı olup olmayacağını öğrenmek üzere, Aubrey Herbert'i Arcadian'a gönderdi. Hamilton, önlemi elden bırakmayarak, ilk teklifin Türklerden gelmesi şartıyla kabul edebileceğini söyledi. Bu durumun düşman tarafında propaganda malzemesi olarak kullanılmasından endişe ediyordu. Mütarekeyi ilk isteyen muhakkak Türkler olmalıydı. Herbert gemiden ayrıldı.

Yarbay Aubrey Herbert diğer Anzaklardan çok farklı biriydi. Türkçe biliyordu. Türkleri yakından tanıyor ve seviyordu. Bu savaşta Türklere karşı savaşıyor olmaktan dolayı çok üzülüyordu. Türk esirlerinin sorgulanmasında ve

¹⁵⁵ Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Başkanlığı, a.g.e. s.91.

¹⁵⁶ Akay, a.g.e. s.99.

istihbarat çalışmalarında çok önemli görevler yapıyordu. Dolayısıyla Türklerle Anzaklar arasında yapılacak ilk görüşme için onun seçilmesi yerinde bir karardı.

İki taraf arasında uzun sürecek resmi görüşmeler başladı. Türk tarafını Yarbay Fahrettin Bey (Altay) temsil ediyordu.¹⁵⁷ Oysa cephedekiler, yani sağlıkları bizzat tehdit altında olanlar daha 20 Mayıs günü gizliden anlaşmışlardı bile. O gün akşam üzerine doğru bir Avustralyalı Albay, siperlerinin çok yakınında inleyip durmakta olan Türk yaralıları içeri almak amacıyla, üzerinde Kızılhaç bulunan bir beyaz bayrak astırdı. Niyeti kollarında beyaz bant bulunan birkaç sedyeci göndermekti. Ancak, daha bayrak siperden dışarı uzatılır uzatılmaz bir kurşunda direği paramparça ediliverdi. Hemen birkaç saniye sonra Türk siperlerinden biri fırladı, koşarak Avustralyalıların yanına geldi ve özür makamında birkaç söz söyleyip tekrar kendi tarafına döndü. Bunun arkasından Türk siperlerinde Kızılay bayrakları görüldü ve birtakım silahsız askerler ellerinde sedyelerle çıkıp yaralıları toplamaya başladılar. Bu sırada cephenin o kesiminde ateş tamamen kesilmiş bulunuyordu ve 1. Avustralya Tümeni Kumandanı General Walker siperden çıkarak orta yere doğru yürümeye başlamıştı bile.

Aslında o anda resmi bir ateşkes sözleşmesi yapılmamış olduğuna göre ara bölgedekiler aklına esen birinin kurşunuyla vurulabilirlerdi. General Walker'i gören birkaç Türk subayı, başlarında Yarbay Fahrettin (Altay) olduğu halde ona doğru ilerledi. İki taraf orta yerde birleşip el sıkıştılar. Karşılıklı sigaralar ikram edildi. Sonra Fransızca olarak bir müddet konuşuldu ve o gece 8'de mütareke konusunda resmen mektup teati edilmesine karar verildi.

Cephenin bir başka bölümünde de buna benzer bir konuşma yapılarak bir miktar yaralı toplanmıştı. Hava bu esnada karamak üzereydi. Kendiliğinden olan bu hadiseleri duyduğu zaman General Birdwood düşmanla bir daha özel pazarlık yapılmasını yaralı toplanmasını yasaklayan bir emir çıkardı. Bu arada bir Türk subayına da, "Ölülerinizi gömmek için mütareke istiyorsanız, bu gece saat 10'da Kabatepe yolundan beyaz bayrakla bir temsilci yollayınız" şeklinde bir not verildi.

Bu aşamada iki taraf da bir birinin iyi niyetinden emin değildi. Türkler de, İngilizler de, karşı tarafın bir oyununa gelmekten korkuyorlardı. Hava karamak üzere olduğu halde Türk sihiyelerinden bir grup hala ortalıkta dolaşmaktaydı.

¹⁵⁷ -Altay, s. 104-

Avustralyalılar bunların üzerine ateş açtı ve hemen arkasından Türk topları gürlemeye başladı. Bu ateş, aralıklı olarak sabaha kadar devam edip durdu.

22 Mayıs günü ara sıra şiddetle inen sağanaklar arasında Kabatepe yolunda ilerleyen Aubrey Herbert, Türk hatlarına yakın bir noktada, kendi tabiriyle, "Müthiş bir Arap subayı ve dalgın bakışlı bir Türk teğmeni" tarafından karşılandı.¹⁵⁸ Bir kenara oturup konuşmaya başladılar. Bir süre sonra, Kolordu Harekat Şubesi Müdürü Ohrili Kemal Bey at üzerinde çıkageldi. Maiyetinde birkaç subay daha vardı. Anzak karargahına giden yolu görmemeleri için, özür dilendikten sonra, heyetin gözleri bağlandı. Kasten değişik yollardan gidilmek, hatta bir kez geçilen yerden bir daha geçmek suretiyle sahile indirildi. İngiliz istihbarat subayları etrafta olduğundan fazla dikenli tel varmış hissini vurgulamak üzere sık sık Türklerden, ayaklarını kaldırıp hayali engellerden atlamalarını rica ediyorlardı. Bir süre sonra Türk kafilesi yine at sırtına bindirildi ve kumluğun üzerinden, Birdwood'un karargahına getirildi.

Toprak içinde oyulmuş o daracık kovukta altın sırmalı Türk subayıyla, kırmızı yakalı İngiliz Generalleri karşı karşıya geldi. Özellikle İngilizler konuşmalarında son derece dikkatliydi. Ardeş kes önerisinin kendilerinden gelmediğini sık sık ortaya atıyorlardı. Artarak gergin bir hava doğmasına sebep oluyorlardı. İşte bu sırada bir erin içeri uzanan başı bu soğuk havanın, yerini gülüşmelere bırakmasına neden oldu.. Buranın neresi ve içerdekilerin kim olduğunu bilmeyen Avustralyalı er, giriş yerini örten çadır bezini aralamış ve laubali bir şekilde içeri uzanarak, "Benim matarayı yürüten hergele burada mı?" diye bağırırverdi. Bu garip sürpriz ortamdaki gerilimi bir anda sona erdirdi ve bir yumuşama havası esmeye başladı.

Aynı anlarda Herbert de rehine olarak Türk hatlarının gerisine götürmüştü. Onun da gözüne bağ takmışlar, bir süre yürüttükten sonra bir zeytinliğin ortasında gözlerini açmışlardı. Anzak Yarbayı ile Türkler arasında samimi bir sohbet havası doğmuştu. Akşama doğru Türk heyeti Anzak hatlarından döndükten sonra Herbert'in yine gözleri bağlandı ve geldiği yollardan geri götürüldü.

Üzerinde anlaşmaya varılan mütareke 24 Mayıs sabahı başlayacak ve dokuz saat devam edecekti. Üç ayrı bölge beyaz bayraklarla tespit edilecek ve bunlardan birine Türklerin, diğerine İngilizlerin, üçüncüsüne ise her iki tarafın ölüleri karışık

¹⁵⁸ Aubrey Herbert, Henry Morgenthau, **Devler Ülkesinde Devler Savaşı Çanakkale**. Ataç Yayınları, Çev: Seyfi Say, İstanbul 2005, s 70.

olarak gömülecekti. Bu işlerde görev alacak doktor ve din adamları kollarında beyaz bant taşıyacak, hiçbir şekilde yanlarında dürbün bulundurmuyacak ya da karşı taraf siperlerine inmeyeceklerdi. Doğal olarak bu süre içinde ateşkes emrine tam riayet gösterilecek, hatta iki tarafın silahlı askerleri siperlerden başlarını çıkartmayacaklardı. Ayrıca sahipsiz tüfekler de, mekanizmaları çıkarıldıktan sonra, kime aitseler o tarafa iade edilecekti. Ancak bu hüküm daha tespit edilmeden ihlal edilmiş sayılırdı. Çünkü bir gün önce Avustralyalılar gece karanlığında yerlerde sürünerek çok sayıda tüfek toplamış bulunuyorlardı. Ayrıca Müttefik Kuvvetleri adına konuşmayı idare etmiş olan Yarbay, imzalanacak protokole İngiliz Donanması'nı dahil edemeyeceğini bildirmişti. Bağımsız olan Donanma Kumandanı böyle bir mütarekeye imza koyamayacağını söylemiş, fakat ateşkes devamınca hiçbir geminin karaya yanaşmayacağına ve bir tek mermi atmayacağına dair kesin olarak teminat vermişti.

24 Mayıs sabahı şafakla birlikte silah seslerinin arkası kesilir kesilmez Herbert ve bir grup subay Kabatepe yoluna düştüler. Randevu yerinde bir saat kadar bekledikten sonra, Yarbay Fahrettin kumandasındaki Türk heyeti gözükte. Aralarında Herbert'in önceden tanıdığı subaylar bulunduğu gibi yeniler de vardı. Hep birlikte yokuş yukarı yürüdüler. Binlerce ölünün yattığı sahaya yaklaştıkları vakit "ölümün berbat kokusu" burunlarını doldurdu. Herbert o günü anlatırken şöyle der: "4.000 Türk'ün yatmakta olduğu arazinin durumunu tarif edebilmek imkansızdı. Neyseki hava kapalıydı ve yağmur, görüş mesafesini kısıtlıyordu. Türk Kızılayı'ndan biri bana bir parça antiseptik pamuk verdi ve bunuma tutmamı söyledi. Sonra da sık sık gelip pamuğumu değiştirdi. İlk anlarda onca ölünün arasında sadece iki yaralı bulunabildi."¹⁵⁹

Ölülerin toplanmasına başlandığı vakit önce birtakım sürtüşmeler oldu. İki taraf da, insanı bir daha, insan öldürmeye ve eline silah almamaya yemin ettirecek bu korkunç manzarasının ortasında dahi diğerinin bir hile hazırlamakta olduğundan kuşkulanıyordu Türk heyeti, Avustralyalıları tüfek çalmakla, onlar da Türkleri kendi siperleri civarında fazla dolaşmakla itham ediyorlardı.¹⁶⁰ Siperler içinde bekleyenlerin parmakları tetikteydi; en ufak bir tahrik ya da bir kazaen patlayacak bir kurşunun ne sonuç vereceğini kestirmek güç değildi. Öte yandan, omuz omuza mezar kazmak durumunda olan. Türk ve Anzak görevlileri ahbablığı çoktan

¹⁵⁹ Herbert, a.g.e., s. 71.

¹⁶⁰ Akay, a.g.e., s. 105.

ilerletmişlerdi. Birbirlerine sigara ikram ediyor, yarım yarım bildikleri Arapça ve İngilizce kelimelerle şakalaşıyor, hatıra olarak rütbelerini değış tokuş ediyorlardı. Bir yanda ise bir Avustralyalı askerin dimdik durmuş upuzun boylu bir Türk erinin boyunu elindeki şerit metreyle ölçüp defterine kaydetmeye çalışması, olayı görenlerin gülüşmesine neden oldu.

Orta yerde sigara içip ahbaplık etmekte olan subay gruplarından birinde, Türkler son derece garip bir manzarayla karşılaştı. Avustralya Kuvvetleri Sağlık Başkanı olduğu söylenen yüksek rütbeli bir subayın göğsünde, eski bir Osmanlı nişanı olduğu hemen anlaşılan koskocaman bir madalya sallanmaktaydı. Bilenler bunun, Plevne gazilerine verilmiş meşhur madalya olduğunu da anlamışlardı. Adı Charles Ryan olan Avustralyalı bunu 1877 Türk-Rus Harbi'nde savaşan Gazi Osman Paşa kuvvetleri arasında bizzat düğüşerek kazandığını iddia etti. O zaman Türk subayları büsbütün dikkat kesildiler ve yaşlı Avustralyalı doktorun hikayesini kendi ağzından dinlediler. 1877 Harbi başladığı zaman haklı tarafın Türkler olduğuna kanaat getiren genç doktor Ryan gönüllü olarak Osmanlı hizmetine girmiş hizmetlerinden sonra Plevne Gazileri için hazırlanan özel madalyadan bir tane de ona verilmişti. Plevne, Charles Ryan'ın hayatında çok önemli bir yer tutmuş ve memleketine döndükten sonra etrafındakilere Plevne macerasından o kadar çok ve sık bahsetmiş ki, Avustralya'da herkes ondan "Plevne Ryan" diye bahsetmeye başlamış.¹⁶¹

Mütareke saatleri boyunca iki taraf da muhakkak ki, anlaşma hükümlerine aykırı birçok hareketler yapmıştı. Bir kez kollarında beyaz bant bulunan haber alma subayları sanki ölü gömme işini kontrol ediyormuş gibi, durmadan karşı taraf siperleri civarında dolaşmış, istihkamların vaziyetini tetkik etmişti. Hatta Mustafa Kemal'in bile, çavuş kıyafetine girip 9 saat boyunca Anzak siperleri etrafında dolaştığı söylenmekteydi. Bu rivayet yanlış bile olsa, Anzakların Mustafa Kemal'e daha o zamanlar hakkında hikayeler uyduracak kadar önem vermeye başlamış olmalarını göstermek bakımından önemliydi.

Benzer hilelere Anzaklar da başvurmuştu. Örneğin cephe kumandanı General Birdwood, o tarihten tam 24 yıl sonra, Atatürk'ün cenaze törenine katılmak için geldiği Ankara' da, Orgeneral Fahrettin Altay'a, kendisinin de 24 Mayıs

¹⁶¹ Vefa Baha Karatay, **Mehmetçik ve Anzaklar** Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1987, s 74.

müzakeresinde er kıyafetiyle siperlerin arasında bütün gün dolaşp durduğunu gülerek söylemişti.

Mütareke sona erip iki taraf subaylarının birbirine veda etme zamanı geldiğinde en zor ayrılanlar "Plevne Ryan" ile aracıkta bulduğu Türk dostları oldu. Herbert için de ayrılık biraz hüzünlü olmuştu. O ana kadar lisan bildiği için, nerede ihtilaf çıkarsa Herbert oraya koşuyordu. Hatta bir ara Türkler, içeride yığılmak yapmadıklarını gözüyle görsün diye onu siperlerine bile aldılar. Siperlerin bu köşesinde Herbert, Balkan Savaşı sırasında Arnavutluk'ta tanışmış olduğu eski ahbablarına bile rastladı. Askerler hemen etrafını çevirdiler ve yüksek sesle bağırıp gülüşmeye başladılar. Gürültüleri o kadar ayyuka çıktı ki, subaylardan birinin gelip onları susturması gerekti. Çünkü o sırada yukarıda bir yanda imamlar, diğer yanda papazlar, ölülere telkin verilmekte, dini vazifeler yerine getirilmekteydi.

Acele açılmış çukurlara konan naaşlarını üzerine kürek kürek toprak atılışını seyrederken, yanındaki Türk subayı Herbert'e: "Bu gördüğünüz politika," dedi. Sonra da üst üste yığılmış başka cesetleri işaret etti: "Bunlar da diplomasi. Allah biz askerlere acısın!" dedi.¹⁶²

Saat 15'e doğru ölüleri gömme işi hemen hemen bitmiş bulunuyordu. Bu arada iki kriz baş gösterdi. Birincisi, Türklerin saatlerinin İngilizlerinkine göre 8 dakika ileri olduğunun tesadüfen fark edilmesiydi ki, alelacele saatler ayarlanarak bu yüzden doğabilecek bir felaketin önüne geçilmiş oldu. İkinci kriz çok daha vahimdi ve az daha mütarekenin bir fiyaskoyla bitmesine neden olacaktı. Herkes işiyle gücüyle meşgulken, aniden duyulan bir silah sesi herkesi adeta olduğu yere çiviledi. Ortalık yerde ellerinde kazma kürek çalışanlar bu sesle irkildi. Yapacak bir şey olmadığı için oldukları yerde put gibi kaldılar. Ürkek gözler bir kendi siperlerine, bir karşı tarafinkine bakıyor, fakat en ufak bir hareket yapmaktan çekiniyorlardı Neyseki o tek silah sesini başkaları takip etmedi ve bir iki dakika sonra herkes yine işine koyuldu.¹⁶³

Saat 16'te Türk sıhhiye erlerinin sonuncuları siperlerine çekildi. Herbert de kendi adamlarını geri gönderdi. Avustralyalılar bu işten hoşlanmışa benziyor, kendi daracık siperlerine dönmeye hevesli gözüküyorlardı. Nitekim Herbert "Allaha ısmarladık" demek için Türk siperlerine doğru son bir kez ilerlediğinde pek çoğu da onunla birlikte geldi. Herbert o gün bulduğu yeni dostlarıyla vedalaşırken Türkçe

¹⁶² Murat Çulcu, **Mehmet Fasih Bey'in Çanakkale Anıları**. Albayrak Yay. İstanbul, 1997, s. 87.

¹⁶³ Akay, s. 106

olarak "Şimdi gülüyorsunuz. Ama yarın beni vuracaksınız" dediği an oradakiler hep birlikte, "Allah göstermesin" diye karşılık verdiler. Siperdeki Türklerle Avustralyalılar tokalaştılar. Onlar yerlerine dönerken Türkler arkalarından bağırıyordu: "Güle güle gidin."

Saat 4.45'de tepelerin üzerinden bir Türk nişancısı bir kurşun attı. Avustralyalılar da buna hemen cevap verdi. Ve bir an içinde savaş alanı yeniden silah sesleriyle inlemeye başladı.

Bu tarihten 53 yıl sonra Avustralya'nın başkenti Canberra'ya ilk Türk büyükelçisi atandı. Bu kişi bir asker emeklisi olan Baha Vefa Karatay'dı. Onunla görüşen o zamanki Avustralya Genel Valisi Lord Casey Gelibolu'da Teğmen rütbesiyle savaştan eski bir Anzak'tı. Türk Büyükelçisine şunları söylemişti: "*Biz Avustralyalılar, sizleri Gelibolu'da tanımış ve sevmişizdir. O kanlı fakat her iki tarafın da mertçe sürdürdüğü savaşta edindiğim izlenimleri, aynı sıcaklıkta yüreğimde taşıyorum.*"¹⁶⁴ Türk büyükelçinin daha sonra tanıştığı Leydi Casey, yani Avustralya Genel Valisi'nin karısı, Doktor Charles Ryan'ın kızıydı.

2.2.11 Türk İmajının Değişmeye Başlaması

Anzak Cephesindeki ilk çarpışmaların bütün hikayelerinde, Avustralyalılarla Yeni Zelandalıların Türklere karşı duydukları nefretten bahsedilir. Türkler yanaşık düzende, çığlıklar atarak ve vahşice hücum eder ve katiyen esir almazdı. Çalılıklarda sinsice gizlenir, avcılarını insanı arkadan vururdu. Anzak hatlarına sızar ve İngilizce sahte emirler verirdi. Topçusu gökyüzünü şarapnelle doldururdu. İleri hatlara bomba yağdırır, Anzaklar da kendi bombaları olmadığından bunları ya infilak etmeden geri atar, ya da battaniyeler veya kum torbaları ile bastırmaktan başka bir şey yapamazdı. Dominyon askerlerinin Türklere karşı özel bir hınç beslemelerinin sebebi, her şeyden fazla, onun yaralılara gösterdiği iddia olunan vahşetti. Küçük rütbeli bir subay, 3 Mayıs'ta "Çekilirken geride bırakılan yaralılarımıza yaptıklarını işittiğimiz davranışları, insanı çileden çıkarıyor." diye yazmıştı. Sadece yaralandıkları bilinen erlerin sonradan, kendi süngüleri kendilerine saplanmış olarak buldukları hikayesi ağızdan ağıza dolaşıyordu. Bazı ölümlerin başları korkunç bir şekilde parçalanmıştı. Düşmanın elinde düşmektense intiharı seçmeleri konusunda askerlere telkinler

¹⁶⁴ Karatay, s. 56

veriliyordu. O günlerde Anzaklar, kısa mesafeden açılan makineli tüfek ateşinin bir insan üzerindeki korkunç etkileri hakkında hiçbir şey bilmiyordu. Parçalanmış birçok dominyon askeri bu ateşlere maruz kalmıştı. Savaş esirlerinin süngülenmesi savları ise, daha güçlü bir şekilde vurgulanmaktaydı. Türklerin ilk muharebelerde çilgınca bir coşkunluk içinde dövüştükleri biliniyordu. Ama bu konuda da elde hiçbir maddi kanıt yoktu.

24 Mayıs mütarekesi Anzak tarafında Türk imajının değişmesi akımından devrimsel bir dönüm noktasının başlangıcını oluşturdu. Mütareke iki taraf askerlerini bir birlerini bizzat görme ve tanıma fırsatı verdi. Daha önce tek amaçları sadece birbirlerini öldürmek olan iki rakip taraf şimdi karşı tarafın da insan olduğunu anlamaya başlıyordu. Öncelikle Anzak tarafında derin bir Türk nefreti “oluşturulmuştu”. İlk karşılaşmadan sonra Türklere karşı mevcut olan yersiz nefret ortadan kalkmaya, hatta garip bir saygının gelişmesine neden oldu. Anzak askerleri Türk'ü aşağı yukarı bir aydır muharebe sahasında görmüşler ve kendilerine tanıtılmış olduğu gibi korkak ve hain olmadığını artık anlamışlardı. Şimdi ise onunla ahbaplık edenler bu cesur ve kahraman askerlerin, aynı zamanda, kendileri gibi normal bir insan olduğunu da fark ediyordu. İki taraf arasında, ancak birbirlerini öldürmeye azmetmiş iki taraf arasında görülebilir cinsten tuhaf bir sevgi ve hürmet belirmeye başladı. Hatta kısa bir müddet sonra Avustralyalılar gaz maskesi dağıtıldığında çoğu bunu takmak istememiş, neden takmadıkları sorulduğunda, “Türkler dürüst savaşçılardır, zehirli gaz kullanmazlar,” cevabını vermişlerdi. Gerçekten, harbin başından sonuna kadar Gelibolu Yarımadası'nda zehirli gaz kullanılmadı.¹⁶⁵

Diğer yandan Türkler de, ilk günlerde çıkan dedikoduların asılsız olduğunu, Güney denizlerinden getirilmiş bir yamyamlar güruhuyla değil, ciddiye alınması gereken mert bir düşmanla karşı karşıya bulduklarını anlamışlardı. Anzakların düşmanlarına karşı duydukları şiddetli nefret, ateşkesten sonra hızla kayboldu. Çarpışmalar, eskiden olduğu gibi, şiddetle devam ediyordu. İki tarafın kazanma arzusunda bir azalma yoktu. Ancak, başlangıçtaki dövüşlerdeki barbarlığın yerini karşılıklı bir arkadaşlık ve saygı almıştı. Bu durum Anzakin en belirgin özelliklerinden biri olarak devam etti. Anzaklar zaman zaman Türk siperlerine konserve sığır eti kutuları atarlardı. Bir seferinde şu cevabı aldılar: “Envoyez milk., Bully beet non” (Konserve eti yemeyiz, süt içeriz) Bir başka sefer, Türk

¹⁶⁵ Alan Moorehead, **Çanakkale Geçilmez**. Milliyet Yayın Ltd. Şti. Yayınları Çev: Günay

siperlerinden uçarak, sigara dolu bir teneke geldi. Üzerinde şunlar yazılıydı: “Prenez avec plesir a notre heros ennemis.” (Afiyetle içiniz saygıdeğer düşmanlarımız.) İki taraf da, ateşkesten sonra sahipsiz bölge üzerinden gelen kutuları açmakta tereddüt etmiyordu. Yakın mesafeden açılan makineli tüfek ve mavzer ateşinin dehşet verici tesirlerini Anzakların bizzat görebilmiş olmaları, evvelce kesinlikle inandıkları, Türklerin ölüleri ve yaralıları parçaladıklarına dair hikayeleri geniş ölçüde yok etmişti. Birkaç ay sonra, bir Yeni Zelandalı “*Türklere hiç bir düşmanlık hissi beslemediğimin farkına vardım. Aslında hiç birimiz beslemiyorduk. O artık bizim için “Johnny Turk veya Joe Burke idi. Yani adeta bir dert ortağı ol!mustu,”* diye yazıyordu. Yarımada'daki bütün askerlerin ortak tutumu da şüphesiz aynıydı.

2.2.12 Anzak Siperlerinde Günlük Yaşam

Mayıs ayının ilk günlerinde Anzakın o eşsiz ve unutulmaz atmosferi yaratılmış bulunuyordu.¹⁶⁶ Erler, başlangıçta tecrübesiz olmakla beraber, hakikaten çok çabuk pişiyorlardı. Avustralyalılarla Yeni Zelandalılar ise, seferin hayret verici taraflarından birini teşkil eden, icat ve uydurma dehalarını ortaya koymuşlardı. İşgal ettikleri bölgenin Uzunluğu, en kuzey noktasından güneye kadar sadece bir buçuk mildi (2400 m). Cephe hattı ise, sahilden en uzak noktasında yalnız 915 metre mesafedeydi. Toplam olarak üç çeyrek mil kareyi ancak buluyordu. Monash Vadisi'nin (Korkuderesi, Sarı Bayır etekleri) başı denizden 1000 metre kadar uzaklıkta olmakla beraber, arazi o kadar çetindi ki, sağlam bir adam barış zamanında bu uzaklığı bir saate yakın bir zamanda ancak alabilirdi.

Yarımada'daki kesin Anzak hattı aşağı yukarı belli olmuştu. Serçetepesi'ni (Walker Ridge) tırmanıp Cesarettepesi'ne (Russel's Top) ulaşıyordu. Burada Nek'de, Braund'un siperleri 15 (13 metre) yarda kadar ötedeki Türk siperleriyle karşı karşıyaydı. Hat buradan derin, uçurum gibi bir dereyi atlayıp Kırmızısirt'a (Pope Hill) oradan da, uçuruma benzer başka bir yarığı aşır Korkuderesi (Monash Valley) doğu tarafında bulunan Kanlısirt'a (Quinn Post) uzanıyordu. Vadinin baş tarafı tamamen Türklerin elindeydi. Siperleri, Düztepe'nin (Baby 700) yumuşak yama-cında dağılıyordu. Kanlısirt-Kırmızısirt mevzilerinin hemen yukarısında ve arkasındaki arazi, birbirine çapraz Türk siperleri ile deşilmişti. Bu nedenle buraya

¹⁶⁶ James, a. o. s. s. 236

Satranç Tahtası adı verildi. (The Chessboard) Kanlısirt-Kırmızısirt mevzileri arasında, daha sonra “Ölü Sırtı” (Dead Man's Ridge) adıyla tanınan ve sefer süresince iki tarafın da işgal etmediği çıplak bir sırt bulunuyordu. Bu sırtla Kanlısirt (Quinn's Post) arasında, vadi geniş bir kavis çiziyordu. Avustralyalılar buraya uygun bir isim takmışlardı: Kanlı Dirsek (Bloody Angle). Korkuderesi'nin doğu yanını, dar sırtın bitişiğindeki Quinn, Courtney ve Steele adlarını taşıyan küçük mevzilere yerleşmiş olan Avustralyalılar işgal ediyordu. Bu hayatı mevzilerin gerisindeki arazi o kadar dikti ki, erlerin kendilerini yukarı çekebilmeleri için bir halat sarkıtmak gerekiyordu. Destek siperleri kazılncaya kadar, bu uçurum gibi yamaçlarda gündüz her türlü hareket intihardan farksız oluyordu. Bunu, 30 Nisanda. Steele Mevzii'nin gerisinde toplanan bir takım talihsiz Deniz Piyadeleri, vadinin karşı yakasında Nek'de bulunan Türk makineli tüfeklerinin açtıkları ateşle biçildikleri zaman öğrendiler. Deniz Piyadesi'nden Binbaşı Jerram *“Dereden aşağıya inmek, sırat köprüsünü geçmeye benzerdi. Sipere benzer bir şeyin gerisinde toplanırdık. İçimizden bir gönüllü fırlayıp ateşi üzerine çekerti. Silahlar patlar patlamaz, geride kalanlar da fırlayıp, bir yandan öbürüne sıçarlar. Lüzumu kadar hızlı koşmamış olanların cesetleri bu sırada insana pek cesaret vermezdi.”* diye anlatıyor.¹⁶⁷

Korkudersi'nin başındaki durum son derece karıştı. Mevzileri tutunulabilir hale getiren bir atış sisteminin geliştirilmesi epey zaman aldı. Türkler Ölüsirt'na yerleşerek, Quinn'deki (Kanlısirt) garnizonu arkadan vurmaya denedilerse de, Merkeztepe'deki Yeni Zelanda makineli tüfekleri tarafından yan ateşine alınarak, yerlerinden atıldılar. Kırmızısirt'taki Avustralyalılar Boyun'dan ya da Satranç Tahtası'ndan gelecek veya Quinn'e yapılacak hücumları önleyebilirlerdi. Kendileri de, Merkeztepe'deki askerlerle Quinn garnizonu (Kanlısirt) tarafından korunmaktaydılar. Türklere gelince, onlarda Merkeztepe'deki Kanlısirt ve Kırmızısirt, mevzilerinden yapılacak her türlü hareketi önleyebilecek bir durumda bulunuyor ve Monash Vadisi'nden aşağıdaki bütün destek ve takviye kıtalarına ateş edebiliyorlardı. Vaziyet ümitsiz, acı bir kördüğüm haline gelmişti.

Avustralyalı ve Yeni Zelandalılar acımasız Türk saldırılarına karşı Anzak Koyun'da konumlarını muhafaza edebiliyordu. Ama, çarpışmanın şiddetinden adamakıllı sarsılmışlar ve birçok birlikler, açık mevzilerini günlerce ve gecelerce savunduktan sonra, bedenen ve ruhen bitap düşmüştü. Tüfek ateşinin fırtına gibi

¹⁶⁷ James -a- e- s-242

gürültüsü hiç durmuyordu. Brereton'un yazdığı gibi, *“Ne zaman azalır gibi olsa, hemen yeniden şiddetleniyor. Etraftaki yamaçlar sesleri yansıtıp büyütüyor. O kadar ki, kulaklarımızın üzerinde bile acı darbelerle neden oluyorlar.”* diyordu. Bean bu konuda: *“Donuk, cam gibi gözler; bazıları sarhoşlar gibi ağır ağır, başkaları ise yapay bir canlılıkla konuşuyorlardı. Asabi gerginliğin belirtilerinden biri de, her yerde casus ve avcı görmektir. Gerginlik, maneviyatı kırmamakla beraber, kendini yüz türlü belli ediyordu. Erler artık bir top mermisinden koşup kaçmıyor, vahşice dönerek, bir köpeğin kendine eziyet edenlere hurlaması gibi, ona küfrediyorlardı.”* şeklinde yazmıştı.¹⁶⁸

Siperlerin uzatılması, devriyeler çıkarılması ve sürekli alarm halinde bulunma durumu savaş kadar yıpratıcıydı. En büyük tehlikeyi de pusuya yatmış Türk keskin nişancıları oluşturuyordu. Binbaşı Shaw, bu konuda şöyle yazmıştı: *“Başını siperden çıkarırsan, görünmez bir nişancının kurşunu vızıldar. Dışarıda gezinirsen, yanı başında bir şarapnel güm eder. Buranın parolası ‘İçeri gir, altına gir, deli gibi kazma salla’dır.”* Genç bir Yeni Zelandalı olan John Alien, evine yazdığı bir mektupta, *“Daha önceleri siper hayatının nasıl olduğunu tahmin bile edemedim. Şimdiyse tarif edilmez bir dehşet, gerginlik, rahatsızlık karışımı olduğunu biliyorum. Buraya gelip, savaşa katılana kadar, kayıp listelerine acıyarak fakat çok üzülmeden bakardım. Ama şimdi çok farklı düşünüyorum. Bir yaralının sesinin bu kadar acı olduğunu hiç düşünmemiştim. Ben bunları yazarken birisi daha vuruldu. Başımıza gelenlere alışmaktan başka çaresi yok gibi.”*

Steele Mevzii ile Tek Çam'ın arasında Telörgü Deresi (Wire Gully) denilen, derin bir sel yatağı bulunuyordu. Sırtının yüksek bir yerindeki küçük bir çukur, iki tarafın da ateşine maruz bulunduğundan, hiç bir zaman işgal edilmedi. Bir sefer, yolunu şaşırarak bir Türk askeri sırtın tepesine çıkmış ve Korkuderesi'ndeki (Monash Valley) kaynaşmaya şahit olmuş, bir an şaşkınlık içinde durakladıktan sonra, açılan yayılım ateşi altında kendini siperine dar atmıştı. Bu er, 25 Nisandan sonra herhalde, iki taraftan da, cephede bu kurşunların uçuştuğu çentik de durup da hayatta kalabilen tek askerdi.¹⁶⁹

Yeni Zelandalılar Anzak Koyu'nda daha şimdiden dikkate değer bir şöhret kazanmış bulunuyorlardı. Basında Avustralyalılara tutulan parlak propaganda huzmesi, nispeten küçük Yeni Zelanda birliklerine pek isabet etmemişti.

¹⁶⁸ Bean, a.g.e., s. 123.

¹⁶⁹ James, a.g.e., s. 245.

Avustralyalıların canlılık ve atılganlığıyla İngiliz askerlerinin titiz profesyonelliğini kendilerinde birleştirdiklerinden, Birdwood'un gittikçe artan hayranlık ve güvenini kazanmışlardı. Kuzey kanadın ve Merkeztepe'deki (Russel Hill) ileri karakollarındaki Anzak mevzilerini onlar tutuyordu. Conkbayırı ile aralarındaki sarp, kayalık sırtların meydana getirdiği labirenti incelemek için keşif kolları çıkartmışlardı. Kendilerini beğenen ve paniğe kapılmaya yatkın Avustralyalıları tek başlarına toparlayan Yeni Zelandalılar hakkında hikayeler anlatılırdı. Bu rekabet ve antipati kısa bir zamanda yok oldu. Fakat Yeni Zelandalılar sonuna kadar kendilerini Dominyon askerlerini eliti olarak görmeye devam ettiler.¹⁷⁰

Cephe gerisinde, Avustralyalıların zaptetmiş oldukları inanılmayacak kadar dar bölgedeki sahneler, bütün yeni gelenleri hayretler içinde bırakıyordu. Bunlar Anzak Koyu'nda, bir şarapnel yağmuru altında sahile varıyor ve bata çıka kıyıya çıkınca, kumsala ve yamaca tünemiş derme çatma, küçük fakat hareketli bir şehirle karşılaşıyorlardı. Bu, Orlo Williams'a arızalı, çalılarla örtülü kumlu tepelerin son derece dik yamaçlarında yaşayan, büyük ve müreffeh bir vahşi kabilesinin mağaralarını hatırlatmıştı. Kumsalda malzeme yığınları, emir bekleyen aylak askerler, tahliye olunmalarını bekleyen yaratılar, aynı zamanda şarapnele karşı sığınak teşkil eden konserve et ve peksimet piramitleri, üzerlerine su tenekeleri veya mühimmat yüklenen sıra sıra, sabırlı katırlar, telefon telleri döşeyen veya ateş hattına ikmal malzemesi götürmek üzere yola çıkan angaryacı gruplar görülüyordu. Yukarıdaki yamaçlarda ise, acayip bir karga yuvası topluluğuna benzeyen, her an yuvalanacakmış izlenimini uyandıran yüzlerce zeminlik tünemiş bulunuyordu.¹⁷¹

Mayıs ilerledikçe, o zamana kadar seferin çekilir taraflarından birini teşkil eden hava şartları, askerlerin amansız bir düşmanı kesildi. Siperler arasındaki sahipsiz arazide (No Man's Land) yatan cesetlerin tiksinti verici kokusu ve şişman, yağ bağlamış sineklerin hissedilir derecede artması en dayanıklı mideleri bile bulandırıyor. Binbaşı Mure, bunu şöyle yazdı: “İnsan harpte her şeye alışıyor. Fakat, zannederim aktif hizmette karşılaşmak mecburiyetinde kalacağınız en kötü şey, o gömülmemiş ölülerin, ağızlarına bile giren, işkence içindeki boğazınızdan geçen ve yiyeceğinizi zehirleyen, tadını bozan geniz tırmalayıcı, kerih kokusudur.”

Anzaklar bu mezbelelikten yavaş yavaş bir sistem yarattı. Malone 3 Mayıs'ta, hatıra defterine keyifle şöyle yazıyordu: “Zeminliğim artık adeta oturulur hale geldi.

¹⁷⁰ Kızıldağ, a.g.e. s 110.

¹⁷¹ James, a.g.e. s 252.

Yatağım bir sıra kum torbası, ince dallar ve yapraklardan ibaret. Battaniye olarak, eski bir çuval ile üzerine yaydığım kaputumu kullanıyorum. Yatak örtüm de ölmüş bir Avustralyalı askerin kaputu. Yastığım içine yaprak doldurulmuş bir sırt çantası içine yaprak doldurulmuş bir sırt çantası uyuyabiliyorum. Geceleri yarım litre su ile yıkıyorum; bunu muhafaza ederek, sabahleyin bir süngerle siliniyorum. Daha doğrusu bir gün bir yarımı, ertesi gün de öbür yarımı aynı sünger ile siliniyorum. Bazen artan suda bir çift çorap yıkanabiliyor. İvir zıvır için bir iki kutum var, bulduğum dört kasaturayı kum torbasından duvarıma sapladım, bütün teçhizatımı asıyorum. Yakında bir masa verecekler. Yukarıdaki iki muşamba güneşe engel oluyor” Anzakta bu lüksün son haddiydi. Haber götüren postalar, emir taşıyan kurmay subaylar, cephane taşıyıcı, su taşıyıcı, bomba taşıyıcı kolları, sedyeciler, ölü gömücüler, sıhhiye erleri, ihtiyatlar, destek birlikleri, muhabereciler, telefoncular, istihkameciler, kazmacılar, kum torbası dolduranlar, periskopçular, lağımcılar, levazımcılar ve takviye kıtaları görünüşte bir keşmekeş içinde her tarafa koşuşup duruyorlardı.

Anzak literatürüne geçen noktalardan biri de Tek Çam (Lone Pine) idi. Bu isim, aylarca devrilmeden duran ve kalıntıları 1950'lerin ortalarına kadar görülebilen tek bir ağaçtan Quinn, Courtney ve Steele mevzilerindeki bazı yerlerde, Avustralyalılarla Türkler arasındaki mesafenin beş yarıya (4.5 m.) bile bulmadığı bu dar sırttan, siperler 400 Yaylası'na çıkıyordu. Burada iki önemli çıkıntı vardı: Birinin adı Johnston's Jolly'di (Kırmızısırt- Johnston'un Şakası- Johnston Mevzileri). Böyle denilmesinin sebebi, ilk günlerde Johnston isimindeki bir topçu subayının bu mevkiden Türklerle “şaka” yapmayı alışkanlık edinmiş olmasıydı.¹⁷²

Monash Vadisi'nde ilk günlerde birçok kayıplara sebep olan Türk nişancılarının ateşi, Birdwood'un muntazam bir avcı keşif ve vurma grupları sistemi kurulmasını emretmesinden sonra, Mayıs ayı sonlarına doğru nispeten kontrol altına alınabildi. Bu gruplar ikişer kişi çalışırlardı. Erlerden biri avcının yerini keşfeder ve ekseriya, ateşi üzerine çekmek için şapkasını sallardı. Bu öldürücü tehlike yavaş yavaş kontrol altına alındı. Fakat, Kabatepe'nin güneyinde, Zeytinlik denilen yerdeki bir Türk bataryasının devamlı atışlarına karşı hiç bir şey yapılamıyordu. Koyun kendisinin görünmemesine karşın, Anzak Koyu'na girmekte olan her gemi Kabatepe'deki Türkler tarafından görülebiliyor ve Denizcilerin bütün çabalarına

¹⁷² James, p. 94, s. 253.

rağmen Zeytinlik bataryalarını susturmak mümkün olamuyordu. Anzakların şansına Türklerin topçularının ve cephanesi zayıftı. Ama yine de şarapnelleri birçok kayıplara sebep oldu.

Su, sıkı bir surette karneye bağlanmıştı. Her damlasının siperlere taşınması lazımdı. Yiyecek bol olmakla beraber, kalitesi bozuktu. Ama bu ilk haftalarda değişmez monotonluğu, sonradan olduğu gibi, daha askeri bıktırmamıştı. Cephe gerisinde bile doğru dürüst sıhhi tertibat alınması haftalar sonra mümkün olabildiyse de, o zaman dahi, tuvaletlerden çoğu sineklerin durmadan üredikleri, leş gibi kokan basit çukurlardan başka bir şey değildi. İlk günlerde, şartların berbat olduğu ileri hatlara bir takım ahşap tuvaletlerin kutuları gönderilmişti. Fakat öyle büyük bir tahta sıkıntısı çekilmekteydi ki, kutuların hemen hepsi, daha gelir gelmez parçalandılar. Sıradan eşya sıkıntısı Anzakta kronik bir hal aldı. General Godley, bir defasında eşine şöyle yazdı: *“Bana lütfen yeni bir diş fırçası, sağlam bir teneke veya alüminyum sabun kutusu ile bir kutu da raptiye gönderiver.”*

Bu haftalar zarfında cereyan eden olaylardan çoğu Avustralya folkloruna girmiştir. Bunlardan belki de en uzun ömürlüsü, daha önce de sözü edilen, Anzaktaki askerlerce ‘Eşekli Simpson’ olarak tanınan Avustralyalı bir erin hikayesidir. Simpson, herkesin "Duffy» diye çağırdığı bir eşeğe el koymuş, 19 Mayıs'ta eşeğiyle birlikte vuruluncaya kadar, günlerce ateş altında Monash Vadisi'nden aşağı yaralı taşımıştır. "Simpson ve Eşeği", Anzakların gönlünde öylesine yer etmişti ki, ölüm haberi kısa bir zamanda bütün asker arasında yayıldı. Daha sonra, gerçek adının Kirkpatrick olduğu ve kendi kendini adadığı görevini tamamen kendi inisiyatifi ile yaptığı ortaya çıktı.¹⁷³

Sıradan bir Anzak askerine o ilk birkaç hafta içinde muharebenin homurtusu durmak bilmezmiş gibi geliyordu. Fakat askerler yavaş yavaş, farklı sesleri ayırt etmesini öğrendiler. Eğer insan sağ kalırsa, Anzakta çok çabuk usta asker oluyordu. Monash, 13 Mayıs'ta günlüğüne şöyle yazdı: *“Yakından (örneğin, on ya da yirmi metre içinden) geçen kurşunun, yumuşak, murıldar gibi bir uğultusu var. Hafif, okşayan, uzun bir ıslık gibi. İyice yüksekte geçen kurşun, hele uzak mesafeden atılmışsa, birdenbire kırbaç gibi şaklıyor ve sanki pek yakınmış duygusunu veriyor. Kendi tüfek ateşimiz, ateş hattının gerisinden veya içinden duyulunca, pes perdeden bir gümbürtü veya homurtu sesi veriyor. Makinelilerimiz tıpkı bir trampet takırtısı*

¹⁷³ - Kaynak: s. 111

gibi. Öte yandan, düşman tüfek ve makineli silahlarının ateşi, sanki tam tepemizdeymiş gibi duyuluyor. Ateşin yarım mil ötedeki cepheden gelmesine rağmen, tam üstümüzde paketler dolusu kestane fişegi patlatılıyor sanki. Ani ve sert infilaklardan bir orkestra gibi sanki. Düşmanın şarapneli, havada hışırdarak gelen, mermi patlayınca gürültülü bir infilak eden ve duman bulutu ile son bulan bir kış fırtınasına benziyor. Türk şarapneli, insan mermi parçalarının önünde durmadıkça pek az zarar veriyor. Hepsinden daha çok gürültü yapan, bizim kendi topçumuz. Gerek topların patlaması, gerek mermilerin infilak etmesi sonucu kulakta yirmi otuz saniye boyunca sağır berbat bir yankı bırakıyor. Bunca korkunç gürültü arasında huzur içinde uyuyamayacağımızı söylemeye gerek var mı?”¹⁷⁴ Bununla beraber, tehlikelere ve rahatsızlıklara rağmen, Anzakta hiç bir zaman bir bozgun havası esmedi.

Sıradan Anzak askeri sadece subaylara karşı değil, generallere karşı da çok saygılı sayılmazdı. Emirlerle kesinlikle uymalarına rağmen nasıl bu kadar kayıtsız oldukları kolay anlaşılır bir şey değildi. Bir keresinde bir general Walker Şarapnel Dersi’ kendisine selam vermeyen bir askere: “Benim Kim olduğumu biliyor musun?” der. Asker de pişkin bir şekilde : “Hayır” der. Daha da kızan Walker omzundaki rütbesini göstererek: “Peki bunlar ne?” diye bağırır. Asker de: “Omzundaki çapraz kılıçlara bakılırsa ya kasap olmalısın, ya da lağımçı” şeklinde cevap verir. Dışarıdan gelenler onları “son derece pişkin, alaycı, gerçekçi ve başına buyruk grup” olarak görüyordu. Anzaka gelen İngiliz üst subaylar bu duruma bir türlü alışamıyordu. Artık selam falan ortadan kalkmıştı. Birdwood onlar için : “Bu heriflere kışla meydanı disipliniyle, muntazam asker muamelesi yapamazsın” diyordu.

Yarbay Skeene, eşine yazdığı bir mektupta Anzakta yaratılan dil hakkında şunları anlatır: “Bugün bir Avustralyalı ile tuhaf bir karşılaşmam oldu. Herif zeminliğime yanaşıp, “Bi’parça ip var mı?” diye sordu. Hayır dedim. “Valla dedi, ölü-et biletimi aldım da, ip yok” diye ekledi. Sorunca öğrendim, meğer künye diskinden bahsedermiş. “Ölü-et bileti.” Acayip şeytanlar vesselam.” Bir İngiliz subayı, “Anzakı düşününce aklıma, elinde teneke’ ateşin başına çömelmiş bir adam gelir.Cephane, su ve yiyecek bulmak için göreve çıkmıştı. Dostum dedim. Yorgun görünüyorsun, hele otur da bir yudum çay iç bakalım. Koyu, tatlı, sıcak çay o anda çok iyi geldi. Erin dünyayı umursadığı yoktu. Herhalde bir yerde bir birliği

¹⁷⁴ James - a - e - 255

olmalıydı. Aldırmıyordu. Zannedirim ki sonradan birliğini da bulmuştur. Fakat, bize ateş edilmiş olsaydı silahını kapıp, aynı umursamazlıkla bize ateş edeni haklamaya gideceğinden emindim. İngiliz askeri ile Avustralyalılar kadar birbirine zıt başka bir şey var olduğunu sanmıyorum. Ama ikisini de mağlup etmek tamamen imkansızdı.”¹⁷⁵

Anzak cephesinin kurtuluşundaki en önemli faktör, daha önce de kısmen değinilen periskop tüfeğinin geliştirilmesi olmuştur. O olmadan garnizonun bütün cesareti pekala faydasız kalabilirdi. Beech adında bir onbaşının buluşu olan bu alet, tüfeğin korkuluk üzerine yerleştirilmesini sağlayan tahtadan ve kaba bir beşikle nişangahları gösteren bir aynadan oluşuyordu. Silahı ateşleyense siperde emniyet içinde gizlenip, bir başka ayna parçasına bakıyordu. Beech'in bu acayip aletini sonradan Mareşal olan Binbaşı Blarney keşfetti. Beech, bunu geliştirmek üzere ateş hattından geriye gönderildi. 25 Mayıs'ta, geliştirilmiş ilk prototip, deneme için özenle Quinn'e nakledildi ve 300 yardaya kadar olan mesafelerde sıhhatli ve öldürücü bir silah olduğu anlaşıldı. Genel olarak kullanılmaya başlamasıyla Quinn mevzilerine sağladığı ateş üstünlüğü hiç bir zaman kaybedilmedi.

Periskop tüfeğinin ortaya çıkmasından önce Quinn'deki garnizon gürültü etmek için havaya ateş etmekten başka atış yapamazdı. Bölgenin savunması Russell Tepesi'yle Pope ve Courtney Mevzilerinden açılan çapraz himaye ateşle garnizonun inatçı cesaretine dayanırdı. Quinn'deki gerginlik o kadar büyüktü ki, erler kırk sekiz saatlik görevden sonra değiştirilirdi. Malone'un Wellingtonları Haziran başlarında, Auckland ve Canterbury Taburları eratından kurulu bir karışık müfrezenin yerini aldıkları zaman Albay Malone, nöbeti devreden garnizonun: “Sanki bir ölüm tuzağından kurtulmuş gibi gittiler. Yılmışlardı ve o mevzide bulunmaktan ödleri kopuyordu.” diye yazıyordu.¹⁷⁶

Mayıs günlerinde Anzak Cephesinde Aubrey Herbert sürünerek, Türk siperlerine en yakın hendeklere girer ve onlara hitap ederdi. Aldığı cevaplar genelde bir bomba bulutu şeklinde olduğundan, bu yöntem Anzaklarca pek sevilmiyordu. Morali yükseltmek için askerlere dağıtılan, büyük zaferlere dair parlak haberlerin daha çok aksi tesiri oluyordu. Yarımada'daki gibi berbat bir ortamda herkes savaşın ne demek olduğunu artık çok iyi biliyordu. Böyle bir ortamda büyük zaferlerden bahsetmek sınırları iyice bozuyordu. Albay Darlington hatıra defterine, alaylı bir

¹⁷⁵ Oglander, a.g.e. s. 145.

¹⁷⁶ James, a.g.e. s. 260.

şekilde bir şekilde şunları yazdı: “Hergün, Türklerin moralinin yok olduğunu bildiren kağıt parçaları alıyoruz. Siperlerde bizler bunun farkına varamadık.”¹⁷⁷

Uğraşmakta oldukları bir yığın problemin hakkından gelmek için pek az eğitim görmüş olan küçük rütbeli subaylar, gözleri uykusuzluktan kızarmış, kaderci alaycılık havasına bürünmüştü. Mısır'dan yeni gelenlerin akıllarını süratle başlarına geliyordu. John Alien 31 Mayıs'ta, ölümünden bir hafta evvel ailesine şunları yazmıştı: “*Erler on iki gündür siperlerde. Moralleri sarsılmış durumda. Siperin içinde, ayaklarımızın dibinde inleyip işkence çeken bir adamla arkadaşlık etmek, hiç de hoş değil. On iki gün, oni ki gecedir hemen hiç durmadan çalışıyoruz. Dün ateş siperinden ayrıldıktan sonra sakin bir gün geçirdik Erler bütün gün yaralılarından ve ölümlerden konuşup durdular. Sinirlerim bozulmaya başlıyor. Şunu anladım ki her üniforma giyen adam bir kahraman değildir.*” Aubrey Herbert günlük not defterine: “*Kumsalda konuşma ve gülüşme sesleri artık pek duyulmuyor. Askerler kesinlikle böyle bir şeyle karşılaşmayı beklememişlerdi.*” diye yazmıştı.

Türk basınında arasıra Mütefiklerin moral durumu hakkında yazılar çıkıyordu. 4 Temmuz tarihli Tanin gazetesinde çıkan yorum haberde Anzak askerlerinin bir şikayeti yer alıyordu. Haberde İngilizlerin en ileri hatlara Fransız ve Anzak askerlerini sürdüğü, bu durumun da büyük rahatsızlığa neden olduğu yazılıyordu.¹⁷⁸

2.2.13 Tünel Savaşları

Mayıs sonunda Anzak cephesi bir garip sükunet evresine girdi. Günlük çatışmalar her zaman olduğu gibi devam ediyordu. Fakat belirgin bir durgunluk kendini hissettirmeye başladı. Bir süreden beri, Quinn'deki (Kanlısirt) Avustralyalılar bazı garip takırtıların farkına varınca, sahipsiz bölgenin altında alelacele bir takım tüneller kazarak, içlerine dinleyiciler yerleştirmişti. Bunlar, Türklerin neredeyse Avustralya ileri hatlarına varacak olan bir tünel açmakta olduklarını doğrulamışlar ve aralarındaki tecrübeli bir madenci Old Ganger Slack (ihtiyar Amele Çavuşu Slack) diye bilinen aksi bir kıta çavuşu tehlikenin pek yakın olduğunda, ısrar etmişti. Çavuşun kıyamet kehanetine 25 Mayıs'a kadar aldıran olmadı. Ama o gün dinleyicilerden biri Türklerin lağımlardan birini patlatmaya hazırlandıklarının açıkça

¹⁷⁷ Herbert, a.g.e., s. 89.

¹⁷⁸ Yazan a.g.e. s.120

belli olduğunu rapor etti. Bunun üzerine toprağın yüzünü parçalayacak kuvvette olmamakla beraber, bir düşman tüneline ezebilecek güçte, camouflet adı verilen karşı lağım lar ateşlendi. Fakat artık iş işten geçmiş bulunuyordu.¹⁷⁹

28 Mayıs akşamı 'Amele Çavuşu' Slack, Quinn'in havaya uçurulmasının bir an meselesi olduğunu, kötümser bir “ben demedim mi?” edasıyla subaylarına bildirdi. Lağım 29 Mayıs ta, sabaha karşı 3.20 de, neyseki Avustralya ileri hattının biraz uzağında patladı. Bunu izleyen kargaşalıkta bir tabur kuvvetinde olan Türkler Quinn mevziine girdiler. Anzac Cephesinin geleceği saatlerce, o sarı sırtın tepesindeki siperlerin içinde olanca şiddetiyle devam eden savaşa bağlı kaldı. Bu sırada, heyecan içindeki ihtiyatlar, vadinin yamaçlarındaki fundalıkların içinde büzülmüş, beklemekteydi. Nihayet, Binbaş Quinn ile adamlarından çoğu öldükten sonra, siperler yeniden ele geçirildi ve bunalım atlatılabildi.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, a.g.e. s. 203.

¹⁸⁰ James - a.g.e - s 270

III. BÖLÜM

ÇANAKKALE CEPHESİ KARA SAVAŞLARI

HAZİRAN - TEMMUZ - AĞUSTOS DÖNEMİ

3.1 HAZİRAN TEMMUZ AYLARI

3.1.1 Haziran -Temmuz Aylarında Anzak Cephesi

Haziran başında Gelibolu Kara Savaşları beşinci haftasına girdi. Haziran ve Temmuz ayları boyunca çatışmalar bütün cephelerde hemen her gün aralıksız devam etti. Kuzey Bölgesi 19 Mayıs Türk taarruzundan sonra nispi bir sükunete kavuşmakla beraber Güney Cephesinde dört önemli savaş yapıldı. Bunlar, üç gün süren “Üçüncü Kirte Savaşı”, ile İngiliz ve Fransızların sınırlı taarruzlarıyla sürdürdükleri “83 Rakımlı Tepe Savaşı”, “Zığındere” ve İkinci Kerevizdere” savaşlarıdır.

Haziran başına kadar gelinen süre içinde İngiliz ve Dominyon birlikleri yaklaşık olarak 40.000 kayıp verdi, Fransız kayıpları ise buna bir 20.000 daha ekledi. Mısır, Malta ve İngiltere'deki hastaneler Gelibolu yaralıları ile ağzına kadar doldu. İskenderiye'deki Askeri sağlık hizmetleri yetkililerine göre, bu haftalar tam bir kabustu. Bir yetkili: “Sabah uyandığım zaman, limana girmek için bekleyen gemileri görür ve bütün bu insanları nereye koyabileceğimizi, şaşkınlık içinde düşünürdüm.” şeklinde yazıyordu.¹⁸¹ 10 Haziranda, Mondros, Malta ve Mısır'daki İngiliz askeri sağlık tesisleri, gönüllülerin olağanüstü katkılarına rağmen iflasın eşine gelmişti.

Bu günlerde hareket Avustralya ile Yeni Zelanda'da muazzam bir heyecan dalgası yaratıyordu. Savaşın durumu oradan oldukça olumlu görünüyordu. Başarılı bir çıkartma yapılmış, her şey istendiği gibi gitmekteydi. Batı Cephesi'ndeki savaş bir duraklama dönemine girince İngiltere kamuoyu da dikkatini Gelibolu'ya çevirdi. Çanakkale savaşının politik sorumlusu olan Churchill'in nutukları, cepheden azar azar gelen

¹⁸¹ James, s. 207

fotoğraflar, İngiliz gazeteci Ashmead-Bartlett'in yolladığı olumlu haberler, kamuoyunda erken bir iyimserliğe neden oluyordu. Nisan –Mayıs aylarında genel ilgi Almanların Ypres'de zehirli gaz kullanmaya başlamaları, Lusitania'nın batırılması ve Fransa'daki büyük Müttefik taarruzu üzerinde toplanmış bulunuyordu. Oysa şimdi Çanakkale artık bütün ilgilerin kaynağı durumundaydı. Avustralya ve Yeni Zelanda hükümetlerinin yeni Tümenler toplama ve Mısır'a sevk etmede gösterdikleri şevk ve sürat, Londra'daki Çanakkale Komitesini hem mahcup ediyor, hem de daha hızlı çalışmaya zorluyordu. Bir süre, Londra'da Gelibolu hareketına karşı duyulan hayranlık ve heyecan, görülmemiş bir derecede artmaya devam etti. Yeni Ordu'dan üç tümenin (10. İrlanda Tümeni ile 1.ve 13. Tümenler) bu cepheye gönderilmesi kararlaştırıldı. Bunlar Yarımada'ya Temmuzun ilk on beş günü içinde varmış olacaktı. Bu tümenler Ağustos savaşlarında çok önemli roller oynayacaktı.

3.1.2 Kestirme Cokbayırı Yolunun Keşfedilmesi

Mayıs'ta Anzak cephesinde çok önemli olaylar oldu. Savaş siper savaşına dönüşmüş, Haziran temmuz aylarında bu cephede göreceli bir durgunluk dönemine girilmişti. Bu sükunet günlerinde Anzak hattının kuzey kanadında, izole bir kayalığa yerleşmiş olan Yeni Zelandalılar çevreyi keşfetme çalışmalarına başladılar. Haziran başlarında, Yeni Zelanda Bindirilmiş Tüfekçi Alayından Binbaşı Overton ve kıta çavuşu Denton, Conkbayırı'na giden yeni ve güvenli bir yol bulmak için Bir Numaralı İleri Karakol'dan kuzeye doğru yola çıktılar. Döndükleri zaman, üstlerine son derece önemli bir rapor verdiler.¹⁸² Tırmanılacak yolun ilk kısmı zordu ve Pilavtepe (Table Top) diye bilinen bir yaylaya varmak için dik ve tırmanılmaz bir sırtın aşılması gerekiyordu. Overton ile Denton, Sazlıdere'ye inip oradan sırtın kenarından geçerek, Pilavtepe'nin eteğine varmışlar, oradan da uzun bir dağ çıkıntısına tırmanmak mümkün olduğunu görmüşlerdi. Bu dağ çıkıntısına, baştan aşağı kırmızı çiçeklerle örtülü olduğun için seferin ilk haftalarında Anzak Askerleri tarafından Rhododendon Ridge (Şahinsırtı) adı verilmişti. Buradan doğruca Conkbayırı'nın zirvesine gidilebiliyordu.

¹⁸² - Colander, s. 157 -

Zirveden 1000 (950 metre) yarda kadar uzakta, Rododendron'un üzerinde sonradan Doruk (Apex) ve Zirve (Pinnacle) adını alan iki küçük tümsek vardı. Overton ve Denton, geri dönmeye karar vermeden önce Doruk'a kadar gitmişlerdi. Bu sırada onları hiç bir Türk görmemişti. Conkbayırı'nın üzerinde üç tane eski ve derin olmayan ve boş siper vardı.

Birdwood, bu bilgilerin önemini derhal kavradı. Anzak cephesinin ana hedefi olan ve şimdi artık yıldızlar kadar uzakta görünen Conkbayırı'na kestirme ve güvenli bir yolun keşfedilmesi her şeyi değiştirebilirdi. Savunmasız olan Şahinsırtı'nı aşmak ve Conkbayırı'na ulaşmak Türklere kötü bir sürpriz olacak, onları bir anda arkadan kuşatmış bulunacaklardı. Bu sıralarda Anzak hatlarına oldukça devamlı bir şekilde sızmakta olan mülteci ve kaçaklar, ne Sarıbayır sırtlarında , ne de Suvla Ovası'nda pek fazla Türk bulunmadığını teyit ediyorlardı. Zaten Mayısın 27'sinde, Sazlı, Çaylak ve Ağıldere'de yapılan keşifler, bu vadilerde nispeten zayıf karakollar bulunduğunu doğrulamıştı. Küçük Kemikli Burnu'nda karaya çıkarılan bir grup Yeni Zelandalı, Suvla Ovası'nı Türklere veya tahkimat belirtilerine rastlamadan geçmişlerdi.

19 Mayıs'ta, ölü bir Türk subayının üzerinde bütün bu bölgenin mükemmel bir haritası bulunmuştu. Birdwood, elde ettiği bilgilere dayanarak, Overton'un Pilavtepe ve Şahinsırtı yolunu kullanarak, bir gece baskınıyla Conkbayırı'nı ve yanı başındaki Besimtepe zirvesini (Hill Q) ele geçirmek için cüretkar bir plan hazırladı. (Besimtepe Conkbayırı'ndan hafifçe yüksek olup, ondan yarım mil kadar uzaklıktaydı.) (James 312) Bu zirveler bir defa ellerine geçince, Türkleri Zırhlıtepesi'nden sürmek nispeten kolay bir iş olacaktı. Bu başarıldığı takdirde, ortaya çıkacak imkanları düşünmeye gerek yoktu.

28 Mayıs'ta, İki Numaralı İleri Karakol ile Pilavtepe arasındaki yeni bir Türk ileri karakolu zaptedilerek, Üç Numaralı İleri Karakol adını almıştı. Pilavtepe ile Şahinsırtı bu yeni siper hakimdi. 29-30 Mayıs gecesi, Türkler, iyi hazırlanmış ve kahramanca icra olunan bir hücumla bu siperi tekrar ele geçirip bütün karşı hücumları önlediler. Bu umulmadık darbe, İleri Karakol'un ve Şahinsırtı'na hem Sazlı, hem de Çaylak Dereye hakim olması nedeniyle, bütün hareketi tehlikeye düşürdü. Overton gelişmelere çok üzeldi ve sürpriz unsurundan mahrum olacağından, bütün plandan vazgeçilmesinde ısrar etti.

Conkbayırı'na sinsice bir “coup de main” (baskın) fırsatının kaçırılmış olmasına rağmen, gerek Birdwood, gerekse Hamilton, bu planı, çok daha büyük bir hareketin can alıcı bir parçası olarak kullanmaya karar verdiler. Haziran ortalarında, Hamilton planı onayladı. Bu cüretkar ve maceralı plan Hamilton'u hemen cezbetmişti. Bu günlerde Hamilton günlüğüne: “Bütün tertipler, Anzak ile Maydos'a, Çanakkale Boğazı ile Ege'ye hakim olan Sarıbayır'ın doruklarına bağlı.” diye yazıyordu. 13 Haziranda Kitchener'e bir telgraf çekerek, “Anzak'taki esas planımın uygulanmasında bundan sonraki adımları atmak için, sadece vaat edilen takviyeleri beklemekteyim” demişti.¹⁸³ Seddülbahir'deki yenilgilerden sonra yeni hedef Alçıtepe yerine Sarıbayır'a kaydırılmıştı. Asıl amacı gizlemek için Anzak cephesinin güneyine bir hareket yapmak ve Türklerin dikkatini çelmek yerinde bir davranış olacaktı. Bu çabalar ilerleyen günlerde Büyük Ağustos Saldırısının ana fikrini oluşturacaktı.

3.1.3 Siperlerde Günlük Yaşam

Haziran ve Temmuz aylarının gelmesiyle sıcaklık dayanılmaz bir hal almaya başlamıştı. Siperler fırına dönmüş, otlar çoktan kavrulup, kaybolmuştu. Sıcak rüzgar, Yarımada'nın üzerinde sürüklenerek herşeyi örten tozları kaldırıp etrafa buram buram kerih, keskin, korkunç harp ve ölüm kokusu saçmaktaydı. Sakin denizde, kaskatı at ve katır cesetleri yüzüyordu. Donanma bunları açıklara çekerek, süpürge sopalarına bağlanmış kasaturalarla delmeye çalışırdı; bu usulle batırmayı başaramazlarsa, cesetler gemilerin pervaneleri ile parçalanırdı. Hala batmamakta direndikleri takdirde, kendi hallerine bırakılırlar ve iğrenç bir şekilde ezilmiş leşler, sık sık geriye dönüp, kumsallara vururlardı. Kıyıda yağ bağlamış iğrenç yeşil sinekler, erler bunlara leş sinekleri derlerdi, hakikaten bir afet halini almaya başlamıştı. Sahipsiz Bölge'deki cesetler üzerinde ziyafet çeken, tuvaletlerde korkunç bir şekilde kaynaşan, her siperi ve zeminliği dolduran ve yiyecekleri örten bu mahluklar siperlerdeki yaşamı iyice cehenneme çevirdi. Temmuzda bütün orduya süratle yayılan genellikle “Gelibolu Tırısı” veya “Gelibolu Galopu” olarak bilinen, bir nevi, dizanteriye benzer, şiddetli ishale yine bu sinekler neden oluyordu. Ağzına kadar dolu si-

¹⁸³ James, s. 9-10, s. 313.

perlerle, yeterince temizlenmeyen ortam, her türlü hastalığın yayılması için mükemmel ortam sunuyordu.¹⁸⁴

Temmuz sona ererken Anzak cephesi sadece on beş gün içinde, büyük bir hücumda kaybedeceği kadar çok askeri dizanteri nedeniyle kaybetti. Yalnız bir hafta içinde (21-27 Temmuz) Anzak'ta, 1221 şiddetli dizanteri vakası kaydedildi, ki bu yaklaşık olarak garnizonun yüzde 5'i demektir. Ancak bu sayılar salgının genişliği hakkında tam bir fikir vermekten uzaktır. Bundan yakasını kurtaran hemen hemen yoktu. Bean, Avustralyalılar hakkında şöyle yazar: “Mısır'da görenleri etkileyen o koca gövdeler, şimdi siskalaşmış, yüzler buruşmuş, avurtlar çökmüştü.” Bir Avustralyalının yazdığına göre, “devamlı ishalden, yürüyen iskeletlere dönmüş adamları geceleri, nöbette olmadıkları zaman, pis bir tuvalet çukurunun yanı başında uyurken bulmak mümkündür.” Ordu emirlerinde “Bütün yiyecekler, mümkün mertebe, sinek ve tozdan korunmalıdır. Pişmemiş meyveler az yenilmelidir.” deniliyordu. Her türlü yiyeceği sinek bulutlarından korumak imkansız olduğu gibi sığır konservesi hariç pişmemiş yiyecek, Gelibolu'daki askerlerin hiç tanımadıkları bir şeydi. Tuvaletler genelde kenarında tutunmak için sırtık bulunan toprağa kazılmış çukurlardan ibaretti. Oturakları olan işeme kutularına lüksün şahikası olarak bakılırdı. Dezenfektanlar yetersizdi. Tuvalet duvarlarında şöyle bir yazı vardı: “Hastalığı bastırmak ve sinekleri azaltmak için kalkar kalkmak hemen toprakla ört.”

Ordu sağlık ekipleri sineklerle mücadele için bazı yöntemler geliştirmeye çalıştılar, ama bunda hiç başarılı olamadılar. Ağustos ayına geldiğinde Anzak kuvveti, haftada yüzde 10 gibi korkunç bir oranda erimeye başlamıştı. Yarımada'daki Müttefik askerlerinden yaklaşık olarak yüzde 80'inin, şu veya bu derecede bir hastalığa yakalanmış olduğu hesaplanıyordu.¹⁸⁵

Diş sağlığı asker arasında ciddi bir sorun olarak ortaya çıkınca genel sahra hastanelerinin teçhizatı arasında birkaç dişçi aletinden başka bir şeyin olmadığı açığa çıktı. Durumun ciddiyeti nihayet idrak edildiği zaman, yapılabilen yegane şey, erler arasında bulunan dişçileri aramak oldu. Bulunanlar, mevcut birkaç kaba saba aletle ellerinden geleni yaptılar.¹⁸⁶ Çavuş.

¹⁸⁴ Tyquin, a.g.e., s.145.

¹⁸⁵ James, a.g.e., s. 316.

¹⁸⁶ Tyquin, a.g.e., s. 154.

Johnston, bir demircinin amatörce tedavisine katlanmak zorunda kalmıştı. Temmuz'un sonuna kadar, yalnız 1. Avustralya Tümeni'ninden 600 er diş hastalıkları yüzünden tahliye edilmiş bulunuyordu. Pek çok erin canını yakan şiddetli diş ağrısı da, kendi çapında, ordunun savaşma kapasitesini adeta dizanteri kadar, ciddi şekilde etkilemişti. Bitler de, bir başka ıstırap kaynağı teşkil ediyordu. Er Riley 15 Haziranda şöyle yazıyordu; *“Kaşınmaktan bıkcncaya kadar kaşındık ve tırmık içinde kaldık. Elbiselerimizi ters yüz edip, yanan sigaralarımızı dikişlerin üzerinde gezdirirdik. Kavrulan bir bitin çıtırtısı, bildiğimiz en tatlı seslerden biriydi.”* Siper tabanlarındaki iğrenç kurtlar, bir bakıma leş sineklerinden de iç bulandırıcıydı.¹⁸⁷ Bütün bunlar birleşerek, Yarımada'ya yeni gelenler üzerinde şok eden hayal kırıklığı yaratıyordu.

3.2 AĞUSTOS AYI SAVAŞLARI

3.2.1 Ağustos Ayı Savaş Planı

Temmuz sonlarına doğru, cepheleri geçici bir sessizlik kaplamıştı. İtilaf Devletleri Çanakkale cephesi komutanı Sir Ian Hamilton artık Sedülbahir bölgesinde kesin bir sonuca ulaşamayacağını anlamıştı. İngiliz Savaş Bakanı Kitchener ile yaptığı yazışmalar sonucunda kendisine beş tümenlik destek sözü verildi. Yeni hareketin ağırlık merkezi Seddülbahir değil, yarımadanın ortasındaki Sarıbayır sırtları olacaktı. Yeni saldırıda Anzak askerlerine çok önemli görevler veriliyordu. Hamilton'ın hazırladığı yeni plana göre önce güneydeki Kanlısırt- Tekçam (Lone Pine) bölgesinde geniş bir oyalama amaçlı hareket yapılacaktı. Hemen arkasından Anzak cephesinin kuzeyinden büyük bir gece saldırısına kalkılmak suretiyle Türk cephesi yarılacak, hemen ardında da Conkbayırı ve önemli tepeler ele geçirilecekti. Aynı saatlerde Anzak cephesinin daha kuzeyindeki Suvla körfezine IX Kolordu'ya ait iki tümenlik yeni güç çıkartılacaktı. Anafartalar doğrultusunda ilerleyecek bu güç, yolu üzerindeki

¹⁸⁷ James, s. 226.

tepelere alarak Anzak askerleriyle birleşerek Türk cephesi sarılacaktı. Bu üç eşzamanlı hareketin sonunda Türkler yenilecek, boğaz açılacaktı.¹⁸⁸

Yeni plana, asıl saldırıları gizlemek ve Liman von Sanders'i kararsızlığa düşürmek için Bolayır'da bir sahte çıkarma hareketi de eklendi. Baskın özelliği yine planın baş unsurunu teşkil ediyordu. Donanma, ordu hareketini yapana kadar işe hiç karışmayacaktı. Suvla körfezi yeni çıkarma için çok uygun bir yerdi. Burada donanmanın gemileri için güvenilir bir demirleme yeri vardı. Bu mıntıkanın çok zayıf bir kuvvetle tutulduğu da biliniyordu. Kuvvetler bir defa sahile ayak basar basmaz, hızla Anzak kıyıbaşıyla birleşip dar alandaki sıkışıklığı gidereceklerdi. Suvla körfezi kumsalının hemen arkasında iki kilometre kadar genişlikte bir tuz gölü vardı. Burası yazın kuruyordu. Her şey, bu mıntıkada karaya çıkacak askerlerin bir an önce tepelere doğru hızla ilerleyip, Sarıbayır sırtlarındaki asıl savaşı veren Birdwood'un birliklerinin yardımına gitmesine bağlıydı.

Plana göre Müttefik ordusu şu biçimde düzenlendi; Halen Seddülbehir cephesinde bulunan altı tümen (35.000 asker) buldukları yerde kalarak kuzeye, Kirte köyüne doğru baskı yapacaklardı. Birdwood, Avustralya, Yeni Zelanda ve bir buçuk tümenlik İngiliz ve Gurka birlikleriyle, ki hepsi 37.000 asker ediyordu, Anzak cephesinde asıl saldırıya katılacaklardı. Ayrıca 25.000 kişilik yeni bir kuvvet Suvla'dan karaya çıkarak saldırıyı tamamlayacaktı.

3.2.2 Suvla Çıkarması Hazırlıkları

6 Ağustos günü Suvla çıkarması tarihi olarak tespit edildi. O gece ay 22.30'dan önce doğmayacağı için çıkarma araçları Türklere görünmeden sahile yaklaşabileceklerdi. Çeşitli cephelerdeki saldırıların saatleri Türk komutanlar üzerinde büyük bir şaşkınlık yaratacak şekilde düzenlendi. Zincirleme saldırıların ilki Seddülbahir cephesinde öğleden sonra 14.30 da başlayacaktı. Arkasından 17.30'da Tekçam'da (Lone Pine) Avustralyalılar aldatma hareketine başlayacaklar, gece 21.30'da da Conkbayırı'nda asıl saldırıya geçilecekti. Bir saat sonra ise Suvla çıkarması başlayacaktı. Böylece gece yarısı bütün cepheler alev alacaktı.

¹⁸⁸ - Bayır- 9 9- 4 323

Suvla cephesine komutan olarak, çok önce emekliye ayrılmış, savaş deneyimi olmayan Sir Fredrik Stopford getirildi. 61 yaşındaki General Stopford'un kişisel özellikleri, ilerleyen günlerde savaşın gidişatı üzerinde çok önemli etki yapacaktı.¹⁸⁹

Elde edilen istihbarat bilgileri ve yapılan gözlemler Suvla mıntikasını en çok üç taburluk bir Türk kuvvetinin tuttuğunu ortaya çıkardı. Yarımadanın güneyinde bulunan von Sanders'in bütün kuvvetleri, Anzak ve Seddülbahir cephelerinde olacakları için takviye birliklerinin elli-altmış kilometre uzaktaki Bolayır'dan getirilmesi zorunluydu. İlk Müttefik askerinin sahile ayak basmasıyla Türklerin harekete geçmeleri arasında en az on beş-yirmi saatlik bir zamana farkı olacaktı. Bu çok önemli bir ayrıntıydı. Çünkü Gelibolu'daki üç aylık acı tecrübeleri Hamilton'a, bir kere baskın havası kaçırılınca düşman hatlarını yarmanın pek mümkün olamayacağını öğretmişti. Her saatin, her dakikanın ayrı bir önemi vardı.¹⁹⁰

Bu sırada Türk tarafı da yeni bir saldırı olmasını bekliyordu. Ama yerini kestirmek çok güçtü. 5. Türk Ordusu komutanı Liman von Sanders'in elinde on altı tümenlik bir güç vardı. Bu kuvvet Hamilton'un on üç tümenine denkti. Bu tümenlerden üçünü Bolayır'a, üçünü Anzak cephesine, beşini de Seddülbahir cephesine, beşini de boğazın Asya kıyısında Kumkale'ye yerleştirdi. Suvla mıntikasına gelince, İngilizler buradaki Türk garnizonunu tamamen doğru tahmin etmişlerdi. Liman, burayı tehlikeli bir nokta olarak düşünmüyordu. Körfez boyunca sadece 1.800 kişiden ibaret üç zayıf tabur yerleştirmişti. Burada ne dikenli tel engelleri, ne makineli tüfek vardı. Türk tarafları gruplar olarak organize edilmişti. Üç ana savaş grubu vardı; Kuzeyde Fevzi (Çakmak) Paşa komutasında Bolayır Kuvvetleri, merkezde Anzak cephesine karşı Esat Paşa ve güneyde Seddülbahir burnunda Vehip Paşa kuvvetleri (Esat Paşa'nın kardeşi). O sıralarda Mustafa Kemal sadece 19. Tümen komutanıydı.¹⁹¹

¹⁸⁹ Michael Hickey, **Gallipoli**. John Murray Publishing, London, 1995, s. 228.

¹⁹⁰ Moorehead, **a.g.e.**, s 325.

¹⁹¹ Moorehead, **a.g.e.**, s 328.

3.2.3 Anzak Cephesinde Yeni Saldırı Hazırlıkları

Anzak Kolordusu komutanı General Birdwood'un, Anzak cephesinde yapacağı aldatma amaçlı saldırısı son derece riskli bir harekattı. Daha önce bu türden saldırılar başarılı olamamıştı. Bu yüzden saldırıda yeni teknikler kullanmak faydalı olabilirdi. Avustralya birliklerinde bir sürü madenci vardı. Bunlar Tekçam mıntikasından iki tarafın siperleri arasındaki araziye kadar uzanan beş yüz metre kadar uzunlukta bir tünel kazdılar. 6 Ağustos günü Avustralyalı askerler, saldırı saatinde bu aniden bu tünelden fırlayarak Türkleri gafil avlayacaklardı. O gece Conkbayırı'na yapılacak olan saldırı için ise çok daha ayrıntılı bir plan hazırlandı. Birkaç haftadan beri her gece bir muhrip gelip, Anzak cephesi açıklarında duruyor, buradan Üç Numaralı Siper diye bilenen Türk mevzilerini ışıldaklarla aydınlatarak bombardıman ediyordu. Bu hareket tam saat 21'de başlıyor ve yarım saat sürüyordu. Böylelikle Türklerin her gün saat tam 21'de siperlerini terk edip bombardıman kesilince dönmek gibi bir alışkanlık edineceklerdi. Saldırı gecesi Anzak birlikleri, ışıldakların her iki yanından, karanlıkta siperlere kadar yaklaşacaklar, baraj ateşi ileri kaydırılır kaydırılmaz, boş siperlere atlayacaklardı.

Ama Birdwood'un aşması gereken bir sorun daha vardı. Cephesine yeni katılacak olan 25.000 kişilik birliği bütün silah ve donatısıyla birlikte Türklere hissettirmeden Anzak sahiline çıkarması gerekiyordu. Düşmanın üstten gözetleyemediği her yamaç parçasının üzerine yeni setler, kovuklar kazdırdı. Yeni gelecek kuvvetler buralara gizlenecekti. Sahile giden askerlerin gündüzleri iyice gizlenmeleri için çok sıkı emirler verdi. Gece karanlığı basmadan yüzmek yasaktı. Gündüz aydınlığında yeni birlikleri taşıyan hiçbir araç sahile yaklaşmayacaktı. Şafak söktüğü zaman da her biri karadan görülebilecek bir uzaklıkta bulunacaktı. On binlerce metreküp içme suyu, gece karanlığında sahile pompalanmak zorundaydı. Yeni sahra hastaneleri, cephane sandıkları, silahlar, kumanya sandıkları gözden uzak tutulacaktı. Bütün atlar sahile koşum takımlı olarak çıkarılacak, askerler bir matara su ve bir günlük kuru kumanyalarını yanlarında bulunduracaklardı.¹⁹²

¹⁹² - Colander - a e e - s-155 -

Anzak sahilindeki gizli çıkarma hareketi, 3 Ağustosta başlayıp, üç gece üst üste, 5 Ağustosa kadar sürdü. Türkler bu süre boyunca hiçbir şeyden şüphelenmemişlerdi bile. Bekleme günleri yeni birlikler çok sıkıntılı geçiyordu. Bu askerler hiç savaş görmemiş olmalarına karşılık, 25 Nisan'da ilk çıkarmayı yapanlar gibi bilgisiz ve cahil değildiler. Şu anki tecrübeli askerlerin o zamanlar bilmedikleri şeyleri biliyorlardı. Çıkarma hareketi son derece tehlikeli bir şeydi. Türkler ise inatçı düşmanlardı. Bu işte pekala yaralanmakta vardı hesapta, ölmek de. Yani bu iş pek öyle İstanbul'a, İstanbul'un haremlerine doğru şöylece bir gezintiye çıkmak değildi.

Ağustosun bu ilk günleri korkunç sıcaktı. Karasinekler, sivrisinekler, askerlerin pembe ciltleri üstünde sıçraşıyorlardı. Onlar da çarçabuk dizanteriye yakalanıp hastalanıyorlardı. Ortalıkta dolaşanlar söylentiler de pek umut verici şeyler değildi. O sırada Türk tarafında başka bir tartışma yaşıyordu. Anzak Cephe'si kolordu komutanı Esat Paşa. Mustafa Kemal'in komutasındaki 19. Tümen'inin cephesini, Anzak cephesinin kuzeyindeki Sazlıdere'yi de içine alacak şekilde uzatma kararı almıştı. Mustafa Kemal Kolordu Karargahına, bu kadar büyük sorumluluğun kendi tümeni için çok fazla olduğunu, Sazlıdere mıntikasının tamamen bağımsız, kuvvetli bir komuta altında tutulması gerektiğini bildirdi. Ayrıca mesajında Esat Paşa'ya düşmanın bu derin dere boyunca Sarıbayır sırtlarına kadar ilerleyebileceklerini de ifade etti. Esat Paşa da cevaben, bir Alman subayı komutasında Suvla'dan Anzak cephesi kuzeyine kadar uzanacak bağımsız bir komutanlık teşkil edeceğini şeklinde karşılık verdi. Bu Alman subayı ile Mustafa Kemal'in komuta bölgesinin sınırı, Sazlıdere olacaktı. Mustafa Kemal bir kere daha itiraz etti. Komutanlar arasındaki sınır çizgisinin daima en zayıf nokta olduğu çok iyi biliniyordu. Sazlıdere'nin sorumluluğu açıkça belirtilmeliydi ve buraya güçlü birlikler yerleştirilmeliydi. Mustafa Kemal Esat Paşa'yı 19 Tümen Karargahına davet ederek İngilizlerin "Batleship Hill" dedikleri Topsırtı'ndaki karargahına götürdü.¹⁹³ Buradan arazinin tamamı rahatlıkla görünüyordu. Sanbayır'ın üç yüksek tepesi, Conkbayırı, Besimtepe ve Kocaçimen Tepe, tırmanılması imkansız yarılarıyla tam sağ taraflarında yükselmekteydi. Mustafa Kemal anılarında, Paşa ile aralarında geçen görüşmeleri şu sözlerle anlatıyor: *"Bu manzarayı gördükten sonra kolordu kurmay başkanı: "Bu araziden sadece baskıncı gruplar*

¹⁹³ - Monrohead - a - e - s 245 -

geçebilir.” dedi. Kolordu komutanı bana dönerek: “Düşman nereden gelecek? diye sordu. Elimle Arıburnu yönünü gösterip, bütün sahil boyunca Suvla'ya kadar işaret ederek "Buradan!" dedim. “Pekala. Buradan geldiklerini kabul edelim. Nasıl ilerleyecekler?” diye sordu. Ben Arıburnu'nu göstererek, kolumu yarım daire şeklinde Kocaçimen Tepe'ye doğru çevirerek: “ Buradan ilerleyecekler.”dedim. Kolordu komutanı gülümseyerek omzumu okşadı: “Merak etme. Gelemezler.” dedi. Kendisini ikna etmek imkanı olmadığını görerek, tartışmayı uzatmayı lüzumsuz buldum. Sadece: “İnşallah sizin dediğiniz gibi olur efendim.” demekle yetindim.”

Kısacası, Mustafa Kemal, Hamilton'un saldırısının ana çizgilerini tamamen tahmin etmişti. Suvla Çıkarması, Sazlıdere ve yanındaki derelerden yukarıya Sarıbayır tepelerine doğru ilerlemek!.. Bu tahmini yapabilmiş tek insan olan Mustafa Kemal, sonradan defterine şunları yazıyordu: “6 Ağustos'tan bu yana düşmanın planı tam benim umduğum ve anlatmaya çalıştığım gibi çıkınca, daha iki ay öncesine kadar benim söylediklerimi kabul etmemekte direnenlerin neler hissetmekte olduklarını tasavvur edemiyorum. Hadiseler, onların mantiken hazırlık yapmamış olduklarını göstermektedir. Ve düşman karşısında yetersiz ölçülerle bütün durumu bir anda kritik bir noktaya getirmişler, milleti büyük bir tehlikeyle karşı karşıya bırakmışlardır.”¹⁹⁴

Sazlıdere'den kuzeydoğuya uzanan karmakarışık arazi, Türkler tarafından tutulmamış olarak, kaldı. Suvla ovası ise sadece üç zayıf taburun savunmasına bırakılmıştı. Komutan olarak da Bu Bavyeralı bir süvari subayı olan Binbaşı Willmer atandı. Willmer, 1.500 kişilik kuvvetini sahil boyunda yerleştirmenin faydasızlığını gördü. Çünkü bu kadar zayıf bir kuvvetle burada bir çıkarmaya karşı koymak umudu olamazdı. Sahilde sadece iki grup ileri karakol kuvveti bıraktı. Biri tuz gölünün kuzeyinde, (Hill Ten) Ontepe olarak bilinen yüksekçe bir arazide; öteki, tuz gölüyle körfez arasında 60-70 metre yükseklikteki Lalababa Tepesi'ne yerleştirildi.¹⁹⁵

¹⁹⁴ Bayur, a.g.e. s. 337

¹⁹⁵ Bayur, a.g.e. s. 344

3.2.4 Seddülbahir Saldırısı

Türklerin güney grubu komutanlığına Alman General Weber yerine Kuzey Grubu Komutanı Esat Paşa'nın kardeşi Vehip Paşa getirildi. Güçlü bir topçu saldırısından sonra Müttefikler 6 Ağustos saat 15.50'de saldırıya geçti. Kirte'ye ilerleyen 88. Tugay önceleri başarılı gibi görüldü. Fakat kısa sürede Türk karşı saldırısıyla parça parça edildi. Günün sonunda müttefiklerin kayıpları 2.000'i geçiyordu.¹⁹⁶

İngilizler vazgeçmedi. Ertesi gün, 7 Ağustos'da 09.40'da sabahı bütün topçu ateşi Kirte Deresi'nin güneyindeki Türk siperlerinin üzerine yöneldi. Bu bölgeye 42. Tümen birlikleri hücum etti. Donanma sahra topçusunu desteklemek üzere bir kruvazör, beş monitör ve beş destroyer destek sağladı. Sonuç yine bir felaketle sonuçlandı. Zaten Müttefikler son Temmuz savaşlarından sonra artık bu bölge üzerindeki tüm beklentilerini kaybetmişlerdi. Asıl amaç Suvla'da yapılması planlanan IX. Kolordu hareketini gizlemektir. O günkü Müttefik kaybı 3.500'ü geçti. Bu hareket Seddülbahir cephesinin son büyük saldırısı olmuştur. Çekilme gününe kadar çatışmalar günlük rutin siper savaşlarına dönüştü. Liman von Sanders buradaki birliklerin bir kısmını kuzeye kaydırıldı. 6-13 Ağustos arası Türkler, ölü ve yaralı olmak üzere toplam 7.510 asker kaybetti.¹⁹⁷

3.2..5 Kanlısirt Saldırısı (Tekçam –Lone Pine), 6 Ağustos

6 Ağustos günü Anzak cephesindeki Kanlısirt- Tekçam'da Türk siperlerine büyük bir hücum yapılacaktı. Türklerin yamaçtaki bir ormanı tamamen kesip, tek bir çam ağacı bırakmış olmalarından dolayı bölgeye Tekçam adı verilmişti.¹⁹⁸ Saldırının amacı, dikkatleri buraya çekerek Suvla'daki asıl kuvvetlerin Sarıbayır'a doğru ilerlemesini kolaylaştırmaktı. İlk bakışta bu hücum delilikten başka bir şey değildi. Bu noktadaki yüz metrelik sahipsiz bölge her iki tarafın ateş hakimiyeti altındaydı. Türkler Tekçam mevzilerini çok sağlam tutuyordu. Türk siperlerinin üzeri bomba ve şarapnel ateşinden korunmak için kütüklerle örtülmüştü. İlk hattaki siperlere paralel veya geriye uzanan bir takım derin destek

¹⁹⁶ Oglander, a.g.e. s 161.

¹⁹⁷ James, a.g.e., s 369.

¹⁹⁸ Monrohead a.g.e. s-330

siperleri de inşa edilmişti. Saldırı, üç gün sürecek yavaş bir baraj ateşini takiben yapılacak genel bir cephe taarruzu şeklinde icra edilecekti. Anzaklar sahipsiz bölgeye ayrıntılı bir tüneller sistemi kazdı. Baraj ateşi sona erer ermez askerler bu tünellerden çıkarak hücumla kalkacak, böylece çok daha kısa bir süre açıkta kalmış olacaktı.

Ağustos'un 4'ü, 5'i ve 6'sı boyunca hafif şiddetli bir baraj ateşi yapıldı. Üçüncü gün buna ilave olarak Türk ileri hatları ağır obüs mermileriyle dövülmeye başlandı. Türkler henüz bunun bir hücum hazırlığı olduğunu düşünmüyorlardı. Obüs mermileri Türk siperlerinde hatırı sayılır hasar yaptı. Ağır kütükler, karanlık ve boğucu siperleri dolduran askerlerin üstüne yuvarlanarak ağır kayıplara neden oldu. 6 Ağustos günü öğleden sonra 14.00'da, Tekçam'da hücum edecek Avustralyalılara çiplak arazide daha fazla örtü sağlamak amacıyla sahipsiz bölgede üç lağım patlatıldı. 14.30'da 1. Avustralya Tümeni'nin askerleri saldırı için hazır. Askerler sahipsiz bölgeye giden pis havalı tünellerin içinde kayboldular. Siperlerin hemen gerisindeki Brown Çukuru (Brown's Dip) taarruzunu yapacak olan üç tabur asker tarafından çıkış yeri olarak kullanılacaktı.¹⁹⁹

Yeraltı siperlerindeki Avustralyalılar saldırının ilk dalgasını teşkil edecekti. 17.30'dan hemen önce tünellerdeki son kum torbaları da çekildi. Öncü subaylar saatleri ellerinde, düdüklü ağızlarında, parlak göğüs baktılar. Tam 17.30 da, bombardıman durdu, düdüklü öttü. İleri tünel ve siperlerden Avustralyalılar gün ışığına fırladılar. Türk ileri karakollarından "İngilizler geliyor!" feryatları yükseldi ve Türk mevzileri yakındaki Avustralya siperlerinden açılan müthiş bir ateşle dövülmeye başlandı. Bombardımana rağmen, sürpriz tam olmuştu. Avustralyalılar şaşılacak derecede az kayıp vererek, dağınık çalılıkları bir hamlede geçtiler. Fakat, düşmanın ileri hattına varınca durmak zorunda kaldılar. Umulmadık siper tavanı onları afallatmıştı. Erlerden bazıları, siper boyunca yürüyerek üstü açık irtibat hendeklerine vardılar ve içeri atladılar. Başkaları kütükleri çekiştiriyor, deliklerden içeri ateş ediyor veya obüslerin meydana getirdiği aralıklardan içeri atıyorlardı. Bu sırada istihkamsız sahipsiz bölgeyi kat eden uzun tüneli hızla açtılar. Takviyeler hızla yetişiyordu. Tekçam bölgesini delik deşik eden karanlık, kokuşmuş siperlerin içinde vahşi bir mücadele başladı.²⁰⁰ Askerler yerlerde boğuşuyor, süngüler parlıyor, tünellerde bir uçtan öbürüne feryatlar, küfürler ve tüfek sesleri korkunç yankılar

¹⁹⁹ James, .a.g.e. s. 374.

²⁰⁰ Monrohead .a.g.e. s. 369.

yapıyordu. Avustralyalılar tüfeklerini yatay bir şekilde tutarak köşeleri dönmenin ölüm demek olduğunu çabuk anlamışlardı. Tek çare tüfeği dik tutup köşeyi koşarak dönmek, sonra da indirerek kalçadan ateş etmektir. Bununla beraber, keskin bir köşenin arkasına gizlenmiş bir cesur bir Türk askeri ezilmeden evvel, pek çok Avustralyalının hakkından gelebiliyordu. O dehşetli kargaşalıkta Türkün Türkü Avustralyalının Avustralyalıyı öldürdüğü çok görüldü. Tekçam'daki savaştan sayısız kahramanlık hikayeleri doğdu.

Gerçekten iki taraf da aynı derecede ümitsizlik ve kararlılıkla dövüştüler. İki taraf da aman vermedi. İkinci ve üçüncü dalgayla gelen Avustralyalılar korkunç yığınlar halinde yatan ölü ve yaralıları ayaklar altında ezmek zorunda kaldılar. Bean o an hakkında: *“Ölüler o kadar çoktu ki onlara gösterilebilecek tek saygı, yüzlerine basmaktan kaçınmaktı.”* diye yazdı. Yarbay Hüseyin Avni Bey 57. Alay'ın 1. Taburunu, aralıksız 45 gün mevzide kaldıktan sonra, Avustralyalıların Tekçam'a hücumu başlamadan hemen önce çekmişti. Hüseyin Avni Bey derhal erlerine, pek az önce çıkardıkları teçhizatlarını kuşanmalarını ve Legge Vadisi'nden (Karayörükdere) marş marşla Tekçam'a ilerlemelerini emretti. Süngülerini koşarken takacaklardı. Owen Deresi'nin (Cemaldere) girişine vardıkları zaman bölgenin Tekçam'a doğru harekete geçen diğer kıtalarla dolmuş olduğunu gördüler. 57. Alay komutanı askerlerine, Cemaldere yakınlarındaki Kupa denilen bir dere yatağının başındaki bir irtibat siperini işgal ederek, Avustralyalıların buldukları istikamete gelişi güzel ateş etmelerini emretti. Bu siper aslında, Türk savunmasının son hattını teşkil etmekteydi. Başka yedekler de yetişiyorlardı ama, bunların, bazı yerlerde üst üste dört kişiyi bulan sıra sıra Türk ölülerinden, bomba ve kurşun yağmurundan ve tepedeki Avustralya periskoplarının lanetli silüetlerinden, cesaretleri kırılmıştı. 57. Alay muharebenin en kritik anında yetişmişti. Siperlerdeki kıyasıya dövüş devam ediyordu. Avustralyalılar yavaş yavaş duruma hakim olmaya başladılar. Anzak subayları artık Kupa'nın önemini anlamışlardı. Karmakarışık siperlerden Türklerin bu en zayıf noktasına hızla asker sevk etmek son derece güçtü. Bir grup Avustralyalı, 57 Alay askerlerini yarararak Kupa'nın dik kenarlarından aşağı akıp buradaki Türk tabur karargahına varabildiler. Ama zamanında takviye olunamadılar. Fakat Türkler metin bir surette dayandılar. Avustralyalılar son erine kadar öldürüldü. Bu olay da ilerlemenin sınırını belirlemiş oldu. Avustralyalılar Kupa'yı da aşmış olsalardı cepheyi yarmış olacaktı. Kupa'nın pek çok yerinde Türk cephe derinliği sadece bir

kaç metre kalmıştı. Karşılarında sadece birkaç uydurma siper ve her şeyi göze almış bir avuç Türk kalmıştı. Buna rağmen daha fazla ileri gidemediler.

Tekçam siperlerinin başka kısımlarında savaş olanca şiddetiyle iki gün daha devam etti. Türkler çılgınca ve başarılı karşı hücumlarda bulundular. Sarılmış bir Avustralya ileri karakolundan gelen son mesajda, “Tanrı aşkına bomba gönderin” deniliyordu. Hemen sonra, karakol yok edildi. Anzak hatlarının gerisinde, erler muharebeye girebilmek için birbirlerine rüşvet veriyor ve hatta kavga ediyorlardı. Eğer yeter sayıda bomba ile desteklenmiş olsalardı cepheyi yarabilirdiler. Karanlık basarken Türk ileri hattının tamamını ve geri kalan siperlerin de üçte ikisini ele geçirmiş bulunuyor ve bütün karşı hücumlara direnebiliyorlardı. Türkler de aynı şiddetle karşılık vermekteydiler. Bu durum iki tarafa da bitkinlik hakim olana kadar olanca şiddetiyle devam etti. O zamana kadar Avustralyalılar yaklaşık 2000, Türkler de yaklaşık olarak 7000 kişi kaybettiler. Bir günde 9000 insan!²⁰¹ En fazla on dakikalık yürüyüş mesafesi içinde onca kayıp insan. Burada ölen askerlerin pek çoğunun cesedi bile bulunamadı.

İlerleyen günlerde Tekçam siperlerindeki koşullar ağza alınmayacak kadar berbat hale geldi. Türklerin ve Avustralyalıların ölüleri siperin tabanında, yanlarında ve korkuluklarında gömülü ve yarı gömülü olarak yatıyordu. Bütün kum torbaları insan yağı ile yağlanmıştı. Sinekler bir arı bulutu gibi vızıldıyordu. Bir Avustralyalı asker: “*Bir ölünün postallarından kaputuma yağ damlıyor. Kaput ebediyen leş gibi kokacak.*” diye yazdı.²⁰² Tekçam'daki durum ümitsizliğini korurken Türkler yeni ve tatsız bir gelişmenin daha farkına varmaya başladılar. Legge Vadisi'nden (Karayörükdere) aşağı vızıldamaya başlayan serseri kurşunlar, Havan Sırtı'nda toz bulutları kaldırıyor. Bunların Conkbayırı'ndan geldikleri belliydi. 57. Alay Komutanı Hüseyin Avni Bey: “*Bütün bu günler boyunca, omzumun üzerinden Conkbayırı'nın geri yamacında patlayan mermilere bakıyordum ve Tekçam'daki durumun kritik olmasına rağmen gözlerimi oradan ayıramıyordum. Biliyordum ki, Conkbayırı'nda çok daha önemli şeyler olmaktadır.*”²⁰³ diyordu.

²⁰¹ James, a.g.e., s 377.

²⁰² Moorehead, a.g.e. s. 376.

²⁰³ Moorehead, a.g.e. s. 377.

3.2.6 Conkbayırı Savaşları, 6-7 Ağustos

Hamilton'un planına göre asıl saldırı alanlarından biri Conkbayırı bölgesiydi. Plana göre Türklerin dikkati Kanlısirt (Tekçam-Lone Pine) bölgesine çekildikten sonra, gün doğmadan Conkbayırı-Kocaçimen hattı ele geçirilecekti. Böylece Conkbayırı-Kocaçimen tepelerinin oluşturduğu bloku ele geçiren İngiliz kuvvetleri Arıburnu cephesindeki Türk savunmasına olanak vermeyecek, Çanakkale Boğazı'na ulaşarak, Akbaş Limanından boğaz ağzına kadar uzanan bölgedeki gidişi gelişi kontrol edecekti. Gece bastırınca Sarıbayır dağlarına yapılacak asıl saldırı için bütün her şey hazırды. Mustafa Kemal, Birdwood'un planını tahminde bir tek hata yapmıştı. İngilizlerin bu tepelere gece tırmanmaya kalkışacaklarını düşünmemişti. Mayıs saldırısından sonra ölü bir Türk subayının üzerinde, bölgenin çok iyi bir haritasını bulmuşlardı.

6 Ağustos akşamı, karanlık bastıktan hemen sonra, saat 20.30 da, Tekçam'daki dövüşün uğultusu azalmadan devam ederken, Sağ Örtme Kuvvetini teşkil eden 2000 Yeni Zelandalı hayati önemi olan dağ eteklerini ele geçirmek üzere, yavaş yavaş Anzak mevzilerinin kuzey ucundan çıktılar. İlk hedef olan eski üç numaralı ileri karakol Türkler tarafından sağlam bir şekilde tahkim edilmişti. Hemen gerisindeki Çaylakdere'de, ihtiyat birlikleri için açık ordugah kurmuşlardı. Tam saat dokuzda destroyer projektörünü yakarak, mevzilere top ateşi açtı. Bu sırada Auckland Alayı erleri gizlice, tepenin uçurum gibi güney tarafından yukarı tırmandılar. Tam 21.30 da bombardıman durdu ve Türkler sığınaklarından çıkmaya vakit bulamadan Yeni Zelandalılar bu ileri karakolu süngü ile zaptettiler. Baskın tam bir başarıyla sonuçlandı. Yeni Zelandalılar, 6 Ölü ile 15 yaralıya karşılık, 100'den fazla Türk öldürüp, bir çok da esir almışlardı. Saat 22.00'a gelindiğinde bölge artık Anzak askerinin kontrolündeydi.²⁰⁴

19.Tümen Komutanı Albay Mustafa Kemal emri altındaki 18, 27, 57 ve 72. Alay Komutanlıklarına gece saat 01.10 itibariyle bir uyarı emri yayınladı: *"Genel durum çok hassastır. Komutanlar ve subaylardan her zamandan daha uyanık olmalarını ve fedakarca çalışmasını isterim."*²⁰⁵

²⁰⁴ James, a.g.e. s. 378.

²⁰⁵ James, a.g.e. s. 68.

Bu arada Wellington Birlikleri, Zirhlitepesi diye bilinen komşu bir tepedeki küçük bir Türk mevziini ele geçirmişlerdi. Gece yarısından az sonra da hemen hemen uçurum gibi yamacı güçlkle tırmanıp Pilavtepe'yi zaptettiler. Daha kuzeyde, Otago ve Canterbury alayları, Bauchop Tepesi'nde daha sert bir direnişle karşılaşmış olmakla beraber saat 01'den az sonra süngü hücumuyla tepeyi ele geçirdiler. İki yeni ordu taburu 4. South Wales Muhafızları ve 5. Wiltshires birlikleri büyük bir cesaretle 01.30'da Damakçılık Bayırını ele geçirerek, Sol Taarruz Kolu'na Ağıldere'nin girişini açmış oldular. Artık Sarıbayır sırtına ilerlemek için, her iki Taarruz Kolu'nun yolu da açıldı. Harekat parlak derecede başarılı olmakla beraber planlandığından iki saat fazla sürdüğünden, kıymetli karanlık saatler de merhametsizce akıp gitmekteydi.²⁰⁶

Sağ Taarruz Kolu, Anzak'tan 45 dakika geç yola çıkmıştı. Fakat hızla ilerledi. Otago Taburu'nun öncülük ettiği kuzey kolu düzen içinde Çaylakdere'den yukarı ilerleyerek, aşağı yukarı saat 01'de Pilavtepe'ye varmıştı. Arazide bir süre zaman kaybeden kol tekrar 02.30'da tekrar yola koyuldu. Ay çıkmıştı. Yürüyüş daha hızlı oluyordu ve Türkler, görünüşe göre ortadan kaybolmuşlardı. Sonra yürüyüş kolu Şahinsırtı'na (Rododendron Ridge) Conkbayırının zirvesinden yaklaşık 1000 metre mesafede durdu. Şafak sökmeye başlıyordu. Aşağıya, Sazlıdere'ye bakınca, bazı ürkmüş Türkleri hızla Zirhlitepesi'ne doğru geri çekilirken görebiliyorlardı.²⁰⁷

Şahinsırtı'na gelen Tuğgeneral Johnston askerlerine mola emri verdi. Bu son derece hatalı bir emirdi. Çünkü tüm birliklerin hedeflerine ulaşana kadar ilerlemeleri konusunda Birdwood'un kesin emri vardı. Bu emre rağmen Johnston, Sazlıdere'den Şahinsırtı'na ilerleyen Canterbury Taburu'nun gelmesini beklemeye karar verdi. Tüm yürüyüş kollarının yaklaşık yarısı yolunu kaybetmişti. Bunun farkına varıldığı zamana kadar Pilavtepe'nin en uçurumlu kısmını tırmalayıp durmuşlardı. Durumu düzeltmek için yeni emirler verildiği zaman ise ortalık artık aydınlanmak üzereydi. Sol Taarruz Kolu da Anzak'tan geç hareket etmişti. Anzak'ın karanlık derelerinde erleri toplama işi umulduğundan uzun sürmüş ve Allanson Gurkalarını ancak bir buçuk saatte toplayabilmişti. Bir kaç yüksek rütbeli subaydan başka, hemen hiç kimse nereye gitmeleri lazım geldiğini veya ne yapmaları gerektiğini bilmiyordu. Daha şimdiden yorgun ve endişeli olan askerler karanlıkta düşe kalka yürüyorlardı. Yerli kılavuzlardan birinin Overton'u, Ağıldere'ye kestirme diye dar ve küçük bir

²⁰⁶ Moorehead, a.g.e. s. 373.

²⁰⁷ James, a.g.e. s. 379.

boğaza girmeye razı etmesi felaketle sonuçlandı. Koca birlik gecenin ortasında yolunu kaybetti.²⁰⁸

Birkaç Türk keskin nişancısı karanlıkta vadiden aşağı el yordamıyla yollarını bulmaya çalışan askerler arasında büyük karışıklık yarattı. Gece saat 02.00'ye geldiği zaman kolun yarısının Abdurrahman Sırtı'nda bulunması, diğer yarısının da Besim Tepe'ye (Q Hill) doğru ilerlemekte olması gerekirken, kol başı ancak Ağıldere'ye varmış bulunuyordu. Birlikler düzene sokulduktan sonra Overton ve kılavuzlar, buldukları konumu belirlemede son derece güçlük çektiler. Ay yükselmeye başlayınca erlerin sınırları iyice bozuldu.

General Cox, yanında bir tek Gurka olduğu halde, Ağıldere'ye geldi. Emrindeki yürüyüş kolu ve karargahı kaybolmuş, kendisi de hafifçe yaralanmıştı. Nihayet Overton yürüyüş kolunun iki yarısı için de en elverişli yolları tayin etti ve bir grup Avustralyalı Abdurrahman Tepe istikametinde ileri sürüldü. Bunlar da başka düşman avcıları tarafından kötü bir şekilde durduruldu. Aslında Türk direnişi büyük değildi. Ama o ortamda asker her aksiliği gereğinden fazla abartıyordu.

7 Ağustos günü günün ilk saatlerinde, düzeni adamakıllı bozulmuş olan bitkin ve şaşkın Sol Taarruz Kolu hala dağ eteklerine takılmış ve dört saat evvel varmış olması gereken hedeflerine doğru harekete geçmemiş durumdaydı. Yalnız Allanson'un Gurkaları kişisel inisiyatif ve olumlu şans sayesinde doğru bir şekilde düşünüp Q Tepesi'nin (Besimtepe) doruğundan 1000 metre mesafede bir yere geçmişler ve Türkler bunlara karşı zayıf bir direnç göstermişti.²⁰⁹ Birkaç gün sonra Allanson şöyle yazacaktı : *“Artık yapılacak en iyi davranış, herkesi her ne pahasına olursa olsun ileri sürmektir. Ne yazık ki bu yapılamadı.”* Aksine ona da olduğu yerde durması ve bir mevzi alması kesin bir şekilde emredilmişti.

O saatlerde her dakikanın büyük önemi varken Anzak birlikleri alçak tepelerde siperlerde beklemeye başladı. Tugay birliklerinin bazıları ileri harekete devam ediyordu, ama aralarında koordinasyon yoktu. 7 Ağustos'ta gün ışığında, hedeflerinden bir mil uzakta olan Sol Taarruz Kolu'nun hala göz doldurucu bir zafer kazanması şansı vardı. Allanson karşılık görmeden Sarıbayır'a tırmanırken yanlış bir emirle durduruldu ve Avustralyalılara oldukları yerde kalmaları söylendi.

²⁰⁸ Moorehead, a.g.e. s 375

²⁰⁹ James, a.g.e. s 381

Allen Moorehead Sarıbayır'a yapılan gece yürüyüşünü 'delilik' olarak nitelendirmişti.²¹⁰ Gerçekte durum şuydu: 7 Ağustos sabahı 08'e doğru, Allanson ve Gurkaları, Q Tepesi'ne (Besimtepe) ateş menzili içinde yerleşmişti. Avustralyalılar ise, bir avuç keskin nişancı Türk'ün savunduğu Kocaçimen Tepesi'nden bir mil uzaklıktaydı. Johnston'un Yeni Zelandalılar da savunulmayan Conkbayırının zirvesinden bir kilometre mesafedeki Şahinsırtı'nda mola vermişlerdi. Burada Canterbury Taburu'nun bölgeye gelmesini bekliyordular. Türkler tamamen sarılmış olup Dominyon birlikleri tam bir zaferin eşiğinde duruyordu.²¹¹

Gece yarısından sonra Türk tarafına, Anzak mezilerinin kuzeyinde düşman faaliyeti hakkında tatsız, fakat sıhhatli olmayan parçalı raporlar gelmeye başladı. Geç de olsa, savunmasız Sarıbayır için telaşlanan Esat Paşa, Albay Kannengiesser'e iki alayı ve bir dağ bataryasını alarak Sarıbayır'ı işgal etmesini emretti. Adamlarından önce yola çıkan Kannengiesser, Esat Paşa'nın karargahından 04.30'da ayrıldı ve Conkbayır'ın bomboş zirvesine, aşağı yukarı saat 06.00'da vardı. Güneş iyice yükselmiş ve sıcak daha şimdiden rahatsız edici bir hal almaya başlamıştı. Suvla Koyu her boydan ve her cinsten gemiyle dolmuştu. Solda, eski Anzak'ta, (Kanlısırt) tüfek takırtılarının durmadan devam etmesine karşılık Conkbayır'ın önüne de aynı şekilde, sessizlik hakimdi. Kannengiesser, hemen civarında neler olup bittiğini öğrenmeye çalışırken, birdenbire, Şahinsırtı'nın arkasından, bir grup Yeni Zelandalı görüldü. Bunlar çalıların arasından rahatlıkla Conkbayır'na doğru gidiyorlardı. Dört saat boşu boşuna Canterbury Taburu'nun gelmesini bekleyen Johnston nihayet zirveyi ele geçirmek için adamlarını ileri sürmüştü. Kannengiesser yanındaki 20 kişiye ateş açmalarını emretti. Kendisi de oradaki tek sipere girerek Yeni Zelandalılara ateş açtı. Onlar da çalıların arasında kayboldular. Yakında başka bir takım Türk askerinin bulunduğunu görünce onlara da derhal Conkbayır'ın zirvesine gelerek, kabaca bir ateş hattı tesis etmelerini emretti. Bir süre sonra da Kabatepe'nin güneyinden getirmiş olduğu iki piyade alayı yetişti. Bir süre sonra Kannengiesser göğsünden vurularak yaralandı.²¹² Conkbayır'nda kumandayı Yarbay Cemil Bey devraldı. Yeni Zelandalıların Türkler karşısındaki sayı üstünlüğü çok fazla olmasına ve zaferden ancak 500 metre mesafede bulunmalarına

²¹⁰ Moorehead, a.g.e., s 350.

²¹¹ James, a.g.e., s. 385.

²¹² Moorehead, a.g.e., s. 376.

rağmen, erlere saldırıyı bırakıp derhal kahvaltı yapmaları emredildi. Kahvaltı sona erdiği zaman ise zirvede Türk tüfekleri kaynaşmaya başlamıştı.

7 Ağustos'da Johnston'un işleri ağırdan almasının bedeli Müttefikler açısından korkunç oldu. Bu Türkler içinse neredeyse Tanrının bir lufu sayılabilirdi. Sabah 4.30'da Conkbayırı'ndan gelen Yeni Zelandalılar kıskacın üst yarısını teşkil ederken, alt yarısı olan Avustralyalılarla İngilizlerin Monash Vadisi'nin (Korkuderesi) başındaki Türk siperlerine hücum kalkmaları gerekiyordu. Bu hareketin başarısı tüm birliklerin aynı anda hücumla geçmelerine ve Boyun, Kırmızısirt, Kanlısirt'dan Sahipsiz Bölge'ye hakim olan Alman Subayı Siperi'ndeki Türk makineli tüfeklerinin susturulmasına bağlıydı. Bu şartlardan ne biri ne de öteki yerine getirilmişti. Gece içinde Avustralyalılar Steele siperlerinden Alman Subayı'ndaki siperlere hücum etmişler ve kayıpları 80 ölü ile 66 yaralı bulduktan sonra geri atılmışlardı. Bu küçük yenilgi Türklerin alarma geçmesine neden oldu.

3.2.7 Kırmızısirt Savaşı (The Nek) , 7 Ağustos

7 Ağustos sabahı Boyun'daki Anzak planı son derece basitti. Ağır bir bombardımandan sonra Avustralya 3. Hafif Süvari Tugayı bir seferde ancak 150 kişinin ilerlemesine müsaade edecek derecede dar bir sırtı aşarak, güpegündüz kısa bir mesafeden, Alman Subayı mevziindeki makineli tüfeklerin yan ateşi altında, Boyun'daki Türk siperlerine hücum edeceklerdi. Bu sırada, Weich Tüfekçileri Türklerin gözü önünde, Monash Vadisi'nden (Korkuderesi) yukarı yürüyerek Kanlıdirsek'e saldıracaklardı.²¹³ Bu sırada Kırmızısirt ve Kanlısirt'ta bulunan 1. ve 2. Hafif Süvariler de, önlerindeki siperlere hücum edeceklerdi. Savaş alanında yatan binlerce ölü bunun mümkün olmadığı defalarca ispat edilmişti.

Hafif Süvariler dehşet verici bu görevden korkmuyorlardı.²¹⁴ Genç, enerji dolu ve saldırganlardı. Gecen üç ayın hareketsizliğinden iyice bıkmışlardı. Tekçam saldırısının muhteşem manzarası onlara ilham olmuştu. Zaten sol taraftan, yani Suvla'dan gelen uğultu gibi tüfek sesi herkesi çılgın gibi harekete geçiriyordu.

7 Ağustos sabahı 04.30'da kısa bir bombardımandan sonra Hafif Süvariler siperlerinden fırladılar. 30 saniye içinde Yarbay White'in olduğu birinci dalga yok oldu. Kırmızısirt'taki Avustralyalılar bunların tarladaki başaklar gibi bir anda

²¹³ John North ,Gallipoli, The Fading Vision. Faber and Fube Ltd, London, 1945, s. 221.

²¹⁴ James - s - s - 387.

biçildiklerini uzaktan gördüler. 04.32'de ikinci dalga kendin Türk Ateşinin üzerine attı. Subaylardan biri geriye baktı. Düşman hatlarına 15 metre kala yalnız olduğunu gördü ve sürüne sürüne geri döndü. Avustralyalıların biri düşman siperlerine ulaşarak kırmızı bir flama salladı ama bir an sonra o da yok oldu. Üçüncü dalganın başındaki subayın, çırpınarak, vazgeçilmesini rica etmesine rağmen, hücumu devam emri verildi. 04.45'de sırtın üzerine yeni ölü ve yaralıları dolmuş bulunuyordu. Yeni bir hücum dalgası yeni bir katliama neden oldu. Ancak derhal vurularak siperini içine düşenlerin daha fazla yaşama şansı vardı. Boyun'da hücumu katılan eden 600 subay ve erden, 372 si ya ölmüş, ya da yaralanmıştı. Bunlardan 234'ü daha ilk anlarda hayata veda etmişti.²¹⁵

Her iki tarafa da cesetlerle dolu savaş alanına bir süre bakakaldı. Sağ kalan Anzaklar, Türkler tarafından basit bir çareye başvurulmuş, yamaçlardan aşağı bombalar yuvarlamak suretiyle geri atıldılar. Kanlısirt'da yapılan hücumda ise ilk dalga daha birkaç metre bile ilerlemeden yok edilince başındaki subay tarafından saldırıdan vazgeçilmişti. Kırmızısirt'da ise ağır kayıplar pahasına biraz toprak kazanılmışsa da gırtlak gırtlığa yapılan vahşi bir boğazlaşmadan sonra o da kaybedildi. Burada hücumu katılan 200 subay ve erden 60'ı ölmüş, 94'ü yaralanmıştı. Sabah 06'da her şey olup bitmişti. Avustralyalılar 1250 er ve subay saldırıya katılmış, bunlardan 650'si kayıp verilmişti. Bean gördüklerini: *"Önceleri şurada burada birileri ellerini kaldırmaya çalışıyor, matarasından su içmeye çalışıyordu. O yıkıcı güneş altında dakikalar geçtikçe artık geriye sadece hareketsiz yatan bedenler kaldı."*²¹⁶ şeklinde ifade ediyordu.

10.30 da, iş işten geçtikten beş saat sonra, Godley'den alınan kesin emre uyan Johnston, Conkbayırı'nda Yeni Zelandalıların tekrar ilerlemelerini emretti. Fakat Doruk'tan ileri geçemediler. 250 kayıp verildikten sonra Johnston derhal siper kazılmazını emretti. Godley de bu kararı onaylamak zorunda kaldı.

Mustafa Kemal'in karargahı Topsırtı'nın gerisinde, Conkbayırı'ndan sadece 1000 metre kadar bir uzaklıktaydı. İngiliz askerlerinin Şahinsırtı'ndan yukarı ilerlediklerini haber alınca derhal, elindeki son ihtiyat taburunu da ileri sürdü. Tabur, Anzak mevzilerinden görülen Sarıbayır'ın arka yamaçlarını geçerken son derece şiddetli bir topçu ateşine uğradı. Ağır kayıplara rağmen, Yeni Zelandalıların gecikmiş hücumunu püskürtecek sayıda Türk askeri zirveye

²¹⁵ Moorehead, a.g.e., s.374.

²¹⁶ Bean a.g.e. s.148.

ulaşmayı başardı.²¹⁷ Durumun aciliğinden haklı bir telaşa kapılan Cox, Besimtepe ile Conkbayırı'nı zaptetmek için, Godley'in ihtiyatından bir tugayı yardıma çağırarak üzere Birdwood'dan izin aldı. Çaylakdere ile Ağıldere arasındaki labirent gibi derin vadilerde saatlerce ileri geri yürüyüşten sonra sadece Gloucesterler yardıma geldi ve Yeni Zelandalılara katıldı. Geri kalanların toplanarak düzene sokulması ise akşam karanlığını buldu.

3.2.8. Suvla Çıkarması, 6 Ağustos

İngiliz donanmasının Suvla çıkarması 21.30'da başladı. Karafatma adlı yeni kurşun geçirmez çıkarma araçları, birkaç saat içinde yaklaşık 20.000 askeri sağ salim kıyıya çıkardı. Bir bakıma istila kuvvetleri bomboş bir kıyıyı ele geçirmiş oldular.²¹⁸

Fakat bir süre sonra Lalababa Tepesi'ndeki bir grup Türk askeri direnişe başladı. O bölgede ilerlemekte olan Yorkshire'lı askerlerden oluşmuş iki tabur ağır Türk avcı ateşi altına girdi. Başarılı direniş kısa sürdü ve Türkler de geri çekildi.²¹⁹ Fakat tam bir emir kumanda eksikliği vardı. Hiç kimse nerede bulduklarını ve ne yapmaları gerektiğini bilmiyordu. Gece yarısından sonra bir grup birlik Ontepe olduğunu sandıkları bir tepeye doğru, ki burası Ontepe değildi, hücumla geçtiler. Geri kalanları kuzeydeki Kireçtepe eteklerine tırmanmaya uğraşıyorlardı. Bir kısmı ise sahilde oturmuş bekliyordu. Sabah 04.30'a doğru etraf aydınlanınca, her taraftaki ilerleyiş durdu. Ontepe'ye hala saldırılmamış, hatta burası bulunamamıştı bile. Bütün sahil boyunca tam bir kargaşalık hüküm sürmekteydi. Her tarafta subaylar, birbirlerine bağıarak bilgi istiyorlar, kendilerine verilen emirleri tartışıyorlardı. Haberciler gönderiyorlar, fakat geri dönmüyorlardı. Bu sefer onları yenilgiye uğratan Türk ateşi değildi. Çünkü Türk ateşi pek ağır olmamıştı. Ama fizik yorgunlukları, araziye uymayan yanlış haritalar, açık, kesin emirler verebilecek bir yüksek rütbeli komutanın bulunmayışı her şeyi berbat diyordu. Suvla Cephesi komutanı General Stopford ise Janquil adlı bir

²¹⁷ James, a.g.e., s. 389.

²¹⁸ Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Başkanlığı, a.g.e. s. 203.

²¹⁹ Monrohead a.g.e. s. 350.

savaş gemisinde bekliyordu. Cephe ile bağlantısı yok gibiydi. İmroz'daki Hamilton'a da kimse haber göndermeyi düşünmedi.²²⁰

Gün doğduktan sonra askerler Ağustos güneşi altında şiddetli susuzluk çekmeye başladılar. Bazıları çıldırma sınırına geldiği için sahile toplanmıştı. Bir kısmı denize atılıp deniz suyu içtiler. O sırada az içerilerde inanılmaz şeyler oluyordu. Ellerinde birkaç toptan başka silahları olmayan 1500 Türk askeri, 20.000 kişilik bir orduyu bomboş bir arazide bir ileri bir geri oyalayıp duruyordu.²²¹ O ana kadar sadece üç kilometre ilerleyebilmişlerdi. Gece bastırınca Türklerle bütün bağlantıları kesildi. Türkler İngilizlere kendi sayılarından fazla, yani 1600 kadar kayıp verdirdikten sonra çekilmeye başladı. Suvla ovası artık bomboştu

7 Ağustos akşamı rahat ve olaysız geçti.²²² 8 Ağustos sabahı 08.00'ten biraz sonra yakıcı bir güneş gökte yükselmeye başladı. Ova hala bomboştu. Hiçbir tüfek sesi işitilmiyordu. Artık Türkler ortada yoktu. Alman Binbaşı Willmer, askerlerini daha güneydeki Küçük Anafarta çevresinde toplamıştı. Her an İngilizlerden bir saldırı bekliyordu.

Suvla cephesi Komutanı General Stopford hiçbir şey yapmamasına rağmen 09.30'da generallerini tebrik eden bir mesaj gönderdi. Saat 10.00'da da, Hamilton'a, durumdan duyduğu memnuniyeti ilettiler. Hamilton şaşkına dönmüştü. Ordunun olduğu yerde çakılı kalmasına bir amana veremedi. Sahildeki İngiliz birlikleri bir yaz pikniği havasındaydı. Kıyılarda yarı çıplak askerler denize giriyorlar, ateşler yakmış yemek pişiriyorlardı. Stopford'u görmek için hemen Jonquil gemisine giden Hamilton, General'e neden kimsenin ilerlemediğini sordu. Stopford, askerlerin yorgun olduğunu, topçu desteğine ihtiyacı bulunduğunu, bir gece dinlendikten sonra saldırıya geçebileceğini söyledi. Hamilton hemen İsmailoğlu ve Tekketepe'yi işgal etmeleri gerektiğini söyledi. Fakat Stopford buna itiraz etti. Askerini dinlendireceğini ve topçu desteği almak istediğini bildirdi. Tam bu sırada keşif uçakları Bolayır'dan yola çıkan Türk takviye kuvvetlerinin Suvla'ya doğru gelmekte olduğunu bildiriyordu.²²³

²²⁰ James, a.g.e., s. 350.

²²¹ Moorehead, a.g.e., s. 357.

²²² North, a.g.e. s.145.

²²³ James, a.g.e. s. 399

8 Ağustos akşamı saat altı buçuk olmuştu. Fakat Türkler hala ortada yoktu. O gün için Müttefiklerin iki buçuk kilometre ötedeki Tekketepe'ye mevzilenmesi bile yeterli olabilirdi. Fakat kıyıda bu emri uygulayacak güçlü bir irade mevcut değildi.

3.2.9 Anzak Cephesi, 8 – 9 Ağustos

2. Anzak Tümeni komutanı General Godley 8 Ağustos'ta taarruza tekrar başlamak üzere planlarını hazırlarken Anzak'taki durum oldukça karışık durumdaydı. Kıtalar çok dağılmıştı ve birliklerin yerleri tam olarak belli değildi. Bir gün önceki kayıplar çok ağırdı. Yüksek rütbeli komutanların çoğu öldürülmüş ya da yaralanmıştı. Zaman zaman bir grup er iyi mevzi alabilmek için ileriye doğru sıçrarken aralarından birkaç kişi hemen toprağa seriliyordu. Su azalmaya başlamıştı. Yaralıları derme çatma sargı yerlerine indirmek ve askerlere su ile cephane taşımak son derece tehlikeli olmaktaydı. Sıcak korkunçtu.²²⁴

Gurkalar, Besimtepe'nin zirvesi altında, sabırla takviyelerini beklemekteydiler. Tabur komutanı Cecil Allanson gece yarısından sonra, yani 8 Ağustos günü şafakta hücumla kalkma emri aldı. Kısa sıçramalarla ilerleyerek, şiddetli bir ateş altına alınmadan önce doruğun 90 metre yakınına kadar sokuldular. Bir süre bu konumda beklemeye karar verdiler.

Allanson'un sağında, Conkbayırı'nda işler daha iyi gitmişti. Kanlısirt'ta Malone'un kumandasındaki Wellington taburu ilk ışıktaki hücumla kalkarak zirveyi ele geçirdi. Zirveye çıkan Yeni Zelandalılar derhal zirvedeki eski bir Türk siperini elden geçirdiler ve arka yamaca bakan yeni siperler kazmaya başladılar. Bu dakikalar tarihçeler arasında hala tartışılmaktadır. Türk tarafı Conkbayırı zirvesinin hiçbir zaman Müttefiklerce ele geçirilemediğini iddia eder.

Bu arada, Abdürrahman Bayırı yoluyla Kocaçimen Tepesi'ne varmak için yeni bir denemeye girişmiş olan Monash'ın Avustralyalıları, iyi gizlenmiş makineli tüfekler tarafından biçilmiş ve savaş boyunca ilk kez olmak üzere, dağılıp kaçmışlardı. Öğleden sonra 14.00'da Kocaçimen Tepesi ile

²²⁴ James, s. 400.

Besimtepe'ye yapılan saldırıların yenilenmesi planlarından o gün için vazgeçildi. Conkbayırı'ndaki durum herkesin moral kaynağı olmuştu.

Conkbayırı'ndaki Yeni Zelandalılar, bütün gün, Besimtepe ve Zirhlitepe'den gelen müthiş Türk ateşine maruz kaldılar. Yeni Zelandalıların ileri hareketi sırasında Conkbayırı'nın kuzeyine düşen Doruk'a hücum eden Gloucester'lerden bir tabur çok ağır kayıplara uğrayarak geri çekilmek zorunda kaldı. Conkbayırı'ndaki Yeni Zelandalıları takviye etmek mümkün değildi. Zirvede ve ön yamaçlardaki yeni siperlerin tamamlanabilmesi için zaman çok kısaydı, ayrıca zemin de sertti. Çok geçmeden Wellingtonlar da zirveden sürüldüler ve arka yamaçlarda direnen, Gloucesterler ve Welch birliklerine katıldılar.²²⁵ Türkler zirveye takviye kitaları getirmeye başladılar. Yeni Zelandalılar ve İngilizler iki sıra halindeki derin olmayan siperlerini ancak tekrar karşı hücumla kalarak muhafaza edebiliyorlardı. Önlerinde kaybettikleri altın gibi değerli zirve ve artık düşman tarafından işgal edilmiş olan siperler; sağ ve soldan amansız ve durmak bilmeyen ateş; arkalarında aşmanın ölüm demek olduğu çıplak bir sırt; tepelerinde de merhametsiz bir güneş. İşte Anzaklar için günün manzarası buydu.

Akşam üstü 5 sıralarında dört gözle beklenen topçu desteği geldi. Fakat bu destek sürpriz bir felakete neden oldu. Harston, Malone ve diğer birkaç subay bir savaş gemisinin büyük hızla sahile yaklaşarak dönüp ateş açtığını gördüler. Hastings anlatıyor: “*Şarapnel Şşşş. Şşşş diye gelip küçük siperimizde patladı ve iki kişiden başka herkes öldü. Albay Malone de emir subayının kollarına yığıldı.*” Harston telefonunda tugay karargahını bulup bombardımanı durdurana kadar pek çok Anzak askeri ölmüş, subaylardan da sadece Hastings ve kendisi kalmıştı. O günün bütün talihsizlikleri arasında en dayanılmaz olanı buydu.²²⁶

Şükranla karşılanan karanlık basınca, Şahinsırtı'ndaki mevzilerinden çıkan, Otago Taburu ile Wellington Bindirilmiş Tüfekçilerinden takviyeler ileriye doğru harekete geçtiler. Conkbayırı zirvesinde bulunan Melon'un parçalan kuvvetleri geriye alındı. Bunlar o gün hiç su içmemiş, giyisileri parça parça olmuş, inanılmaz derecede bitkin duruma düşmüşlerdi. Fısıldar gibi konuşuyorlar, şiddetle titriyorlardı. Bazıları dayanamayıp ağlamaya başladı. Günün

²²⁵ James, a.g.e., s.401.

²²⁶ Monrohead a.g.e. s.378

ilk ışığında güvenle ilerleyen 760 Yeni Zelandalının sadece 70'i yaralanmamıştı. 8. Welch Birlikleri 17 subayla 400 er kaybetmişti. 7. Gloucesterler bütün subay ve çavuşlarının yanı sıra 350 den fazla er kayıp vermişlerdi. Fakat, Conkbayırını kavrayan pençe de kırılmamıştı.²²⁷

Büyük umutlarla başlayan 8 Ağustos, İngilizler için bir ağır kayıplar ve küçük başarılar günü oldu. Savaş bir kabus gibi gelişmekteydi. Acı veren güneş, bitip tükenmeyen sinekler, toz, göz alıcı ışık, kargaşa, bitkinlik, sürekli gerginlik, herşeye hakimdi. Bitkinliğin doğurduğu sersemlik içinde olan askerler adeta yerlerde sürünüyordu. Muharebenin sadece iki gün, iki gecedir devam etmekte olduğu inanılmaz gibi geliyordu. Çünkü zaman kavramı tamamen kaybolmuştu. Gece bile rahat nefes almaya imkan yoktu. Çünkü güneş ve şarapnelden kurtulan askerler bu sefer de bıkkınlık veren yiyecek ve cephane taşıma işine başlamak zorunda kalıyordu. Erler halsizlikten durdukları yere yuvarlanıyorlardı. Uyku diye bir şey yoktu. Fırsatını bulan en olmadık zamanda birkaç dakika gözlerini yumuyordu. Hatta tepelerin yukarısında çarpışanlar hiç uyumuyorlardı bile. Üstelik onların pek az yiyecek ve suları vardı. Fakat o inanılmaz ve berbat koşullara dilsiz bir sadakatle dayanıyorlardı.

8 Ağustos belki de tüm savaşın en uzun günüydü. Birdwood ile Godley için tam durumu tespit etmek son derece güçtü. Monash'ın emrindeki Avustralyalılar hala kuzeydeki dağ eteklerindeki kapandan kurtulamamıştı. Yeni bir şey yapabilecek durumda da değildiler. Kocaçimen Tepe yolu artık kesinlikle kapalıydı. Conkbayırı'na atılmış olan pençe her an kopabilirdi. Fakat Sarıbayır sırtlarındaki Besimtepe ve Conkbayırı arasındaki önemli bir hatta 450 kişi kadar Gurka ve İngiliz askeri vardı. Bunlar sıkı bir Anzak ve donanma topçu desteği ile önemli işler yapabilirdi. Allanson'un bu müfrezesi şafakta her şey değiştirebilirdi. Bu müfreze, 8 Ağustos gününü neredeyse hareketsiz geçirmişti. Allanson o günü şöyle anlatıyor: *"Akşam 6'ya kadar kıpırdamadan yattım. Etrafımıza yağmur gibi kurşun yağıyordu. İki İngiliz askerinin arasında yatıyordum. Solumdaki adamın sürkli incil okuyordu. Sağımdaki erin ise aslında bir ceset olduğunu sonradan anladım. O saatlerde gelecek için fazla ümitli sayılmazdım."*²²⁸

²²⁷ James, a.g.e, s. 403.

²²⁸ Colander, a.g.e, s. 195.

Ertesi gün, 9 Ağustos için alelacele yeni planlar hazırlandı. Esas taarruz Conkbayırına yapılacaktı. Bu işte Yeni Zelandalılar ve General Baldwin'in nispeten taze olan beş İngiliz taburu kullanılacaktı. General Baldwin'in adamları Şahinsırtı boyunca yürüdükten sonra sabah saat 5.15 Doruk'tan (The Apex) hücumla geçeceklerdi. Doruk Conkbayırı zirvesinden 950 metre mesafede bir küçük tepecti. Anzak Cephesi komutanı Birdwood, yeni planı görüşmek üzere General Baldwin'i Johnston'a gönderdi.²²⁹

Savaşın yarattığı uzun gerginlikten bitkinleşmiş olan Johnston, General Baldwin'i Şahinsırtı'ndan hücumla kalkmamaya razı etmeyi başardı. Bunun yerine Baldwin, Çaylakdere'ye, oradan da Ağıldere'ye giderek, Doruk'tan 900 metre daha küçük bir yayladan geçip, Conkbayırı'na ilerleyecekti. Bu küçük yayla kenarında küçük, beyaz badanalı bir ağıl olduğu için İngilizlerce Çiftlik (The Farm) olarak bilinirdi. Bu tavsiye Johnston'un kendi kurmay subaylarından bazıları tarafında şüpheli bulundu. Buna rağmen kabul olundu. Baldwin'in subaylarından hiç biri ne takip edecekleri yol, ne de hedefleri hakkında belirli bir fikre sahip değildiler. Sahip olmuş olsalardı bile zifiri karanlıkta kılavuzu takip etmekten başka bir şey yapamazlardı. Tugay o berbat derelerin içinde düşe kalka yola koyuldu. Bir süre sonra kılavuzlar yollu kaybettiler. El yordamıyla ilerleyen yürüyüş kolu yaralı kördüğümüne dönüştü. 9 Ağustos günü şafak söktüğü zaman, Ağıldere'nin içinde uzun ve karma karışık bir katar yol bulmaya çalışıyordu.

9 Ağustos sabahı saat tam 5.15 de, korkunç bombardıman kesildiği zaman Baldwin'in adamları daha Çiftlik'e bile varmadılar. Conkbayırı'ndaki Yeni Zelandalılar öyle şiddetli bir ateşe maruz kalmışlardı ki, kendi konumlarını bile korumakta güçlük çekmekteydiler. Donanmanın mermileri Yeni Zelanda siperlerinin o kadar yakınına düştü ki, erler patlamadan adeta kör oldular. Dumandan boğulmalarına çok az kaldı. Bu biter bitmez de öndeki Türk siperinden müthiş bir bombardıman başladı. Tüfek ateşi ile cevap verilemezdi. Çünkü başını kaldıran anında vuruluyordu. Sadece sol kanatta Sarıbayır sırtına bir saldırı denemesi yapılabildi. O istenen sonucu vermedi.

Allanson o geceki inanılmaz mücadelesini şöyle anlatıyor: *“Artık düşman hemen aşağısında olduğumu anlamıştı. Bütün gece müthiş bir ateş*

²²⁹ James, s. 405.

devam etti. Gümbürtü durmak bilmiyordu. Açlıktan oldukça halsizdim. Bütün geceyi titreyerek geçirdim. Domanma projektörünü tepeye tutarak bize büyük yardımda bulundu. Bu sayede çocuklarım Türklerin bize baskın yapmak için ayağa kalkmalarını önleyebiliyorlardı. Sadece 100 metre ileride Türkler vardı . Sadece onbeş dakikam kalmıştı. Topçunun hazırlık gümbürtüsü muazzamdı. Tepe sanki altımızda zıplıyordu. Adamlarımı siperlere soktum ve elimde bir flama ile ilerlediğimi gördükleri anda beni takip etmelerini söyledim. Saatimi çıkarmıştım; 5.15. Ömrümde böyle topçu hazırlığı görmemiştim. Siperler parçalanıyordu. 5.20'de sessizlik başladı. Emin olmak için üç dakika bekledim. Sor hep beraber, fırladık. Mükemmel bir ilerleme, Olağanüstü bir manzara. Tepede Türklerle karşılaştık. Le Marchand kalbine bir süngü yemiş yerdeydi. Bir tane de ben bacağımdan yedim. On dakika kadar gırtlık gırtlığa döğüştük. Isırıyor ve yumruk atıyorduk. Tüfek ve tabancaları sopa gibi kullanıyorduk. Etrafta köpük gibi kan akıyordu. Derken, Türkler dönerek, kaçtılar. Çok gurur duydum. Bütün Yarımada'nın anahtarı artık bizimdi. Aşağıda Boğaz'ı, Alçitepe'ye giden yollardaki otomobilleri ve tekerlekli nakil vasıtalarını görebiliyordum. Etrafıma bakınca desteklenmediğimizi gördüm ve yapabileceğim en iyi şeyin önümüzden ricat edenlerin peşine düşmek olduğuna karar verdim. Bayırdan aşağı, Maydos'a doğru koşmaya başladık; ancak birkaç yüz metre koştuk ki, koyda bir parlama gördüm. Birdenbire donanmamız tam ortamıza altı adet 12 inçlik monitör mermisi indirdi. Müthiş bir kargaşa oldu. Esef edilecek bir faciaydı bu. Anlaşılan bizi düşman sanmışlardı. Bu nedenle geri dönmemiz lazımdı. Hepimiz zirveye doğru geriye fırladık ve altındaki mevzilerimize girdik. Ben 15 kadar erle tepede kaldım. Manzara fevkaladeydi. Aşağıda Boğaz, Küçük Asya'dan gelen takviye kıtaları, hızla giden otomobiller, Kilidbahir'e, Alçitepe'nin gerisine ve oradaki bütün Türk Ordularının ulaşım hatlarına hakimdik Ama takviye alamadık. Yaramın acısından ve kan kaybından çok halsizdim. Suvla Koyu'ndaki ileri hareketin başarısızlığa uğradığını gördüm. Derken, bir gece önceki siperlerime döndüm. Tekrar tepeye çıkmadan önce destek gelmesini bekledim. Heyhat! Hiç bir zaman gelmeyecekti. 9-10 Ağustos gecesi boyunca konumumuzu korumamızı söylediler.²³⁰

²³⁰ James G. Thompson, 408

Allanson yaralı olmasına rağmen, takviye yetişene kadar tepede tutunmaya kararlıydı. Manzara gerçekten çok güzeldi. Gelibolu'da herhangi bir İttifak Devleti askerinin görmüş olduğu manzaraların en güzeliydi bu. Üç buçuk aylık zorlu döğüşlerden sonra Türkler nihayet tepelerden atılmışlardı. Orduları da ikiye bölünmüş durumdaydı. Hamilton, hatıra defterine şöyle yazıyordu: “*Koçaçimen Tepesi henüz düşürülemedi. Ama Conkbayırı da yeter. Burası elimizde oldukça kazanırız savaşı.*”²³¹

9 Ağustos günü öğle saatlerinde Müttefikler 7 Ağustos sabahı buldukları noktadan çok uzakta değildiler. Ancak bu arada 12.000 den fazla kayıp vermişlerdi. Sağ kalanlar da tam bir bitkinlik içindeydi. Türkler ise mevcut her askeri Conkbayırı'na koşturmaktaydı. 9 Ağustosta, Damakçılık Bayırı'nda bulunan İngilizlerle Avustralyalılara karşı kuzeyden gelişen büyük bir Türk taarruzu, büyük bir kahramanlıkla ve düşmana büyük kayıplar verdirilerek defedildi. Ne var ki sayı üstünlüğü ve inisiyatif artık Türklere geçmiş bulunuyordu.²³²

3.2.10 Mustafa Kemal Görevi Devralıyor

Türkler de pek iyi bir durumda değildi. Sarıbayır sırtlarında toplam 7.000 Türk askerleri vardı. Conkbayırı'nın zirvesini tekrar ele geçirmeyi başarmış olmalarına rağmen kayıpları çok ağır olmuştu. Yüksek rütbeli subayları adeta ümitsizliğe kapılmışlardı. Mustafa Kemal bütün gün Türk birliklerinin içinde buldukları karışıklık, subay ve erler arasındaki ağır kayıplar, ve hepsinden fazla tedirginlik veren belirgin panik belirtileri hakkında, endişe verici raporlar almıştı. Aldığı raporlardan biri şöyleydi: “*Conkbayırı'na hücum edilmesi emrolunuyor, Bu emri kime vereyim.? Tabur kumandanını bulamıyorum. Bu alayın son kumandanı da şehid oldu. Subayların çoğu ya ölü, veya yaralı. Üzerinde bulunduğum tepenin adını bile bilmiyorum. Milletın selameti namına araziyi ve bizi tanıyan birilerini tayin etmenizi istirham ederim.*”²³³ Mustafa Kemal Conkbayırı'ndaki askere kumanda eden

²³¹ Hamilton, a.g.e., s. 250..

²³² Moorehead, a.g.e., s. 381.

²³³ James, a.g.e., s. 410.

subayla buluşarak, ona öyle bir güvenle ve öylesine müthiş bir otoriteyle konuştu ki adamın kırılmış olan cesareti yerine geldi.²³⁴

8 Ağustos öğle vakti durum Türk tarafında son derece tehlikeli hale geldi. Birlikler her an genel bir panik havasına teslim olabiliyordu. Güçlü bir komutana ihtiyaç vardı. Albay Mustafa Kemal, Esat Paşa'yı telefonla arayarak durumun şiddetle kötüye gitmekte olduğunu bütün cephenin tek bir elde toplanmasından başka çare olmadığını söyledi.²³⁵ Aynı gün 17.30'da ordu komutanı (von Sanders) kurmay başkanı Kazım (İnanç) Bey Mustafa Kemal'i aradı. *"Hiç ümit yok mu?"* diye sordu. Mustafa Kemal de ona *"Kısa bir süre öncesine kadar vardı. Ama artık tek bir çare kalmıştır."* dedi. Kazım Bey: *"Nedir o?"* Mustafa Kemal : *"Arıburu ve Anafartalardaki bütün birlikleri benim emrime vermelisiniz."* Kazım Bey'in : *"Çok gelmez mi?"* sorusuna da, *"Az bile gelir,"* diye karşılık verdi.²³⁶ Akşam saat 21.45'de Mustafa Kemal'e Anafartalar Grubu komutanlığına atandığı ve derhal oraya hareket etmesi gerektiği bildirildi. Von Sanders hatıratında bu kararı için Mustafa Kemal'in iktidar ve teşebbüs yeteneğine tam güveni olduğunu söylüyordu.²³⁷ Yeni grup komutanı derhal Anafartalar Cephesi'ne doğru harekete geçti.

3.2. 11 Suvla Cephesi, I. Anafartalar Muharebesi , 9 Ağustos

Suvla'daki İngilizler için 8 Ağustos tamamen boşuna harcanmış bir gün daha oldu. Akılsızlık, karışıklık ve miskinlik birleşerek 20.000 'kişilik orduyu kumsallara mihlayıp bıraktı.²³⁸ General Stopford'un 8 Ağustos'da verdiği tek emir İsmailoğlu Tepe'ye (W Hills) doğru yürüyüş oldu. Bu emri verirken de : *"Eğer düşman araziye hafif kuvvetlerle tutuyorsa ilerlemeye devam edin."* diyerek kararsızlığını gösterdi. Hamilton'dan derhal yeterli güçte topçu desteği isteğinde bulundu. Bu sırada binlerce asker Suvla kumsallarında denize giriyordu. Müttefik cephesinde tam bir uyuşukluk vardı. Kimse ne yapılması gerektiğini bilmiyordu. Ortada önemli bir lider eksikliği vardı. Harekete geçildiği zamansa Türkler tepelere çoktan yerleşmişti.

²³⁴ James, a.g.e., s.403.

²³⁵ Yazman, a.g.e. s.172.

²³⁶ Bayur, a.g.e. s.351.

²³⁷ Sanders, a.g.e., s. 109.

²³⁸ James, a.g.e. s.411.

9 Ağustos günü İngilizler kendi arasındaki iletişimsizlik ve kargaşa ile uğraşırken Türkler Yarımada'nın her yanından getirdikleri askerleri düzene sokmakla meşguldü. İki Bolayır tümeni artık Suvla'ya gelmişti. Yeni cephe komutanı Mustafa Kemal kısa bir keşiften sonra 9 Ağustosta şafak vakti Tekketepe'nin zirvesinden hücumla geçilmesi emrini verdi. Tümenlerden biri Tekketepe'ye çıkarak zirveden taarruz edecek, diğeri Büyük Anafarta'ya doğru ilerleyip o istikametten hücumla kalkacaktı. Mustafa Kemal'in Tekketepe'den yapılacak taarruz için elinde ancak 6.000 kadar askeri vardı. Ama bu da yeterliydi.

İngilizler eğer Tekketepe'nin zirvesine çıkmış olsalardı veya dağ eteklerinin aşağısından doğru dürüst bir plana göre ilerlemeye başlamış bulunsalardı Mustafa Kemal'in planladığı fırtına gibi saldırı ezici bir Türk mağlubiyetiyle sonuçlanabilirdi.²³⁹ Halbuki taarruz 32. İngiliz Tugayını en aciz durumunda, tepenin en dik kısmına yayılmış, yorgun ve şaşkın bir halde yakaladı. Ezilmeden önce zirveye pek yaklaşmış olan bir grup Doğu Yorkshire'li hemen yok edildi. 9 Ağustos günü saat 06'ya doğru, hat çözüldü. İngilizler ovaya doğru geri sürüldüler. Palatepesi de Türkler tarafından alındı ve bir İngiliz karşı taarruzu geri atıldı. İngilizler I. Anafartalar savaşını kaybetti.

Suvla savaşının sonucu o anda belli olmuştu. Çarpışmalar 9 ve 10 Ağustos boyunca devam etti. İngilizler 8.000 kayıp verdikten sonra, 7 Ağustos günü ortalık ağırırken işgal ettikleri mevzilerden ancak birkaç adım ilerleyebilmişlerdi.

3.2.12 Conkbayırı Cephesi 10 Ağustos

Mustafa Kemal Suvla'nın güvende olduğuna kanaat getirdikten sonra 9 Ağustos akşamı akşam geç saatlerde Conkbayırı'na geldi. Fakat bütün subayları uykuda buldu. Mustafa Kemal her zamanki açık sözlülüğü ile "*Sanki savaşın sevk-i idaresini Allah'a emanet etmişlerdi*" der.²⁴⁰ 8. Tümen Komutanı Ali Rıza Bey umutsuzluğa kapılmıştı. Bütün gün Conkbayırı'ndaki Yeni Zelandalılara karşı arka arkaya yaptığı hücumlar ağır kayıplarla püskürtülmüştü. 23. Alay Yarımada'da kalan tam anlamıyla son Türk yedeğiydi. Bu birlik de 24. Alay gibi

²³⁹ Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Başkanlığı, a.g.e. s. 212.

²⁴⁰ İnançlı - a.g.e. s. 82

doğranacak olursa geride hiç bir Şey kalmayacaktı. Yorgunluk ve sinir gerginliğinden benzi solmuŐ olmakla beraber Mustafa Kemal sükunet içinde özgüvenini hala muhafaza ediyordu. Onun bu tutumu subaylarının kaybetmiŐ oldukları güveni yeniden kazanmalarında çok etkili oldu.²⁴¹

Conkbayırı'ndaki Yeni Zelandalılar 9 Ağustos'ta karanlık bastıktan sonra 6. Loyal North Lancashire ve 5. Wiltshire alaylarından iki taburla deđiŐtirildiler. Otago ve Wellington taburları yirmi dört saat Türklerle adeta i içe dövüŐmüŐlerdi. Üstavuş Pilling, yakınındaki üç dar siperde bulunan 200 askerden sadece 20'sinin sağ kaldığını fark etti. İleri hat siperleri sadece 700 kişi alabildiğinden, Wiltshire'den gelen 2 buçuk bölük asker, berbat bir tırmanıŐta sonra, Sazlıdere'de mevzilenmek zorunda kaldı. O kadar tükenmiŐlerdi ki, teçhizatlarını çıkarıp, tüfeklerini attıktan sonra kendilerini yere atarak dört günden beri ilk kez uykuya daldılar. Hepsi beden ve zihnen tahammül sınırını çoktan aŐmıŐtı. Çiftlik'in yakınında bulunan General Baldwin çeşitli birliklerden 3.500 kişiye daha sahipti. Allanson tedavi görmek üzere Anzak'a inmeye mecbur kalmıştı. Fakat adamları hala solda yükseklerde tünemekteydiler. Allanson : *“Geriye dönüşümde dereler korkuntı. Ölü ve ölmekte olan Maoriler, Avustralyalılar, Sihler, Gurkalar ve İngilizlerle her yere yayılmıŐtı. İki günlük cesetler bozulmaya başlamıştı. O savaş meydanını değişik bir adam olarak terkettim.”* diye yazarak o korkunç dakikaları anlatıyor. Monash'ın Avustralyalıları ise biraz daha kuzeydeki dağ etekleri arasında hala kımıldayamaz bir durumdaydılar.²⁴²

Conkbayırı'nın arka yamatarında 23. Alay da dahil olmak üzere, altı tabur bulunuyordu. Mustafa Kemal ilk ıŐıkta zirvenin üzerinden çiftlik ve Şahinsirt'a doğru bir taarruza hazırlanmalarını emretti. Çiftlik'in yukarisındaki tepenin yamacının uçurumlu olup olmadığını dahi bilmiyordu. Fakat bu riski göze almaya kararlıydı. Mustafa Kemal daha sonra not defterine Şöyle yazmıştır: *“Düşmanı ani ve beklemediği bir hücumla yenebileceğimize kanaat getirmiş bulunuyordum.”*²⁴³ Bu çok tehlikeli bir kumardı. Savaş gemileri Conkbayırı'na kesinlikle hakimdi. Gün ışığında zirvede canlı kalmak imkansızdı. Doruk'taki Yeni Zelanda makineli tüfekleri Mustafa Kemal'in hücum saflarının ineceği

²⁴¹ Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Başkanlığı, a.g.e. s. 211.

²⁴² Moorehead, a.g.e., s.390.

²⁴³ İnançlı - a.g.e. s. 84.

yamaçları taramaktaydılar. Seferin bütün acı tecrübeleri gün ışığında makineli tüfeklere, toplara ve siper almış askerlere karşı yapılan bir cephe taarruzunun delilik olduğunu tekrar tekrar ispat etmişti. Eğer bu hücum da geçmişteki bir çok hücum gibi başarısızlığa uğrarsa Türkler için her şeyin sonu olacaktı. İngilizler Conkbayın'nın zirvesini hemen ele geçirerek Sarıbayır sırtının tamamını işgal edecekler, Tekketepe, Anzak ve Boğaz artık onların olacaktı. Yani savaş bitecekti. Kıdemli subayları kendisinden böyle pervasızca herşeyi tehlikeye atmamasını rica ettiler. Mustafa Kemal daha sonradan: *“Doğrusu haklıydılar. Fakat ben bizim için başarının sadece asker miktarına değil, aynı zamanda onların vasıflarına ve en avantajlı bir şekilde kullanılmalarına bağlı olduğundan emindim. Beklemek düşmana daha büyük bir avantaj sağlayacaktı. Bu sebeple bütün itirazlara rağmen hücumu mecburdum.”* demiştir.

Mustafa Kemal'in 10 Ağustos olaylarını kendi diliyle şöyle anlatıyor: *“Gecenin karanlık perdesi kalkıyordu. Hücum anı idi. Saatime baktım, 4.30'a geliyordu. Bir kaç dakika sonra ortalık aydınlanacak ve düşman askerlerimizi görebilecekti. Eğer düşman piyadesi mitralyözleri ateş açar, eğer ve eğer kara ve deniz topçusu yanaşık nizamda bulunan askerlerimizin üzerine ateş ederse, hücumu imkan kalmayacağından şüphe etmiyordum. Derhal ileriye koştum. Fırka kumandanına rastladım. Fırka kumandanı ve beraberinde bulunanlar hep beraber hücum safının önüne geçtik. Gayet hızlı ve kısa bir teftiş yaptım. Önlerinden giderken askerlere selam verdim ve onlara şöyle hitap ettim: ‘Askerler! Karşımızdaki düşmanı mağlup edeceğimize şüphe yoktur. Yalnız acele etmeyin. Evvela ben ilerleyeceğim. Kırbacımı salladığımı görünce, hepiniz birlikte ileri atılacaksınız.’ Kumandan ve subaylarıma askerlerin işaretimi gözlemesini sağlamalarını söyledim. Sonra hücum safının ilerisindeki bir noktaya giderek kırbacımı kaldırdım ve hücum işaretini verdim.”²⁴⁴*

Türk Taarruzu dehşet verici oldu. Şaşkınlıktan serseme dönen İngilizler birdenbire ufuk hattının üzerinden boşanan, ateş etmeden süngüleriyle ilerleyen karanlık, yoğun Türk kütlelerini gördüler. Conkbayırı ile Zirve'deki siperler hemen çığnendi ve İngiliz askerlerinden hiç biri, sayıları 1.000'den fazlaydı, kurtulamadı. Sazlıdere'deki silahsız teçhizatsız Wiltshire'liler çılgınca dağıldılar. Doruk'taki Yeni Zelanda makineli tüfekleri müthis bir takırdama ile

²⁴⁴ James G. Thompson, 429

ateşe başladılar. Savaş gemileri zayıf sabah ışığında yamaçların üzerinden dalgalar halinde akan Türk askerlerinin ortasına mermi arkasına mermi yolladılar. Türkler fırtına gibi bir hızla aşağıya gidiyorlar ve o kadar kısa bir zaman görünüyorlardı ki, sağ kalan coşkun savaşçılar yaylaya büyük sayılar halinde vardılar. General Baldwin'in adamları ümitsizliğin verdiği cesaretle bunları karşılamak üzere kalktılar. Fakat bu onların da mahvolmasına neden oldu. Hayret verici manzarayı Suvla'dan dürbünle takip etmekte olan Çavuş Hargrave anlatıyor: *“Omuz omuza gelmekte olan kütlenin önünde küçük asker gruplarının kaçıştığını ve dere kollarının içinde dağıldığını, kambur tümseklerin gerisinde siper aldıklarını, çalılıkların arasında bir sel yatağından öbürüne geçtiklerini, ileri sürünerek yokuş yukarı ateş ettiklerini görüyorduk.”* Kendileri müthiş bir baskı altında bulunan Şahinsırtı'ndaki İngilizler Türkleri Çiftlik'in kenarında, Baldwin'in askerlerinin yakınında görmüşlerdi. Ama sonrası korkunç bir kargaşalıktı. Saat 10'da güneş iyice yükseldiği zaman General Baldwin ve subaylarının hemen hepsi ölmüş bulunuyordu. Kalanlar da minicik yaylada 1.000'den fazla ölü veya ölmekte olan subay ve er bırakarak, derelere sığınmak üzere geri çekiliyorlardı. Kaçanlardan çoğu dere yataklarında kaybolduklarından kendilerinden bir daha haber alınamadı. Bean 1919 da Yarımada'yı ziyaret ettiği zaman şunları yazmıştı: *“Kapana kısırılanların sayısını ve o sarp sırtlar üzerindeki durumlarının ümitsizliğini düşünmek bile azap veriyor.”*²⁴⁵ Türklerde de artık dövüşecek güç kalmamıştı. Sağ kalanlar, Çiftlik'i ölü ve ölmek üzere olanlara terk ederek kendilerini geriye, zirveye doğru sürüklediler. Mustafa Kemal ilk saldırılar sırasında göğsüne isabet eden bir şarapnel parçasından cep saati sayesinde kurtuldu.²⁴⁶

O geceden sonra Tekçam'daki karanlık ve ölüm kokulu siperlerdeki çatışmalar bile artık etkisini kaybetmeye başlamıştı. Suvla'da IX. Kolordu da eski uyuşukluğuna döndü. Alaylar nereye saldırıp ne yapacaklarını bilmeden o tepeden bu tepeye sevk edildiler. Doğru dürüst Türk görmeden avcı ve şarapnel ateşi altında kayıp vermeye devam ettiler.²⁴⁷

Suvla ve Anzak çarpışmalarına katılan 50.000 kadar askerden üç gün içinde 18.000'den fazla kayıp verildi. 6 ile 13 Ağustos arası Müttefik

²⁴⁵ James, a.g.e., s.421

²⁴⁶ Bayur, a.g.e. s. 357.

²⁴⁷ Monhead - a.g.e. - s. 392

cephesinden Yarımada dışına 22.000'e yakın yaralı ve hasta tahliye oldu. Tamamen tükenen iki tarafa da siperlerinde dinleniyordu. 10 Ağustos akşamı önemsiz Çikolatatepe hariç bütün tepeler sağlam bir şekilde Türklerin elinde bulunuyordu.²⁴⁸

Seddülbahir, Anzak ve Suvla'da dört gündür yapılan savaş iki tarafı da inanılmaz derecede bitirmişti. Hamilton Türklerin de en az kendileri kadar bitik olduğunu tahmin ediyordu. Elinde 53. ve 54. Tümenler olmak üzere taptaze bir birlik vardı. Bunlar 8-9 Ağustos günü karaya çıkmıştı. IX. Kolordu ile Sarıbayır'ın kuzeyine yeni bir saldırı planlıyordu. Fakat yaşlı General Stopford yine sorun çıkarmaya başladı. Askerin çok yorgun olduğunu ileri sürerek saldırının ancak ayın 13'ünde yapılabileceğini söyledi. Hamilton da kabul etmek zorunda kaldı. Artık, Hamilton ile Stopford arasındaki ilişkiler çok gerginleşmiş bulunuyordu. Stopford yeni tümenlere bile güvenmiyordu. Ayın 12'sinde öğleden sonra bir tugaya Tekketepe eteklerine doğru ilerlemesi emredildi. Keşfi yapılmamış arazide yeterli topçu desteği olmadan yapılan bu ileri hareket başarısızlıkla sonuçlandı.²⁴⁹

IX Kolordu Komutanı General Stopford kendisinden beklenmeyen bir şey yaptı 15 Ağustos'da Kireçtepe sırtı boyunca ilerlemesini emretti.²⁵⁰ 10. İrlanda Tümeni'nin üç taburu bir haftadır çıplak Kireçtepe'de bulunuyordu. 2.000 kişilik bir kayıptan sonra çok az ilerleme kaydedildi. Eğer taarruz 24 saat önce yapılmış olsaydı pekala başarıyla sonuçlanabilirdi. Fakat General Mahon hücumu geçinceye kadar Türkler kayalık tepede ve sırtın dik yanlarında iyi kötü bir savunma mevzii kurmayı başarmışlar ve takviye getirmişlerdi. Bu taarruzun von Sanders'i hatırı sayılar derecede endişeye düşürdüğü ancak harpten çok sonra ortaya çıktı. Hatıralarında 15 Ağustos'tan kritik bir gün olarak bahseder.²⁵¹

Hamilton Suvla hareketinin başarısızlığını tamamen General Stopford'a yükledi. 15 Ağustos'da de Lesle görevi Kolordu Komutanı Stopford'dan devraldı.²⁵² De Lisle Suvla ovasında, pozisyonu düşmana tamimiyle açık, işgal ettiği arazi parçasını muhafaza etmekten tamamen aciz, organizasyonu

²⁴⁸ James, **a.g.e.**, s. 423.

²⁴⁹ Hamilton, **a.g.e.**, s. 263.

²⁵⁰ Oglander, **a.g.e.** s. 326

²⁵¹ Snaders, **a.g.e.**, s. 111.

²⁵² Moorehead, **a.g.e.** s. 395.

bozulmuş, bitkin, halsiz bir ordu buldu. Bunu üstlerine rapor olarak verince Hamilton yenilgiyi kabul etti ve İngiltere'deki Kitchener'den 95.000 asker daha istedi.

Karada durum inanılmaz derecede berbat iken denizde de denizaltı saldırıları Türklere büyük kayıplar verdiriyordu. Ağustos ayına kadar Marmara'ya toplam 13 denizaltı girmeyi başarmış bunlar bazı zamanlar ordu ikmalini çok zora sokmuşlardı. Fakat hiçbir zorluk Türklerin direncini kırmaya yeter görünmüyordu.²⁵³

3.2.13 II. Anafartalar Savaşı, 21 Ağustos

Ağustos'un 18'ine gelindiğinde İngilizler üzerlerindeki karamsar havayı atmaya başladı. Yeni komutan General De Lisle'de son derece iyimserdi. İlerleyen günlerde Kireçtepe ve Tekketepe'ye büyük bir saldırı düzenlemeyi planlıyordu.

Bu taarruz 21 Ağustos'ta yapıldı. Katılan asker sayısı bakımından seferin en büyük savaşı oldu. 29. Tümen Çikolata tepesi yakınlarından Palatepe'ye doğru ilerlemeye başladı. 11. Tümen'de İsmailoğlutepe'ye hücum etti. Bu sırada Cox'un elindeki 3.000 kişilik bir karma Anzak gücü de Bombatepe'ye doğru taarruza geçti. Fakat bu saldırı da birkaç saat sonra yavaşlamaya başladı. Saat 16'ya gelindiğinde ana taarruz kısmen durdu. Daha sonra Lalababa Tepesini geçen İngilizler Tuz Gölü üzerinde ilerlemeye başladı. Türk şarapnelleri her yerde patlıyordu. Sağ kalanlar 6.30'da Çikolata tepesine varınca alaca karanlıkta ilerle emri aldılar. Savaş yeniden kontrolden çıkmış, her iki taraf da rastladıkları düşmanı öldürmekten başka bir şey düşünmez olmuştu. Savaş sona erdiği zaman Türkler son ihtiyatlarını da ileri sürmek zorunda kalmışlardı. Fakat İngilizler de 5.000 kayıp pahasına hiçbir ilerleme kaydedemediler. Suvla cephesi artık manen çökmüştü. Çekilme fikri tekrar dile getirilmeye başlandı.

Bir hafta sonra General Cox Avustralyalılar, Yeni Zelandalılar ve Gurkalardan kurulu bir birlikle Zirve sandıkları bir tepeye hücum ettiler. Ele geçirmeyi başardılar. Fakat aldıkları yerin istedikleri yer değil Bombatepe adındaki ikinci sınıf öneme sahip bir yer olduğunu görmek hayal kırıklığına neden oldu. Bir

²⁵³ James - a - e - s - 430

kez daha bir sürü kaybın sonunda hiçbir şey elde edilememiştir. Anzak Kolordusu artık tükenmiştir.²⁵⁴

Ağustos sonuna kadar cephenin her kesiminde küçük çatışmalar aralıksız devam etti. Ama Asıl sonuç bir türlü elde edilemiyordu. Allanson 22 Ağustos'da Bombatepe'nin yamaçlarına üç genç subay gömdükten sonra : *"Artık savaşın şan ve şerefinden daha fazla istemiyorum. Umarım bizi bir kez daha ileri sürmezler."* diye yazıyordu.

²⁵⁴ -Ravve -a -e -e -e 358-

IV. BÖLÜM

ÇANAKKALE CEPHESİ KARA SAVAŞLARININ SON DÖNEMİ VE SAVAŞ SONRASI ANZAKLAR

4.1 ÇANAKKALE CEPHESİ KARA SAVAŞLARI SON DÖNEMİ

4.1.1 Eylül, Ekim, Kasım Aylarında Anzak ve Suvla Cepheleri

Ağustos sonunda Akdeniz Seferi Kuvvetler Komutanı Sir Ian Hamilton'un uğradığı yenilgiyi itiraf etmesi ve 95.000 kişilik yeni asker talebi Londra'da şok etkisi yaptı. Kitchener'de Hamilton'a yeni takviyelerin ancak Kasım ortalarında gelebileceğini bildirdi. Fakat Londra artık ona güveniyordu. Bu Hamilton için son giderek yaklaşıyordu. Zaten 1915 yılı İngiltere için tam bir yenilgiler yılı olmuştu. Rus, İtalya, ve Batı Cephesi'nde işler çok kötü gidiyordu. 'Kolay lokma' olacağı varsayılan Çanakkale cephesi de çıkmaza girmişti. Hamilton da şöhretini kaybetme noktasına gelmiş bulunuyordu. 13.300 kişiyle karaya çıkan ve 7.700 kişi takviye almış olan 1. Avustralya Tümeni artık toplam 8.500 kişiye inmiş bulunuyordu.²⁵⁵

Çanakkale kara savaşlarının nihai sonucu 10 Ağustos'ta, Mustafa Kemal Tekketepe ve Conkbayırı tepelerini geri aldığı zaman belli oldu. Bu son çarpışmalar Türk süngüsünün İtilaf Devletleri askerlerinin olağanüstü maddi üstünlüğüne galip geldiğini kesinkes ispat etti. 21 Ağustos'daki II. Anafartalar yenilgisinden sonra IX. Kolordu Komutanı General Stopford görevinden alındı ve yerine General de Lisle atandı. Ağustos savaşlarından sonra ilerleyen aylarda cephe hatlarında ciddi bir değişiklik olmadı. Eylül içinde Anzak cephesinde Türk kaybı yaklaşık 300 civarındaydı. Ekim, Kasım ayları boyunca her iki taraf da ciddi bir saldırı teşebbüsünde bulunmadı. Sadece siper savaşları, lağım infilaklarıyla günler geçiyordu. Havalarda soğumaya başlayınca askerin sağlığı düzelmeye başladı.

²⁵⁵ - Monahan - s. 401

Akdeniz Seferi Kuvvetler Komutanı Sir Ian Hamilton 23 Ağustos'da günlüğüne şöyle yazıyordu: *“Dün gece çok kötü bir rüya gördüm. Helaspoint'ta (Seddülbahir) boğuluyordum. Yataktan fırlayıp da uyandığım zaman, hala gırtlığımdaki tıkanmayı, başımdan aşmış olan suları hissediyordum. Titriyordum. içimde sanki, görünmeyen bir ziyaretçinin çadırıma girmiş olduğu duygusu vardı. Hayatımda hiç böyle korkunç bir rüya görmedim. Sonradan saatlerce Çanakkale'nin kötü. bir kader olduğu düşünceleriyle büyülenmiş gibi oturdum. Uğursuz bir şeyler vardı burada! Sanki bizler, hepimiz, lanetlenmiş gibiydik!”*²⁵⁶

İtilaf Devletleri ordusu için alınan sonuçlar kabustan da beterdi. Ağustos çarpışmalarında 45.000 asker kaybedildi. İtilaf Devletleri ordu sağlık hizmetleri iflas etti.²⁵⁷ En kötüsü herkesin tam bir umutsuzluk içine düşmesiydi. Bütün kazançları üs tüste konsa, general Godley'in deyimiyle, “beş yüz dönümlük kötü bir tarla” olurdu. Sorumluluklarına eklenen Suvla ile birlikte, “şimdi uğraşacak iki yerine üç dert vardı” başlarında. Eylül sonunda Bulgaristan seferberlik ilan ederek İttifak Devletleri safında savaşa girdi. Yeni durum Gelibolu'nun öneminin azalmasına neden oldu. Bir dizi görüşmeler sonunda 26 Eylül'de Suvla'dan çekilen iki tümen Selanik'e yolandı.

İttifak Devletleri ordusu üzerine amansız bir sıkıntı çökmeye başladı. Yenilgiye uğrayan bir ordunun tüm belirtileri açıkça görülüyordu. Ayrıca dayanılmaz kara sinekler Eylül ve Ekim'de de hala askerin hayatını cehenneme çevirmeye devam ediyordu. Sonbaharın ilk kuru rüzgarları havayı toz dumana boğuyordu. Askerler yine hasta yazılmaya başladılar. Pek çoğu dizanteriden öyle halsiz düşmüştü; ki sürüklenir gibi yürüyorlardı. Özellikle Anzak cephesinde eski istek bütünüyle kaybolmuştu. Askerler ihtiyar ve yorgun görünüyordu. Bir parça hareket etseler soluk soluğa kalıyorlardı.²⁵⁸

Türkler de artık hücum etmiyordu. Artık bütün Türk ordusunun yarısı (yaklaşık 310.000) yarımadadaydı. Onlar da Ağustos'ta çok ağır kayıplara uğramıştı. Üstelik aynı pislik, aynı yorgunluktan bitkin bir haldeydiler. Şu ana kadar birbirlerini yeteri kadar öldürmüşlerdi. Siperler arasında yeniden birbirlerine sigara ve yiyecek atmalar başladı. Savaş, meydanlarda kızgın bir

²⁵⁶ Mamilton, a.g.e., s. 276.

²⁵⁷ Tyquin, a.g.e., s. 348.

²⁵⁸ Monrohead, a.g.e., s. 307.

boğazlaşma olmaktan çıkarak kişisel bir ustalık haline geldi. Birbirlerini avlayıp durdular. Bir birlerinin siperlerinin altına tüneller kazıp patlatıyorlar, küçük baskınlar, hileler düzenliyorlardı. Pek çok yönden bu birbirine düşman siperlerdeki askerler mantık ve duygu bakımından kendilerini birbirlerine, gerideki politikacılardan, komutanlarından daha yakın hissetmekteydiler. Tıpkı yoksulluk gibi siperlerin büyük tehlikeleri ve güçlükleri hem Türkleri hem Anzakları basit bir varoluş düzeyine indirmiş, dünyanın geri kalan kısmından onları ayırmış gibiydi. Şimdi her zamankinden daha çok birbirlerine karşı, yoksul kimselerin o dostça acısını çektiyorlardı. Burası zorla getirildikleri ve başkalarının tespit etmiş olduğu bir alandı. Buradan kurtulup yeniden güven ve rahata kavuşana kadar cephe gerisinde savaşın güçlüklerini uzaktan tanıyan kimselerin düşmanlık propagandalarına kulak asmayacaklardı.²⁵⁹

2 Kasım 1915 tarihli İkdam gazetesinde yer alan, “İngiliz Avam Kamarası” başlıklı bir haberde İngiliz kamuoyunun artık Türklerin mertlik ve alicanaplık özelliklerini iyice anlamaya başladığı, Türkleri karalamak için yapılan yıkıcı propagandanın artık inandırıcı bulunmadığı yazıyordu.²⁶⁰

Türk tarafında yenilgi olasılığı ortadan kalktıktan sonra kişisel itilaflar yeniden gün yüzüne çıktı. Ağustos sonunda ve Eylül ayında Cephe gerisinde Türk komutanlar arasında ilginç olaylar yaşanıyor. Başkomutan Vekili Enver Paşa II. Anafartalar Muharebesi'nin hemen ardından 23 Ağustos 1915'te Yarımada'ya gelerek cepheleri yıldırım hızıyla gezdi ve İstanbul'a döndü. Dönüşünden sonra 5. Ordu Komutanlığı'yla yaptığı yazışmalarda Arıburnu cephesini, sağ ve sol kanat bölge komutanlıkları adı altında ikiye bölmek istedi. Aldığı kararların asıl amacı Mustafa Kemal'in yetkisini tırpanlamaktı. Liman von Sanders, bir yandan verilen emre göre kolordu komutanlık atamalarını yaparken, öte yandan da büyük değer verdiği Mustafa Kemal'i görevinden almamak için, elinden geleni yaptı. Sonunda Mustafa Kemal 10 Aralıkta Yarımada'dan ayrılana kadar grup komutanı olarak kaldı.

²⁵⁹ Moorehead, a.g.e., s. 400.

²⁶⁰ Yazan, a.g.e., s. 179.

4.1.2. İtilaf Güçlerinin Gelibolu Cephesini Boşaltması

11 Ekim’de Kitchener Hamilton’a Gelibolu Cephesinden bir çekilme durumunda olası kayıpların miktarını soran bir telgraf çekti. Hamilton cevabında çekilmenin ancak yüzde 35-40 civarı bir kayıpla yapılabileceğini söyledi. 15 Ekim’de Kitchener Gelibolu cephesi komutanı Hamilton’u görevinden aldı ve yerine Fransız General Charles Monro’yu atadı. Böylece Akdeniz Seferi Kuvvetler Komutanı General Sir Ian Hamilton için savaş bitmiş oldu.²⁶¹

Hızla işe başlayan yeni cephe komutanı General Sir Charles Monro, 30 Ekim günü 6 saat içinde Seddülbahir, Azak ve Suvla cephelerini gezerek durumu yakından gördü.²⁶² Kırık dökük iskeleler, ortalarda amaçsızca dolaşan ruhsuz askerler, kayaların içindeki kovuklara büzülmüş berbat görünümlü bakımsız insanlar ona çok çarpıcı geldi. Sadece Anzaklar savaşa devam edebilecek güçteydi. Ertesi gün bütün cephenin boşaltılmasına dair raporunu Kitchener’e gönderdi. Çekilirken yüzde 30 ile 40 arasında bir kayıp verileme olasılı bulunduğunu da raporuna ekledi.²⁶³ Son kararı verecek kişi olan Kitchener 13 Kasım’da yarımada’ya gelerek durumu kendi gözleriyle görmek istedi. Teftişlerinin sonunda kayıp verilmeden boşaltılabileceğine inandığını söyleyerek cepheden ayrıldı.

27 Kasım’da Gelibolu’da son 40 yılın en korkunç tipisi patlak verdi. Sonra günlerce yağmur ve korkunç bir don başladı. Bu özellikle Müttefiklere çok zarar veriyordu. Çünkü geri ile tek bağlantıları olan deniz yolu kötü hava koşullarında tamamen kopuyordu. Yarımada’yı tamamen sel aldı. Donmak üzere olan iki taraf askerleri aralarında adı konmamış bir ateşkes yaptı. Kimsenin tetik çekecek hali kalmadı. Özellikle Suvla cephesini tamamen sel aldı. Onlarca asker sele kapılarak boğuldu. Korkunç soğuklarda siperler suyla doldu. Yazın kuruyan Tuz Gölü gerçek bir göl oldu. Nöbetçiler ayakta donmaya başladılar. 30 Kasım’da fırtına dinince İtilaf devletleri ordusunun çok büyük kayıp verdiği ortaya çıktı. Beş bin kişi çeşitli şekillerde donmuştu. Artık kimsenin “boşaltma” fikrine karşı çıkacak hali kalmadı.²⁶⁴

Suvla ve Anzak cephelerinde toplam 83 bin asker, 5 bin hayvan, 2 bin araç, 200 top vardı. Aniden çıkacak bir fırtına ve ya olası bir Türk saldırısı her şeyi

²⁶¹ James, a.g.e., s. 467.

²⁶² Bayur, a.g.e. s.383.

²⁶³ Moorehead, a.g.e. s. 433.

²⁶⁴ Joseph Murray, Gallipoli - A History - William Kimber Co Ltd - London - 1965 - s. 172.

mahvedebilirdi. Yoğun bir hazırlık dönemi başladı. 12 Aralıkta Suvla ve Anzak'taki askerlere geri çekilecekleri bildirildi. Bir an bu bir tür yapay şokla karşılandı. Kimisi bu durumdan utanç duydu. Bazıları komutanlarına başvurarak "Yarımada'dan ayrılacak son asker olmayı" istediğini bildirdi. Bu bir tür gurur mücadelesiydi. Ölen arkadaşlarının boşuna ölmüş olduğunu kabul etmek istemiyorlardı. Fakat bu ayrıntılar olabilecekleri değiştiremezdi. Çoğunluk boşaltma kararını gizli bir memnuniyetle karşıladı. Sonunda bu cehennemden kurtulacakları zaman gelmişti. İngiltere'den ve Mısır'dan yola çıkarken hayatının macerasını yaşayacağını sanan masum askerler, tükenmiş olarak cepheden kaçmak için gün saymaya başladı.²⁶⁵

Aralığın ilk haftasında boşaltmanın ilk aşması başladı. Her gece onlarca tekne Suvla ve Anzak kıyılarına yaklaşıyor, olabildiği kadar çok asker ve hayvan teknelere yüklenerek adalara naklediliyordu. Önce hasta ve yaralılar, sonra savaş esirleri Yarımada'dan alındı. Sonra sıra piyadelere geldi. Sabaha kadar bu faaliyetler devam ediyor, sabah her şey normal görünmeye devam ediyordu. Bu sefer, Türkleri kandırmak için plajdan siperlere boş sandıklar yüklü katırlar çıkıyordu. Top atışları kademeli olarak azaltılarak yavaş yavaş topların tamamı gemilere alındı. Fakat siperlerdeki tüfek ateşi miktarının bu günler boyunca aynı kalmasına özen gösterildi. Bu sırada Türk tarafı da çok sessizdi. Hiçbir şeyden şüphelenmiyor gibiydi. Onlar da saldırılarını durdurmuşlardı. Sadece rutin taciz ateşini sürdürüyorlardı.²⁶⁶

15 Aralık'ta program iyice hızlandırıldı. Son günlerde kocaman yığınlar halinde elbiseler, battaniyeler, çizmeler, su kapları, yün eldivenler, brandalar, motosikletler, yiyecek kutuları, cephane tahrip edilmek üzere hazırlandı. Un çuvalları asit dökülerek zehirlendi. 18 Aralık'a kadar her iki kıyı başındakilerin yarısı, yani 40 bin kişi tahliye edildi. O günleri yaşayan bir Anzak askeri şöyle yazıyordu: "*Geceleri korkunç bir sessizlik oluyor. Çevremde tek bir insan yok. Bizi yorulmaktan alıkoyan tek şey korku!*" 18-19 Aralık cumartesi gecesi 20 bin kişi çekilecek, Z gecesi olarak adlandırılan Pazar gecesi çekilecek son 20 bin kişi ile boşaltma tamamlanacaktı. Herkes havaların iyi gitmesi için dua ediyordu. Bu süre içine sadece 25 kilometre ötedeki Seddülbahir cephesindekiler hiçbir şeyden haberdar değildi.²⁶⁷

²⁶⁵ Moorehead, a.g.e., s. 453.

²⁶⁶ İhsan Ilgar, Nurer Uğurlu, **Esat Paşa'nın Çanakkale Savaşı Anıları** . İstanbul, 2003, s.316.

²⁶⁷ Kazıdağ - s. 241

Anzak cephesinde, Conkbayırı altında kazılan bir lağıma bir ton dinamit konarak Türklere son bir sürpriz planlandı. Her yere mayınlar, tuzaklar, ve kendi kendine ateşlenebilen tüfek düzenekleri yerleştirildi. Askerin son gece yolunu şaşırması için siperlerden sahile kadar unla beyaz hat çekildi. Özellikle Türklere çok yakın siperlerde çekilmeyi gizlemek için çok çaba sarf edildi. Su ile, ya da mumla çalışan kendiliğinden ateş eden tüfek düzenekleri son ana kadar Türkleri yanıltacaktı.

18 Aralıkta Anzak'tan 9.900 kişi boşaltıldı. Geriye 10.400 kişi kaldı. Aslında pek çok Türk subayı gittiklerini biliyorlardı. Ama daha fazla can kaybı olmasını istemiyorlardı. 19 Aralık Cumartesi sabahı Türkler Anzak sahilini her zamankinden daha fazla bombardıman ettiler. Bulgaristan yoluyla gelen yeni mermiler bir harikaydı. Denizdeki İngiliz donanması derhal cevap verdi. Son kalan 20 bin kişi büyük bir korku yaşadı. Neyseki Türkler her şeyi mahvedecek bir genel taarruza geçmediler. Kalan askerler son günü, ölen arkadaşlarını mezarlarına haç dikerek ve onlar için dua ederek geçirdi. Arkadaşının mezarının başında uzaklaşan bir Anzak askeri: *"İnşallah gittiğimizi duymazlar"* derken o anki duygularını ifade ediyordu. Anzak cephesi komutanı General Birdwood son gün sahilde garip bir hüznle çevreyi seyretti.²⁶⁸

Son gece olan 20 Aralık'ta Anzak'ta, 02.40 da Kanlısirt (Tekçam), 02.45 de Bombasirtı ve Boyun (Courtney ve Jonston Mevzileri), 3.25' de Serçetepesi (Walker Ridge) boşaltıldı. Binlerce askerin bir birini boğazladığı siperler artık bomboştı. Çekilen askerler yolları üzerine dikenli tel döküyor, bir süre sonra patlayacak olan dinamitlerin fitilini ateşliyorlardı. Gece yarısından sonra saat 04'de son filika da sahilden ayrılınca Conkbayırı'nın altındaki bir ton dinamit yüklü lağım patlatıldı. Dev patlamayla Türkler büyük bir şok yaşadı ve 60 Türk askeri kaybedildi. Sonra Türk tarafından dehşetli bir tüfek ateşi başladı. Ama geç kalmışlardı. Suvla'da da boşaltma aynı şekilde sorunsuz olarak tamamlandı. 20 Aralık sabahında her iki cephede de bir tek İtilaf Devleti askeri kalmadı. Boşaltmadan 16 saat sonra korkunç bir fırtına patladı. Kıyılarıdaki bütün iskeleler parçalandı.²⁶⁹

Liman von Sanders anılarında boşaltmadan son ana kadar haberdar olmadıklarını itiraf etti. Anzak ve Suvla cephelerinde rahatlayan Türk ordusu bütün

²⁶⁸ Frame, a.g.e., s. 189.

²⁶⁹ James, a.g.e., s. 404.

dikkatini Seddülbahir üzerine yoğunlaştırdı. 21 Türk tümenine karşılık bölgede sadece 4 İngiliz tümeni kalmıştı. General Monro'nun bu kez daha dikkatli olması gerekiyordu. Bir dizi siper savaşından sonra 9 Ocak 1916 günü başarılı geri çekilme ile Seddülbahir cephesi de boşaltıldı. Böylece Gelibolu Yarımadası'nda bir tek İtilaf Devleti askeri bile kalmadı. Çanakkale kara savaşları da bu şekilde bitmiş oldu.

Boşaltma işini başarı ile tamamlayan General Monro'ya madalyalar verildi. Gelibolu'da çarpışmış askerlere ise hiçbir şey verilmedi.

4.1.3. Çanakkale Savaşının Genel Sonuçları

İtilaf Devletleri hiç tartışmasız savaşı kaybetti. Onca insan ve maddi kaybın sonunda hiç bir şey edemediler. Büyük umutlarla başlayan Çanakkale macerası tam bir fiyasko ile bitti. 25 Nisan 1915 ile 9 Ocak 1916 arasındaki 259 gün boyunca Gelibolu'da bir milyona yakın asker savaştı. Kayıplar gerçekten korkunçtu²⁷⁰ :

İtilaf Devletlerinin Kayıpları

Katılan asker	İngiliz : 410.000
	Fransız : 79.000
Kayıp	İngiliz : 205.000
	Fransız : 47.000
Toplam	: 252.000

Türk Tarafının Kayıpları

Yaklaşık Katılan Asker	: 500.000
Ölü	: 55.127
Yaralı	: 100.177
Hastalık ve Kayıp	: 21.560
Hastalık Nedeniyle Terk	: 64.440
Toplam	: 251.309

Anzak Kayıpları

Avustralya	
Katılan Asker	: 50.000
Ölü	: 8.709
Yaralı	: 19.441
Toplam kayıp	: 28.150

²⁷⁰ - Monrohead - a.e. - s. 475 -

Yeni Zelandalı

Katılan Asker : 8.556

Ölü : 2.701

Yaralı : 4.852

Toplam : 7.553

Toplam Anzak Kaybı : 37.703

Çanakkale savaşları genelinde Türk tarafının kayıpları toplam 210.000 ile 218.000 arasındır. ATASE ye göre 5. ordunu toplam kaybı 208.022 kişidir.

1917 yılında Londra’da kurulan Çanakkale Komisyonu İtilaf Devletleri ordularının uğradığı büyük yenilginin nedenlerini araştırmaya başladı. En büyük sorumluluk seferin mimarı ve amansız savunucusu Winston Churchill’e yüklendi. O tarihten sonra ne zaman bir topluluk önünde konuşacak olsa birileri onu hemen “What about Gallipoli” (Gelibolu’dan ne haber) diyerek susturmaya başladı. İkinci dünya savaşı yıllarına kadar ortadan kayboldu.

Çanakkale Savaşının politik ve askeri sonuçları hemen anlaşılamadı. Savaşın dünya tarihi üzerindeki etkisi yıllar geçtikçe etkisini gösterdi. İlk tesirini Rusya üzerinde gösterdi. Boğazların kapanmasıyla Rusya’nın deniz ulaşımı tamamen kesildi. Tükenen Çarlık Rusya’sı 1917 Ekiminde yıkıldı. 1. Dünya Savaşı üç yıl daha uzadı. Gelibolu cephesinden çekilen Anzak askerleri Batı cephesinde Almanlara karşı kullanıldı. Bir kısmı savaşın sonuna kadar Mısır’da bekletildi.

Savaş biter bitmez oluşturulan (Commonwealt War Graves Commission) İngiliz Milletler Topluluğu Savaş Mezarları Komisyonu ölen askerlerin mümkün olduğu kadar öldükleri yerlerde gömülmesini temin etmeye çalıştı. Mezarlıklar Yarımada’nın her yanına dağılmış durumdaydı. Bazı mezarlıklarda yüz mezar, bazısında birlerce mezar vardı. Yarımada diğer savaş alanları gibi unutulmadı. O tarihten günümüze kadar her ulustan binlerce ziyaretçi her yıl özel günlerde Yarımada’yı ziyaret ediyor.

Rüzgarlı tepelerin üzerindeki mezarlıklar ziyaretçilere barışın ne kadar değerli olduğunu anlatıyor. Mezar taşlarının üzerini okuyan herkes tarifi imkansız hisler yaşıyor ve sonsuzluk kavramı ile tanışıyor.

4.2. ÇANAKKALE SAVAŞI'NIN YARATTIĞI TÜRK İZLENİMİ

4.2.1 Çanakkale Savaşı Öncesinde Anzakların Gözünde Türk İmajı

I. Dünya Savaşı öncesinde Avustralya ve Yeni Zelanda halkı Türkler hakkındaki çok az şey biliyordu. Batı kaynaklı kitaplardan öğrendikleri kadarıyla Türkler yüzyıllardır Hıristiyan dünyası ile savaştan göçebe bir millettir. İyi savaşırdılar, ancak Almanlarla birlikte İngiltere'ye karşı savaşa girerek “son hatasını” yapmıştır. Bu savaş bittiğinde Ege kıyılarından Doğu Anadolu'nun karanlık yaylalarına sürülecektir.

Ayrıca Anzak askerleri Mısır günleri sırasında tanıdıkları yerli Arapları da Türk olarak adlandırarak onlarda gördükleri Türk izlenimi de olumsuz “Türk” kimliğine eklediler. Kafalarındaki Barbar Türk imajına şimdi “hileci, zavallı, fakir” gibi yeni olumsuz sıfatlar da eklendi. Gelibolu'ya giderken The unspeakable Turk, konuşmaya değmez Türkle savaşmaya gittiklerine inanıyorlardı.²⁷¹

Ayrıca savaşın ilk haftalarında Avustralya ve Yeni Zelanda'daki bazı yerel gazetelerde çıkan Atina kaynaklı haberlerde, “Türklerin savaş esirlerini acımaksızın öldürdükleri ya da eziyet edip, sakat bıraktıkları” yolunda haberler yer almaktaydı. Çanakkale Cephesi'ne çıkarma yapan müttefik askerleri yamyam ve barbar Türklerle savaşıyordu.

Kara savaşı başladıktan sonraki ilk haftalarda Müttefik askerleri için Türklere esir düşmek on korkunç son demektir. Öylesi bir durumda Türklerin onlara neler yapabileceklerini hayal bile edemiyorlardı. Kimileri diri diri yeneceklerine bile inanıyordu. Türklere esir düşmemek için yanında zehir taşıyanlar vardı.²⁷²

²⁷¹ Tunçoku, a.g.e. s. 28.

²⁷² Kızıldağ, a.g.e. s. 56.

4.2.2 Türk İmajının Değişmesi

Kara savaşları yaklaşık olarak sekiz buçuk ay sürdü. Çatışmaların yavaşladığı günlerde yaşanan olaylar, özellikle 24 Mayıs ateşkesi sonrası tarafların biri birini yakında tanıma imkanı buldu. Her iki taraf askerleri de karşısındaki askerlerin de kendileri gibi insan olduğunu, öldüklerini, ölürken acı çektiklerini, kan döktüklerini, geride yakınları olduğunu, sonuçta tıpkı kendileri gibi insan olduklarını fark etti. Özellikle yaralı Müttefik askerlerine Türklerin gösterdiği ilgi, esirlere yapılan iyi muamele, hastane gemilerine saldırılmaması, müttefik askerlerinin olumsuz düşüncelerinin tamamen değişmesine neden oldu.

Türk artık yapılagelen resmi propagandanın aksine (Unspeakable Turk) “konuşmaya değmez Türk” olarak görülüyordu. O da herhangi bir Anzak kadar insandı ve duyarlıydı. O da kan kaybediyor, korkuyla sarsılıyor ve feryat ederek ölüyordu. O da geride, yaşlı ana-babalar, dullar bırakıyordu.²⁷³

Örneğin Argus gazetesinin 16 Haziran 1915 tarihinde yayınladığı bir haberde, *"Türkler Hakça Savaşıyor"* başlığı altında şu bilgileri veriyordu: *"Kahire'den ulaşan haberlerde, oraya getirilen yaralıların çoğunun, Türklerin işkence ve eziyet yaptığı yolundaki haberleri yalanladığı belirtiliyor. Türkler, kurallara uygun bir savaş veriyorlar. Bir seferinde, bir Türk askeri yaralı bir İngiliz'in yarasını ateş altındayken sarmış. Bir başka Türk, su matarasını yaralı Avustralyalının yanında bırakmış. Önce Türklere esir düşüp, sonradan kaçabilen bir Avustralyalı asker de, çok iyi muamele gördüğünü anlatmaktadır."* Aynı gazetenin 29 Haziran 1915 günü, cepheden ayrıntılı haber ve asker mektuplarının yayımlandığı sayfasında bu nokta, yani Türklerin Çanakkale'de dürüst ve mert bir savaş sergiledikleri, vurgulanarak dile getirilmiştir. *"Avustralyalı asker A.R.Ditterich, Mısır'da Mena'da bir hastanede yatıyor, tedavi olmaktadır. Basına yolladığı mektupta Türklerin, Müttefikleri Almanlar gibi davranmadığını ve hiçbir yaralıyı da sakat bırakmadığını açıklayıp, şunları belirtmektedir: Türklerin, yaralı ve ölülerimize işkence ederek, onların el ve kollarını kınp kestiğine ilişkin dedikoduları duymuşsunuzdur. Hastanemizin doktoru Springhorpe bunu bir tek örneğine bile rastlanmadığını söylüyor."*²⁷⁴

²⁷³ Başarın, Fewster, a.g.e. s. 122.

²⁷⁴ *Encyclopedia - s. 80*

Anzak günlüklerinde Türklerle ilgili siperlerde yaşanan ilginç bazı olaylar da anlatılmaktadır. Örneğin, Yeni Zelandalı Çavuş Frank Aicken genç bir askerdir. Cephede bulunduğu sırada başlıca görevi, merkez ile iki numaralı nokta arasında atla haber taşımaktır. Mektubunda ne zaman atış menzillerine girse Türklerin kasıtlı olarak kendisini hedef almayan atışlarla karşılaştığını anlatıyor: *“Sanıyorum Türk askerleri, benim atla haber taşıdığımı biliyor ve beni "zararsız" sayıp, belki de acıyıp pekala çok olay vurabilecekken vurmayıp, sadece göstermelik atışlarla yetiniyordu.”*²⁷⁵

Öte yandan, Çanakkale Cephesinde Müttefiklerin en çekindiği şeylerden biri de Türklerin zehirli gaz kullanma olasılığıydı. Genel olarak Türkler yüksek noktaları tuttukları için rüzgar da uygun estiği zaman zehirli gaz kullanılması çok büyük can kaybına yol açabilirdi. Almanların elinde bu gazdan bulunduğu biliniyordu. Batı Cephesi'nde, Fransa'da kullanmışlardı. Özellikle İngilizler zehirli gaz kullanımından çok korkuyordu. Askerlerine gaz maskesi dağıtıp, olası bir tehlikede neler yapılması gerektiği konusunda özel eğitim vermek istediler. Fakat Anzaklar, “Türkler zehirli gaz kullanmaz, onlar dürüst savaşçıdır” diyerek gaz maskesi takmayarak bu konuda eğitim almayı reddettiler. Zaten Türk tarafı, Almanlardan böyle bir öneri gelmesine rağmen, hiç zaman zehirli gaz kullanmayı düşünmedi.

Çanakkale Cephesi'nde zehirli gaz kullanıldığına ilişkin haberlerin asılsız olduğu ve endişeye gerek bulunmadığı, Avustralya ve Yeni Zelanda basınında sık sık dile getirilmiştir. Örneğin, Wellington'da çıkan “Otago Times” Gazetesi, 1 Kasım 1915 günü, “Savaşçı olarak Türk” başlıklı bir yazı yayınlamıştır. Yazıda şunlar yer almaktadır: *“Hastaneye ateş edilmiyor, zehirli gaz kullanılmıyor. Triumph (savaş gemisi) isabet alıp batmaya başlayınca, tekrar ateş edilmiyor. Türk, ikili oynamıyor. Bunun aksini iddia edenler Gelibolu'ya değil, en çok Mısır'a kadar gelenlerdir.”*²⁷⁶

The Age adlı Avustralya gazetesi, 11 Aralık 1915'te, gene Türklerin zehirli gaz kullanması sorununu ele almış ve “gaz bombası saldırısından korkulmuyor” başlığı altında yayınlanan yorum yazısında, cepheden gelen raporlara dayanarak konuyu şöyle değerlendirmiştir: *“Şu ana kadar bu cephede Türklerin savaş yöntemlerinin hakça olduğunu kabul etmek dürüstlük gereğidir. Türklerle Avustralyalılar arasındaki savaş mertçeydi ve sonuna kadar öyle olacağını umuyoruz. Bu savaştan önce Türk'ü hor görüyorduk. Artık öyle bir şey söz konusu*

²⁷⁵ Karatay, a.g.e., s. 118.

²⁷⁶ Tuncel, a.g.e., s. 98.

değil. O'nu yendiğimizde -ki o gün uzak değildir- hepimiz onları Almanların etkisine girmekle birlikte, ahlâksızca savaş yöntemleri kullanacak kadar tötonikleşmemiş (Almanlaşmamış) olarak hatırlamak istiyoruz."²⁷⁷

Her türlü insanlık dışı çirkinliklerin yaşanabileceği bir savaşta böyle bir imaj yaratmak, Çanakkale Savaşları'nı yüzyılın, hatta yarınların son centilmen savaşı haline getirmiştir. Çünkü Çanakkale'den sonra Batı cephesine giden Anzak askerleri orada Almanlara karşı savaşırken bu centilmenliği ve dürüstlüğü bulamadılar. Almanlar zehirli gaz dahil her türlü etil değerlere aykırı savaş yöntemlerine baş vuruyordu.

4.2.3 Anzakların Gözünde Johnny Turk, Jacko Turk

Ağustos ayı gerçekten de Çanakkale Savaşları'nın en kanlı çarpışmalarına sahne olmuş, her iki taraftan da binlerce genç yaralanıp, ölmüştü. Diğer yandan, savaşın bu acı gelişmeleri içinde bile çarpıcı insanlık örnekleri sergilenmekte, taraflar herşeyden önce insan olduklarını unutmadıklarını ortaya koyan davranışlar sergilemekteydi. Argus Gazetesi'nde 10 A Ağustos 1915'te yayımlanan "*Düşünceli ve Saygılı Türk*" başlıklı bir asker mektubu da bu tür örnek yer alıyordu. Yaralanıp tedavi için yattığı Malta'daki hastaneden arkadaşına Avustralyalı çavuş H.D. Collyer, şunları anlatıyor: "*Türklerin aslında iyi kalpli insanlar olduğunu biliyorum. İşte bunu kanıtlayan hatırladığım üç olay: Bir keresinde on iki yaralı askerimiz, cephede Türk Kızılay ekibi tarafından bulundu. Esir alınmadılar. Yaraları sarıldı ve kendilerine: 'sizinkiler gelip sizi alırlar' denilip bırakıldılar. Bir başka sefer bir Türk askeri, yaralı ve yürüyemeyen bir askerimizi buldu. Yaralarını temizleyip sardı. Onu kuytu bir yere yerleştirdi. Arkadaşları tarafından bulunması gecikebilir endişesiyle de yanına, bisküvi ve su bıraktı. Gene bir başka Türk yaralı bir askerimizin yarasını sardı ve hemen gitmesini, aksi takdirde bir Alman subayı gelirse her ikisini de vuracağını söyledi. Tüm şiddet ve felaketlerin sorumlusu Alman köpekleri Türklerin gözünü de iyice korkuttukları içindir ki Türk, yapısının doğal yönlerini bizlere serbestçe gösteremiyor.*"²⁷⁸

The Age adlı Avustralya gazetesinde 13 Eylül 1915 tarihinde benzer bir haber yer aldı. Doğduğu şehir olan Albury'ye gelen Deniz Albayı O.L. Steele gazeteye

²⁷⁷ Tunçoku, a.g.e., s. 99.

²⁷⁸ Tunçoku, a.g.e., s. 87.

yaptığı açıklamada; Türk'ün sıkı bir savaşçı olduğunu, ama dürüst çarpışan ve insancıl özelliklere sahip bir insan olduğunu söyleyip, bizzat tanık olduğu şu olayı anlatır: *“Yaralı bir Avustralyalı, Türklere esir düşmüştür. İşaret vererek, Türklerin kendisini Avustralya siperlerine iade edeceklerini bildirir. Hemen bir sedye yollanır ve arkadaşları kısa süre sonra yaralıyı getirirler. Türk malı bir battaniyeye sarılı olan askerin, yaraları da düşman tarafından tedavi edilmiş ve kendisine çok iyi davranılmıştır.”*²⁷⁹

Türk askerlerinin Çanakkale'de sergilediği mert, dürüst ve sıkı bir savaşçı olma özelliği sadece cephede değil, Batılı başkentlerde de yankılar yapmaktadır. Örneğin Lord Kitchener, İngiliz Parlamentosu'nda yaptığı konuşmasında bu noktayı belirtir ve Türklerin birlerce yıllık bir askerlik geleneği olduğunu söyleyerek Türkler askerinden övgü ile söz eder : *“Türk, Prusya daha henüz ilkel -putperest ve barbarlık dönemini yaşarken, asker düşmanına centilmence davranmak gibi, takdir edilecek bir savaşçı olma meziyetine sahip olagelmıştır.”*²⁸⁰ Kitchener'in bu övgü dolu sözleri, Almanları bir bakıma rahatsız etmiştir.

Bu konuda bir diğer yorum da Fransız Komutanlığı'nca yayınlanan şu değerlendirmedir; 5 Temmuz 1915 tarihli Argus Gazetesinde şu haberler çıkıyor: *“Paris'ten gelen bir haberde, Çanakkale'deki Fransız Ordu Komutanı General Gouraud'ın, cephedeki askerler için 4 Haziran 1915'te yayınladığı bildiriye şöyle dediği belirtiliyor: “Türk topraklarında ancak, nefret edilen Almanlara karşı çarpışıyoruz. Daha önce Fransız dostu olan Türkleri, Almanların kıskırttığı bilinmektedir. Bu nedendir ki, teslim olan Türklere ve yaralılara iyi davranılmalıdır.”*

Çanakkale Cephesinde şiddetli çarpışmalar kesilip, çatışmalar siper savaşı şekline dönünce, gerginlik de biraz olsun hafiflemiştir. Bu dönemlerde taraflar arasında ilginç ve anlamlı olaylar meydana gelmeye başlar. Gazeteci C.E.W. Bean, 10 Kasım 1915'te defterine *“Türkler: Yaşamın Güzel Yanları”* başlığıyla, siperlerdeki bu ilginç durumu şöyle anlatıyor : *“Son zamanlarda Türklerle iyi iletişim kuruyorduk. Siperlerine, Mısır'daki Türk savaş esirlerinden gelen ve çok iyi bakıldıklarını anlatan mektuplar ve fotoğraflar atmıştık. (Aslında bizim askerler bunu yapmamızı pek istemiyordu.) Bir süre sonra karşıdan şu yanıtı aldık: "Sadaka*

²⁷⁹ Tunçoku. a.g.e., s. 92.

²⁸⁰ Tunçoku. a.g.e., s. 93.

ile yaşayan bir adam, domuzun tekidir. Karnımız tok olduğu gibi yedek yiyeceğimiz de bol. Ellerimizde tüfeklerle hazırız. İngilizlerin çok silah ve cephanesi olabilir. Ancak, bizim de süngülerimiz ve inancımız var. Eğer iddia ettiğiniz gibi büyük bir milletseniz neden dürüstçe savaşmıyorsunuz da başkalarının aklını çelerek sadakatlerini bozmaya çalışıp alçalıyorsunuz?” Çok asilce bir cevap. Bu tür çabaları yoğunlaştırıp, Türklerin teslim olmalarını sağlayabiliriz sanıyordum. Kaldı ki onlar da -ya da Almanlar-, benzer yöntemleri bizim üzerimizde denemişlerdi. Üç hafta kadar önce, Türklerin üç günlük bir bayramı vardı. Bizim siperlere, üzerine silinmez kalemle ve aceleyle şunlar yazılı iki paket sigara attılar: Prenez, fumez avec plaisir notre heureux énnemis. (Alın, afiyetle için mutlu düşmanlarımız) Karşılığında biz de onlara, konserve sığır eti yolladık. Paketi, üzerinde "Bully beef non" (sığır bifteği istemeyiz) mesajı yazılı olarak geri yolladılar.²⁸¹

4.2.4. İtilaf Güçlerinin Gelibolu Cephesini Boşalttığı Gün Yaşananlar

Anzak askerleri Gelibolu Yarımadasını boşaltırken geride pek çok içki, silah, yiyecek, elbise bırakırken takdir mesajları da bıraktılar. Bir kısmı da, Anzaklara has esprî anlayışı ile ilginç mesajlar yazdılar. Bu mesajlar “Jhony Turk”, “Our Friend of Enemy” (aslında dostumuz olan düşmanımız) gibi saygılı anlamlar içermekteydi.²⁸² 1965 yılında Türkiye’nin ilk Avustralya Büyük elçisi olarak atanan Baha Vefa Karatay , yıllar sonra karşılaştığı bir Anzak’tan şu ilginç anıyı dinledi: “Sabaha karşı Gelibolu’dan ayrılacaktık. Bize geride hiçbir şey bırakmamamız emredildi. Bütün yiyecek stoklarını yok etmemiz gerekiyordu. Fakat ben ve yardımcı çavuşum anlaşarak bir karar verdim. Bütün her şeyi, el sürmeden Coni Türk’e bırakacaktık. Öyle de yaptık. Stokların üzerine büyük bir uyarı yazısı yazdık: “Coni Türk, Bunlar zehirli değildir. Afiyetle ye!”²⁸³

²⁸¹ Bean, a.g.e., s. 191.

²⁸² Nigerr Steel, Peter Harth, **Gelibolu, Yenilginin Destanı**. Sabah Yayınları, Çev: Mahmut Harmancı, İstanbul, 1996, s. 134.

²⁸³ Karatay, a.g.e., s. 77.

Arıburnu ve Sarıbayır Grup komutanı olan Yeni Zelandalı General Godley’de boşaltmadan bir gün önce Arıburnu Cephesi Türk Komutanına hitaben bir mektup hazırlayıp bıraktı:

“Ekselansları,

Birliklerimi, Osmanlı Ülkesi'nin bu kısmından çekerken, ordularımızın sekiz aydan beri süren mücadelesi süresince, her iki tarafın da uygar bir savaşın kurallarına titizlik ve dikkatle uyduğunu hatırlamaktan memnunum. Bu nedendir ki, Türk topraklarında gömülü İngiliz askerlerinin mezarlarına saygı gösterileceğinden de eminim. Ancak Ekselansları, komuta sorumluluk alanındaki bu mezarlar için özel önlemler alırsa minnettar kalırım. Ülkelerinden uzakta ve gene ülke çıkarları için kahramanca çarpışarak ölen düşmanlar oldukları için, aynı şekilde tanıdığımız Türk askeri gibi, son istirahat yerlerinde, bu özel ilgiyi layıktırlar diye düşünüyorum. Şimdiden teşekkür ve saygılarımla.”²⁸⁴

Mustafa Kemal Atatürk 1934’de yazdığı “Çanakkale’de Can Veren Yabancı Askerler İçin” adlı söylevinde, “Onlar bu topraklarda canlarını verdikten sonra artık bizim evlatlarımız olmuşlardır” diyerek bu ricaya en asil cevabı vermiş oldu.

²⁸⁴ - Tuncel - s. 104

4.3 ÇANAKKALE SAVAŞI SONRASI TÜRK İZLENİMİ

4.3.1 Çanakkale Savaşından Sonra oluşan Türk İzlenimi

Gelibolu'dan dönen askerleri hiçbir zaman orada yaşadıklarını unutamadılar. Avustralya ve Yeni Zelanda halkı onları birer kahraman gibi karşıladı. Çıkartma günü olan 25 Nisan “Anzak Günü” olarak ilan edildi ve milli bir gün olarak her yıl kutlanmasına karar verildi. Anzak askerlerinin cesareti ve kahramanlığı bu ülkelerde milli gurur ve milli kimliğin temelini teşkil etti. Her iki ülkede bu savaşın anlamını sorgulanmaya başladı. Yeni dönemde İngiltere ile olan ilişkiler artık gözden geçiriliyordu. Daha önce Amerika’yı kaybeden İngiltere bu sefer de Gelibolu yenilgisinden sonra Avustralya ve Yeni Zelanda’yı kaybetme riskiyle yüz yüze geldi. Avustralya ve Yeni Zelanda halkı artık kendi milli kimliğini bulmaya başladı. Anzakların gösterdikleri kahramanlık her iki ülkede de yeni bir tarihsel dönemin başlangıcı oldu.²⁸⁵

4.3.2 Anzak Kitabı

Anzak Kitabı temelde, Anzak askerlerinin Çanakkale Savaşları'nın ateş sıcak ve korku dolu günlerinde yazdıkları şiir, anı, kısa öykü ve çizdiği resimlerden oluşan ilginç bir derlemedir. Kitap daha çok bir üniversite yıllığı havasındadır. Fikir babası, İngiliz Binbaşı S. S. Butler ve Teğmen H. E. Woods'dur. Aslında başlangıçta yaklaşan 1916 yılı için ve bir tür Yeni Yıl Dergisi olarak düşünülmüştü. 14 Kasım 1915'de, cephede dağıtılan bir yazı ile Anzaklardan kitaba katkı istendi. Bir ekip oluşturularak çalışmalara hemen başlandı. Son katılım günü olarak bildirilen 8 Aralık 1915 tarihine kadar, (boşaltmadan 12 gün önce) pek çok yazılı materyal toplandı. Böylece Gelibolu Yarımadası'nda, Anzak Koyuna bakan bir yeraltı sığında Çanakkale Cephesi'nde basılacak ilk ve tek kitabın çalışmalarına başlandı. Kitap hazır olunca satışından elde edilecek gelirin Ordu Birlikleri Yardım Fonu'na aktarılması da kararlaştırıldı. 19 Aralık 1915'te, Anzak Cephesinin boşaltılması üzerine kitapla ilgili son düzeltmeler boşaltmadan sonra Limni adasında tamamlandı.

²⁸⁵ Jenny Macleod, **Gelibolu'nun Öteki Yüzü**. Güncel Yayıncılık, Çev: Sinem Hocoğlu İstanbul, 2004, s. 306.

Böylece kitabın basımı zorunlu olarak 1916'ya kaldı.²⁸⁶ Hatta Anzak cephesi komutanı General Birdwood'un Anzak kitabı için yazdığı önsöz 19 Aralık 1915, yani, boşaltmadan bir gün önceki tarihi taşımaktadır.

Anzak Kitabı o kanlı savaş günlerinin acı olaylarını, sanki sadece heyecan ve kahramanlık dolu, güzel şeylermiş gibi anımsatacak özelliğe sahiptir. Anzakların o günlerdeki duygularını olduğu gibi anlatması bakımından son derece önemli bir eserdir. Türk askeri hakkındaki Anzak duygularının anlatıldığı “Abdul” adlı şiir önemli bir edebi eserdir.

ABDUL

Tepelere saldıran gençlerimize içtik,
Sahile hücum eden askerlerimize.
Tünelcilerimize ve Özel savaş birliklerimize,
Hepsinin şerefine birer kadeh kaldırdık.
Ve topçulara ve sedyecilere.
Ancak içkiler soğumadan,
Size birinden söz edeceğim,
Ki adı ABDÜL.

Onu göremiyoruz son zamanlarda.
Ama şu şapka sakın onunki olması,
Salman karşığı mazgalda...
Şu bizim hep ateş ettiğimiz,

Karanlıkta nöbet tutan,
İşaret vererek cıvıldaıp, şakıyan.
Erkenci bir tarla kuşu gibi.,
Erkenci bir tarla kuşu gibi şafakta.

Taze dallar çatırdadı,
Diz üstüne çökerken biz,
Koca, kapkara gözleri ezip geçti,

²⁸⁶ - Başarı - Fener - a e e - s - 161 -

Onu fırladığını gördük dalga dalga.
Sabahın semalarına ;
Mermilerimiz tam hedefini buldu.

Evet, cephede ölümünü gördük onun,
Tıkı bizim çocukların öldüğü gibi,
Zavallı koyu gözleri döndü,
Umutsuz gökyüzüne.

Kırılmış zavallı kolları açılmıştı,
Aynı adı verdiğimiz tanrı adına.
Ve bu yüreğimizi parçalayıp aldı.
Ama düşmüştük bir kez bu kanlı oyuna.

Adın mürekkep kadar kara olsa da,
Katil ve çapulcu olarak.
Ren’li Hıristiyanlarınla yan yana,
Seni yargılayacağız bay ABDÜL.
Bildiğimiz bir sınav ile.
Yaşarken ve ölürken, aldığın her nefeste
Sen hep bir beyefendiydin bizce.²⁸⁷

ABDUL

We've drunk the boys who rushed the hills,
The men who stormed the beach,
The sappers and the A.S.C.,
We've had a toast for each;
And the guns and stretcher-bearers
But, before the bowl is cool,
There's one chap I'd like to mention,
He's a fellow called ABDUL.
We haven't seen him much of late

²⁸⁷ - Bazam - Fewster - a e e - s - 163

Unless it be his hat,
Bobbing down behind a loophole ...
And we mostl blaze at that;

But we hear him wheezing there at nights,
Patrolling through the dark,
With his signals -hoots and chirrup
Like an early morning lark.

We heard the twigs a-crackling,
As we crouched upon our knees,
And his big, black shape went smashing,
Like a rihino, through the trees.
We have seen him flung in, rank on rank,
Across the morning sky;
And we've had some prety shooting,
And he knows the way to die.

Yes, we have seen him dying there in front
Our boys died there too,
With his poor dark eyes a-rolling,
Staring at the hopeless blue;
With his poor maimed arms a- stretching
To the God we both can name ...
And it fairly lore our hearts out;
But it is the beasty game.
So though your name be black as ink
For murder and rapine,
Carried out in happy concert
With your Christians from the Rhine,
We will judge you, Mr. Abdul,
By the lest by which we can
That will all your breath, in life, in death,

You've played the gentleman.²⁸⁸

4.3.3 Yaşayan Son Anzaklar Üzerinde Yapılan Bir Çalışma

1991 yılında Prof. Dr. Mete Tunçoku tarafından, yaşayan son Anzaklar üzerinde bir araştırma yapıldı. Amaç Anzak askerlerinin gözündeki Türk imajını ve Türkler hakkındaki yargılarını birinci kaynaktan belirlemektir. Yüz yüze görüşme ve ya mektupla sorgulama şeklinde gerçekleştirilen araştırmada yaşayan son Anzaklara şu sorular soruldu:

1- Bundan tam 76 yıl önce (1915) I Dünya Savaşı'na katılmak üzere yola çıktığınızda, Türkiye ve Türkler hakkında genel olarak ne biliyor, ne düşünüyordunuz?

2- Gelibolu kıyılarında ve tepelerinde çarpıştığınız günler süresince Türkleri, biraz olsun yakından tanımak fırsatı buldunuz mu? Onlar hakkında düşünce, gözlem ve izlenimleriniz ne oldu?

3- Savaş bitip ülkenize döndüğünüzde, tüm olup bitenlerden sonra, Türklerle karşı duygu ve düşünceleriniz nasıldı?

4- Yıllar sonra bugün, şöyle bir geriye baktığınız zaman, Gelibolu Harekati, orada geçirdiğiniz günler ve tüm olup bitenler için neler düşünüp, hissediyorsunuz?

5- Savaştan sonra hiç Türkiye'ye ve Gelibolu'ya gitmek fırsatınız oldu u? Oldu ise neler hissettiniz ve ne gibi izlenimlerle döndünüz?²⁸⁹

Yaşayan son Anzaklardan bazıları bu sorulara çeşitli cevaplar verdiler:

Martin Alfred BROOKE

Yeni Zelandalı ve 1891 doğumlu. 100 yaşını doldurmuş. Auckland Dağcı Birlikleri'nden. 11 Mayıs 1915'de cepheye gelip, beş hafta sonra yaralanıp cepheden ayrılmış. Önemli bir çarpışmaya katılmamış .

1-Türkler ve Türkiye hakkında hiçbir şey bilmiyordum. Yeni Zelanda'yı terk ettiğimizde Mısır'a gideceğimize inanıyordum. Ateşkes sırasında bazı Türklerle karşılaştım. Özellikle bir genç esir delikanlıyı hatırlıyorum. Bizden çok korkuyordu.

²⁸⁸ Tunçoku, a.g.e., s. 122.

²⁸⁹ Tunçoku, a.g.e., s. 127.

Dedikodulara göre, biz koloni askerleri İngilizlerden daha sert ve zalimdik, esirlere kötü muamele ediyorduk. Bu genç o nedenle bizden çok korkuyordu.

2- Karşı karşıya olup çarpıştığımız kuvvetler her zaman uyanık ve tetikte idiler, iyi disiplinliyidiler. Onlara saygı duyuyorduk.

3- Başta da söylediğim gibi, Gelibolu'dan önce Türk'ü fazla tanıımıyorduk. Ama, herşey bitip savaş sona erince, "Johnny' Turk"ün hiç de fena bir insan olmadığını düşündüm.

4-Sanyorum, İngiliz komutanlarınca fena aldatıldık. Conkbayırı çarpışmalarında, İngiliz kuvvetleri Tuzgözü tarafından saldırıp yardımımıza gelselerdi, tüm hareketin seyri değişir, herşey çok farklı olabilirdi.

5- 1962'de, damadıyla tekrar gittik. Seddülbahir'den Tuzgölüne, yarımada herşey o denli farklı ve huzurluydu ki. Mezarlıklar iyi korunmuştu, bakımlıydı. Yaralandığım noktayı tamı tamına bulabildim. Karşı siperler de hala çok net görülebiliyordu.²⁹⁰

Russel John James WEIR

Yeni Zelandalı, 1894 doğumlu 97 yaşında. Gelibolu'ya çıkarma günü gelmiş. 21 Haziran 1915' e kadar kalmış. Yaralanınca geri gönderilmiş. Çıkarma, Serçe Tepe, Bomba Sırtı ve Kirte muharebelerine katılmış.

1- Türkler ve Türkiye hakkında hiçbir bilgi yoktu. Mısır'da 4 ay eğitim gördükten sonra, ilk çarpışmanın nerede olacağını bilmiyorduk.

2- Hayır. Eğer tam ve içten yanıtımı isterseniz söyleyeyim: Biz Çanakkale'ye, Türklerle savaşmak için gittik, arkadaşlık yapmaya değil.

3- Türklerle çarpıştığımız sürece, onlar hakkında şahsi bir fikir edinemedim. Onları göremiyorduk bile. Siperlerde üşüyor ve sadece tek birşey yapmaya uğraşıyorduk: Sağ kalmak.

4-Onların dürüst, Almanlardan daha dürüst savaşçı olduklarını düşünüyorum. Ayrıca bu savaşa, istememelerine rağmen, Almanlar tarafından sokulduklarını düşünüyorum. Bunlar, bir zamanki düşüncelerim. Şimdi her şey bitti .

5-Harekat, plan ve kavram olarak iyi düşünülmüştü. Ama İngilizler iyi yürütüp uygulayamadılar. O günlerin olayları, anılarımda hala çok canlı. Harekata değerdi. Neyse ki, savaş süresince sağ kalabildim. Oysa, yüzlerce binlerce Türk ve

²⁹⁰ Tunçoku, a.g.e., s. 130.

bizim kuvvetlerden ölen oldu. Türklere karşı nefret yoktu. Tek umut ve dileğimiz, mermilerinden birisinin bizi bulmamasıydı. Geçen yıl, 75. Yıl Törenleri nedeniyle oraya gidebilirdim ama, reddettim. Bizim gördüğümüz çıplak tepelerden çok farklı olduğunu düşündüm. Öyle olduğunu da duydum. Sadece, (eski) Türk askerlerinden biriyle tanışmak isterdim. Türkler de aynı şeyi yapıyor, ülkelerini savunuyorlardı.²⁹¹

C. J. HAZLITT

Avustralyalı. 1884 doğumlu. 97 yaşında. 28. Birlikten. Gelibolu Yarımadasına Temmuz 1915'te çıkmış, Kasım sonunda şiddetli dizanteri nedeniyle hastalanmış. Conkbayırı çarpışmalarına katılmış.

1-Avustralya'yı terk ettiğimizde Türkiye'ye gideceğimizi bilmiyorduk. Gerçekte, Fransa'ya gideceğimizi düşünüyorduk. Ben, işaretçi ve koşucu idim. Normal bir 24 saatlik yaşamımız vardı. Türklerle bizzat temasım olmadı

2- Türklerin dürüst savaşçılar olduklarını düşündüm. Esirlere de çok iyi bakıyorlardı.

3- Gelibolu'da kaldığım süre içinde, Türklerin herhangi bir çirkin, ya da alçakça tutum ve eylemini işitmedim. Oysa daha sonra gittiğim Fransa'da, deneyimlerin çok farklı oldu.

4-Tüm hareketin, iki taraftan da binlerce kaliteli genç insanın katliamı olduğunu ve bir sonuç vermediğini düşünüyordum. Savaş da zaten budur.

5- Evet, 1984'te eşimle gittim. "Gelibolu Eski Muharibi" olduğumu söyleyince, Türklerin ne kadar nazik ve dostça davrandıklarını gördüm. 1990'da gittiğim zaman da, aynı deneyleri yaşadım.²⁹²

H. W. SMITH

Avustralyalı. 1895 İngiltere doğumlu, 95 yaşında. 5. Süvari Taburundan. Cepheye Temmuz 1915'te gelmiş. Dönüş tarihini hatırlamıyor.

1- Ne Türkler ve ne de Türkiye'yi tanımıyor, ilgilenmiyordum. Sadece askeri fetihlerini, Türk tatlısı (lokumu) ve Türk kahvesini duymuştum. Çarpışmalar sırasında Türk'ü yakından tanımak, sadece tehlikeli değil, çok riskliydi de. Ancak daha sonra, üç yıl süren Filistin/Sina hareketi sırasında, Johnny Türk'ü oldukça yakından tanıdık. Orada Almanlar kendilerine yardımcı olamıyordu. Çok zor

²⁹¹ Tunçoku, a.g.e., s. 131.

²⁹² Tunçoku, a.g.e., s. 134.

koşullarda çarpışıyorlardı. Gene orada, Türk ordusunun kaymağının Gelibolu' da tükendiğini de fark ediyorduk.

2-Ülkeleri için yiğitçe çarpıştılar.

3- Türkiye, yenmemiz gereken Almanya'nın müttefikiydi. Ancak gene de olumsuz gözle bakılmıyordu. Bugün milletimize karşı duyduğumuz hisler olumludur.

4- Olanların sadece büyük bir insan ve emek kaybı olduğunu düşünüyorum.

5-Savaştan 25 yıl sonra, 1940' ta gitmek istedim ancak, bunu Avustralya'da, bulunduğum bölgedeki kuraklık nedeniyle gerçekleştiremedim. 1990'da gittim.²⁹³

E.W. BARTLETT

Avustralyalı ve 1891 doğumlu. 11 Hafif Süvari Birliğinden. Yüz yaşında. Yarımadayı, son iki yüz kişiyle terk edenlerden biri. Birçok mücadeleye katılmış. Çeşitli çarpışmalarda rol almış.

1- Onlar da bizim gibi ülkeleri için savaşıyorlardı. İyi ve dürüst savaşçıydılar.

2-Hayır.

3-Çok dürüst çarpıştılar ve bizim gibi dürüst kuvvetler.

4-Hayır. Her iki taraftan da değerli insanlar kaybedildi.

5- 1990'daki törenlere katıldım. Yitirdiğimiz dostları düşününce çok üzıldüm. Mezarlara iyi bakılmış, iyi korunmuş.²⁹⁴

A. BELLINGRAM

Yeni Zelandalı, 1894 doğumlu. 97 yaşında. 25 Nisan'da Çıkartma ile gelmiş, Mühendis. Temmuz 1915'te yaralanıp Malta'ya, oradan da İngiltere'ye yollanmış. Çıkartma yanı sıra, Bombasırtı ve Serçetepe' deki çarpışmalara da katılmış .

1- Türkiye ve Türkler hakkında çok az şey biliyorduk.

2- Hayır. Sadece ölülerimizi gömmek için ateş kestiğimizde bazılarını gördüm.

3- Türkler büyük savaşçıydılar ve bizim kadar da kararlıydılar.

4- Düşmanımız olmalarına rağmen onları anavatanları için çarpışan bir ulus olarak gördük. Ölen bütün İngiliz, Fransız ve Türk askerlerinin, yanlış algılanan bir amaç ve beceriksiz bir uygulama yüzünden yitirildiğini düşünüyorum.

5- Tekrar dönmek için şansım olmadı.²⁹⁵

²⁹³ Tunçoku, a.g.e., s. 135.

²⁹⁴ Tunçoku, a.g.e., s. 136.

SONUÇ

Gelibolu Cephesi I. Dünya Savaşı'nın en çok ilgi çeken cephesidir. Batı cephesi ile karşılaştırılması durumunda bile Gelibolu cephesi her zaman daha sıcak bir ilgi ile karşılanmıştır. Bu farkı yaratan unsur Gelibolu Cephesi'nin yüzyılın son 'centilmenler savaşı' olmasından ileri gelmektedir. Dar ve karmaşık arazi yapısı nedeniyle askerler bu cephede göğüs göğüse çarpışmak zorunda kalmış, savaşın sonucunu süngü belirlemiştir. Yiğitlik kimdeyse zafer onda kalmıştır.

Birinci Dünya Savaşının kaderi bu savaşta belirlenmiştir. Dünya savaşı iki yıl uzayarak İngiltere'nin zayıflamasına neden olmuş, bunun sonucunda 1923 yılında İngiltere Lozan barışını imzalamak zorunda kalmıştır. 18. yüzyılın sonunda Napolyon tarafından ortaya atılan "İstanbul kimin olacak" sorusunu cevabı "Türklerde kalcak" şeklinde kesinleşmiştir. Osmanlı Devletinin ezeli düşmanı Çarlık Rusyası bu savaşın etkileri nedeniyle yıkılmış, yerine, Türk Milli Mücadelesini destekleyen Sovyet Rusya kurulmuştur. Türkler açısından, Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamaları bu savaşın sonuçlarından biridir. Yaklaşık ikiyüz yıldır Batı karşısında sürekli yenilen Anadolu Türklüğü en güçlü iki batılı devleti açık bir yenilgiye uğratarak modern çağda bağımsız olarak varlığını sürdürmeye hakkı olduğunu ispatlamış, Anadolu ve İstanbul'da kalıcı olduğunu herkese kabul ettirmiştir.

Çanakkale Savaşı sadece Türkiye ve Sovyet Rusya için değil, Avustralya ve Yeni Zelanda için de tarihi bir milat anlamına gelir. Bu savaşta doğan Anzak ruhu bu iki genç milletin kendi kimliğini bulma sürecini başlatmıştır. Bu ülkelerde Gelibolu deyince akla hemen olağanüstü kahramanlık mitleri ve yeni oluşmaya başlayan milli kimlik kavramları gelir.

Çanakkale cephesinde kendilerinden beklenenin çok fazlasını veren Anzak askerleri ülkelere döndüklerinde büyük bir coşku ve gururla karşılandılar. Onların cesareti ve başarıları, yeni gelişen halk kültürünün ana unsurlarında biri oldu. Kendilerini savaşın galibi gibi hisediyorlardı. Gerçekleşmeyen politik ya da askeri

²⁹⁵ Tunçoku, a.g.e., s. 140.

hedefler onları pek ilgilendirmiyordu. Avustralya ve Yeni Zelanda insanı da eski uluslar kadar azimli, cesur, kahraman ve saygı duyulmaya değer insanlar olabiliyordu. Gelibolu'da yaşadıkları inanılmaz acılara metanetle katlanmışlar, kendilerinden bekleneni fazlasıyla vermişlerdi. Onlar da artık birer “reşit” toplumdular. Onlar için savaşın sonucu bundan ibaretti. Politik hedefere ulaşılması ya da ulaşılmaması İngilizlerin sorunuuydu. Kendilerine verilen görevleri mükemmel bir şekilde yaptılar. 6 Ağustos'da Boyun'daki (The Nek) Avustralya saldırısı, aynı günlerde Conkbayı'ndaki Yeni Zelanda taarruzu gelecek kuşaklar için gurur kaynağı olmayı hak edecek nitelikteydi. Cephede sergiledikleri kahramanlık ve özveri mensubu oldukları toplumların özgüvenini, onurunu yükseltmişti.

Savaş bittikten sonra ülkelerine dönen askerler ve onları savaşa gönderen aileler olup biteni sorgulamaya başladı. Müthiş kayıpların sonunda ne elde edildiği sorulduğunda (ölü ve yaralı olarak toplam 37.703) kimse sonucun bir “hiç” olduğunu söylemeye cesaret edemiyordu. Ödenen onca bedele rağmen sonucun bir hayal kırıklığı olması Avustralya'da ve İngiltere'den çok farklı şekilde yorumlandı. Daha savaş devam ederken askerler arasında “kullanılmışlık” duygusu hissedilmeye başlanmıştı bile. İngiliz subaylarının kötü idaresi, savaşın hedeflerinin akıl dışılığı, politikacıların beceriksizliği ana vatan İngiltere ile arada ilk çatlakların oluşmasına neden oldu. Boşu boşuna çekilen korkunç acılar “yenilmez” İngiltere'ye olan güveni sarstı ve yeni bir yol ayrımının arayışına yol açtı.

Başarısızlığın nedenleri 1916 yılında Londra'da kurulan Gelibolu Komisyonu ile soruşturulmaya başlandı. Başta Churchill olmak üzere sorumlular gözden düştü. Tam ikiyüz kişi Gelibolu Komisyonu'nda ifade verdi. Fakat Avustralya ve Yeni Zelanda'da insanlar bu komisyonun çalışmaları ya da savaşın politik ve askeri sonuçlarla ilgilenmiyordu. Sadece bir Avustralyalı ya da Yeni Zelandalı olarak uluslararası mücadele ortamında nasıl bir sınav verdikleriyle ilgiliydiler. Tıpkı yeni yetme bir delikanlı gibi, yetişkinlerle başa baş savaşmak bile bu aşamada onlar için yeterli bir gurur kaynağıydı. Bir zamanlar Avrupayı titreten, yüzyılların deneyimli savaşçısı Türkleri oldukça zorladılar. Dünya arenasına yeni çıkmış bri topluluk için bu kadarı yeterliydi.

Savaşın ilginç sonuçlarından biri de, savaş sonunda düşman Türklere karşı duyulan saygıyla karışık takdir hisleri oldu. Başlangıçta Türkler hakkında kendilerine ne söylenmişse ona inanmışlardı. Bu savların asılsız olduğu zamanla tek tek kanıtlandı. Savaş öncesinde Türklerle Avustralyalılar arasında kötü anılar, asırlık

rekabetler yoktu. Çatışmaların yavaşladığı zamanlarda Türkler hakkında kendi gözlemlerini yapma inkanı buldular. Onlar da tıpkı kendileri gibiydi. Kendileri gibi açığı çekiyor, kendileri gibi can veriyorlardı. Onların da ailesi, geride sevdikleri vardı. Üstelik kendi vatanlarını savunmak için savaşıyorlardı. Zamanla Türkün davasını haklı bulmaya bile başladılar.

Anzak askerleri macera olsun diye girdikleri bir savaşta kendilerini politik bir kumarın ortasında buldular. Üstelik o kumar da kaybedilince, kendilerini bu işin içine sürükleyenlere olan güvenlerini kaybetmeleri kaçınılmaz oldu. Savaşın başındaki “korkak, hain Abdül”, savaşın sonunda “my enemy friend” sevgili düşmanım oldu. İnsanlığın ve Hristiyanlığın düşmanı “Kara Türkler” sevimli “Jako Türk”e dönüştü.

Gelibolu’da savaşmış her Avustralyalı, Türkler hakkındaki olumlu hislerini her fırsatta açıkça ifade etmeye başladı. 25 Nisan 1990 yılındaki 75. yıl törenlerinde Avustralya Genel Valisi Hawke, Gelibolu’daki Lone Pine bölgesinde (Kanlısirt-Tekçam), dinleyicilere seslenirken; Anzak askerlerinin savaşta cesaretlerinden, göreve ve arkadaşlarına olan bağlılıklarından, hünelerinden, espri anlayışları ve dayanıklılıklarından bahsetti. Bağrıışlarının bu tepelerde yankılanması ve bu tepelerin onların kanlarıyla yıkanması nedeniyle, o toprakların bir anlamda Avustralya’nın da bir parçası olduğunu vurguladı. Hawke’in, Türkiye hakkındaki yorumları bu ülke karşı milli hisleri ifade ediyordu. Konuşmasının ilerleyen bölümlerinde Mayıs 1915’ten beri Türklere karşı her zaman bir hayranlık duyulduğunu, Gelibolu trajedisinin iki ülkenin de ulus olma yolunda önemli bir başlangıç olduğunu ifade etti. Sözlerinin arasında İngilizlerin savaşı ne kadar ‘beceriksizce’ idare ettiğini vurgulamayı da ihmal etmedi.

Günümüzde Avustralya ve Yeni Zelanda’da yaşayan herkes Anzak cesaretini kendi şahsi ve milli kimliğinin bir parçası sayıyor. Australia II isimli yatı ile 1983 Amerika Kupasını kazanan Avustralyalı Alan Bond, yarışma sonrasında basına yaptığı açıklamada: “Orada (Gelibolu’ da) arkamızı duvara dayamıştık. Zaten o savaşı da biz kazandık” şeklinde bir demeç verdi. Bond, burada Anzak benzetmesiyle, Avustralyalıların en zor koşullarda bile mücadeleden asla vazgeçmeyeceğini ifade ediyordu.

Çanakkale Savaşı Avustralyalılara genel olarak, Anzakların gücü ve performansı öne çıkarılacak şekilde anlatılıyor. Sonucun ne olduğu Avustralyalılarca pek önemsenmiyor. Anzaklar ilk çıkartma, Ağustos

savaşları ve geri çekilmedeki başarıları ile takdir topluyor. Kanlısirt'ta ise, alınması zor Türk siperlerini ele geçirebilecek güçleri olduğu halde nihai sonucu alamamaları ise yarım akıllı, İngiliz subayların beceriksizliğine bağlanıyor. İnatçı bir düşmana karşı, elverişsiz arazi koşullarında, yetersiz liderlerin kumandasında daha fazlasının yapılamayacağı ifade ediliyor. Sergilenen yiğitlik ve kahramanlık Avustralyalı karakterinin kazandığı bir zafer olarak halk kültürünün bel kemiğini oluşturuyor; Savaşı Türkler kazanmış olabilir, fakat kavgayı biz kazandık. Bu sava inanmak Anzakların torunlarını mutlu ediyor.

Avustralyalılar Gelibolu'da karaya çıkış günü olan 25 Nisan'ı çok önemli bir tarihin başlangıcı olarak kabul etmiş ve bu günü Anzak Günü (ANZAC DAY) adıyla milli bir bayram ilan etmişlerdir. Tüm ülkede büyük törenlerle kutlanan bu bayram, bir bakıma, yiğitçe görevlerini yapmış savaşçılara duyulan şükranla birlikte, onların dul ve yetimlerine toplumun ilgi ve şefkatinin devamını sağlayıcı vefakar duyguları besleyen bir gelenek olmuştur

Avustralya halkı için Gelibolu'da yaşananlar Türkiye ve Türk halkıyla ana temas noktasını oluşturuyor. 1915'de yaşananlar iki ulusu ayrılmaz bir şekilde bir birine bağlıyor. Avustralyalılar tarafından sempati çeken *Johnny Turk* imajı artık yeni bir saygı, hatta yoğun duygusallıkla birlikte kabul görüyor. Avustralyalılar ve Türkler birbirini andıkları zaman hemen Gelibolu'dan söz etme ihtiyacı duyuyor. Örneğin Victoria Eyaleti Başbakanı Steve Bracks 1999'da yaşanan depremin ardından Türkiye'deki felaketzedelere gönderilen seyyar sağlık aracını yolcu ederken yaptığı konuşmada; Avustralya ile Türkiye arasındaki bağın Gelibolu'da yaşanan başka bir felakete dayandığını ifade ederek, ortak tarihi deneyimlerin bu yardımı daha da anlamlı kıldığını ifade etmiştir.

Aradan geçen yıllara karşın Gelibolu öyküsü canlılığını hiç kaybetmeden yeni kuşaklara hala aynı coşkuyla anlatılıyor. Avustralyalı öğrenciler cesur Simpson ve Eşeği'ni, Kanlısirt'a yapılan kahramanca saldırıyı, Boyun'daki fedakar hücumu veya bunlar gibi pek çok öyküyü dinlemeye devam ediyor. Günümüzde Gelibolu'yu bilmeyen bir öğrencinin Avustralya eğitim sisteminden mezun olması mümkün değildir. Zaman ilerledikçe yaşananların destansı kısımları derinleşiyor, insanlar görmek

istediğini görmeye devam ediyor. Fakat çok az kişi Anzakların saldırgan taraf olduğunu fark etmek istiyor.

Her ulusun kökü bir var oluş efsanesine dayanır. Avustralya ve Yeni Zelanda halklarının var oluşu da Anzak efsanesi ile başlar.

KAYNAKÇA

- The Anzac Book : **Written and Illustrated in Gallipoli by The Men of Anzac** . Cassel Company, Ltd. London, 1916.
- Altay, Fahrettin : **On Yıl Savaş 1912- 1922 ve Sonrası**. İnsel Yayınları, İstanbul, 1970.
- Apuhan, Recep Şükrü : **Çanakkale Geçilmez**. Timaş Yayınları, İstanbul, 2005.
- Austin, Ron : **The White Gurkas, Australians At The Second Battle of Krithia Gallipoli**. Globe Press Pyt Ltd. Australia, Sydney, 1989.
- Aydemir, Şevket Süreyya : **Tek Adam. I. Cilt**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1966.
- Başarın, Vecihi,
Başarın, Hatice Hürmüz,
Fewster, Kevin : **Gelibolu 1915 Savaşla Başlayan Dostluk**. Sistem Yayıncılık, Ankara 2005.
- Bayur, Yusuf Hikmet : **Türk İnkılabı Tarihi**. Cilt III, Kısım 2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1955.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi : TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı, Yayın No: 71, Osmanlı Arşivlerinde Çanakkale Muhabereberi, I. Cilt, Başbakanlık Basımevi, Ankara 2005.
- Bean, C.E.W. : **Gallipoli Correspondent The Frontline Diary of C. E. W. Bean**. George Allen & Unwin Australia Pty Ltd. Sidney, Australia, 1983.
- Büyük Larousse** : Gelişim Yayınları, İstanbul, 1986 XX. cilt
- Cassar, H. George : **Çanakkale ve Fransızlar**. Çev: Nejat Dalay Milliyet Yayın Ltd. Şti. İstanbul, 1974.
- Çulcu, Murat : **Mehmet Fasih Bey'in Çanakkale Anıları**. Albayrak Yayınları İstanbul, 1997.
- Frame, Tom : **The Shores of Gallipoli Naval Aspect of The Anzac Campaign**. Australian Print Group, Vistoria, Australia, 2000.
- Gencer. Ali İhsan : **Türk İnkılap Tarihi**. Der Yayınları, 9. Baskı, İstanbul, 2004.

- Genel Kurmay Askeri
Tarih ve Stratejik Etütü
Başkanlığı Yayınları : **Çanakkale Muharebeleri 75. Yıl Armağanı.** Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1990.
- Genel Kurmay Başkanlığı
Harp Tarihi Başkanlığı : **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi.** V. Cilt, Çanakkale Cephesi Harekatı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1997.
- Gilbeert, Martin : **The Straits of War, Gallipoli Remembered.** Sultan Publishing, London, 2000.
- Hamilton, Ian : **Gelibolu Hatıraları 1915.** Çev: Mehmet Ali Yalman-Nurer Uğurlu, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Hartesveldt, Fred R.. von : **The Dardanelles Campaign.** Greenwood Press, London, 1997.
- Head, G. O. : **Glance at Gallipoli.** Eyre and Spottswode, London, 1931.
- Herbert, Aubrey, : **Devler Ülkesinde Devler Savaşı Çanakkale.** Ataç Yayınları, Çev: Seyfi Say, İstanbul, 2005.
- Morgenthau Henry
- Hickey, Michael : **Gallipoli .** John Murray Publishing, London, 1995.
- Higgins, Trumball : **Winston Churchill and The Dardanelles.** The Mc Millan Company, New York, USA, 1963.
- Hoyt, Edwin : **Disaster of The Dardanelles. 1915,** Arthur Barker Limtd. London, 1976.
- Ilgar, İhsan
Uğurlu, Nurer : **Esat Paşa'nın Çanakkale Savaşı Anıları .** İstanbul, 2003.
- James, Robert Rhodes : **Gelibolu Harekatı.** Belge Yayınları, Cev: Haluk V. Saltıklığıl, İstanbul, 1990.
- Karatay, Vefa Baha : **Mehmetçik ve Anzaklar.** Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1987.
- Kızıldağ, Selçuk : **Çanakkale "Cesaretin Bedeli.** Arma Yayınları , İstanbul, 2003.
- Koç, Naci : **İngilizlerin Gözüyle Çanakkale Savaşları.** Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2005.

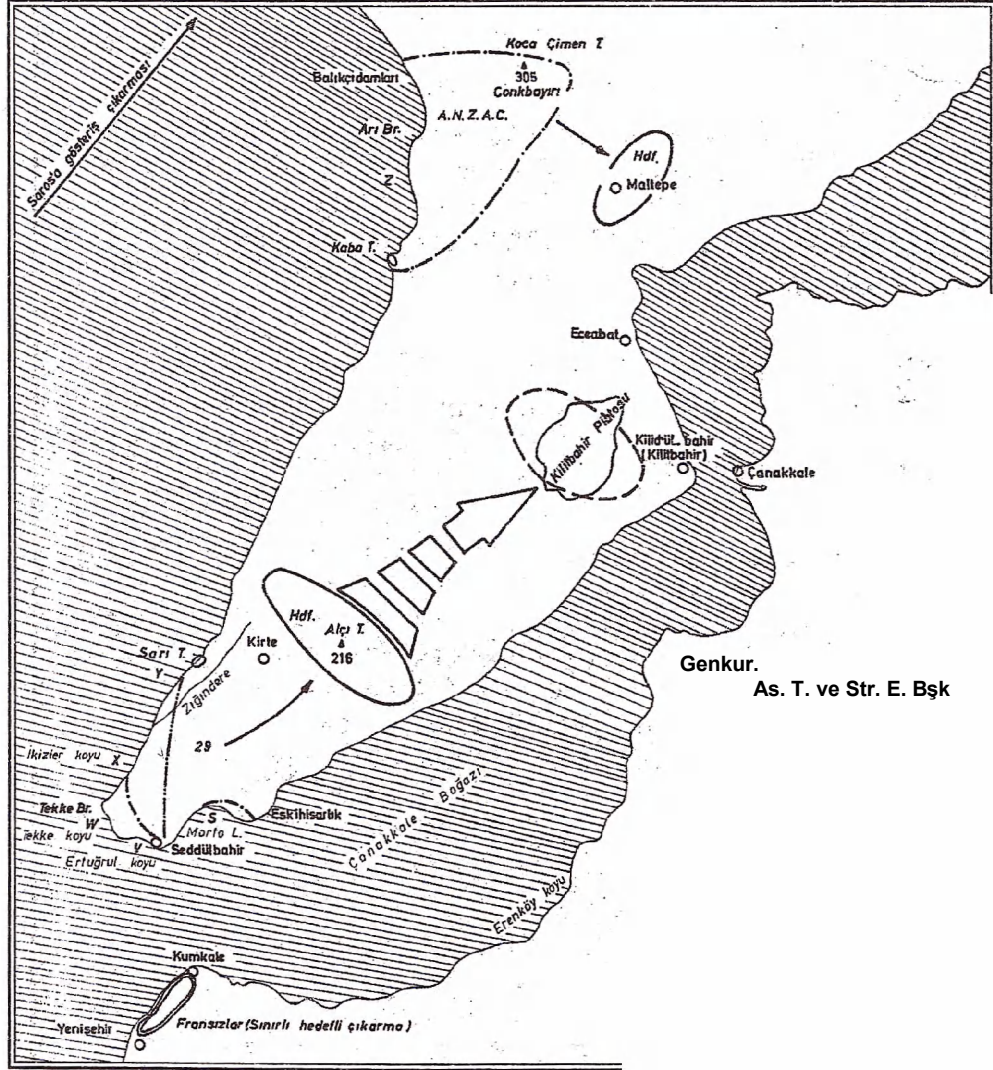
- Kutay, Cemal, : **Üç Devirde Bir Adam, Fethi Okyar.** Tercüman Tarih Yayınları, İstanbul, 1980.
- Laffin, John : **Digger The Legend of Australian Soldier.** The MacMillan Company of Australia PTY LTD Melbourne, 1986.
- Liddle, Peter : **Men of Gallipoli.** Penguin Books Ltd. London, 1976.
- Macleod, Jenny : **Gelibolu'nun Öteki Yüzü.** Güncel Yayıncılık, Çev: Sinem Hoccoğlu, İstanbul, 2004.
- Masfield, John : **Gallipoli.** London William Heinemann, London, 1917.
- Moorehead, Alan : **Çanakkale Geçilmez.** Milliyet Yayın Ltd. Şti. Yayınları Çev: Günay Salman, İstanbul, 1972.
- Murray, Joseph : **Gallipoli As I Saw It.** William Kimber Co Ltd. London, 1965.
- North, John : **Gallipoli, The Fading Vision.** Faber and Fube Ltd, London, 1945.
- Oglander, Aspinall : **Çanakkale Gelibolu Harekatı .** I. Ve II. Cilt. Arma Yayınları, İstanbul, 2005.
- Özel, Sabahattin : **Atatürk ve Atatürkçülük.** Derin yayınları, İstanbul, 2006.
- Penn, Geoffrey : **Fisher, Churchill And The Dardanelles.** Pen& Sword Books, Yorkshire, Great Britain, 1999.
- Pleston, W. D. : **The Dardanelles Expedition, A Condensed Study.** United States Naval Institute Press, 1927.
- Sanders, Liman von : **Türkiye'de Beş Yıl.** Çev: Şevki Yazman. İstanbul, 1968.
- Seçer, Turan : **Destanlaşan Çanakkale Savaşları.** Kartuş Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Snelling, Stephen : **Gallipoli.** Sultan Publishing, London, 1999.
- Steel, Nigel : **The Battlefield of Fields of Gallipoli, Then Now.** Leo Cooper, London, 1990.
- Harth, Peter : **Gelibolu, Yenilginin Destanı.** Sabah Yayınları, Çev: Mahmut Harmancı, İstanbul, 1996.
- Travers, Tim : **Gallipoli 1915.** Midway Colour Print, Wiltshire,

G.B., 2004.

- Tunçoku, A. Mete : **Anzakların Kaleminden Mehmetçik.** TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2005.
- Turan, Mustafa : **Destanlaşan Çanakkale.** Papatya Yayınları, İstanbul, 2005.
- Türk Ansiklopedisi** : MEB Yayınları, Ankara, 1984. IV. Cilt
- Tyquin, Michael : **Gallipoli The Medical War The Avustrialian Medical Services in the Dardanelles Campaign of 1915.** New South Wales University Press, Avustralia, 1993.
- Ünaydın, Ruşen Eşref : **Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal İle Mülakat.** Devlet Matbaası, İstanbul, 1930.
- Wilkinson, Noran : **The Dardanelles.** Logmans Green Co. London, 1915.
- Walder, David : **Çanakkale Olayı.** Çev: M. Ali Kayabaşı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1970.
- Yazan, Mehmet Ali : **Birinci Dünya Savaşı Türk Basınında Çanakkale Muharebeleri.** Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.
- Yazman, M. Şevki : **Türk Çanakkale.** Ulus Basımevi, Ankara, 1938.

HARİTA - 1

İngiliz ve Fransız Kuvvetlerinin 25 Nisan 1915 Günü Hedefleri²⁹⁶

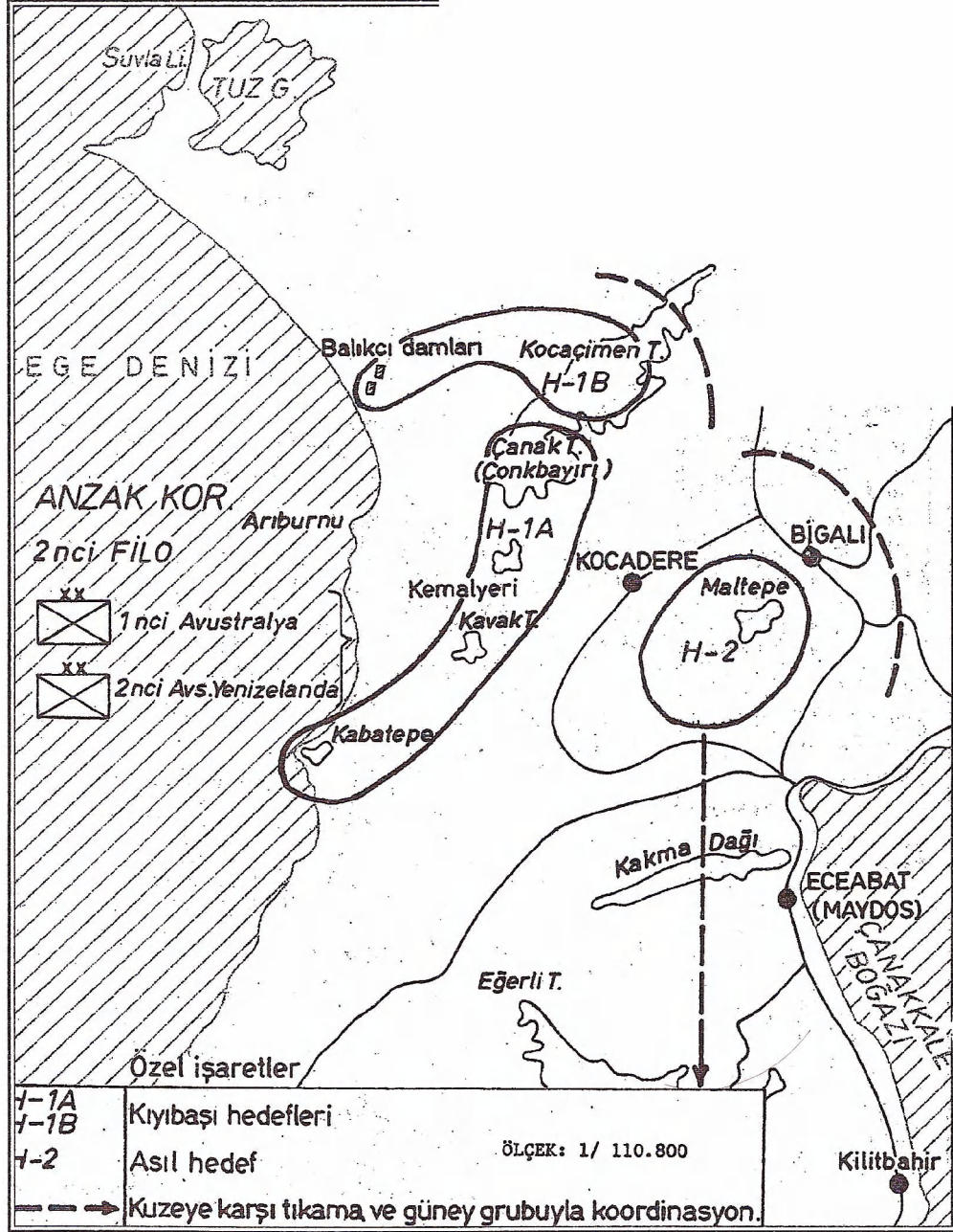

²⁹⁶ Turan Seçer, **Destanlaşan Çanakkale Savaşları**. Kartuş Yayınevi, İstanbul, 2005. s.174.

HARİTA – 2

Anzak Kolordusu'nun 25 Nisan 1915 Günü Çıkarma Yeri ve Hedefleri ²⁹⁷

Genkur. As. T. ve Str. E. Bşk.

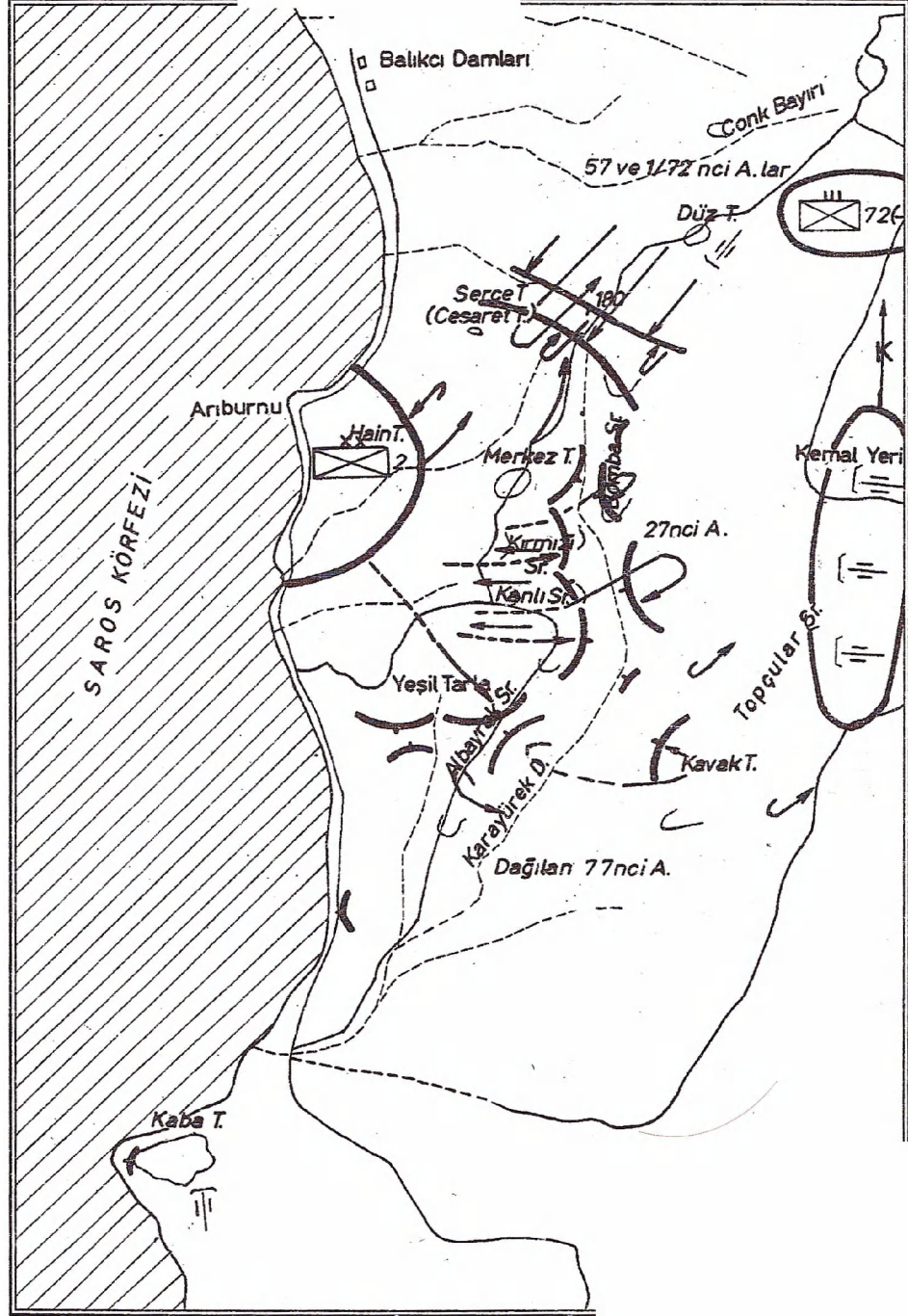

²⁹⁷Turan Seçer, **Destanlaşan Çanakkale Savaşları**. Kartuş Yayınevi, İstanbul, 2005. s.128.

HARİTA - 3

19. Tümenin 25-26 Nisan Gece Taarruzu²⁹⁸

Genkur.
As. T. ve Str. E. Bşk.

²⁹⁸ - Turan Sezer - Doğanlıcaan Çanakkale Savaşları - Kartas Yayınları - İstanbul 2005 s-140.

This document was created with the trial version of Print2PDF!

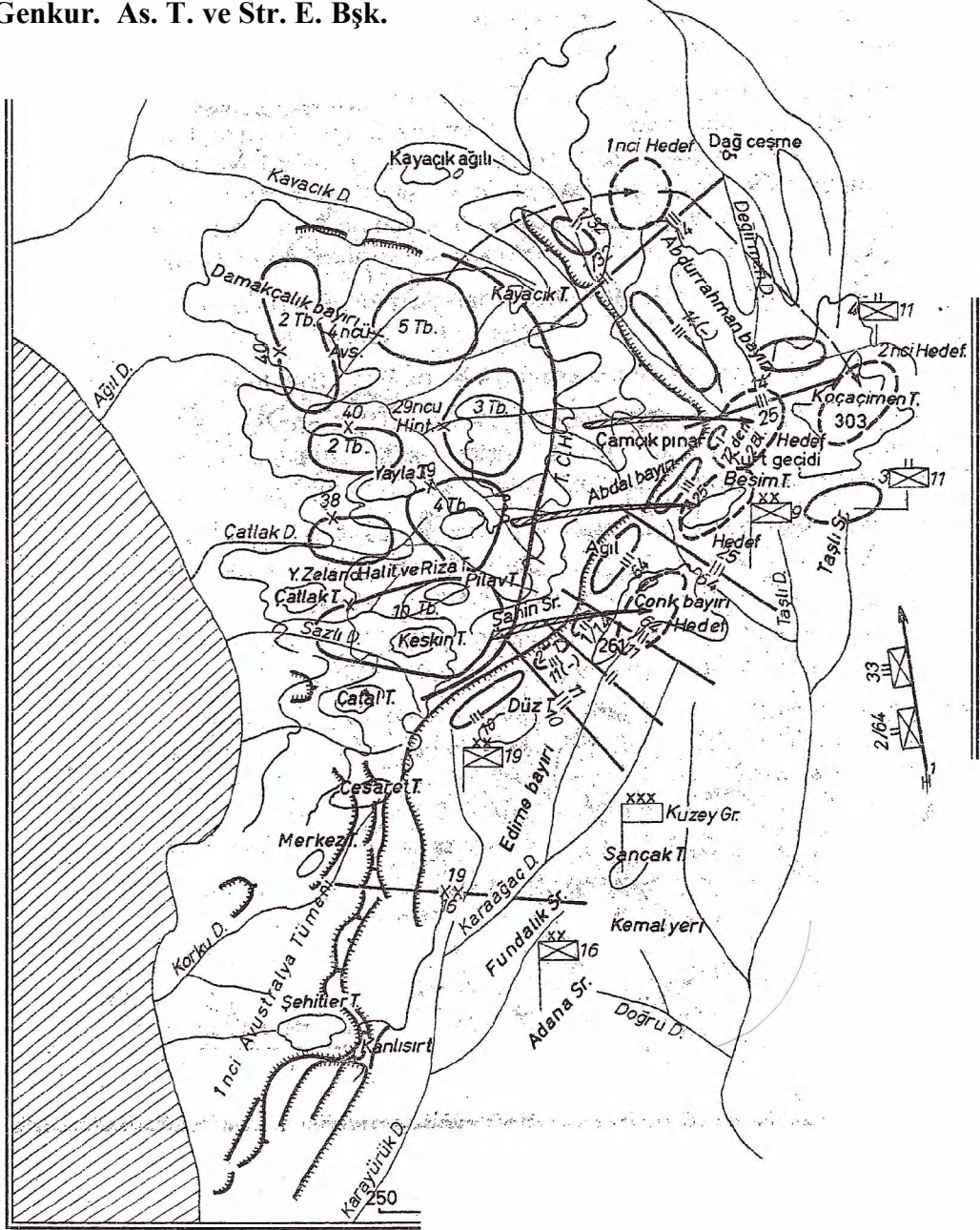
Once Print2PDF is registered, this message will disappear!

Purchase Print2PDF at <http://www.software602.com/>

HARİTA – 4

Tarafların Durumu ve İngiliz Taarruz Planı, 8 Ağustos 1915 Sabahı²⁹⁹

Genkur. As. T. ve Str. E. Bşk.

²⁹⁹ - Turan Sezer - Doğanlar - Çanakkale Savaşları - Kartas-Yayınları - İstanbul - 2005 - s.353.

This document was created with the trial version of Print2PDF!

Once Print2PDF is registered, this message will disappear!

Purchase Print2PDF at <http://www.softwar602.com/>

KARİKATÜR -1

ABDUL

Drawn by TED COLLES

The Anzac Book s.50.

KARİKATÜR – 2

APRICOT AGAIN!" (Yine mi kayısı!)

Drawn by DAVID BARKER

The Anzac Book s. 120

EK – 1 GELİBOLU YARIMADASINDAKİ YER İSİMLERİ

SUVLA BÖLGESİ GÜNEYİ (SOUTH OF SUVLA AREA)

İsmailoğlu Tepe.....	W. Hills
Yeni Çeşme.....	South West Edge of W. Hills
Eğrikulak.....	Aire Kavak
Kayacık kuyu.....	Chalajik Kuyusu
Kavaklar.....	Poplars
Şükrü Efendi Kuyusu.....	South of Chalajik Kuyusu
Sosak Kuyusu.....	Sosak Kuyusu
Dervish Ali Kuyusu.....	Yeshil Tepe
Furka Dere.....	North end of Abdel Rahman Bair

KUZEY ANZAK BÖLGESİ (NORTHERN ANZAC AREA)

Kazlar Çayırı.....	Kazlar Chairi
Kabak Kuyu.....	Cabbage Well
Bomba Tepe.....	Hill 60
Damakçılık Kuyusu.....	Damakjelic Kuyusu
Damakçılık Bayırı.....	Damakjelic Bair
Kayacıkdere.....	Kaiajik Dere
Kayacıkçağılı.....	South of Hill 60
Nahim Sirtı.....	Wheatfield area South East of Hill 60
Yayvan Tepe.....	Hill 90
Asma Dere.....	Vine Valley
Alay Tepe.....	Alai Tepe
Tavukçuluk Dere.....	Valley leading North from Hill 971 – Tauk Juluk Dere
Ağıl dere.....	Aghyl Dere
Üçtepe.....	Walden's Point
Çukur Dere.....	Australia Valley
Müselles Tepe.....	Hill 100
Abdurrahman Bayırı.....	Abdel Rahman Bair – Abdel Rahman Spur
Kara Ağıl Dere.....	Aghyl Dere North - leading to Hill Q
Kocaçimen Tepe.....	Hill 971 - Koja Chemen Tepe
Çifte Tepe.....	North East .E. Spur of 971 - Chifte Tepe
Obüs deresi.....	Valley South of Chifte Tepe - Howitzer Valley
Manik Dere-Matikdere.....	Valley E. Of Obus Deresi
Yayla Tepe.....	Bauchop's Hill
Çaylakdere.....	Chailak Dere
Ağıl.....	The Farm - Aghyl
Sarı Tarla.....	The Farm Plateau
Mahmuz Sirtı.....	No. 2 Outpost
Halid ve Rıza Tepesi.....	Old No. 3 Post - Haliden Rizar Tepesi
Pilav Tepe.....	Table Top
Şahin Sirtı.....	Rhododendron Ridge

Conkbayırı.....Chunuk Bair
Besim Sirtı.....Hill Q South

İLK ANZAK BÖLGESİ
(OLD ANZAC AREA)

Balıkçı Damları.....Balijke Damleri - Fisherman's Hut
Çatal Tepe.....No. I Outpost
Sazlıdere.....Sazli Dere
Kabak Sirtı.....Baby 700 (deniz tarafı)
Kılıç Bayırı.....Baby 700
Düz Tepe.....Battleship Hill
Suyatağı.....South.East. Spur of Chunuk Bair
Üçüncü Tepe.....Achinga Tepe
Kurt Deresi-Mazi çukuru dere.....Valley South of Hill 971
Küçük Dere.....Next Valley to East
Çaylar Dere.....Valley leading to Koja Dere, continuation of
Manik Dere, Stream Valley lower down it was
called Kocadere the Big Valley, or Kuruca Dere.
The Nearly Dry Valley)
Süvari Sirtı.....East of Chnilar Dere
Serçe Tepesi.....Walker's Ridge
Cesaret Tepe.....Russell's Top (Nek / Turk's Point)
Top Bayırı.....South Spur of Battleship H111
İnce Bayır.....Next Ridge to East
Dik Dere.....Next Valley
Uzun Sirt.....Long Ridge
Uzun Dere.....Long Valley
Topçular Sirtı.....Third or Gun Ridge
Kuru Dere.....Next Valley
Ari Burnu.....Bee Point
İhraç İskelesi.....Watson's Pier
Hain Tepe.....Pluqge's Plateau
Yüksek Tepe.....The Sphinx – Point 122
Sarı Bayır.....The Cliffs by the Sphinx
Bomba Sirtı.....Quinn's Post
Boyun.....Courtney's Post - The Nek
Kesik Dere.....Mule Valley
Edirne Sirt.....Mortar Ridge
Çatal Dere.....Behind Mortar Ridge
Sancak Tepe-KemalYeri.....Scrubby Knoll-Standard Hill (Kemal Yeri, Kemal
Hill)
Güzeldere.....Gezel Dere (East of Scrubby Knoll)
Uran Arda.....Next Valley to East
Küçük Arı Burnu.....Hell Spit and Brisbane Point
Korku Dere.....Shrapnel Valley
Gedik Dere.....Wire Gully
Merkez Tepe.....German Officers' Spur
Kemal Bayır.....South Shoulder of Scrubby Knoll
Kikrik Dere.....Victoria Gully

Yeşillik.....	M'Cay's Hill
Kırmızı Sirt.....	Johnston's Jolly
Cemal Dere.....	Owen's Gully
Fundalık sırt.....	Brown Spur (Spur E. of Legge Valley)
Mersin Dere.....	Valley E. of that spur
Adana Bayır.....	Adana Bair
Haydar Tepe.....	South Shoulder of Scrubby Knoll
Mübarek Dere.....	Valley South East of Haydar Tepe
Koca Dere-Kuruca Dere.....	Koja Dere (S.E. of Koja Dere) Nepunari
Çakal Dere.....	Clarke Valley
Yeşil Tarla.....	The Wheatfield
Şehitler Tepesi.....	The Pimple
Kanlı Sirt.....	Lone Pine
Karayörük Dere.....	Legge Valley
Kel Tepe.....	Bolton's Hill
Kars Deresi.....	Valley of Despair
Kara Dere.....	Cooee Gully
Gülнар Dere.....	Wanliss Gully
Albayrak Sirtı.....	Pine Ridge
Karayörük Ormanı.....	The pine wood on this ridge
Keklik Dere.....	Valley North of Anderson Knoll
Değirmen dere.....	Deirman Tepe (S.W. of Koja Dere)
Süngü Bayırı.....	Chatham's Post Ridge
Kavak Tepe.....	Anderson Knoll
Köy Deresi.....	South end of Koja Dere Valley
Küçük Tepe.....	South end of Harris Ridge, i.e. of Bolton's Hill Spur
Bağdat Tepe.....	Foothill of Gun Ridge North East of Gaba Tepe
Kaba Tepe.....	Gaba Tepe
Karakol.....	Kough Hill
Hacı Abdi Çiftliği.....	Hadji Abdi Chiftlik
Sirsofur Yolu.....	Sirsofur (village road)
Damlar.....	Ruins
Azmaк Dere.....	Asmak Dere
Kum Tepe.....	Sand Hill

GÜNEY BÖLGESİ (SOUTHERN ZONE)

Eroğlu Sirtı.....	Achi Baba (S.W. shoulder)
Alçı Tepe.....	Achi Baba-(also Alchi Tepe)
Ali Bey Çiftliği.....	Ali Bey Chiftlik
Kirte.....	Krithia
Küçük Kirte Dere.....	Krithia Nullah (W. Branch)
Hilal Sirtı.....	South Spur of Achi Baba
Zıgın Dere.....	Gully Ravine
Yusuf Efendi Tepe.....	Near Fir Tree Wood
Kirte Dere.....	Krithia Dere
Süreyya Efendi Bayırı.....	Surieya Effendi Spur
Şehitler Deresi.....	Valley E. of Vineyard

This document was created with the trial version of Print2PDF!
Once Print2PDF is registered, this message will disappear!
Purchase Print2PDF at <http://www.softwаre602.com/>

Recep Bey Bayırı.....	Minor Spur East of this valley
Kutsi Bey Tepe.....	Main Spur E. of valley
Sotiri Çiftliği.....	Pink Farm
Harablar.....	East of Pink Farm
Kuyu.....	Well (On Krithia Road)
Tombak Tepe.....	West of Kanli Dere
Su haznesi.....	East of Kanli Dere
Kemal Bey Tepe.....	Main Spur East of Kanli Dere
Kereviz Dere.....	Celery Valley
Hacı Yakup Çiftliği.....	Observarion Hill
Çeşme.....	At bridge over Krithia stream
Su Terazileri.....	Water Towers
Kanli Dere.....	Bloody Valley
Hacı Hüseyinler Çiftliği.....	Zimmerman's Farm
Karacaoğlu Tepe.....	Hill 114
Tekke Burnu.....	Shrimp Point
Tekke Koyu.....	Lancashire Landing
Kuyular.....	Head of Lancashire Landing
Helles Burnu.....	Cape Helles
Ertuğrul Koyu.....	V. Beach
Ertuğrul Tabya.....	Ertoghru Tabia
Harab Kale.....	Old Fort
Seddülbahir.....	Seddel Bahr
Morto Koyu.....	Morto Bay
Süleyman Reis Dere.....	Suliman Reis Valley
Eski Hissarlık.....	De Tott's Battery
Hisarlık Burnu.....	Fortress Point
Ömer Kaptan Tepe.....	Signal Station Hill

BOĞAZ GİRİŞİNİN GÜNEYİ (SOUTH OF STRAIT'S ENTRANCE)

Kum Burnu.....	Sand Point
Kum Kale.....	Sand Fort

Yukarıdaki liste, başta C.E.W. Bean'in "Gallipoli Mission" isimli kitabı olmak üzere çeşitli yayınlardan faydalanılarak derlendi..

Yetkin İşçen, Gelibolu Yarımadasındaki Yer İsimleri. (Çevirimiçi)
<http://www.gallipoli1915.org/>, 30 Haziran 2006

SUMMARY

The Dardanelles Campaign is one of the most important events that shaped the contemporary world. It has affected the destinies of many nations. Even, modern Turkish Republic has begun to emerge after that enormous experience. Although Anatolian Turks won the struggle, but all the participants derived their own experiences that affect their future.

In April 1915, Australia and New Zealand which are the natural allies of Great Britain, has attended the war against Turks. They did not have experiences on multinational struggles and war. At the first stage of the war, Australian and New Zealand army members called themselves Anzac soldier, (Australia and New Zealand Army Corps). End of the war the Anzac myth was born. After the campaign nothing would be the same for all the participant countries.

After the disastrous endings, people on these countries, began to interrogate the meaning of the passing events. That changed the ideas about British Empire and become a starting point to seek new national identities.

Turkish people has an historical accumulation that tolerate his deadly enemy on the final war. After wasting many lives and values, today nobody talks about conflicts between Anzac soldiers and Turks. We live on the same historical basics, just like living on the same world. Both side has the same emotions to share mutual feelings. Thousands of tourists who come from Australia and New Zealand to Gallipoli, prove that actual facts.

This master thesis, "*Dardanelles Campaign from the Anzac Point of View*", criticizes the historical events from the view of Anzac people and aimed to investigate the war by using their records, in an chronological order.

**İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI**

ANZAKLARIN GÖZÜYLE ÇANAKKALE SAVAŞLARI

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Ebral SÖZÜDEMİR**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sabahattin ÖZEL

İstanbul 2006

This document was created with the trial version of Print2PDF!
Once Print2PDF is registered, this message will disappear!
Purchase Print2PDF at <http://www.software602.com/>

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ Bilim Dalında numaralı
.....'in hazırladığı
konulu **YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZİ** ile ilgili **Tez Savunma Sınavı**, İ.Ü.
Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 10./28.Maddesi uyarınca
..... günü saat'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar
sonunda adayın tezinin'ne* **OYBİRLİĞİ/ OYÇOKLUĞU** ile
karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA

34452 Beyazıt-İSTANBUL Tel:0212 440 00 00 Fax:0212 513 54 57

This document was created with the trial version of Print2PDF!
Once Print2PDF is registered, this message will disappear!
Purchase Print2PDF at <http://www.software602.com/>

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Anzakların Gözüyle Çanakkale Savaşları” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Ebral SÖZÜDEMİR

...../...../ 2006

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

This document was created with the trial version of Print2PDF!
Once Print2PDF is registered, this message will disappear!
Purchase Print2PDF at <http://www.software602.com/>

TEZLERİN ÇOĞALTILMASI VE YAYIMI İÇİN İZİN BELGEESİ

This document was created with the trial version of Print2PDF!
Once Print2PDF is registered, this message will disappear!
Purchase Print2PDF at <http://www.software602.com/>

ÖZET

Çanakkale Savaşı yakın dönem dünya tarihini etkileyen en önemli olaylardan biridir. Pek çok ulusun geleceği bu savaş sonrasında şekillenmiştir. Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuşu yine bu savaşla başlar.

Anadolu Türkünün zaferiyle sonuçlanan Çanakkale Savaşı'na pek çok ulus katıldı. İngiltere'nin doğal müttefiki olarak İtilaf Devletleri safında savaşa giren Avustralya ve Yeni Zelanda askerleri de Osmanlı Devletine karşı savaşan uluslar arasında yerlerini aldılar. Anzak olarak adlandırılan bu askerler (Anzac; Australian and New Zealander Army Corps) müttefik cephesinin en çok dikkati çeken askeri birlikleri oldular.

Anlamını fazla sorgulamadan katıldıkları bu savaş, Avustralya ve Yeni Zelanda halkları üzerinde derin izler bıraktı. İlk kez böylesine büyük bir savaş deneyimi yaşayan iki genç ulus, bilinçsizce sürüklendikleri bu savaştan müthiş kayıplarla çıktılar. Savaş sırasında edinilen deneyimler ve verilen kayıplar, İngiltere ile olan ilişkilerin gözden geçirilmesine ve bu iki dominyonun bağımsız birer ulus olma sürecinin başlamasına yol açtı.

Engin bir tarihsel birikime sahip olan Türk milleti, neredeyse son savaşını verirken bile savaş ahlakını elden bırakmayacak kadar derin bir tarihsel birikime sahip olduğunu bu savaşta bir kez daha gösterdi. Her iki taraf da müthiş acılar yaşadı; her iki taraf da inanılmaz boyutlarda maddi ve manevi değerlerini kaybetti. Günümüzde yaşanan acılar, kaybedilen maddi ve manevi değerler artık geride kaldı. Fakat bu savaşın insani yönü, özellikle Anzak askerleri ile Türk insanı arasında gelişen, saygıya dayalı dostluk duyguları o zamandan bu zaman kadar varlığını korudu. Her yıl Avustralya ve Yeni Zelanda'dan Gelibolu'ya gelen binlerce ziyaretçi bu savaşın etkilerinin hala devam ettiğinin güçlü bir kanıtıdır.

"Anzakların Gözüyle Çanakkale Savaşı" adlı bu tez çalışmasında Çanakkale Savaşı ağırlıklı olarak Anzak bakışıyla değerlendirildi. Kısmen Türk bakış açısına da yer verilmesine rağmen, yaşanan olaylar özellikle Anzak bakışı dikkate alınarak ele alındı. Savaş, Türklerin bakış açısı olan 'karadan denize' değil, bu sefer 'denizden karaya' bakılarak incelendi. İstilacılara karşı vatanını savunan askerden çok, çıkarma yapan askerin yabancı topraklara çıkma ve orada tutunma mücadelesine yer verildi.

Savaş öncesi koşullar ve Çanakkale Deniz Savaşı kısaca gözden geçirildikten sonra, yaklaşık dokuz ay süren kara savaşları ayrıntılı olarak işlendi. Olaylar kronolojik sıraya göre ele alındı.

Bu tez çalışmasında, başta Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi kaynakları olmak üzere, yüze yakın İngilizce ve Türkçe kaynaktan faydalanıldı. Elde edilen bilgiler akademik doğruluğu ve birincil kaynak olma vasfı dikkate alınarak sınıflandırıldı, ayıklandı ve kullanıldı. Kimilerince 'Modern çağın son dürüst savaşı' olarak kabul edilen Çanakkale Savaşı, Anzak askerlerinin gözüyle, insani yön de dahil olmak üzere, geniş bir bakış açısıyla yeniden ele alındı.

SUMMARY

The Dardanelles Campaign is one of the most important events that shaped the contemporary world. It has affected the destinies of many nations. Even, modern Turkish Republic has begun to emerge after that enormous experience. Although Anatolian Turks won the struggle, but all the participants derived their own experiences that affect their future.

In April 1915, Australia and New Zealand which are the natural allies of Great Britain, has attended the war against Turks. They did not have experiences on multinational struggles and war. At the first stage of the war, Australian and New Zealand army members called themselves Anzac soldier, (Australia and New Zealand Army Corps). End of the war the Anzac myth was born. After the campaign nothing would be the same for all the participant countries.

After the disastrous endings, people on these countries, began to interrogate the meaning of the passing events. That changed the ideas about British Empire and become a starting point to seek new national identities.

Turkish people has an historical accumulation that tolerate his deadly enemy on the final war. After wasting many lives and values, today nobody talks about conflicts between Anzac soldiers and Turks. We live on the same historical basics, just like living on the same world. Both side has the same emotions to share mutual feelings. Thousands of tourists who come from Australia and New Zealand to Gallipoli, prove that actual facts.

This master thesis, "*Dardanelles Campaign from the Anzac Point of View*", criticizes the historical events from the view of Anzac people and aimed to investigate the war by using their records, in an chronological order.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	vi
SUMMARY	vii
İÇİNDEKİLER	viii
ÖNSÖZ	xiii

I. BÖLÜM

I. DÜNYA SAVAŞINDA ÇANAKKALE CEPHESİNİN AÇILMASI VE ÇANAKKALE DENİZ SAVAŞLARI

1.1 GİRİŞ	1
1.2 I. Dünya Savaşının Patlak Vermesi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Savaşa Girmesi	9
1.3 Çanakkale Cephesinin Açılması	11
1.3.1. Askeri Yönden	11
1.3.2. Siyasi Yönden	11
1.3.3. Ekonomik Yönden	11
1.4 İtilaf Devletleri Donanmasının Boğazı Geçme Denemesi ve 18 Mart Deniz Savaşı	13
1.5 Avustralya ve Yeni Zelanda Basınında Çanakkale Deniz Savaşları	14
1.6 Avustralya ve Yeni Zelanda'da Savaş İlanı ve Bunu İzleyen Gelişmeler	15
1.7 Türk Kayası Olayı	22
1.8 Anzak Askerlerinin İskenderiye Günleri ve İlk Türk İzleniminin Oluşması	23
1.9 Anzak Askerlerinin Limni Adası Günleri	30

II. BÖLÜM
ÇANAKKALE CEPHESİ KARA SAVAŞLARI
NİSAN - MAYIS DÖNEMİ

2.1	NİSAN AYI SAVAŞLARI	
2.1.1	Arıburnu Çıkartması	34
2.1.2	Türklerle İlk Çatışmalar	38
2.1.3	Gece Muharebeleri	42
2.1.4	26 Nisan 1915	43
2.1.5	27 Nisan 1915	43
2.1.6	28 Nisan 1915	45
2.1.7	Mustafa Kemal İle Karşılaşma	47
2.1.8	İlk Geri Çekilme Önerisi	57
2.1.9	Oyalama Amaçlı Kumkale Çıkarması	62
2.1.10	Seddülbahir Cephesi	63
	2.1.10.1 Tekke Koyu Çıkarması (W Plajı)	63
	2.1.10.2 Ertuğrul Koyu Çıkarması (V Plajı)	63
	2.1.10.3 İkiz Koy Çıkarması (X Plajı)	64
	2.1.10.4 Sarıtepe Altı (Pınarıçi Koyu)	
	Çıkarması (Y Plajı)	64
	2.1.10.5 Morto Koyu Çıkarması (S Plajı)	65
	2.1.10.6 Kirte (Alçitepe) Savaşları:	
	1. Kirte Savaşı (28 Nisan 1915)	66
2.1.11	Anzak Cephesi Sağlık Hizmetleri	67
2.1.12	AE2 Efsanesi	69
	2.1.12.1 Sultanhisar'ın AE2'yi Batırması	72

2.2 MAYIS AYI SAVAŞLARI

2.2.1	Mayıs Ayı Başında Genel Durum	74
2.2.2	1 Mayıs Türk Taarruzu	75
2.2.3	4 Mayıs Kabatepe Olayı	76
2.2.4	2 Mayıs Anzak Taarruzu	77
2.2.5	İkinci Kirte Savaşı 6-8 Mayıs 1915	78
2.2.6	10 Mayıs Bomba Sırtı Taarruzu (Quinn's Post)	81
2.2.7	14 Mayıs Bombasırtı Taarruzları	82
2.2.8	19 Mayıs 1915, Anzak Cephesinde Türk Taarruzu	83
2.2.9	19 Mayıs Türk Taarruzunun Başarısızlık Nedenleri	86
2.2.10	24 Mayıs Ateşkesi	87
2.2.11	Türk İmajının Değişmeye Başlaması	93
2.2.12	Anzak Siperlerinde Günlük Yaşam	95
2.2.13	Tünel Savaşları	103

III. BÖLÜM

ÇANAKKALE CEPHESİ KARA SAVAŞLARI

HAZİRAN - TEMMUZ - AĞUSTOS DÖNEMİ

3.1. HAZİRAN - TEMMUZ AYLARI

3.1. 1	Haziran -Temmuz Aylarında Anzak Cephesi	105
3.1. 2	Kestirme Cokbayırı Yolunun Keşfedilmesi	106
3.1. 3	Anzak Siperlerinde Günlük Yaşam	108

3.2. AĞUSTOS AYI SAVAŞLARI

3.2.1	Ağustos Ayı Savaş Planı	110
--------------	--------------------------------	------------

3.2.2	Suvla Çıkarması Hazırlıkları	111
3.2.3	Anzak Cephesinde Yeni Saldırı Hazırlıkları	113
3.2.4	Seddülbahir Saldırısı	116
3.2.5	Kanlısirt Saldırısı (Lone Pine), 6 Ağustos	116
3.2.6	Conkbayırı Savaşları, 6-7 Ağustos	120
3.2.7	Kırmızısirt Savaşı (The Nek), 7 Ağustos	124
3.2.8	Suvla Çıkarması, 6 Ağustos	126
3.2.9	Anzak Cephesi, 8 – 9 Ağustos	128
3.2.10	Mustafa Kemal Görevi Devralıyor	133
3.2.11	Suvla Cephesi, I. Anafartalar Savaşı, 9 Ağustos	134
3.2.12	Conkbayırı Cephesi	135
3.2.13	II. Anafartalar Savaşı, 21 Ağustos	140

IV. BÖLÜM

ÇANAKKALE CEPHESİ KARA SAVAŞLARININ SON DÖNEMİ VE SAVAŞ SONRASI ANZAKLAR

4.1 ÇANAKKALE CEPHESİ KARA SAVAŞLARI SON DÖNEMİ

4.1.1	Eylül, Ekim, Kasım Aylarında Anzak ve Suvla Cepheleeri	142
4.1.2	İtilaf Güçlerinin Gelibolu Cephesini Boşaltması	145
4.1.3	Çanakkale Savaşının Genel Sonuçları	148

4.2 ÇANAKKALE SAVAŞI'NIN YARATTIĞI TÜRK İZLENİMİ

4.2.1	Çanakkale Savaşı Öncesinde Anzakların Gözünde Türk İmajı	149
4.2.2	Türk İmajının Değişmesi	151

4.2.3 Anzakların Gözünde Johnny Turk, Jacko Turk	153
4.2.4 İtilaf Güçlerinin Gelibolu Cephesini Boşalttığı Gün Yaşananlar	155
4.3 ÇANAKKALE SAVAŞI SONRASI TÜRK İZLENİMİ	
4.3.1 Çanakkale Savaşından Sonra oluşan Türk İzlenimi	157
4.3.2 Anzak Kitabı	157
4.3.3 Yaşayan Son Anzaklar Üzerinde Yapılan Bir Çalışma	161
SONUÇ	165
KAYNAKÇA	170
HARİTA - 1	174
HARİTA - 2	175
HARİTA - 3	176
HARİTA - 4	177
KARİKATÜR –1	178
KARİKATÜR – 2	179
EK – 1	180

ÖNSÖZ

Çanakkale savaşı Milli Eğitim Bakanlığı'nın müfredatında önemli bir yer tutar. Bir öğretmen olarak bazı yıllar Gelibolu Şehitliği'ne okul gezileri düzenledim. Birkaç kez de kendi isteğimle Gelibolu Şehitliği'ne gittim. O tarihi yarımadanın insanı “şok eden” mistik havası herkes gibi beni de çok etkiledi. Kendimi bir an şehitlerle konuşuyor gibi hissettim. Arazinin her bir kıvrımı birlerce insanın acılarına, sönen binlerce genç insanın yaşamına tanık olmuştu. Bizim ziyaretimiz sırasında Avustralya ve Yeni Zelanda'dan gelen binlerce gencin de benzer duygularla kendi mezarlarını ziyaret ettiklerini gördüm.

Zaman zaman çeşitli fırsatlarla Çanakkale Savaşı hakkında çeşitli yazılar okudukça bu konuya özel bir ilgi duymaya başladım. Yüksek lisans eğitimim tez belirleme aşamasına gelince tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Sabahattin Özel'e başvurarak Çanakkale savaşı hakkında tez çalışması yapmak istediğimi söyledim. Kendisi de bana konunun çok geniş olduğunu, özel bir açıdan değerlendirme yapmamın daha yerinde olacağını söyledi. Karşılıklı fikir alışverişinden sonra tez konusunun “Anzakların Gözüyle Çanakkale Savaşı” olmasına karar verdik. Ben de büyük bir heyecanla konuyu araştırmaya başladım.

Bu çalışma bana şüphesiz ki çok şey öğretti. Anzakları tanımaya çalışırken Avustralya ve Yeni Zelanda'da yaşayan insanları, onların dünyalarını tanıdım. Savaş gerçeği ile bir kez daha yüzyüze geldim. Atatürk'ün “haklı bir nedene dayanmıyorsa savaş bir cinayettir” sözünü hatırladım. Bizden ve karşı taraftan verilen onca kayıp için bir kez daha üzüldüm. Fakat diğer taraftan, savaşı bizim kazanmamızdan dolayı da tanrıya şükrettim. Çünkü bu savaş kaybedilseydi Anadolu Yarımadası'nda Türk varlığının kalmayacağını idrak ettim.

Başta Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi olmak üzere ulaşabildiğim her ortamdan kaynak derlemeye çalıştım. Konu ile ilgili yüze yakın kitap taradım. Bunların elliye yakınına kaynakça kısmında gösterdim. Konu hakkındaki ilk elden ve sağlam bilgi veren ana kaynakları tespit ettim ve onlar üzerine yoğunlaştım. Önce araştırmanın ana kısımlarını belirledim ve sayın tez hocamın onayını aldım. Daha sonra her bir kısmı yazmak için hangi eserlerden faydalanabileceğimi tespit ettim.

Çalışmam sırasında, başta tez danışmanım Sayın Prf. Dr. Sabahattin Özel olmak üzere, bana yardım eden herkese ve Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi personeline teşekkür etmek isterim.

HARİTALAR- KARİKATÜRLER VE EKLER

HARİTA - 1 İngiliz ve Fransız Kuvvetlerinin 25 Nisan 1915 Günü Hedefleri

HARİTA - 2 Anzak Kolordusu'nun 25 Nisan 1915 Günü Çıkarma Yeri ve Hedefleri

HARİTA - 3 19. Tümenin 25-26 Nisan Gece Taarruzu

**HARİTA - 4 Tarafların Durumu ve İngiliz Taarruz Planı,
8 Ağustos 1915 Sabahı**

KARİKATÜR – 1 Anzak Kitabı'ndan bir karikatür , ABDUL

KARİKATÜR – 2 Anzak Kitabı'ndan bir karikatür , “APRİCOT AGAIN!”

EK – 1 Gelibolu Yarımadası yer isimleri

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	Adı Geçen Eser
C	Cilt
S	Sayfa